

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**BATI ANADOLU'DAKİ ANTİK YUNAN KONUTU
ARAŞTIRMALARINDA BAŞLICA KONU VE
SORUNLAR**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mimar Hale GÖNÜL

Anabilim Dalı : MİMARLIK

Programı : MİMARLIK TARİHİ

OCAK 2008

**BATI ANADOLU'DAKİ ANTİK YUNAN KONUTU
ARAŞTIRMALARINDA BAŞLICA KONU VE
SORUNLAR**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
Mimar Hale GÖNÜL
502051103**

**Tezin Enstitüye Verildiği Tarih : 24 Aralık 2007
Tezin Savunulduğu Tarih : 30 Ocak 2008**

Tez Danışmanı : Prof.Dr. Turgut SANER

**Diğer Jüri Üyeleri : Prof.Dr. Metin AHUNBAY (İ.T.Ü.)
Doç.Dr. Nadide SEÇKİN (İ.T.Ü.)**

OCAK 2008

ÖNSÖZ

Batı Anadolu'daki Antik Yunan konutları ile ilgili bu çalışma benim için çok zevkli bir süreçti. Bu tez çalışmasının ortaya çıkması için çok emek veren ve desteğini hiç esirgemeyen tez danışmanım Prof. Dr. Turgut Saner'e ve maddi katkılarından dolayı TÜBİTAK-BİDEB'e çok teşekkür ederim. Ayrıca manevi katkılarından dolayı anneme, İsmail Eğler'e ve Prof. Dr. M. Akif Eğler'e teşekkür borçluyum.

Ocak 2008

Hale Gönül

İÇİNDEKİLER

ŞEKİL LİSTESİ	iv
ÖZET	vii
SUMMARY	viii
1. GİRİŞ	1
2. KÖKEN VE GELİŞİM TARTIŞMALARI	4
2.1. Antik Yunan Konutunun Doğuşu ve Erken Evrelerdeki Gelişimi	4
2.1.1. Yunan Öncesi Dönem	4
2.1.2. Geometrik ve Arkaik Dönem	8
2.1.3. Klasik Dönem	20
2.2. Doğu Uygarlıklarının Etkisi	29
2.3. Megaron	37
2.4. Eğrisel Duvarlı Konut	45
3. MEKAN ÖZELLİKLERİ	52
3.1. Mekanların Yerleşim ve Kullanım İlkeleri	52
3.1.1. Avlu	58
3.1.2. Prosta/Pastas	61
3.1.3. Varlığı ya da Konumu Tartışmalı Mekanlar	70
3.2. Yönelim İlkeleri	74
3.3. Kent Planı ve Konut Adaları	79
4. TOPLUM YAPISIYLA İLİŞKİLENDİRME	87
4.1. Siyasal Yapı	87
4.2. Aile Yapısı ve Ekonomi	94
4.3. Cinsiyete Bağlı Değerlendirmeler	99
5. DEĞERLENDİRME	104
5.1. Genel Bakış ve Öneriler	104
5.2. Arkeolojik Verilere Dayalı Bir Deneme	107
6. SONUÇ	111
KAYNAKLAR	115
EK A: HARİTALAR	122
EK B: ŞEKİLLER	126
ÖZGEÇMİŞ	160

ŞEKİL LİSTESİ

	Sayfa No
Şekil B.1 : Thermi Yerleşmesi (Naumann, 1975)	127
Şekil B.2.a : Truva I ve VI yerleşimi (Naumann, 1975)	127
Şekil B.2.b : Truva II yerleşimindeki megaronlar (Dinsmoor, 1950)	128
Şekil B.3 : Poliochni ve Truva yerleşmelerindeki konutlar (Naumann, 1975).....	128
Şekil B.4 : Beycesultan yerleşmesindeki megaronlar (Naumann, 1975)..	129
Şekil B.5 : Tarsus yerleşmesindeki konutlar (Naumann, 1975).....	129
Şekil B.6 : Karataş-Semayük yerleşmesindeki megaronlar (Naumann, 1975).....	129
Şekil B.7 : Limantepe’de oval ev (Erkanal, 1997)	129
Şekil B.8 : Karum-Kaneş kenti konutları (Naumann, 1975).....	129
Şekil B.9 : Karakou’da apsidal konut (Lawrence, 1967)	129
Şekil B.10 : Tiryns Sarayı’nın planı (Dinsmoor, 1950)	130
Şekil B.11 : Gordion iç kalesinin planı (Sevin, 2003).....	130
Şekil B.12.a : Gordion Orta dönem konutları (Sams ve Voigt, 2002)	131
Şekil B.12.b : Gordion Geç dönem konutları (Sams ve Voigt, 2002)	131
Şekil B.13 : Büyükkale’deki Frig konutları (Sevin, 2003)	131
Şekil B.14.a : Sardis kentindeki konut alanları (M.Ö. 6. yüzyıl)	131
Şekil B.14.b : H konutunun rekonstrüksiyonu (Ramage, 1978)	132
Şekil B.14.c : 1, 1a, 2 konutunun rekonstrüksiyonu (Ramage, 1978)	132
Şekil B.15 : Larisa akropolü	132
Şekil B.16 : Bayraklı’da oval kulübe (Abbasoğlu, 1996)	132
Şekil B.17.a : Bayraklı (M.Ö. 8. yüzyılın ikinci yarısı).....	132
Şekil B.17.b : Bayraklı (M.Ö. 7. yüzyılın ilk yarısı)	133
Şekil B.17.c : Bayraklı (M.Ö. 7. yüzyılın ikinci yarısı)	133
Şekil B.17.d : Bayraklı (M.Ö. 6. yüzyıl)	133
Şekil B.17.e : Bayraklı (M.Ö. 4. yüzyıl)	134
Şekil B.18 : Bayraklı kentindeki “çifte megaron” (Özgenel, 2001)	134
Şekil B.19.a : Emporio yerleşmesi (Drerup, 1967)	135
Şekil B.19.b : Emporio’da konut(lar) (Snodgrass, 2000)	135
Şekil B.20.a : Foça’da megaron planlı konut (Özyiğit, 1996)	136
Şekil B.20.b : Foça’da oval ev (Özyiğit, 2003)	136
Şekil B.21 : Milet Miken dönemi konutları (Sinos, 1971)	136
Şekil B.22.a : Milet Kalabaktepe’deki konutun M.Ö. 7. ve 6. yüzyıldaki evreleri	136
Şekil B.22.b : Milet Kalabaktepe’deki Arkaik dönem konutları (Senff, 1995)	137
Şekil B.23 : Klazomenai kentindeki A yapısının gelişim evreleri (www.klazomeniaka.com...)	137
Şekil B.24.a : Latmos’da konut terası (Peschlow, 1985)	137
Şekil B.24.b : Latmos’da Arkaik dönem kaya evi (Peschlow, 2005)	137
Şekil B.24.c : Latmos’da M.Ö. 4. yüzyıl kaya evi planı ve rekonstrüksiyonu (Peschlow, 2005).....	138
Şekil B.24.d : Latmos’da kaya evi (M.Ö. 4. yüzyıl)	138
Şekil B.25.a : Alazeytin Kalesi (Radt, 1970)	139
Şekil B.25.b : Ören Avlusu (Radt, 1970)	139

Şekil B.25.c	: Çilek Kalesi (Radt, 1970)	140
Şekil B.25.d	: Kovuk Çal (Radt, 1970)	140
Şekil B.26.a	: Avşar Tepesi'ndeki M.Ö. 6. yüzyıl konutları (Kolb, 1998)	140
Şekil B.26.b	: Avşar Tepesi'nde M.Ö. 5. yüzyıl konutu (Kolb, 1998)	140
Şekil B.26.c	: Avşar Tepesi'nde konut ya da tapınak (Kolb, 1998)	140
Şekil B.26.d	: Avşar Tepesi'nde yöneticiye ait olması muhtemel konut (Thomsen, 2002)	140
Şekil B.27	: Kastro yerleşmesi (Girit) (Jameson, 1990)	141
Şekil B.28	: Zagora 8.yüzyıl konutları (ilk ve ikinci evre) (Cambitoglou v.d., 1998)	141
Şekil B.29	: Vroulia yerleşmesi (Sinos, 1971)	142
Şekil B.30	: Onythede konut (M.Ö. 6. yüzyıl)	142
Şekil B.31.a	: Aegina'da konut (Krause, 1977)	142
Şekil B.31.b	: Eleusis'de konut (Krause, 1977)	142
Şekil B.31.c	: Thorikos'da konut (Krause, 1977)	142
Şekil B.31.d	: Megara Hyblaia'da konut (Krause, 1977)	142
Şekil B.32	: Larisa'da M.Ö. 4. yüzyıl konutları	143
Şekil B.33	: Pire konutları (M.Ö. 5. yüzyıl)	143
Şekil B.34.a	: Priene konutları (M.Ö. 4. yüzyıl)	144
Şekil B.34.b	: Priene konutları rekonstrüksiyon denemeleri (Rumscheid ve Koenigs, 1998, Hoepfner ve Schwandner, 1994)	144
Şekil B.34.c	: Priene Ev 24	145
Şekil B.34.d	: Priene Ev 32	145
Şekil B.34.e	: Priene Ev 26	145
Şekil B.35	: Kolophon konutları (M.Ö. 4. yüzyıl)	145
Şekil B.36	: Klazomenai Khyton yerleşmesi (M.Ö. 4. yüzyıl başı) (www.klazomeniaka.com..)	145
Şekil B.37	: Abdera konutları (M.Ö. 4. yüzyıl)	146
Şekil B.38	: Burgaz konutları (Klasik dönem)	146
Şekil B.39	: İasos konutları (M.Ö. 4. yüzyıl)	146
Şekil B.40.a	: Olynthos konutları (M.Ö. 5. yüzyıl)	147
Şekil B.40.b	: Olynthos konutları (Hoepfner ve Schwandner, 1994).....	147
Şekil B.40.c	: Olynthos'da bir parselin yarısını kullanan konutlar (Krause, 1977)	147
Şekil B.40.d	: Olynthos konutlarında bulunan objeler (Cahill, 2001)	147
Şekil B.41	: Dema Evi (Nevett, 1999).....	148
Şekil B.42	: Atina Areopgos tepesinin eteğindeki konut adası (Nevett, 1999).....	148
Şekil B.43	: Atina'da C ve D evi (Young,1951)	148
Şekil B.44	: Halieis konutları (Nevett, 1999).....	148
Şekil B.45.a	: Kalhu konutları (Sevin, 1991)	149
Şekil B.45.b	: Assur konutları (Sevin, 1991)	149
Şekil B.46	: Ur'da konut (Frankfort, 1958)	149
Şekil B.47.a	: Kassit dönemi Babil konutları (Eraslan, 1996)	150
Şekil B.47.b	: Yeni Babil dönemi Babil konutları (Eraslan, 1996)	150
Şekil B.48	: Pasargadai	151
Şekil B.49	: Persepolis (Wachtsmuth, 1938)	151
Şekil B.50	: Susa Sarayı (De Mecquenem, 1938)	152
Şekil B.51	: Kahun kenti (Smith, 1958).....	152
Şekil B.52	: Amarna (Vezir Nakht evi)	153
Şekil B.53	: Amarna, İşçilerin Köyü (www.amarnaproject.com).....	153
Şekil B.54	: Odyseuss'un evi (Jameson, 1990)	154
Şekil B.55	: Dimini'de Neolitik yapı (Sinos, 1971)	154
Şekil B.56	: Karokao'da konut (Dinsmoor, 1950)	154
Şekil B.57	: Truva'da apsidal konut (103) (Naumann, 1975)	154

Şekil B.58	: Antissa'da oval konut (Sinos, 1971)	154
Şekil B.59	: Atika'da eğrisel duvarlı konutlar (Jameson, 1990)	154
Şekil B.60	: Klasik dönem konutlarındaki farklı parsel boyutları	155
Şekil B.61	: Vitruvius'un Yunan konutu tasviri	155
Şekil B.62	: Delos'ta konut (Rider, 1964)	155
Şekil B.63	: Priene'de prostaslı tipten peristilliye dönüşen konut (Rumscheid ve Koenigs, 1998)	155
Şekil B.64	: Milet kent planı (von Gräve, 2004)	156
Şekil B.65	: Priene kenti (Hoepfner ve Schwandner, 1994)	156
Şekil B.66	: Olynthos kent planı (Cahill, 2001)	157
Şekil B.67	: Metapontum kent planı (di Vita, 1996)	158
Şekil B.68	: Babil konut bölgesi	158
Şekil B.69	: Batı Anadolu'daki konut örneklerine toplu bakış)	159

BATI ANADOLU'DAKİ ANTİK YUNAN KONUTU ARAŞTIRMALARINDA BAŞLICA KONU VE SORUNLAR

ÖZET

Batı Anadolu Antik dönem Yunan konutu çalışmalarındaki konu ve tartışmaların ele alındığı bu tez çalışmasında konu üç ana başlık altında incelenmiştir. Bunlar köken ve gelişim tartışmaları, mekanların kullanım ve yerleşimine ilişkin tartışmalar ve konut mekanları ile toplumsal yapı arasındaki ilişkidir.

Antik dönem konutu üzerine yapılan araştırma ve çalışmaların ayrı ayrı ve dağınık bir şekilde değiştiği konuları bir araya toplamak, bunları değerlendirip, aralarındaki paralellik veya zıtlıkları ortaya koymak ve eldeki örnekleri kullanarak bir değerlendirme yapmak amaçlanmıştır. Çalışma boyunca hem Batı Anadolu'daki Yunan konutlarının kendi içindeki gelişimi ve tanımı izlenmeye, hem de bunun Antik Yunan coğrafyasındaki diğer örnekler ile ilişkisi kurulmaya çalışılmıştır.

Klasik dönem konutunun mekan geleneği araştırmacılar tarafından farklı yerlere bağlanmaktadır. Fakat genel olarak elde bu bağlantıları kanıtlayacak sınırlı sayıda örnek bulunmaktadır. Bu dönem konutlarının genel tanımı iki ana tip çerçevesinde yapılmaktadır. Geometrik ve Arkaik dönemden konut örnekleri ise nitelik ve nicelik bakımından Klasik dönemdekiler kadar bütünlük göstermemekte, bu yüzden de genel bir mekan tanımı yapılamamaktadır. Arkeolojik verilerin yetersiz kaldığı zamanlarda konut mekanları toplum ve aile yapısının yardımı ile anlaşılmaya çalışılmaktadır, fakat Antik dönemin toplum yapısı tüm hatları ile bilinemediğinden bu veriler ile yapılan çalışmalar zaman zaman yanıltıcı sonuçlara götürebilmektedir.

Sonuçta Batı Anadolu coğrafyasındaki örneklerin azlığının ve konut mimarisi için yapılan bir takım sınıflandırmaların dayandığı zayıf noktalara rağmen geçerliliğini korumasının sorunların temelini teşkil ettiği görülmüştür. Batı Anadolu'daki Yunan konutu çalışmalarındaki konu ve sorunların diğer coğrafyalardaki Antik Yunan konutları ile paralel olduğu görülmüştür.

MAIN TOPICS AND DISCUSSIONS ON THE ANCIENT GREEK HOUSES OF WEST ANATOLIA

SUMMARY

The topics and discussions concerning Ancient West Anatolian Greek houses can be examined in three main categories. These are the origins and development of house plans, the definition of home space and the relation between society and domestic architecture.

The aim of the study is to gather the topics that the publications on Ancient Greek houses discuss one by one and to point out the different and parallel opinions among them. The West Anatolian house is evaluated within itself while also the examples from other Ancient Greek city cities are used to explain different and parallel situations.

The origins of space division of Classical houses are bounded to different situations but usually the limited examples are not enough to prove those opinions. The houses of Classical age are examined in two different typologies. However the examples of Geometric and Archaic houses are not enough in quantity and quality for such a general explanation. When the archaeological finds are insufficient, the society and family structure is found helpful to explain the house space. However the structure of Ancient Greek society is not clear in all aspects, so usually these studies can result in uncertain conclusions.

It has been concluded that the limited number of archaeological finds and the classifications made without justified finds are the basic reasons of the discussions which are not specific to West Anatolia but can be generalized to houses of all Ancient Greek cities.

1. GİRİŞ

Antik dönem mimarisine ilişkin araştırma ve kazılar başlangıç aşamasında büyük oranda sadece kamusal yapılarla sınırlı kalmıştır. 19. yüzyılda ilk sistematik kazılar yapılmaya başlandığında önce tapınak, tiyatro vb. dini ve kamusal yapılar ortaya çıkarılmıştır. Bu durumun nedeni anıtsal yapıların sanat ifadesini doğrudan yansıtmaları, aynı zamanda özellikle malzemesinden dolayı konutların korunmuşluk düzeylerinin kamusal yapılara göre daha zayıf olmasıdır.

Konutları araştırmaya yönelik ilk kapsamlı kazılardan biri Theodor Wiegand ve Hans Schrader tarafından Priene’de yapılmıştır. Tüm kenti bir bütün olarak tanımlamak amacını taşıyan araştırmacılar çalışmalarını kapsamlı bir şekilde 1904’te “Priene, Ergebnisse der Ausgrabungen und Untersuchungen in den Jahren 1895-1898” adı altında yayınlamıştır (Rumscheid ve Koenigs, 1998, 7).

Başka bir büyük kapsamlı kazı ise David M. Robinson ve J. Walter Graham tarafından Olynthos’ta gerçekleştirilmiştir. Asıl amaçları konut mimarisini belirlemek olmayan araştırmacılar bu bölgede 100’den fazla konutu ortaya çıkarmıştır (Nevett, 1999, 53). Olynthos kenti M.Ö. 4. yüzyılın ikinci yarısında terk edildiğinden konutlar nispeten ilk inşa edildikleri şekli ile korunmuştur ve diğer kentlere göre daha belirgin plan vermektedir. Araştırmacılar sonuçları “The Hellenic House, Excavations at Olynthus Part 8” adı altında yayınlamıştır.

Batı Anadolu’da ise Priene’deki çalışma dışında konutları anlamaya yönelik en kapsamlı kazı Ekrem Akurgal tarafından Bayraklı’da gerçekleştirilmiştir. Akurgal bu kentteki çalışmaları 1983 yılında “Eski İzmir 1, Yerleşme Katları ve Athena Tapınağı” başlığı ile yayınlamıştır.

Bunun dışında Kolophon’da 1922-25 arasında Carl Blegen’in çalışmaları ile az sayıda fakat iyi korunmuş konut ortaya çıkarılmıştır. Alazeytin Kalesi’ndeki konutlar ise 1970’li yıllarda Wolfgang Radt tarafından yürütülen çalışmada tespit edilmiştir. Likya konutlarının bir kısmı Frank Kolb tarafından “Tübingen Likya Projesi” kapsamında 1989-2001 yılları arasında belgelenmiştir (www.uni-tuebingen.de...).

Latmos'taki konutlar önemli ölçüde Anneliese Peschlow tarafından 80'li yılların başında belirlenmiştir. Milet'in arkaik yerleşimindeki konutların kazısına ise ancak 1985 sonrasında başlanmıştır.

Bugün Batı Anadolu Yunan konutları elde bulunan kısıtlı sayıdaki örnek üzerinden değerlendirilmektedir. Bunun yanında Foça, Burgaz, Klazomenai, Milet, Priene ve Sardis'te konutları da içeren kazı çalışmaları devam etmektedir. Özellikle Burgaz'daki çalışmalarda konut ve sokakların ortaya çıkarılmasına öncelik verilmektedir (Tuna v.d., 2005, 205).

Antik konutlar hakkındaki başlıca kaynaklar kazı raporları, bunların sonuçlarına yönelik değerlendirmeleri içeren yayınlar ve genel olarak konut mimarisini inceleyen yorum ağırlıklı çalışmalardır. Bu yayınların çoğu konutların kökeni ve gelişimi veya kadının ya da erkeğin kullanımına ayrılmış mekanlar gibi belli noktalar üzerine odaklanmakta, ya da araştırmacılar kendi görüşlerini savunurken, karşıt görüşlere yeterince yer vermemektedir. Tez çalışmasında öncelikle tüm bu yayınların ayrı ayrı ve farklı ağırlıklarda değindiği noktaları bir araya toplamak, böylece konunun hangi başlıklar altında incelendiğini görmek, tartışma konularını nedenleri ile beraber ortaya koymak, karşıt ya da ortak olan görüşleri yan yana getirmek ve bunlar arasında karşılaştırmalar yapmak amaçlanmıştır. Temel hedef, Batı Anadolu'daki Antik konut mimarisine ilişkin araştırmaları eleştirel bir yaklaşımla ele almaktır.

Çalışma coğrafi sınır açısından Batı Anadolu'da bulunan Aiolis, Lidya, İyonya, Karya ve Likya bölgelerindeki Yunan konutlarına odaklanmaktadır. Antik dönem konutları ile ilgili yayınlar genelde sayılan bu bölgeleri teker teker ele alma eğilimindedir, bu yüzden tüm Batı Anadolu toplu bir şekilde değerlendirilmek istenmiştir. Fakat Anadolu'daki kentler Kara Yunanistan'ındaki gelişmelerden tamamen bağımsız olarak düşünülemeyeceği için Yunanistan ve Ege adalarındaki örnekler gerektiği ölçüde konuya dahil edilmiştir. Ayrıca Atina ve Yunanistan'da Anadolu'ya göre daha fazla kazı ve araştırma olduğundan buradaki konut mimarisine değinilmesi Batı Anadolu'yu açıklamak için önem kazanmaktadır. Bunun yanında olası etkileşimler göz önünde bulundurularak Batı Anadolu'nun kültür alışverişinde bulunduğu Mısır, Mezopotamya, İran gibi diğer uygarlıkların konut mimarlığına da kısaca değinilmiştir.

Zaman dilimi olarak M.Ö. 10. ve 4. yüzyıllar arası ele alınmıştır. Tarihsel alt sınır Yunan kültürüne ait ilk konutların ortaya çıktığı 10. yüzyıl olarak belirlenmiştir. Kronolojik üst sınır olarak 4. yüzyılın seçilmesi ise tartışmalı konuların genel olarak bu yüzyılın öncesine odaklanmasından kaynaklanmaktadır. Helenistik dönem ve sonrasında konut tipolojileri daha belirgindir, örneklerin hem sayısı hem de korunma

düzeyleri daha yüksektir. Ayrıca Helenistik konutlar ile ilgili çalışmalardaki köken ve mekan tanımı sorunları da burada konu edinilen dönemin devamı niteliğinde olduğundan çalışmada ele alınan çerçeve içine oturtulabilir. Bunun yanında olası etkileri anlayabilmek bakımından Batı Anadolu ve daha geniş bir bölgedeki Yunan öncesi mimariye de değinilmiştir.

Çalışma mümkün olduğunca güncel bilgileri de değerlendirmeye yöneliktir, bu açıdan araştırmaya, Anadolu'daki en son araştırma düzeyini yansıtan Kazı ve Araştırma Sonuçları yayınları taranarak başlanmıştır. Antik konut mimarlığı araştırmalarında öne çıktığı görülen konular, olabildiğince ayrı başlıklar altında ele alınmış, bunlar daha sonra bütüne varacak şekilde değerlendirilmiştir. Tartışmanın tüm konu başlıklarını içermesi amaçlanmış, bu yüzden konuyla ilgili bulunabilen, özellikle farklı yorumlar içeren yayınlar çalışmaya dahil edilmiştir. Toplum yapısı ve bunun konut mekanlarına olan etkileri de araştırmacılar tarafından vurgulanarak değerlendirildiğinden ayrıca ele alınmıştır.

Sonuçta genel olarak Batı Anadolu coğrafyasındaki Antik dönem konutları üzerinde yapılan çalışmaları toparlayıcı ve özellikle paralel ve karşıt görüşleri bir arada, eleştirel bir bakışla barındırmayı amaçlayan bir çalışma ortaya konmaya çalışılmıştır.

2. KÖKEN VE GELİŞİM TARTIŞMALARI

2.1. Antik Yunan Konutunun Doğuşu ve Erken Evrelerdeki Gelişimi

Batı Anadolu'daki Klasik dönem konutlarının mekan bölümlenmesinin uzun süreli bir geleneğin sonucu olduğu düşünülmektedir (Abbasoğlu, 1996, 397). Bu geleneğin kökeni çoğunlukla Batı Anadolu'daki megaron tipi konutların kendi içindeki gelişiminde aranır. Yunan öncesi dönemde de Anadolu'da kullanılmakta olan megaron planlı konutlar ve buna eklenen dörtgen planlı mekanların bir avlu ile birleştirilmesi 5. yüzyılda ilk gelişkin örneği ile karşılaşılan prostaslı konutun ilk evresi kabul edilir. Klasik dönem prostaslı konutunun, aristokrat ailelerin evini ve Homerik şiirlerde anlatılan Geç Tunç çağı Miken saraylarındaki büyük salon geleneğini örnek alarak geliştiği de tahminler arasındadır (Jameson, 1990, 108). Bunun yanında özellikle de andron ve merkezi avlu gibi mekanların gelişiminde Doğu etkileri de tartışılmaktadır. Çoğu zaman Klasik dönem konutlarının mekanlarının şekillenmesinin ilk izleri Anadolu ve Yunanistan'daki Geometrik (M.Ö. 9. yüzyıl başı – M.Ö. 8. yüzyıl) ve Erken Arkaik dönem (M.Ö. 8. yüzyıl - M.Ö. 7. yüzyıl) konutlarında izlenmeye çalışılmaktadır¹. 11. ve 10. yüzyıllardan örnekler ise yorumlanamayacak kadar az sayıdadır. Geometrik ve Arkaik dönemdeki yapı tiplerinden oval ve apsidal evlerin elenerek yerini dikdörtgen konutlar ve megaronlara bıraktığı ve bu yapı tiplerinin de gelişerek Klasik dönemdeki çok odalı ve avlulu konutlara dönüştüğü düşünülür. Verilen ilk örnekler aşağıda da görüleceği gibi genelde M.Ö. 7. ve 6. yüzyıldandır. Ancak literatür bahsedilen bu gelişmeyi doğrulayacak, kronolojik sıra takip eden örneklerden ya da Klasik dönemdeki konut tasarım parametrelerini açıklayacak yazılı kaynaklardan yoksundur.

2.1.1. Yunan Öncesi Dönem

Anadolu:

Batı Anadolu'daki Geometrik ve Arkaik dönem buluntularına geçmeden önce, bölgede bulunan Yunan kolonizasyonu (M.Ö. 1050 - 1000) öncesi yerleşmelerindeki

¹ Yunan Karanlık ve Antik çağlarının tarihlenmesi kesin olarak yapılamamaktadır. Geometrik Dönem, Karanlık Çağ olarak anılan M.Ö. 1200-750 arasına tarihlenen zaman aralığının en son dönemidir. Arkaik Çağ ise Antik Yunan dönemlerinin ilk çağıdır ve başlangıç olarak genellikle M.Ö. 750 yılı gösterilir. Erken Arkaik dönemin sonu ise M.Ö. 620 olarak kabul edilir.

konutları tanımak konuyu daha iyi anlamaya yardımcı olacaktır. Bu dönemde Batı Anadolu'daki Truva, Midilli Adası'ndaki Thermi, Limni Adası'ndaki Poliochne V yerleşmesi, İç Batı Anadolu'daki Beycesultan, Güneybatı Anadolu'daki Karataş - Semayük yerleşmesi, Kilikya bölgesindeki Mersin ve Tarsus yerleşmeleri belirli ortak karakterlere sahiptir. Orta Anadolu'daki konutlar ise Batı Anadolu'dakilerden farklı birer tip olarak tanımlansa da her iki coğrafyadaki konutların ortak özellikleri mevcuttur (Naumann, 1975, 502).

Toplam beş ayrı yapı dönemi tespit edilen Thermi (M.Ö. 3000-2400) yerleşmesinde konutlar uzun ve dikdörtgen birimlerdir, uzun kenarları birbirlerine bitişik olan bu konutların girişleri ön cephelerinin baktığı sokaktadır. Odalar kompartman şeklinde arka arkaya dizilmiştir, genellikle önde küçük bir ön oda (megarondan farklı olarak kapalı bir ön oda), ve arkasında bir ana oda bulunur (Şekil B.1). Evlerin çatıları tek parça olarak bütün evlerin üstünü örttüğünden konutların bir ön tasarıma göre beraber yapıldıkları düşünülmektedir (Naumann, 1975, 227). Thermi V evresinde birkaç konutta bir ön avlu saptanmıştır. Thermi yerleşmesinin hiçbir döneminde bir orta avlu tanımlanmamıştır (Naumann, 1975, 350).

Truva I evresinde (M.Ö. 3000 - 2500) diğer yapılar ile ilişkisi açıklanamayan doğu-batı yönelimli bir megaron yapısı bulunmuştur (Şekil B.2). Tek başına başka yapılara bağlı olmadan durduğu sanılan bu yapı aynı zamanda Anadolu'da bulunan en eski megarondur (Akurgal, 1996, 122). Thermi V (M.Ö. 2500 - 2400) ile çağdaş olan Truva II (M.Ö. 2500 -2000) yerleşmesinde de megaron tipli konutlar kullanılmıştır. Bu megaronların birçok yan odası da bulunmaktadır. Limni Adası'ndaki Poliochne V yerleşmesi (M.Ö. 2400 - 2300) ile çağdaş Truva II yerleşmesi konut tipleri bakımından benzerlik gösterir. Poliochne V yerleşmesinde konutlar kuzey-güney yönünde yan yana yerleştirilmiştir. Ana odalar megaron tipindedir ve birçok yan odaları bulunur. Truva II ve Poliochne V yerleşmelerinde artık yan yana dizilmiş megaron tipi evler yerine farklı ev tiplerinin bir arada bulunduğu bir yerleşim söz konusudur. Naumann (1975, 351) bu türleri şöyle ayırt etmektedir:

Bir yanında yan odalar bulunan megaronlar (Şekil B.3, 1-4), iki yanında yan odalar bulunan megaronlar (5-7), genişlemesine avlulu, birçok yan odalı ve megaronlu büyük evler (10-12) ve megaronsuz evler (8-9).

Truva VI evresinde ise artık üç tane ana tip ayırt edilmektedir (Şekil B.2); megaron (A, B, C ve G), çok odalı tip (V, W, M), tek odalı tip (E, F, Q) (Naumann, 1975, 360). Bunların içinde en dikkate değer olanı M yapısıdır. Burada üç oda açık bir alanın iki kenarında sıralanmıştır, geriye kalan iki kenar ise bir yokuş ve bir merdiven ile

sınırlanmaktadır; böylece ortada bir avlu oluşmuştur. Bu örnek Truva'da ilk kez kesinlikle saptanan avlulu bir yapıdır (Naumann, 1975, 361). Bu yapı katındaki başka bir önemli özellik iki konut için hiçbir yerde ortak duvar kullanılmaması, en azından 30 santimlik bir uzaklığın sağlanmış olmasıdır.

Büyük Menderes Irmağı'nın yukarı havzasında yer alan Beycesultan'da daha 5. binyılda evler dikdörtgendir. 3. binyılın başından itibaren ise bazen yan odaları ile birlikte bitişik düzende hepsinin içinde birer ocak bulunan dikdörtgen konutlar görülmektedir (Naumann, 1975, 357). Bunların bir kısmının ön avlusu bulunur (Şekil B.4).

Beycesultan yerleşmesi ile benzer konutlar içeren başka bir yerleşme Tarsus'taki M.Ö. 2900-2400 arasına tarihlenen yerleşimdir. Bir yol boyunca dizilmiş konutlar bir ana oda ile bir ya da iki küçük arka odadan oluşmaktadır. M.Ö. 2300-2100 arası dönemde ise konutlar artık Thermi V yerleşmesi ile benzerlik göstermektedir. Bir yol boyunca dizilmiş, ön avlulu, ya da ön avlusuz, bir ya da iki odalı tümel bir tasarlama gerektiren konutlar bulunmaktadır (Şekil B.5). Orta Tunç çağında Tarsus'taki yerleşmenin görünümü değişmektedir. Bir sıra oluşturan aynı tür evler ortadan kalkarak sandık duvar yöntemi² ile çeşitli büyüklükte birbirine yapışık odalardan oluşan Orta Anadolu evleri yerleşime hakim olur (Naumann, 1975, 367).

Erken Tunç çağına (M.Ö 2300 - 2100) tarihlenen Antalya yakınlarındaki Karataş - Semayük evleri (Şekil B.6) ise ek odası olmayan ve tek başına duran megaron tipine girmektedir (Naumann, 1975, 363).

Urla yakınındaki Limantepe'de yerleşim M.Ö. 4000'lerde başlamakta ve Klasik döneme kadar devam etmektedir. Kazılarda Eski Tunç çağına (M.Ö. 3000 - 2500) ait mimari kalıntılar kısmen açığa çıkarılabilmektedir. Burada yapı komplekslerinin ince uzun mekanlara sahip olduğu görülür (Erkanal, 1997). Orta Tunç çağından (M.Ö. 2500 - 2000) ise yan yana fakat ortak duvar kullanmayan tek mekanlı oval evler bulunmuştur (Şekil B.7).

Genel bir değerlendirme yapılırsa, M.Ö. 3000'den başlayarak Batı Anadolu'da arka arkaya dizilmiş birçok odası bulunan dar ve uzun dikdörtgen bir yapının en yaygın konut tipi olduğu söylenebilir. Bu konutlar ön avlulu veya ön avlusuz olabilir. En erken çağlardan başlayarak Anadolu'da dikdörtgen planlı evlerin egemen olduğu anlaşılmaktadır. Bu dönemde Naumann'a göre (1975, 499) Orta ve Batı Anadolu konutları arasındaki en büyük ayrım Batı Anadolu'daki konutların tek katlı, Orta

² Orta Anadolu'da Hitit döneminde sur yapılarında kullanılan bir duvar örme tekniğidir, bu teknikte bir iç bir de dış duvar bulunur, bu duvarların arasına onları belli aralıklarla birleştiren dikine duvarlar örülür, boşluklar ise moloz gibi yapı elemanları ile doldurulur.

Anadolu'dakilerin ise iki katlı olmasıdır; araştırmacı bunun nedeni olarak megaron tipi yapıların ikinci bir kata olanak vermemesini gösterir. Orta Anadolu'daki avlulu konutlar için ise Karum-Kaneş yerleşmesindekiler örnek verilebilir (Şekil B.8). Bu yerleşmedeki konutlar bir avlu çevresinde sıralanmış mekanlardan oluşmaktadır. Avlunun bir bölümü direklerle desteklenen bir saçak ile örtülüdür (Schirmer, 1982, 15). İki katlı konutlarda üst katlarda oturma ve yatak odaları, alt katta ise ambar ve işliklerin bulunduğu düşünülmektedir (Naumann, 1975, 381-382).

Yunanistan ve Girit:

Kara Yunanistanı'nda Erken Tunç çağından itibaren (3000'lerden itibaren) konutlar çoğunlukla dikdörtgen planlı olarak inşa edilmiştir (Lawrence, 1967, 14). Erken Tunç çağı konutları genelde doğrudan sokağa açılan büyük bir ana oda ve arkasındaki daha küçük bir odadan oluşmaktadır. Orta Tunç çağında ise ön tarafa bir portiko eklenmiş ve uzun plan ara duvarlarla birkaç parçaya bölünmüştür (Lawrence, 1967, 16).

Apsidal planın 2000'lerden sonra (Orta Tunç çağına başlarında) Yunan anakarasına göçmenler tarafından getirildiği düşünülmektedir (Lawrence, 1967, 53). Korakou'daki M.Ö. 1800 – 1600 arasına tarihlenen konutta bir ön oda, ocaklı bir ana oda ve bunun arkasında küçük bir apsidal oda arka arkaya dizilmiştir (Şekil B.9). Apsidal mekan thalamos (yatak odası) olarak kullanılmış olabilir (Dinsmoor, 1950, 6).

M.Ö. 1600'lerden sonra Geç Tunç çağına başlangıcında Kara Yunanistanı'na Minos etkileri ulaşır. Minos etkileri ile beraber Geç Tunç çağında apsidal konutlar daha kısa tutulmuştur. Bu dönemde küçük evlerin neredeyse hepsi dikdörtgendir. Geç Tunç çağı Kara Yunanistanı konutları kompartman şeklinde arka arkaya dizilmiş bir veranda, bir ön oda, bir ana oda ve küçük bir arka odadan oluşmaktadır (Lawrence, 1967, 55). Büyük dikdörtgen konutlar ve saraylar planlarında ortasında ocak bulunan bir megaron içerir. M.Ö. 13. yüzyılda günümüze kalan şeklini almış olan Tiryns'teki Miken sarayında megaron bir ana oda, küçük bir ön oda ve bunun önündeki portikodan oluşmaktadır (Şekil B.10). Planda baskın bir konuma ve büyüklüğe sahip olan megaron güneyde dikdörtgen bir iç avluya açılır. Megaronun doğu ve batısında Minos etkisi ile inşa edildiği düşünülen daha karmaşık planlı küçük odalar yer almaktadır (Lawrence, 1967, 73).

Girit'te ise Neolitik dönemden itibaren kareye yakın dikdörtgen evler inşa edilmektedir (Dinsmoor, 1950, 4). Erken Minos çağından başlayarak planlar daha karmaşık bir hal almaktadır. Bu dönemde gerek konutlara gerekse de saraylara birçok küçük odadan oluşan avlulu bir plan hakimdir. Işık problemini çözmek için

bazı odalar arasında “ışık kuyuları”, yani üstü açık boşluklar bırakılmıştır (Dinsmoor, 1950, 4).

Özetle, Tunç çağında Kara Yunanistanı’nda biri ana oda olmak üzere kompartman şeklinde dizilmiş odalardan oluşan ve bazen önünde bir sundurma bulunan konutlar yaygındır. Orta Tunç çağında bu yapı tipinin arka odası apsidal şekil almışsa da genel tasarım ilkesi değişmemiştir. Girit’teki konutlar ise Kara Yunanistanı’ndakilere göre daha kısa ve geniş mekanlar içerir. 1600lerden itibaren Yunanistan’daki konutlar da Girit etkisi altında kalarak kısalmıştır. Miken döneminde konut yapıları arka arkaya dizilmiş bir portiko, bir ön oda, bir ana oda ve küçük bir arka odadan oluşmaktadır. Saray mimarisinin asıl şeması ise dikdörtgen planlı bir avlunun kuzeyinde planın hakim ögesi konumunda bulunan megaron ve bunun arkasında yer alan Minos etkisi ile şekillenmiş çok sayıda küçük boyutlu odadır.

2.1.2. Geometrik ve Arkaik Dönem

Geometrik ve Erken Arkaik dönemde konut yapılarının genellikle birbirlerine yakın fakat bitişik olmayan bir düzende olduğu görülmüştür³ (Abbasoğlu, 1996, 396; Hoepfner, 1996, 157). Bu dönemde konutlar birbirlerinden bağımsız birimlerdir, fakat beraber bir yerleşim tanımlarlar. Erken dönemlerde belirgin tek bir yapı tipi gözlenmemektedir; oval, apsidal ve dikdörtgen planlı yapılar bir arada bulunmaktadır (Abbasoğlu, 1996, 395). Bu dönemde Anadolu kıyıları ve Yunanistan’da en sık rastlanan ev tipi Antik Çağ boyunca yaygınlaşan megaronlardır (Hoepfner, 1996, 155).

Frigya:

Frig başkenti Gordion’un iç kalesinde M.Ö. 9. yüzyıl sonuna tarihli sıra megaron yapıları bulunmuştur (Sams ve Voigt, 2002, 142). Yan yana duran megaronlar Truva’dakilerden farklı olarak bitişik şekilde inşa edilmiştir (Şekil B.11). Ana odalarının iki yanında destekler bulunan bu megaronların ortalarında bir de ocak bulunmaktadır. Kralın ikametgahı olduğu düşünülen en büyük megaron (M3), ana mekanı üç yandan saran bir galeri içermektedir (Sevin, 2003, 248).

Gordion’da M.Ö. 6. yüzyılın ortasına tarihlenen konutlar arka arkaya sıralanmış dikdörtgen odalar ve avludan meydana gelmektedir (Sams ve Voigt, 1996, 478). Açık alanlar kapalı mekanlara göre daha küçüktür ve genelde bir ocak ya da yükseltilmiş taş bir platform içerir. Şekil B. 12.a’daki konutta kapalı mekanlar ile avlu

³ Bu yargı bir genellemedir ve bu duruma uymayan örnekler de aşağıda görülebileceği gibi mevcuttur.

arasındaki ilişki tam anlaşılamamış olsa da, odalardan birbirine geçildiği görülmektedir.

M.Ö. geç 6. yüzyıldan geç 4. yüzyıla kadarki Gordion konutları önceki çok odalı ve avlulu konutlardan yapım tekniği ve mekan organizasyonu ile farklılık gösterir. Belli bir yüksekliğe kadar toprağa gömülü olarak inşa edilmiş bu dönem konutları tek odalıdır (Şekil B.12.b). Birbirlerinden geniş açık alanlar ile ayrılmıştır, fakat açık alanlarda avlu işlevi tanımlanamamıştır (Sams ve Voigt, 1996, 478).

Eski Hitit başkenti Boğazkale M.Ö. 10. yüzyıldan sonra bir Frig yerleşmesine dönüşür (Sevin, 2003, 262). Bu yerleşimde M.Ö. 8. ve 7. yüzyıla tarihlenen megaron şeklinde konutlar bulunmuştur (Şekil B.13). Bu konutlar bir ön oda ile kare ya da kareye yakın dikdörtgen bir ana odadan oluşur. Dağınık bir yerleşim sergileyen konutlar genelde arka duvarlarını dik bir yamaca yaslamıştır.

Lidya:

Sardis'teki konutlar daha çok yerel alışkanlıklar ile şekillenmiştir. Arkaik dönemde yerleşime tek mekanlı, dikdörtgen planlı konutlar hakimdir. Yerleşmedeki M.Ö. 6. yüzyıla tarihlenen H konutu (Şekil B.14.b) Arkaik dönem Sardis konutları için bir örnek teşkil eder (Ramage, 1978, 7). Bayraklı ve Milet'teki çağdaşları gibi taş orthostat üzerine kerpiçten yapılmış olan bu konut onlardan farklı olarak tek mekanlıdır. 25 metre karelik kullanım alanı ile Sardis'teki diğer tek mekanlı konutlardan biraz daha büyüktür. Bu tip tek odalı konutların iç mekanlarında ahşap bölmeler ya da perdeler kullanılarak özel mekanlar elde edildiği düşünülmektedir (Ramage, 1978, 7). Konutun kapısı doğu cephesinde, uzun kenarının üzerinde bulunmaktadır. Kuzey cephesinde bir pencere olduğu sanılsa da büyüklüğü ve tam yeri bilinmemektedir. Kazıda hiç kiremit bulunmadığından konutun ya sazlardan örülmüş eğimli bir çatı ya da düz çatı ile örtülü olduğu sanılmaktadır.

Şekil B.14.c'de 1,1a ve 2 mekanları ile tanımlanan ve M.Ö. 6. yüzyıla tarihlenen konut ise iki oda ve 3 numaralı mekan olarak gösterilen bir avludan oluşmaktadır. 6. yüzyılın başında altın işliği olarak kullanılan bina daha sonra konuta çevrilmiştir (Ramage, 1978, 9). Kapalı mekanlarının yaklaşık 30 metre karelik bir alan kapladığı bu konut da H konutu gibi doğuya bakmakta ve avlusu da doğu tarafında bulunmaktadır. 1 ve 2 nolu odalara doğu tarafındaki avludan girilmektedir (Ramage, 1978, 9).

Bu konutun doğusunda bulunan 28 nolu konut (Şekil B.14.a) büyüklüğü ve ara duvarlar içermesi ile diğerlerinden farklı bir karakter göstermektedir. Konutun odaları arka arkaya kompartman şeklinde dizilmiştir. M.Ö. 6. yüzyılın ortasından önceye

tarihlenen yapının kapısının nerede olduğu belirlenememiştir. İki katlı olan konutta, alt katta üç oda, üst katta iki oda bulunmaktadır ve odalardan birbirine geçilmektedir (Ramage, 1978, 8).

Aiolis ve İyonya:

Gediz vadisinde bulunan Larisa kentinin akropolünde Pers tiranlarına ait saraylar bulunmuştur. Saraylardan en eski olanı M.Ö. 6. yüzyılın ikinci çeyreğine aittir, fakat bu yapının planı tam olarak anlaşılamamıştır (Schefold, 1940, 26). M.Ö. 550 civarında bu sarayın üzerine inşa edilen yeni saray hilani⁴ biçimindeki yapıları andırmaktadır. Dikdörtgen bir ana mekanın köşelerinde kare kuleler ve bunların arasında bir portiko yer alır. M.Ö. 6. yüzyılın sonunda yeni sarayın batısına kuzey-güney doğrultulu bir megaron inşa edilmiştir (Schefold, 1940, 27). 8.13x15.24 boyutlarındaki megaronun bir ön odası, bir ana odası ve onun arkasında eşit büyüklükte iki küçük kare odası bulunmaktadır. M.Ö. 5. yüzyılda megaronun önündeki avlunun doğu, batı ve güneyine yeni mekanlar ve bunların önüne sütunlar ilave edilmiştir. Böylece Anadolu'da ilk defa peristilli bir avlu yapısı ortaya çıkmış olur (Şekil B.15). Yeni eklenen mekanların üstü düz çatı ile örtülmüştür. Megaron ise yeni mekanlardan daha yüksektir ve beşik çatı ile örtülüdür. Bu yüzden yapının genelinde megaronun hakim öge olduğu bir anıtsallık gözlenmektedir.

Bayraklı'da bulunabilen en eski yaşama mekanlarından biri M.Ö. 10. yüzyıla tarihlenen oval evdir (Özgenel, 1997, 14) Girişi kuzeyde olan bu kulübenin çatısının sazlardan örüldüğü düşünülmektedir (Şekil B.16). Benzer bir oval ev Panionion bölgesindeki Melie kentinde bulunmuştur, bu yapının Arkaik dönemde inşa edildiği sanılmaktadır (Sinos, 1971, 110).

Bayraklı yerleşmesindeki ilk çok odalı ve avlulu konut yapısı ise M.Ö. 750 - 700 arasına tarihlenmektedir (Akurgal, 1996, 124-125). Bu konuttaki odaların işlevleri ve avlunun sınırı belirlenememiştir (Şekil B.17.a). Bundan sonraki yapı katında eğrisel duvarlı konut kullanımının yoğun olduğu görülmektedir (Şekil B.17.b). 7. yüzyılın ikinci yarısında ise oval ve apsidal yapılar kaybolmuş, yerlerini tamamen dikdörtgen yapılara bırakmıştır (Akurgal, 1983, 34). Bahsedilen yerleşmenin içinde yer alan, M.Ö. 7. yüzyıla tarihlenen ve "çifte megaron" (Şekil B.18) olarak adlandırılan konut, olgunlaşmış planı ile ancak iki yüzyıl sonra Pire'de ilk defa ortaya çıkacak olan prostaslı konut tipinin atası kabul edilmektedir (Akurgal, 1996, 129; Akurgal, 1983, 41-42; Drerup, 1967, 8-9; Hoepfner, 1996; 157; Özgenel, 1997, 16). Akurgal (1983,

⁴ Hilani özellikle Orta Anadolu ve Suriye yöresinde sıklıkla görülen bir plan tipidir, yapının kolları kısa bir U şeklindedir, kanatları arasında ise bir portiko bulunur.

41) bu konutu yan yana duran iki megaron olarak tanımlamaktadır, batıdaki megaron özgün biçimini korurken, doğudaki değişikliğe uğrayarak daha geniş bir hal almış ve ön mekanını kaybetmiştir⁵ (Akurgal, 1983, 41). Planda XIV ile gösterilen açık mekanın doğu duvarı tüm yapıya sonradan eklenmiştir (Akurgal, 1983, 35). Bu durumda XIII ve XIV mekanları ile tanımlanan megaron aslında konut ilk inşa edildiğinde XIII odası ve önündeki açık alan (XIV) şeklindedir, kısacası megaron formunda değildir. Bu durum dikkate alındığında belki de yapıyı iki megaron yerine megaron ve ona bitişik dikdörtgen bir odadan meydana gelmiş bir konut olarak tanımlamak daha doğru bir yaklaşım olacaktır. Doğudaki daha geniş odanın güneydoğusunda bulunan ocaktan dolayı oikos, batıdaki odanın ise daha özenli duvar işçiliğinden dolayı andron olarak kullanıldığı sanılmaktadır. Her iki odanın da önünde giriş mekanları bulunmaktadır. Giriş bölümleri olan XIIb mekanının üstü kapalı, XIV mekanının ise üstü açıktır. Bu durumda XIIb mekanı yapısı bakımından Klasik dönem konutlarında bulunan prostas mekanı ile benzeşmektedir. Fakat bu mekan andron olduğu düşünülen XIIa mekanının önündedir. Oysa Klasik dönemin prostaslı konutlarında prostas bölümü andronun değil, oikosun önünde bulunmaktadır. Orthostat⁶ üzerine kerpiçten inşa edilmiş konut düz bir çatı ile örtülüdür. Yapının iki katlı olduğu, üst katta yatak odalarının bulunduğu düşünülmektedir⁷. Üst kata çıkan merdivenin kalıntıları ise andron olarak tanımlanan mekanın arka duvarında bulunmuştur (Özgenel, 1997, 16). Andron evin erkek üyelerinin konuklarını ağırladıkları bir mekan olduğuna göre yatak odalarının bulunduğu üst kata çıkan merdivenlerin bu mekanın içinde olması bahsedilen mekanların gerçek işlevini sorgulatır niteliktedir. Bu durumda ya alt kattaki mekan andron değildir, ya da üst katlar yatak odalarından başka bir işlev üstlenmektedir. Yapının güneyinde de bir avlu ya da bir bahçe olduğu düşünülmekte ise de güney duvarı kazılarda bulunamamıştır (Akurgal, 1983, 41).

Şekil B.17.c'de M.Ö. 650-600 arasına tarihlenen Bayraklı konutları görülmektedir. Bayraklı M.Ö. 600 civarlarında Bayraklı Lidya kralı Alyattes tarafından tahrip edildikten sonra, buradaki evlerin bir kısmı onarılarak kullanılmış, bir kısmının yerine ise yeni yapılar inşa edilmiştir (Akurgal, 1983, 45). Bu yapı katında artık iki ya da daha fazla mekanlı, avlu çevresinde gelişmiş konutlar görülmektedir (Şekil B.17.d).

⁵ Akurgal (1983, 42) Bayraklı'da konutların Tunç çağı boyunca yaygın olan ince uzun megaron tipinden geniş ve kısa megaron plana geçişini Girit etkisine bağlamaktadır.

⁶ Yapının alt duvar sırasını oluşturan taş bloklar

⁷ Akurgal (1983, 41) duvar kalınlıklarının 55 cm olduğundan yola çıkarak, yapının iki katlı olduğunu söylemektedir, fakat Hoepfner (1996, 157) bunu yeterli bir kanıt saymaz ve yapının büyük ihtimalle tek katlı olduğunu söyler.

Sakız adasındaki Emporio kentinde megaron tipi yapılar ile ön odasız kareye yakın dikdörtgen yapılar bir arada bulunmaktadır (Snodgrass, 2000, 424). Kentte konutların her birinin bağımsız teraslar üzerinde bulunduğu dağınık bir yerleşme söz konusudur (Şekil B.19.a). Kentin akropolisinde bulunan ve M.Ö. 8. yüzyıl sonuna tarihlenen iki konuttan güneydeki megaron, kuzeydeki ise kare planlıdır (Şekil B.19.b). Birbirine bitişik bu iki konut muhtemelen düz çatı ile örtülüdür. Kuzeydeki odanın doğu duvarı boyunca uyumak için kullanılan yükseltilmiş bir bank bulunmaktadır. Snodgrass, bu yükseltinin aynı yerleşmedeki diğer dikdörtgen planlı evlerde de bulunduğunu yazmaktadır (Snodgrass, 2000, 424). Kare odanın çatısı dört, ortasında bir ocak bulunan megaronun çatısı ise iki sütunla taşınmaktadır. Megaronun portikosunda da iki sütun yer almaktadır. İki ayrı konut olduğu düşünülen bu yapılar belki de bir konutun iki odasıdır ve megaron oturma odası, kare planlı oda ise bir yatak odası işlevini görmektedir. Mekanlar arasında kapı bulunmadığından iki odayı bağlayacak bir avlunun da bulunması gereklidir.

Foça'da yapılan kazılarda M.Ö. 7. yüzyıla tarihlenen, biri kuzey-güney diğer ikisi doğu-batı doğrultulu megaron yapıları bulunmuştur. Bu megaronların onararak 5. yüzyılın başına kadar kullanıldığı sanılmaktadır (Özyiğit, 1996, 5). Şekil B.20.a'deki doğu-batı doğrultulu megaronun ana mekanı ile iki sütun içeren vestibülü arasında dar bir ara bölmesi bulunmaktadır (Özyiğit, 1996, 5). Yaklaşık 65 metrekarelik bir alan kaplayan megaronun güney duvarında ona bitişik, işlevi belirlenemeyen bir oda bulunmuştur. Konutun kuzeyinde bir avlusunun olduğu sanılmaktadır.

Foça 2002 kazılarında bir M.Ö. 7. yüzyıl megaronu, bunun batısında Protogeometrik döneme (M.Ö. 12. yüzyıl sonu- M.Ö. 10. yüzyıl sonu) ait oval ev, ve bunlarında güneyinde yine Protogeometrik döneme ait ikinci bir oval ev bulunmuştur (Özyiğit, 2003, 442-443). Bahsedilen yapıların hepsi kuzey-güney doğrultuludur (Şekil B.20.b).

Milet'te Miken dönemi yerleşmesinin çok az bir bölümü ortaya çıkarılabilmıştır (Sinos, 1971, 104). Surların yanında yer alan dikdörtgen planlı yapılar dağınık bir yerleşim sergiler (Şekil B.21). Sinos (1971, 104) doğudaki yapıyı bir koridorun iki yanında sıralanan dikdörtgen mekanlar içermesinden dolayı "tipik bir Miken konutu" olarak tanımlar.

1990 yılında Milet'in Arkaik yerleşim alanı olan Kalabaktepe'de yapılan kazılarda M.Ö. 7. yüzyıldan İyon ayaklanmasına (M.Ö. 494) kadar çeşitli evrelerle de olsa süreklilik gösteren konutlar bulunmuştur (Graeve, 1991, 7). Bahsedilen konutlar Bayraklı'daki çağdaşları gibi taş orthostat üzerine kerpiç olarak inşa edilmiştir

(Graeve, 1991, 7). Şekil B.22'de M.Ö. 7. ve 6. yüzyıldaki durumu görülen konutun kuzeyinde kareye yakın dikdörtgen planlı, girişi güneyden olan yaklaşık 7,5 metre karelik bir oda bulunmaktadır. M.Ö. 7. yüzyılın ikinci yarısında bu odanın doğusuna 22 metre karelik bir mekan daha eklenmiştir (Graeve, 1991, 7). Bu odaların güneydoğusunda daha küçük boyutlu bir başka oda daha yer almaktadır. Konutun güneybatısında ise bir avlu bulunmaktadır. Bu üç odayı bağlayıcı nitelikteki avlunun girişi güneybatıdandır. Avlunun Bayraklı'daki konutlardakinden farklı olarak yaşama birimlerinin uzun kenarına komşu olması dikkat çekicidir. 1992 ve 93 yıllarında Kalabaktepe'deki kazı alanı kuzeye, doğuya ve batıya doğru genişletilmiştir (Senff, R., 1995, 208). Tam plan veren bir konut bulunamamışsa da odaların genellikle kare ya da kareye yakın dikdörtgen planlı olduğu görülmektedir (Şekil B.22.b). Bahsedilen konutun doğu duvarına bitişik yapının kuzey duvarının çok az bir bölümü bulunmuş olsa da iki konutun benzer büyüklükte olduğu görülmektedir. Kazı alanının en batı ucunda bir avlu içinde seramik fırını ve bunun kuzeyinde kare bir oda bulunmuştur.

Geometrik ve Erken Arkaik dönemde oval, apsidal ve dikdörtgen planlı mekanların bir arada bulunduğu başta değinilmişti. Abbasoğlu, M.Ö. 7. yüzyıldan sonra oval ve apsidal planların ortadan kalkarak yerini dikdörtgen planlara bıraktığını söylemektedir (Abbasoğlu, 1996, 395). Oysa M.Ö. 6. yüzyılın sonlarında Klazomenai'de hala apsidal planlı evler kullanılmaktadır (<http://www.klazomeniaka.com...>). Ancak kazı heyeti de Ege dünyasında bu dönemde tek mekanlı apsidal konutların artık kullanılmadığını kabul etmekte, Klazomenai'deki durumu, halkın M.Ö. 546'daki 1. Pers istilasından sonra kente 525 dolaylarında geriye dönüşlerinde, henüz kendilerini yeterince güvencede hissetmeyip, dalların örülmesi ve sıvanması ile elde edilen, üstleri saz ile kaplı apsisli veya oval yapılarla yetindiklerini söyleyerek açıklamaktadır (<http://www.klazomeniaka.com...>). Kısacası apsidal planlar bu dönem için ilkel sayılmaktadır.

Klazomenai'de apsidal planlı konutların yanı sıra 6. yüzyılın ikinci yarısından itibaren dikdörtgen planlı konutlar da ortaya çıkmaya başlamıştır (<http://www.klazomeniaka.com...>). Şekil B.23'deki A yapısı M.Ö. 6. yüzyılda çevresindeki F ve K apsidal yapıları ile birlikte görülmektedir. 6. yüzyılın son çeyreğinde yapının güneybatısına H (depo) ve I (işlik) mekanları eklenmiştir (<http://www.klazomeniaka.com...>). B ile gösterilen mekanın ise A yapısının güneydeki avlusu olduğu sanılmaktadır, fakat avlunun sınırları tam

belirlenememiştir. Bir sonraki evrede konutun yanındaki apsidal yapılar yanmış ve onların yerine dikdörtgen yapılar inşa edilmiştir (<http://www.klazomeniaka.com...>).

Karya:

Latmos'taki Arkaik dönem konutlarında kentin kayalık topografyasından dolayı doğal veriler öncelikli bileşendir. Konutlar bu yüzden çoğu zaman sırtlarını kayaya dayamakta, bir veya daha çok duvarı kayalardan oluşmaktadır (Peschlow-Bindokat, 2005, 93). M.Ö. 7. ve 6. yüzyıllarda Latmos'ta küçük boyutlu dikdörtgen yapılardan meydana gelen dağınık bir yapılaşma söz konusudur (Özgen, 2002, 13- 18). Genelde izole ve tek başına olan konutlar tek veya çok odalı olabilmekteydi. Birden fazla konuttan oluşan kompleksler de bulunmuştur (Peschlow, 2005, 103). Şehrin batı yamacında bir plato üzerinde konutlardan oluşmuş böyle bir grup bulunmaktadır (Peschlow, 1985, 160). Komplekse güneyindeki bir merdiven ile ulaşılır (Şekil B.24.a). Peschlow (1985, 160-161) bu komplekste üç ayrı konut tespit eder, fakat buluntular bu konutların planını tam olarak ortaya koyamamaktadır. Düzlüğün en kuzeyinde tek odalı bir konut bulunmaktadır. Doğu ve batı duvarları doğal kaya olan tek katlı bu konuta güney duvarına dayalı merdivenlerden çıkılarak ulaşılmaktaydı (Şekil B.24.b). Ayrı bir birim olduğu anlaşılan bu ev dışındakileri doğru şekilde gruplandırmak oldukça zordur. Peschlow (1985, 160-161) bu konutların büyük tek bir aileye ait olabileceğini söylemektedir.

Latmos'taki çok odalı konutlara bir örnek oluşturabilecek Şekil B.24.c'deki büyük kaya evinde dört oda ile bir avlu bulunur. Avluya kuzeybatı köşesinden girilir ve diğer odalara avludan ulaşılır. Kuzeydeki bölümün kapısı güney cephesindedir. Doğudaki iki oda ise beraber Latmos'ta sıkça rastlanan "geniş ev"i meydana getirir (Peschlow, 2005, 104). Güneydoğudaki dikdörtgen odaya bu oda ile geniş evin arasında kalan koridordan girilmektedir. Konutta iki yapı safhası gözlenmektedir, kuzeydeki tek odalı bölümler Arkaik dönemde yapılmıştır, Klasik dönemde büyük ihtimalle M.Ö. 4. yüzyılda ise güneydeki iki oda eklenmiştir (Peschlow, 2005, 107). Yani birçok Batı Anadolu kentinde gözlenen planın bir avlu çevresinde odalar eklenerek gelişmesi Latmos'taki konutlar için de geçerlidir.

Şehrin batı tarafında nispeten daha büyük evler yer almaktadır. Bu konutlardan biri taşlık bir platonun üzerinde yer alır (Şekil B.24.d). Kuzeyinde ortadaki en büyük olmak üzere üç oda içeren dikdörtgen bir yapı bulunmaktadır (Peschlow, 1985, 157). Evin ana oturma bölümü olan bu kanadın doğu duvarı güneye doğru çıkma yapar, bu da bu bölümün önünde bir portiko olduğunu göstermektedir. Güneyde bir avlusu

bulunan konutun güney batısında işlevi belirlenemeyen iki oda daha bulunmuştur. Avluya güneybatıdaki kapıdan girilmektedir.

Peschlow “kuzeyde geniş ev, güneyinde portiko, önünde avlu” şemasını orta aşağı kentte bulunan başka bir evde de tanımlamaktadır (Peschlow, 1985, 159). Bu konutun kuzeyinde iki odadan meydana gelen geniş oturma bölümü bulunmaktadır. Avlusunda bulunan iki sütun, oturma bölümünün önünde bir portiko olduğunu düşündürmektedir. Girişi batıdan olan avlunun doğusunda iki küçük oda daha bulunmaktadır.

Latmos’taki konutlarda yapı malzemesi olarak taş kullanılmıştır, çatıları genellikle beşik çatı şeklindedir. Kullanım alanları tek odalı konutlarda 20 ila 40 metrekare, birden çok odası olan büyük evlerde ise 70 ila 110 metrekare arasında değişir. Genel bir özellik olarak odalar ya kare ya da kareye yakın dikdörtgendir. Tek odalı konutların yanı sıra birkaç odadan meydana gelen ve bazı durumlarda önünde bir portiko ve avlu bulunan “geniş ev” tipi ayırt edilebilmektedir. Ayrıca tek mekanlı olan evlerden bazılarının da güneyinde avluları bulunmaktadır. Geniş ev tipinin Olynthos’ta bulunan pastaslı konutlarla olan benzerliği dikkat çekicidir. Bunun yanında Peschlow Latmos’taki konutların ve Latmos yerleşmesinin tümüyle Karya karakteri gösterdiğini söylemektedir (Peschlow, 1985, 161-162). Bununla anlatılmak istenen Latmos’un Yunanistan ve İyonya’daki örneklerden etkilenmeyip, yerel alışkanlıkları sürdürdüğüdür.

Karya bölgesinde M.Ö. 7/6. yüzyıla ait konut kalıntılarının bulunduğu başka bir yer ise Bodrum yarımadasındaki Alazeytin Kalesi’nde bulunan Leleg⁸-Karya yerleşmesidir (Kolb, 1996, 149). Yerleşme bir yamacın eteklerinde konumlanmaktadır (Şekil B.25.a). Araziye göre belli bir düzen izlediğinden yol ve meydanların önceden kabaca da olsa belirlendiği sanılmaktadır (Kolb, 1996, 149; Radt, 1970, 31). Fakat geriye kalan alanlarda konutlar bir tümel tasarıma göre değil, “kümelenmiş ev”⁹ geleneğine göre gelişmiştir (Radt, 1970, 31). Akropolde bir iç kale bulunur (52-68 ile gösterilen mekanlar). 59-65 numaraları ile gösterilen avlulu konut (avlu 64a) yöneticinin evidir (Radt, 1970, 31). Duvarlar düzgün olmamakla beraber mekanlar ve avlu dikdörtgendir. Giriş kısmı hariç aşağı yukarı aynı büyüklükteki mekanlar bir avlu çevresinde sıralanmıştır. Avlunun güneybatı tarafı mekan içermez. Odalara avludan girilmektedir. Ayrıca avluda bulunan merdiven bir ikinci katın

⁸ Lelegler, izleri M.Ö. 8. yüzyıla kadar sürülebilir, Bodrum ve Milas’ın dağlık bölgelerinde yaşayan buranın yerli halkıdır. Lelegleri Karyalılardan ayrı bir kavim olarak kabul edenler olduğu gibi, onların dağlarda yaşayan Karyalılar olduğunu ileri sürenler de bulunmaktadır (Özgen, 2002, 7).

⁹ Özellikle Mezopotamya yerleşmelerinde görülen “kümelenmiş yerleşim” geleneğinde konutlar bir tasarıma göre değil kendi kendilerine gelişir. Yol ağı da buna göre oluşur.

bulunduğunu kanıtlamaktadır. Yerleşimin doğu ve kuzeydoğu yamaçlarında da benzer tasarım anlayışı ile geliştirilmiş konutlar bulunmaktadır (Kolb, 1996, 149). Bazı odalar birbirine geçit verse de genel olarak odalara merkezi konumda bulunan avludan ulaşılır. Mekanların daha çok avlunun kuzeyinde toplandığı görülmektedir. Avluların güney kısmı avlu duvarı ve bazen de küçük odalar ile sınırlanmıştır.

Tepenin güney yamaçlarında zanaatçıların yaşadığı daha küçük konutlar bulunmuştur (Radt, 1970, 32). Planları tam anlaşılamayan bu konutların güney bölümleri eğim yüzünden daha yüksek inşa edilmiştir. 73-74 numara ile gösterilen konut iki odalıdır. Doğusunda bir rampa olduğu ve odalara bu rampadan girildiği sanılmaktadır. Yerleşimin küçüklüğü ve konutların azlığından dolayı Alazeytin Kalesi'nin ikametden çok, savunma, yönetim ve kültürel ağırlıklı bir işlevi olduğu düşünülmektedir (Kolb, 1996, 149).

Yine Bodrum yarımadasında bulunan başka bir Leleg yerleşmesi Ören Avlusu'nda (Şekil B.25.b) yerleşim ve konutlar Alazeytin Kalesi ile benzer özellikler taşır (Radt, 1970, 85). Merdiven kalıntıları bulunmamış olsa da yamaç evleri (şekilde 37-40, 42-44) eğimden dolayı çok katlı inşa edilmiş olmalıdır. Belki de üst katlara ulaşım ahşap merdivenler ile sağlanmaktadır. Konutların düz çatı ile örtülü olduğu sanılmaktadır. Alazeytin Kalesi'nde bir avlu çevresinde toplanmış odalardan oluşan konutlar hakimken burada sıra konutlar (37-40, 42-44) da bulunmaktadır. Bu sıra konutlardan bazıları sur duvarına dayanmaktadır (3-7). Yakınlardaki başka bir Leleg yerleşmesi olan Çilek Kalesi'nde de sur duvarına dayanmış konutlar bulunmaktadır (Şekil B.25.c'te, 22-28).

Yine bir Leleg yerleşmesi olan Kovuk Çal'daki yapılaşma, kümelenmiş yerleşimlerin iyi bir örneğidir (Şekil B.25.d). 1-5 ile gösterilen mekanlar 1a avlusu çevresinde aynı anda inşa edilmiştir. Kısa bir süre sonra 6-13 mekanları inşa edilmiştir. Birbirinin üzerine gelen köşeler bunun kanıtıdır. Odaların nasıl gruplar halinde evler oluşturdukları tam anlaşılamamıştır (Radt, 1970, 93). Kovuk Çal'da ve Çilek Kalesi'nde bir ön ve ana odadan oluşan konutlar göze çarpmaktadır (Kovuk Çal 18-19, 21-22, 23-24, Çilek Kalesi 22-23, 24-25, 5-4).

Likya:

Likya kenti Kyaneai yakınındaki Avşar Tepesi'nde Geç Arkaik/Klasik döneme tarihlenen yerleşme "tipik bir Anadolu yerleşmesi" olarak tanımlanmıştır (Kolb, 1996, 149). Araştırmacı buranın Klasik Yunan kentlerinden etkilenmemiş ve "daha Arkaik özelliklere sahip" bir kent olduğunu söylemektedir. Bunun nedeni yerleşimin M.Ö. 4. yüzyılın ortalarında terk edilmesi olmalıdır. Avşar Tepesi'ndeki yerleşimde yan yana

dizilmiş 3 - 4 odalı konutlar çoğunluktadır (Kolb, 1998, 387). Bu konutlarda bir veranda bulunmaktadır, ayrıca bir avlu saptanmamıştır (Şekil B.26.a). Boyutları 100 ila 180 metrekare arasında değişmektedir. M.Ö. 6. yüzyıldan 5. yüzyılın başına kadar yerleşimde bu konut tipinin yaygın olduğu görülmektedir (Kolb ve Thomsen, 1999, 223).

İkinci bir konut tipi ise 1997 ve 98 kazısında ortaya çıkarılmıştır (Şekil B.26.b). Çoğunun bir kenarları boyunca bir veranda bulunmaktadır, bu yüzden Kolb ve Thomsen bunları “Verandalı Ev” olarak tanımlar (Kolb ve Thomsen, 1999, 223). M.Ö. 5. yüzyılın ortalarında inşa edildiği düşünülen yapıda b, c, g, h ve i ile gösterilen mekanlar kapalı, a, d ve f ile gösterilenler ise açık mekanlardır. Açık mekanlar ile beraber konut 143 metrekarelik bir alan kaplamaktadır (Thomsen 2002, 446). b odası önündeki a verandası ile beraber ziyafetler için kullanılırken, c, g ve h bölümleri olasılıkla oturma ve depo odalarıdır (Kolb, 1998, 388). b ve c bölümleri arasında bir geçiş bulunmamaktadır.

Avşar Tepesi’nin 160 metre kadar aşağısında bulunan ve Klasik döneme tarihlenen bir yapı yan yana üç mekan ve önünde bu mekanların açıldığı bir koridor içerir. Onythe’deki erken pastaslı evi andıran bu yapı Kolb tarafından pastaslı evin Anadolu’da bir örneği olmamasına dayandırılarak tapınak olarak yorumlanmıştır (Kolb, 1998 386-387). Fakat bu konuda yeterli kanıt olmadığından ve Avşar Tepesi ile beraber Latmos’ta da bu yapının benzeri konutlar bulunduğundan yapı bir konut olma olasılığını da korumaktadır (Şekil B.26.c).

Yunanistan ve Girit:

Miken kültürünün egemenliğini kaybetmesinden sonra (M.Ö.1200 civarı) M.Ö. 8. yüzyılda ticaret ve denizcilik faaliyetleri ile beraber Yunan kültürünün tekrar canlanıp gelişmesine kadarki zaman “Yunan Karanlık çağları” olarak tanımlanır ve bu dönemdeki mimari hakkında bilgi yok denecek kadar azdır (Jameson, 1990, 106-107). Girit Adası’nda bu dönem konutları düz çatılı, dikdörtgen mekanlı, ön yüzleri sokağa ya da bir açıklığa bakar şekildedir ve kolaylıkla konut olarak ayırt edilemezler (Jameson, 1990, 107). Şekil B.27’de görülen M.Ö. 9./8. yüzyıllara tarihlenen Kastro yerleşmesi bu sayılan özellikleri taşımaktadır. Diğer yerlerde ise iç bölmeleri olan ya da olmayan ve tek başına duran konutlar göze çarpmaktadır. Bunlar, apsidal, oval, dikdörtgen ya da önündeki portikosu ile megaron şeklinde olabilirdi (Jameson, 1990, 107).

Kyklad adalarından en kuzeydeki Andros’ta bulunan Zagora yerleşmesi M.Ö. 8. yüzyılda terk edilmiştir (Şekil B.28). Geç Geometrik döneme tarihlenen yerleşimin ilk

evresinde tek veya iki odalı konutlar bitişik düzende inşa edilmiştir (Cambitoglou v.d., 1988, 155). Tek odalı konutların bazısının önünde bir portiko bulunmaktadır (şekilde H26/27, H24/25/32 ve H19). H21'in ise H9'a ait bir avlu olduğu sanılmaktadır. M.Ö. 8. yüzyılda konutlar terk edilmeden hemen önce ise bir avlu çevresindeki sıralanan çok mekanlı evlere geçilmiştir (Cambitolou v.d., 1988, 157). H26/27/42/43/47 mekanları ile tanımlanan konutta böylece ilk defa sınırlandırılmış bir avlu yapısı ile karşılaşılır. Önceki evrede ana mekan olarak kullanılan H26/27 içine inşa edilen bir duvarla iki mekana bölünmüş ve duvarlar boyunca sekiler inşa edilmiştir (Cambitoglou, 1988, 127). Yaklaşık 35 metrekairelik H42 odası da aynı dönemde inşa edilmiştir. Konutun son evresinde H26/27 mekanının depo¹⁰, H42 oturma odası, H43/47 ise avlu olarak kullanılmıştır (Cambitoglou v.d., 1988, 118). Bunun hemen kuzeyinde bulunan konutta da benzer bir düzenleme yapıldığı görülmektedir. Bu yapı katındaki başka bir çok odalı konut ise H19/21/22/28 mekanları ile tanımlanmaktadır. Buradaki avlunun (H21) sınırları belli değildir (Cambitoglou v.d., 1988, 156).

Anadolu'da olduğu gibi adalarda da Erken Arkaik döneme ait sıra megaron yapıları bulunmuştur. Rodos'taki Vroulia kentinde bulunan ve M.Ö. 7. yüzyıl sonuna tarihlenen bu konutlar birbirine paralel iki sıra halinde inşa edilmiştir ve kuzeydeki sıra sur duvarına dayanmaktadır (Şekil B.29). Tüm konutlarda aynı büyüklükte bir kare oda yer almaktadır. Bazılarında ana odanın önünde bir ön oda ya da avlu bulunmaktadır (Snodgrass, 2000, 426). Toplam 49 odadan oluşan bu komplekste de mekanların ne şekilde gruplanarak konutlar oluşturdukları belirlenebilmiş değildir (Jameson, 1990, 113).

Onythe kentinde de sıra megaronlar bulunmuştur (Graham, 1966, 6). Fakat burada artık megaronların bir araya gelerek çok odalı konutlar oluşturdukları bilinmektedir (Şekil B.30). M.Ö. 6. yüzyıla¹¹ tarihlenen bu konutlardan en güneydeki, pastaslı planların atası olarak kabul edilmektedir (Graham, 1966, 6). Ancak bu konut biriminde pastas olduğu varsayılan mekan henüz kapalı bir ön oda durumundadır. Erken pastas olarak nitelendirilen mekanın önünde ise bir avlu bulunur. Bahsedilen konutun yanında ona bitişik bir megaron, bunun yanında ise tek odalı dikdörtgen konutlar bulunmaktadır (Graham, 1966, 6).

Atina'nın güneybatısındaki Aegina'da Arkaik döneme tarihli iyi korunmuş iki konut bulunmuştur (Şekil B.31.a). Benzer planlara sahip bu iki konut yan yana iki oda ve

¹⁰ Bu odanın kısıtlı kullanım alanından dolayı depo olarak kullanıldığı düşünülmektedir.

¹¹ Gürlü (1999, 232-233) bu kompleksi M.Ö. 7. yüzyıla tarihlemektedir.

bunların önündeki geniş bir odadan oluşur (Krause, 1977, 167). Odaların girişleri önlerindeki daha geniş odadandır. Genişliğinden dolayı öndeki odanın bir avlu olabileceği düşünülmektedir (Sinos, 1971, 114). Ayrıca “yan yana iki oda, önünde avlu” şemasını içerdiği için bu konut ile Bayraklı’daki “çifte megaron” olarak anılan konutun ve Onythe’deki erken pastaslı konutun benzer tasarım ilkelerini taşımaktadır (Sinos, 1971, 114). Krause ise (1977, 167) her iki konutta da doğudaki odanın batıdakine göre daha dik açılı ve düzgün geometride olduğuna dikkat çekmekte ve bu odanın yemek odası olması gerektiğini söylemektedir.

Benzer şekilde tasarlanmış diğer örnekler arasında M.Ö. geç 8. yüzyıla tarihli Eleusis’teki konut (Şekil B.31.b), Thorikos’ta aynı zamana tarihli bir konut (Şekil B.31.c), ve Megara Hyblaia’daki M.Ö 7. yüzyıl konutu (Şekil B.31.d) sayılabilir. Bu konutlardaki ortak özellik yan yana bulunan iki odanın erken bir pastas olduğu düşünülen koridora açılmasıdır; bu birimin önünde ise avlu bulunmaktadır (Krause, 1977, 167 ve 169).

Değerlendirme:

Geometrik ve Arkaik dönem konut mimarisi genel olarak değerlendirildiğinde birden çok konut tipi olduğu görülür. Megaron, çok odalı ve avlulu konutlar, çok odalı kompartman şeklindeki konutlar, tek odalı avlulu veya avlusuz konutlar karşılaşılan konut tipleridir. Megaron yapıları özellikle İyonya ve Frigya bölgesinde yaygındır. İyonya şehirlerinden Bayraklı, Foça, Emporio ve Melie’nin yanı sıra Vroulia (Rodos), Onythe (Girit)’de de megaron tipi konutlar ile karşılaşılır. Bağımsız megaron yapıları Klasik dönem ve sonrasında daha çok tapınak mimarisinde kullanılmıştır, konut olarak pek karşılaşılmaz. Sadece bazı kentlerde (örneğin Foça) Arkaik dönemde inşa edilen megaron tipi konutlar Klasik dönemde de kullanılmaya devam etmiştir. İyonya’da megaronların yanı sıra oval ve apsidal konutlar da bulunmaktadır. Bunlar genelde 7. yüzyıldan sonra ortadan kalkma eğilimi gösterirler fakat Klazomenai’de 6. yüzyıla kadar varlıkları gözlenmektedir.

Bunun dışında avlulu ve çok odalı konutlar en yaygın yapı tipi gibi gözükmektedir. Avlu çevresinde sıralanan odalardan oluşan konut tipi Helen dünyasına özgü değildir, fakat belirleyici olan yanı tüm odaların birbirine geçit vermeden sadece avluya açılmasıdır. Örneğin Frigya’dakiler bu tanıma uymaz. Avlulu ve çok odalı konutun ilk izlenebildiği yer 8. yüzyılda Bayraklı yerleşmesidir¹². Duvarla sınırlandırılmış avlulu ve çok odalı konutla ise ilk kez 8. yüzyıl yerleşmesi Zagora’da

¹² Bu tarih Anadolu’daki Yunan şehir devletleri için geçerlidir, Tunç çağında avlulu ve çok odalı konutlar Truva’da ve Kültape’de de bulunmaktadır.

karşılaşılmaktadır. Daha geç dönemlerde (7. ve 6. yüzyıllar) Alazeytin Kalesi'nde, Milet'te, Latmos'ta bu tipin sürekliliği gözlenmektedir. Latmos'ta ayrıca avlu ile ana yaşama birimi arasında portiko içeren konutlar da saplanmıştır. Bu konutlar daha geç döneme ait olsa da 4. yüzyıldan daha geç tarihli değildir, çünkü Latmos 300 civarında terk edilip nekropol olarak kullanılmaya başlanmıştır. Portikolu ve avlulu bu konutların Onythe'deki konut ile benzerliği dikkat çekicidir.

Bu sayılanların yanı sıra tanımlanabilen başka bir konut tipi de kompartman gibi odaları arka arkaya dizilmiş olandır. Sardis'te bir örneği bulunan bu yapı tipi diğerleri kadar yaygın değildir. Alazeytin kalesindeki Leleg yerleşmesinde daha küçük konutların genelde bu tipte olduğu görülmektedir. Genelde bir ön ve bir ana oda olmak üzere iki oda¹³ ile sınırlıdır.

Likya'da Kyaneai yakınında Avşar Tepesi'ndeki konutlar birden çok odanın yan yana dizilip bir verandaya açıldığı farklı bir konut tipi içerir. Bu tip Aegina ve Thorikos'taki konutlar ile bir yönden benzerlik göstermektedir. Buradaki konutlarda da yan yana duran mekanlar bir koridora açılır, fakat Likya'daki örneklerde odalar daha uzun ve incedir.

Son olarak da tek odalı konutlardan bahsedilebilir. Yapım teknikleri farklılık gösterse de Latmos'ta, Frigya'da, Lidya'da, Emporio'da tek odalı konutlar ile karşılaşılmaktadır. Kuşkusuz başka yerleşimlerde de böyle konutlar bulunmaktadır.

Sonuçta bu dönemde daha çok yerel alışkanlıklar ile şekillenen bir konut mimarisi söz konusudur. Bir birlikten söz etmek mümkün değildir. Bölgelerin kendi içinde dahi, örneğin İyonya'da da konut mimarisinde bir birlikten söz edilemez.

2.1.3. Klasik Dönem

Aiolis ve İyonya:

M.Ö. 350 civarında Larisa akropolünün kuzeyine yeni bir saray inşa edilmiştir (Şekil B.15). Kuzey ve güneyinde yan yana ikişer megaron bulunan merkezi avlu üç yandan sütunlar ile çevrilidir. 36x26.7 metre boyutlarındaki sarayın düz çatı ile örtülü olduğu sanılmaktadır (Schefold, 1940, 164). Lawrence (1967, 244) Larisa sarayı ile Miken sarayları arasında megaronun kullanımı açısından bir benzerlik olduğunu ve bu sarayın Miken geleneğini devam ettirdiğini söylemektedir. Sarayın doğusunda bulunan karşılıklı iki megaronun yanında megaronun ön odasından ve ana

¹³ Borchhardt (1999, 33), Likya'da normal bir evin dikdörtgen planlı tek bir odadan oluştuğunu, bazen de ona bir ön oda eklendiğini söylemektedir. Bu durumu da megaron etkisinin Likya'ya kadar ulaşmasına bağlar. Kısacası bir ön oda ve ana odadan oluşan konutların megaron etkisi ile ortaya çıktığını söylemektedir.

odasından geçilen iki mekan bulunmaktadır. Graham (1972, dipnot 24) bu dörtlü mekanın Priene evlerinde bulunan oikos-prostas şeması ile örtüştüğüne dikkat çekmektedir.

Larisa'da saraylardan başka M.Ö. 350 sıralarında inşa edildiği sanılan bir konut adası da bulunmuştur (Şekil B.32). Schefold (1940, 92) kuzeydeki büyük oda (D) ve çevresindeki iki odayı bir konut, güneydeki B odası ile yanındaki odayı ikinci bir konut olarak tanımlar ve C mekanının bu konuta ait olup olmadığının anlaşılamadığını söyler. Fakat bu odaların aynı döneme tarihlendiği göz önüne alındığında, beraber avlulu bir konutu tanımladıkları da düşünülebilir. Kuzeydeki büyük oda (D) avlunun kuzeyindeki konumu ve 20 metrekarelik kullanım alanı ile prostaslı konutlardaki oikos ile benzerlik gösterir. Bunun hemen batısındaki odanın batı duvarının bitiminde eşik taşı olması muhtemel bir blok bulunmuştur (Schefold, 1940, 92). Bu durumda bu açıklığın avlunun girişi olma ihtimali vardır. Güneybatıdaki küçük mekanın (B) ışık olduğu sanılmaktadır (Schefold, 1940, 92). Güneydeki diğer odalar da aynı şekilde ışık ya da depo işlevi görebilecek büyüklüktedir. Bu tür mekanların avlunun güneyinde yer alması da yine Klasik dönem prostaslı konutları ile paralellik gösterir.

Bayraklı'nın 5. yüzyıl konutları hakkında fazla bilgi sahibi olunmasa da, M.Ö. 4. yüzyıl Bayraklı yerleşimine (Şekil B.17.e) bakıldığında, bu yüzyılda Klazomenai ve Kolophon gibi diğer Anadolu kentlerinde karşılaşılan gelişmiş prostaslı planlar görülmemektedir.

Anadolu'da (ve tüm Yunan dünyasında) eşit konut parsellerine sahip ızgara planlı ilk kent M.Ö. 479'da baştan kurulan Milet'tir. Pers kralı Kyros şehri 6. yüzyılın ikinci yarısında zaptetmiş ve Perslerin egemenlik dönemi M.Ö. 494'te İyon ayaklanmasına kadar sürmüştür. Persler ayaklanmada önderlik eden Milet kentini yakıp yıkmıştır. Herodot'a (6,20) göre şehir yerle bir edildikten sonra Miletliiler Kızıl Deniz'deki Ampe şehrinde oturmuştur. Birçok İyon şehri ve Atina'nın Persler'e karşı savaştığı Mykale savaşı sonrasında Persler Anadolu'dan çekilince, Miletliiler şehirlerine geri dönmüştür. Şehir ızgara plana göre tekrar kurulmuştur. Bu yeni plandan sonra inşa edilen her yapı ızgara plana uydurulmuştur. Yeni ızgara planının şehrin eski doku ve parsellerine uyup, uymadığı ise tartışmalıdır.

Organize şekilde planlanmış bir kentte konutların da buna paralel olarak planlı bir şekilde inşa edilmesi beklenebilir (Hoepfner ve Schwandner, 1994, 20-21). Fakat Milet'in M.Ö. 5. yüzyıl konutları henüz kazılarla belgelenemediği için bu konuda kesin bir şey söylenememektedir.

Kesin arkeolojik veriler sonucu bilinen ilk ızgara planlı, eşit parselli ve tek tip prostaslı konutları barındıran kent M.Ö. 475-450 yılları arasında Hippodamos tarafından planlanan Pire'dir (Şekil B.33). Yani Batı Anadolu'ya özgün bir tip olarak değerlendirilen (Drerup, 1967, 6-9) "prostaslı konut" ile aslında ilk önce Atina'nın liman kenti olan Pire'de karşılaşılmaktadır. Pire'den bir yüzyıl sonra kurulan Priene'de de yine ızgara plan içinde prostaslı konutlar inşa edilmiştir (Şekil B.34.a-b). Priene evleri Pire evleri ile oldukça benzerdir¹⁴. Farklı olarak andron kısımlarında bir ön oda bulunmadığı, andronun arkasında oikostan geçilen yerin banyo olduğu sanılmaktadır (Hoepfner ve Schwandner, 1994, 208-219).

M.Ö. 4. yüzyılda Kolophon halkı da şehirlerini prostaslı plana göre düzenlemek istemiş ve büyük bir yapı faaliyeti ile bu gerçekleştirilmiştir (Holland, 1944, 169). Halk meclisinde bu yönde bir karar alınmış olması muhtemeldir (Hoepfner, 1996, 162). Kolophon yeni kurulan bir kent olmadığından, Klazomenai, Pire ya da Priene'deki gibi ızgara planı ve tip evleri kusursuz bir şekilde uygulamak mümkün olmamıştır. Bunun yerine konutlar Arkaik dönem arsa planları da kullanılarak yeniden düzenlenmiştir (Şekil B.35). Evlerdeki iki katlı andron kısımları da bu düzenlemeler sırasında eklenmiştir (Holland, 1944, 126). Konutların planları birbirine eş olmasa da genel olarak mekanlar ve bunların yerleşim ve yönelimleri birbirleri ve diğer kentlerdeki prostaslı konutlarla aynıdır. Yaklaşık 160 metrekarelik bir alan kaplayan IV numaralı konut yapısının kuzeyinde Pire ve Priene'deki konutlarda da tanımlanan dördü ana birim bulunmaktadır (Holland, 1944, 129). IVa mekanı oturma odası, IVb ise sütunsuz bir prostastır. Bu mekanların doğusundaki IVd odasına prostastan, IVc odasına ise ana odadan geçilir. Holland (1944, 129), IVc mekanının evin sahiplerinin yatak odası yani "thamalos" olduğunu söylemektedir. IVd odası ise konuklar ya da evin diğer sakinleri için bir yatak odası olmalıdır, Holland bu odayı Vitruvius'a dayanarak "amphithalamos" olarak adlandırmaktadır. Bu dört odayı beraber "oikos" olarak tanımlar. Aslında genel eğilim sadece prostasın arkasındaki odayı "oikos" olarak adlandırma yönündedir. Sonuçta bu dört odalı düzenleme evin ana yaşama birimidir. Avlunun güneydoğusunda iki katlı bir birim olan IVi mekanı bulunmaktadır. Holland (1944, 130) özenli işçiliğinden dolayı alt katın andron, üst katın ise "gynaikonitis" yani kadınların mekanı olduğunu söylemektedir. Bu tanımlamayı yaparken Lysias'ın sözlerini esas alır¹⁵. Avlunun ortasında altar ve güneyinde bir kuyu bulunmaktadır. IVg, IVh ve sonradan eklendiği anlaşılan IVf mekanı ikincil mekanlardır; bu mekanların giriş açıklığı bulunsa da kapıları

¹⁴ Pire ve Priene'deki konutların mekan özellikleri için bkz. "Mekanların Yerleşim ve Kullanım İlkeleri"

¹⁵ Bkz. "3.1.3. Varlığı ya da Konumu Tartışmalı Mekanlar"

muhtemelen yoktur. Bu odalar ahır, depo ve muhtemelen mutfak olarak kullanılmaktadır (Holland, 1944, 130). Bunun yanında yemek pişirme işleminin prostasta da yapıldığı sanılmaktadır. Holland evin ana yaşama mekanı olan kuzeydeki dörtlü birimde bir ikinci kat tanımlamaz. Bu bölümlerin Pire ve Priene'deki gibi iki katlı olduğunu düşünmek için bir neden de yoktur. Bu bölümün ve andronun beşik çatı ya da tek tarafa, sokak tarafına doğru eğimli bir çatı ile örtülü olabileceğini söyler. Tali odalar büyük ihtimalle tek yöne, avlu tarafına doğru eğimli bir çatı ile örtülmüştür (Holland, 1944, 129).

M.Ö. 5. yüzyıl sonunda ise Klazomenai ızgara plana uygun olarak tekrar kurulmuş ve bu evrede konutlar prostaslı plan tipine göre inşa edilmiştir (Bakır v. d., 2003, 105) (Şekil B.36). Bir Klazomenai kolonisi olan Trakya'daki Abdera¹⁶ da M.Ö. 4. yüzyılda ızgara plana göre yeniden kurulmuş ve kentte prostaslı konutlar inşa edilmiştir (Graham, 1972, 299). Abdera'daki konutlar Pire ve Priene'deki prostaslı konutlar ile aynı tasarım ilkelerine sahiptir (Şekil B.37). Hoepfner ve Schwandner'in rekonstrüksiyonlarına göre (1994, abb. 176), dikdörtgen avlunun kuzeyinde prostas, arkasında oikos, yanında prostastan girilen ön mekanı ile andron bulunmaktadır. Avlunun güneyinde ise ikincil odalar konumlanır. Graham (1972, 299) bu bölgede prostaslı konutlar bulunmasını Abdera'nın bir İyon kolonisi olmasına bağlamaktadır.

Karya:

M.Ö. 5. ve 4. yüzyıllarda Anadolu'da prostaslı/pastaslı konut şemalarını içermeyen kentler de mevcuttur. Knidos şehrinin eski yerleşim alanı olan Burgaz'da M.Ö. 5. yüzyıl ile 4. yüzyılın üçüncü çeyreği arasına tarihlenen (Burgaz yerleşmesi M.Ö. 340'da terk edilmiştir) konutlar o dönem Anadolu'da yaygın olan prostaslı plan şemasına sahip değildir (Tuna, 1997, 446-452). Mekanlarının işlevleri henüz tam olarak tanımlanamamış bu konutlar, çok odalı ve avluludur. Aralarındaki peristasis¹⁷ boşlukları çok belirgindir, bu dönemde Anadolu'da görülen bitişik nizam evlerden bu özellikleri ile farklılık gösterirler (Şekil B.38). Geç Klasik dönemde bu boşluklar kapatılmıştır (Tuna, 2003, 65). Odalar kare ya da dikdörtgen planlıdır ve bir avlu çevresinde toplanmıştır. Sokaktan önce avluya, buradan da odalara girilir. Mekan düzenlemesi olarak birlikten söz etmek mümkün değildir. Örneğin güneydeki konutun yaşama mekanları doğuda, avlusu batıda konumlanırken, hemen batısında

¹⁶ Bir Klazomenai kolonisi olan Abdera'nın M.Ö. 654 civarında kurulduğu sanılmaktadır. M.Ö. 512 ve 492 yıllarında Persler şehri tahrip etmiştir. Izgara planın ve buna göre prostaslı evlerin ise M.Ö. 4. yüzyıl ortalarında inşa edildiği düşünülmektedir.

¹⁷ Konut mimarlığında "peristasis" birbirine komşu iki yapı arasındaki dar boşluğa (bazen de yamaç evlerinde yapı ile toprağı ayıran boşluk) verilen isimdir. Yalıtım amacıyla yapılan bu boşluklar çoğu zaman çocuk ve hayvanların içine girmemesi için uçları kapalı inşa edilir.

yer alan konutta avlu doğuda, kapalı mekanlar ise batı ve kuzeydedir (Tuna, 2003, 67). Genel olarak odaların büyüklükleri ve sayısı da konuttan konuta farklılık göstermektedir. İç mekandaki bu farklılıklara karşılık planlardan konutların yönelimlerinin aynı doğrultuda olduğu kolaylıkla görülebilmektedir. Arkaik kentin sokak izleri ve mülkiyet dokusuna uyumlu olarak, M.Ö. 5. yüzyıl ortalarından önce Burgaz yerleşiminin hippodamik ilkelere göre yeniden kurulduğu düşünülmektedir (Tuna, 1997, 454). Sonuçta Burgaz halkının Kolophon'lular gibi kentlerini ızgara plana uygun düzenlemeye çalıştıkları, fakat oradaki gibi konutlarında prostaslı planı uygulamadıkları görülür.

Başka bir Karya kenti olan İasos'ta tiyatronun güneydoğusunda bir dizi yapay teras üzerinde bir yerleşim alanı bulunmaktadır (Baldoni ve diğ., 2004, 108). Alanda bir yol ile ayrılan iki insulanın kazısı gerçekleştirilmiştir (Şekil B.39). M.Ö. 4. yüzyılın ortalarında yapılan konutlar M.Ö. 6. yüzyıla ait daha erken bir yapı katının üzerine inşa edilmiştir (Baldoni ve diğ., 2004, 110). 6. yüzyıla tarihli duvar kalıntılarından bu yüzyıl yapılarının planları anlaşıl原因mamaktadır. 4. yüzyıla ait kalıntılardan ise daha iyi korunmuş olan güneydeki insulada iki konut belirlenebilmiştir (Levi, 1986, 28). Batıdaki konutta 7 numara ile gösterilen mekan yapının avlusudur (Levi, 1986, 29). Doğudaki konutta değişik dönemlere ait birçok yapı katı bulunduğuından planı tam olarak anlaşıl原因mamaktadır (Levi, 1986, 29).

Yunanistan:

Organize bir kent planı içinde olgunlaşmış planı ile ilk prostaslı konut M.Ö. 475-450 yılları arasında Hippodamos tarafından planlanan Pire'de ortaya çıkmıştır ve bu şema daha sonra Anadolu'daki birçok kent tarafından benimsenmiştir.

Izgara plana göre kurulan ve tip evler içeren başka bir kent ise Yunanistan'ın kuzeydoğusunda yer alan Olynthos'tur (Şekil B.40). Pire'den yaklaşık 20 yıl sonra, M.Ö. 432'de synoikismos¹⁸ ile kurulan Olynthos'taki konutlar pastaslı konut olarak sınıflandırılmıştır (Robinson ve Graham, 1938, 143). Olynthos konutlarında avlu evin güneyinde yer alır. Avlunun kuzeyinden geçen bir eksen konutu iki eşit parçaya böler (Cahill, 2002, www.stoa.org/hopper...). Kuzey yarısından geçen ikinci bir eksenin ise alt yarısında pastas, üst yarısında ise pastastan geçilen odalar sıralanır. Bu odalar arasında oturma odası ve bazen de andron bulunabilir. Andron bazı konutlarda avlunun sağ ya da solunda, önünde kendine ait giriş mekanı ile yer alır. Sokakla avlu kapısı arasında ise çoğu zaman bir vestibül bulunur.

¹⁸ Çeşitli nedenlerden dolayı birkaç şehrin birleşerek yeni bir şehir kurmasına synoikismos adı verilir, bazen birleşen şehirler yeni bir kent kurmak yerine, bulunan bir şehre de yerleşebilir. Olynthos şehri Peloponnes savaşıından sonra böyle kurulmuştur.

M.Ö. 5. yüzyıl Atina'sının konutlarına bakıldığında birlikten yoksunluk hemen göze çarpmaktadır. Attika'daki Dema evi (Şekil B.41) plan yapısı ve mekan organizasyonu açısından Olynthos'takilere benzemektedir (Nevett, 1999, 85). Bir kır evi olan Dema evinde güneyde bir avlu, avlunun kuzeyinde pastas ve pastasın arkasında da bir sıra oda yer almaktadır. Bu odalardan 2 ve 3 numaralar beraber Olynthos'ta da bulunan mutfak-ocak grubunu andırırlar, kazıyı gerçekleştirenler 3 numarayı mutfak olarak işlevlendirmiştir (Nevett, 1999, 84). 1 numaralı odanın andron olduğu düşünülse de oda bu görüşü destekleyecek yükseltilmiş döşeme ve süslemelere sahip değildir, yine de evde böyle bir işlevi karşılayacak bir odanın bulunması muhtemeldir (Nevett, 1999, 84-85).

Atina'da Areopagos eteğindeki M.Ö. 5. yüzyıla tarihli konutlar ise oldukça düzensiz bir görünüm sergiler (Thompson, 1959, 100). Konutlar ön ya da merkezi bir avlu ve avludan ulaşılan çeşitli büyüklükteki odalardan oluşmaktadır (Şekil B.42). Odaların bir arada konutları nasıl oluşturduğu tam anlaşılamamışsa da kapı ve büyüklüklerine bakılarak doğuda ve batıda ikişer konut olduğu saptanmıştır (Thompson, 1959, 100). Güneybatıdaki sırasıyla 50 ve 70 metrekare kullanım alanına sahip iki küçük birimin ayrı konutlar mı yoksa diğer binalar ile ilişkili yapılar mı olduğu kesinlik kazanmamıştır. Bu birimlerden kuzeyde olanın büyük odasının depo olarak kullanıldığı anlaşılmıştır (Thompson, 1959, 100). Bu ve bunun güneyindeki odanın önünde ise Nevett (1999, 86) tarafından "pastasvari" olarak tanımlanan pastas ya da prostas özelliği gösteren ve önlerinde tek sütun bulunan mekanlar bulunmaktadır.

Yine Atina'da bulunan M.Ö. 5. yüzyıla tarihli C ve D evleri şimdiye kadar bahsedilen prostaslı/pastaslı konut tipinden farklıdır (Şekil B.43). C evi M.Ö. 5. yüzyılın ortasından önce inşa edilmiş ve M.Ö. 4 yüzyılın ikinci yarısına kadar kullanılmıştır (Young, 1951, 187). Yaklaşık 225 metrekarelik bir alana yayılan konutta avlu tam ortada değil güneye doğru konumlanmıştır. Doğudaki iki küçük odanın (6 ve 7 numaralı odalar) mutfak ve banyo olduğu sanılmaktadır (Young, 1951, 206). Avluya yoldan uzun bir geçitle (prothyron) girilmektedir. Evin güneybatısındaki odalara bu geçitten, diğer odalara ise kuzeydoğudaki oda hariç doğrudan avludan ulaşılmaktadır. Young (1951, 205), Olynthos evlerinde bulunan pastasın Atina'daki konutlarda da bulunması gerektiği düşüncesinden yola çıkarak destekleyecek bir buluntu olmasa da 6 ve 7 numaralı odaların önünde sütunlu bir portiko bulunabileceğini iddia etmektedir. Fakat portikonun evin yaşama birimleri yerine ıslak mekanların önünde olması bu dönemde herhangi bir konutta karşılaşılmış bir uygulama değildir. Young (1951, 206) 3 numaralı odayı evdeki en büyük oda olması ve en iyi konumda olması, yani güneye bakması dolayısı ile andron olarak tanımlar.

Oysa oda bu işlevi doğrulayacak yükseltilmiş döşemeye sahip değildir. Bu durum da göz önüne alındığında bu odanın andron değil, oikos yani oturma odası olması daha makul gözükmektedir. Bunun başka bir kanıtı da kapısının ortada olmasıdır¹⁹. Evdeki en büyük oda olan 9 numaralı mekanda dokuma tezgahı ağırlıkları bulunmuştur. Buluntulardan dolayı bu odanın evin kadınlarının çalışma mekanı olduğu sanılmaktadır (Young, 1951, 206). 12 numaralı odaya giriş evin içinden değil doğrudan sokaktadır, bu yüzden bir dükkan olduğu akla gelebilir. Evde ikinci katın varlığını düşündürecek bir merdivenin izine rastlanmamıştır. Fakat duvarlar Olynthos'takiler kadar kalın ve güçlüdür, bu yüzden ikinci katı taşıyabilir, fakat duvar kalınlığı bir üst kat tanımlamak için yeterli bir kanıt değildir (Young, 1951, 207). M.Ö. 4. yüzyılın başında evin avlusu batıya doğru genişletilmiş ve böylece girişteki geçit küçülmüştür (Young, 1951, 214).

D evi M.Ö. 5. yüzyılın ortasından önce yapılmıştır. 130 metrekarelik konutta avlu yapının güneyinde yer alır. Evin iki girişi de koridorlar yardımıyla avluya açılmaktadır. Konutun en büyük odası olan 3 numaralı mekan güneye bakmaktadır. Young (1951, 217) bu mekanın andron olarak kullanıldığını söylemektedir, fakat yukarıda sayılan nedenlerden dolayı bu mekanın da oikos olması daha muhtemeldir. Yanındaki 4 numaralı odaya sadece buradan girilmesi de oikos olma ihtimalini güçlendirmektedir. Diğer odalara giriş doğrudan avludandır. M.Ö. 4. yüzyılın başında avlunun batı duvarının önüne bir sütun konmuş, fakat bunun nasıl bir çatıyı taşıdığı anlaşılamamıştır. 4. yüzyılın ortasından önce ise güney girişi kapatılmıştır. Avlusunda büyük bir ocak ve metal işçiliği olduğuna dair kanıtlar bulunduğu burası belki de bir konut değil, metal atölyesidir (Young, 1951, 222). Atina'daki birçok ev gibi hem ikamet hem de atölye işlevi bir arada da bulunmuş olabilir.

Yunanistan'ın güneyinde bir kent olan Helias'taki M.Ö. 4. yüzyıldan kalma konutlar düzgün bir prostaslı ya da pastaslı plan göstermese de mekan organizasyonunun bu tip yapılar ile benzer olduğu görülmektedir. Şekil B.44.a'daki konutun avlusuna sokaktan bir vestibül ile girilmektedir. Avlunun güneyinde bulunan 8 numaralı mekanın ön duvarının sınırı ve mekanın işlevi tam anlaşılamamıştır. Doğudaki 16 numaralı mekan içerdiği ocaktan da anlaşılabileceği gibi mutfak olarak kullanılmaktadır. 17 nolu mekanın ise banyo olduğu sanılmaktadır. Kapının hemen yanında evin kuzeybatısında andron (9) ve ön odası (10) bulunmaktadır. 13 numara

¹⁹ Andronların kapısı odanın ortasında değil köşesine yakın konumda olur, böylece kapının bulunduğu duvarın önüne de kline konulabilirdi.

ile gösterilen mekan Ault²⁰ tarafından pastas olarak tanımlanmıştır. Fakat burası prostas özelliği de gösterir (Nevett, 1999, 99-100). Bu mekandan evin asıl yaşama birimlerine girilmektedir. Doğudaki 15 numaralı mekan buluntulardan dolayı büyük ihtimalle yemek odası, diğeri de oturma odasıdır. Büyük bir ihtimalle evin ikinci bir katı da bulunmaktadır. Şekil B.44.b'deki konutun avlusuna yine bir vestibül yardımı ile ulaşılır. Avlunun doğusunda yükseltilmiş bir çalışma alanı bulunmaktadır. Kuzeyde pastas (ya da prostas) yer alır. Bu mekanda yemek pişirildiğine dair buluntular vardır. Pastastan ulaşılan diğer mekanlar yaşama ve oturma birimleridir. 87 numaralı mekan büyük ihtimalle bir yemek odasıdır. Kazıyı yapanlar evin tek katlı olduğunu söyleseler de Ault²¹ bir ikinci katın da bulunabileceği görüşündedir.

Değerlendirme:

Klasik dönemde İyonya'da şehirlerin bir kısmının ızgara plana göre yeniden kurulduğu ve prostaslı konutlar içerdiği görülmektedir. Örneğin Klazomenai ve Priene şehirleri böyledir. Trakya'da Klazomenai'nin bir kolonisi olan Abdera ile Atina'nın limanı olan Pire de prostaslı konutların inşa edildiği ızgara planlı şehirlerdir. Kolophon'da ise mevcut konutlar prostaslı plana göre düzenlenmiştir. Böyle bir düzenleme bu plan tipinin ne kadar benimsendiğini göstermektedir. Bununla beraber, Bayraklı'daki konutların böyle bir plan tipi göstermemesi ilginçtir. 4. yüzyılda Bayraklı'nın terk edilerek Kadifekale'de yeni bir kent kurulduğu bilinmektedir. Belki de yeni kurulan kentin konutları prostaslı plana uygun inşa edilmiştir.

Klasik dönemde prostaslı/pastaslı plana uymayan konutlar Bayraklı'dakiler ile sınırlı değildir. Atina'da bulunan konut yapıları birbirleri ile ve klasik prostaslı/pastaslı konutlar ile örtüşmezler. Burgaz yerleşiminde de farklı bir konut tipi gözlenir. Bu açıdan Burgaz'ın yeni yerleşim yeri olan Knidos'un ve Latmos'un yeni yerleşim yeri olan Herakleia'nın Klasik dönem konutlarının bilinmemesi büyük eksikliklerdir. Bu kentlerde yapılacak yeni kazılar ile belki de "Anadolu'da prostaslı, Yunanistan'da pastaslı konutun yaygın olduğu" ifadesi geçerliğini kaybedebilir. Örneğin Herakleia'da pastaslı konutlar ile karşılaşılsa bu da şaşırtıcı bir sonuç olmazdı, çünkü Latmos'ta buna benzer konutlar bulunmaktadır. Likya'da da böyle bir konut tipi ile karşılaşılması olasıdır, çünkü Avşar Tepesi'nde bulunan verandalı konutlar pastaslı plan tipine daha yakın durmaktadır.

²⁰ Ault, B. A., Classical Houses and Households: an Architectural and Artifactual Case Study from Halieis, Greece, 1994 (aktaran, Nevett, 1999, 100)

²¹ Ault, a.e. (aktaran, Nevett, 1999, 100)

Gerek Anadolu'daki, gerekse Yunanistan'daki buluntular sonucunda Klasik dönem Yunan konutunun konut mimarisindeki doğrusal bir gelişimin sonucu olmadığı görülmektedir. M.Ö. 7. yüzyıl ve sonrasında dörtlü oikos birimi Bayraklı'daki "çifte megaron"lu yapıdan başka bir yerde gözlenememektedir. Sinos (1971, 114), Aegina'daki konutlar ile Bayraklı'daki konutta odaların yan yana durup bir avluya açılmasının benzer bir tasarım anlayışını yansıttığını savunmaktadır, fakat bu konutlardaki geniş bölümün avlu mu yoksa erken bir pastas mı olduğu dahi tam olarak anlaşılamamıştır.

Yine de bu dönemde Arkaik dönem ile kıyaslandığında farklı coğrafyalardaki konut tipleri mekan organizasyonu bakımından daha benzer ilkeler barındırır. Klasik dönem konutu için şöyle bir genel tanım yapılabilir: sokaktan doğrudan ya da bir vestibül ile avluya girilir. Avlunun bir kenarında, genelde kuzeyinde portiko, arkasında da yaşama birimleri (pastaslı konutlarda doğu ve batıda da odalar olabilir) yer alır. Yaşama birimi iki katlı olabilir. Avlunun geri kalan kısmında tali odalar yer alır. Bazı durumlarda oikostan ikinci bir odaya geçilse de genel olarak sirkülasyonun odağı avludur, odalardan birbirine geçilmez.

Bu konut tipine nasıl varıldığını anlamakta karşılaşılan en büyük zorluk, örneklerin gerek kent ölçeğinde gerekse de bütünsel olarak süreklilik göstermemesidir. Kentlerdeki verilerin birbirinden kopuk olması ve kuruluşundan Helenistik çağa kadar konutlarının tüm mimari evreleri bilinen kentlerin bulunmayışı durumu açıklamayı iyice zorlaştırmaktadır. Genelde Arkaik dönem konutları bilinen bir kentin Klasik dönem konutları (örneğin Latmos), Klasik dönem konutları bilinen kentin ise Arkaik dönem konutları bilinmemektedir (örneğin Kolophon). Böylece farklı kentlerden alınan örnekleri tümel yorumlama zorunluluğu doğmakta, bu durumda da bazı sorunlar ile karşılaşılmaktadır. Örneklerde olduğu kadar bunların yorumlanmasında da farklılıklar söz konusudur, değişik kentlerde farklı miktarda konut yapısı ortaya çıkarılmaktadır ve genelde hepsinin korunma düzeyleri de birbiri ile aynı değildir (Nevett, 1999, 23). Bunun yanı sıra kazıyı gerçekleştirenler konut buluntularını değişik boyutları ile ele alıp, farklı detayda belgelemektedir. Böyle bir ortamda nitelik ve nicelik olarak eş olmayan buluntuları karşılaştırarak tümel yorum yapmak iyice zorlaşmakta ve zaman zaman hatalı sonuçlara götürebilmektedir. Bununla beraber kazıyı gerçekleştiren arkeolog ya da mimarların tutumu da bazen bir kentteki konutları ortaya çıkarıp, sonra onları mevcut prostas/pastas/peristil sınıflamasında bir yere yerleştirmeye yönelik olabilmektedir (Nevett,1999, 23). Bu da yeni buluntulara kalıplar çerçevesinde bakılmasına yol açmaktadır. Sonuçta tüm bu

durumlar konut mimarisi çalışmalarına üzerinde görüş birliğine varılamayan tartışma konuları olarak yansımaktadır.

2.2. Doğu Uygarlıklarının Etkisi

Batı Anadolu'daki Yunan kolonileri coğrafi konumlarından ve ticaretteki ileri düzeylerinden dolayı diğer uygarlıkların kültürlerini yakından tanıma fırsatını bulmuştur. Ayrıca şehir devletleri olmalarına karşın uzun yıllar Lidya ve daha sonra da Pers egemenliği altında yaşamış olmaları bu kültürler ile de karşılaşmalarına yol açmıştır.

Batı Anadolu'daki ilk Yunan kolonizasyon dönemi başladığında (M.. 1050-1000) bu coğrafyada merkezi bir siyasal yapılaşma bulunmuyordu (Akurgal, 1996, 123). İ Batı Anadolu'da Frigler, Kuzey Ege'de Lidyalılar, Güney Ege'de Karyalılar, Güneybatı Anadolu'da ise Likyalılar önemli yöresel uygarlıklar olarak hüküm sürmekte idi (Tekin, 2006, 67). M.. 7. yüzyılın ilk çeyreğinde Frigya'nın yıkılması ile beraber güçlenen Lidyalılar Batı Anadolu kent devletleri üzerinde egemenlik kurma çalışması içine girmiştir. M.. 550 yılında Lidya kralı Kroisos neredeyse tüm Batı Anadolu'ya hakimdi (Boardman, 2000, 16). Kıyıdaki Yunan şehir devletleri kontrolleri altındaydı. Adalar kontrol altında tutulamıyorsa da Lidya etkisi burada da hissediliyordu. Lidyalılar'ın Yunanlılar'la ticari, kültürel ve dinsel ilişkilerinin ileri düzeyde olduğu sanılmaktadır (Tekin, 2006, 71).

Doğu Anadolu'da M.. 7. yüzyıla kadar ayakta kalan Urartular bulunmakta idi. şehir devletlerinin Mezopotamya'daki komşusu ise Assur İmparatorluğu ve Medler idi. İyonya'nın hemen doğusunda bulunan Lidya Yunan şehir devletlerinin Asur ve Medler ile doğrudan temasını engellemiştir (Bury ve Meiggs, 1975, 145). M.. 612 yılında Asur İmparatorluğu yıkılarak yerini Persler'e bırakmıştır. M.. 559'da kurulan Pers İmparatorluğu, 547'de Kyros nderliğinde Anadolu'yu işgal etmiştir. Böylece Lidya egemenliği son bulmuş ve Anadolu topraklarında Pers egemenliği başlamıştır. Siyasi ve askeri temaslar kaçınılmaz olarak kültürel etkileşimleri de beraberinde getirdiği için bu uygarlıkların konut mimarilerini incelemek Antik Yunan konut mimarlığıyla kurulacak ilişkiler açısından yerinde olacaktır.

Gerek kolonilerin gerekse de Yunan anakarasındaki devletlerin, etkisi altında kaldığı diğer uygarlıklar öncelikle Eski Mısır ve Mezopotamya'dır. Felsefe ve bilim alanında, Yunan filozofları ilk bilgileri Eski Mısır, Mezopotamya (Babil, Sümer) ve Assur uygarlıklarından edinmişlerdir (Bilgin, 2004, 164). İyonyalıların çok iyi denizciler oldukları ve denizaşırı ticarete çok ileri gittikleri bilinmektedir, bu da kuşkusuz bir

kültür alışverişi doğurmuştur. İyonyalılar ile Mısır arasındaki ticari ilişkinin M.Ö. 7. yüzyılda Mısır'ın 26. Hanedanlık döneminde (M.Ö. 663- 525) başladığı dile getirilmektedir (Smith, 1958, 244). Babil ise özellikle Yeni Babil dönemindeki (M.Ö. 625-539) düzenli planlaması, güçlü kent savunması ve görkemli yapıları ile (Gündüz, 2002, 48) Yunanlılar için doğu metropolünü temsil eden bir şehir olmuş ve ihtişamı ile Yunanlıların ilgisini çekmiştir (Hoepfner ve Schwandner, 1994, 288).

Assur:

Assur konut mimarisi hakkındaki bilgi Kalhu ve Assur kentlerinde açığa çıkarılmış olan evler ile sınırlıdır. Kalhu şehrinde M.Ö. 7. yüzyıla ait şehir suruna bitişik inşa edilmiş altı konutluk bir küme ortaya çıkarılmıştır (Sevin, 1991, 115). Bu kümede yer alan 3 numaralı konuta diğer konutlarda olduğu gibi açık bir dış avludan girilmektedir (Şekil B.45.a). Avlunun kuzeydoğu köşesinde bulunan 25 numaralı mekan mutfaktır. Dış avlunun gerisindeki 24 numaralı mekandan geçilerek 20 numara ile gösterilen iç avluya ulaşılır. Bu iç avlunun kuzeyinde 15 numaralı oda evin en büyük odasıdır. Yanındaki küçük oda ile beraber bu mekan konutun ana kabul dairesidir. İç avlunun doğusundaki küçük hacimlerin depo odaları olduğu sanılmaktadır. Merdivene ilişkin bir kanıt olmamasına rağmen duvarların kalınlığı ve kuzey komşusu olan evin ki katlı olması bu konutun da iki katlı olduğunu düşündürür. Üst kat ise oturma ve yatak odaları ile kadınlara ait mekanlara ayrılmıştır (Sevin, 1991, 116). Benzer düzenlemeye sahip konutlar Assur kentinde de ortaya çıkarılmıştır (Şekil B.45.b). Konut mahallerinde belirli bir plan anlayışı bulunmayan genelde küçük boyutlu konutların yanı sıra, saray ve konaklardaki temel özellikleri taşıyan büyük evler de mevcuttur (Sevin, 1991, 117). Assur'daki "Büyük Ev" ve "Kırmızı Ev" böyledir. Bu konutlar iki avluludur ve bu ki avlu birer ana kabul dairesi ile birleştirilmiştir. "Büyük Ev"de 21 numara ile gösterilen ana kabul salonuna dış avludan girilmektedir. Salondan 22 nolu geçide ve orada da iç avluya geçilir. İç avlunun çevresinde ise yaşama birimlerini içeren daireler bulunmaktadır. Bu daireler küçük birer avlu (24 ve 29) ile çevresindeki odalardan oluşmaktadır. M.Ö. 7. yüzyıla tarihlenen "Kırmızı Ev" için de benzer bir tasarım anlayışı geçerlidir. Bu konutta da yine iki avluyu kabul salonunun (8) yanındaki geçit holü (9) bağlamaktadır. İç avlunun güneydoğu ve güneybatı kanatları dairelerce çevrelenmiştir. Bu dairelerdeki 10 ve 17 numaralı geniş dikdörtgen mekanların Mezopotamya konutlarında da bulunan "erkekler bölümü" olduğu düşünülmektedir (Hoepfner ve Schwandner, 1994, 290). Her iki örnekte de dış avluya açılan büyük bir salon, iç avluya geçit veren ve salondan girilebilen geçit holleri olmakla birlikte, hiçbirinde bir merdiven boşluğuna rastlanmamıştır.

Assur ve Kalhu'daki konutların büyük bir bölümünde kalıplaşmış bir plan anlayışı yoktur ve konutların planı kullanıcıların gereksinimleri ve arsa durumuna göre şekillenmiştir (Sevin, 1991, 119). Anadolu ve Suriye'nin kapalı ev komplekslerinden avlularıyla farklılık gösteren bu konutlar büyük salonların, açıldıkları avluya paralel biçimde uzun eksenleri yönünde konumlandırılmış olmalarıyla tümüyle Mezopotamya geleneğine bağlıdır. Genişlemeye elverişli olmayan küçük parseller üzerine kurulmuş olan bu tür konutlarda yer darlığına bir çözüm bulmak üzere çok katlılığın geliştirilmiş olduğu düşünülmektedir (Sevin, 1991, 119).

Karum-Kaneş:

Bir Hitit kenti olan Kaneş'e Assurlular M.Ö. 1920-1840 arası yerleşmiştir (Özgüç, 1999, 321). Kaneş'in Asurlu tüccarların yerleştiği bölgesine ticaret merkezi anlamında "Karum" denilmiştir. Buradaki Assur konutları genel olarak dikdörtgen planlıdır, fakat önemli bir özellik nedeni tam anlaşılamamakla beraber köşelerin tam dik açı ile birleşmemesidir (Şekil B.8). Konutların çoğu iki katlıdır, üst katlarda yapı malzemesi olarak hafifliğinden dolayı ahşap kullanılmıştır (Özgüç, 1999, 322). Penceresiz olarak inşa edilen alt katlar kerpiçtendir ve bazen duvar boyunca oturmak için yapılmış sekiler içerir (Özgüç, 1999, 323). Konutlar çoğu kez bir ön oda, avlu ve ana odadan oluşur (Schirmer, 1982, 15). Avlunun bir bölümü direklerle desteklenen bir saçak ile örtülüdür. Bu çekirdek çevresine gereksinime göre başka odalar eklenmiştir. Bu da ara ara düzenli, bal peteği dokusunda bir kentleşme oluşturmuştur. Avluların çoğunda çamurla sıvanmış kubbeli fırınlar bulunmaktadır (Schirmer, 1982, 15).

Mezopotamya:

Ur kenti

Isın-Larsa döneminde (M.Ö. 2025-1763) evler genellikle kerpiçten yapılır ve çoğunlukla arsaya göre şekillenirdi (Frankfort, 1958, 55). Daha erken zamanlarda konutlar çoğunlukla düzensiz bir dizi küçük odanın ortasındaki büyük bir odadan meydana gelmekteyken bu dönemde merkezi oda yerini ısı ve hava gereksiniminin sağlandığı avluya bırakmıştır. Ur kentinde bulunan M.Ö. 1800'e tarihli konutta (Gündüz, 2002, 28) ortada açık bir avlu bulunmaktadır, odalar ise bunun çevresinde sıralanmıştır (Şekil B.46). Bu odalardan biri giriş, diğeri ise merdiven boşluğudur. Merdivenden avlunun üstünde bulunan ahşap balkona çıkılır ve üst kattaki odalara bu balkondan ulaşıldı (Frankfort, 1958, 55). Kassit döneminde (M.Ö. 15.- 13. yüzyıl) de bu avlulu şema devam etmiştir (Eraslan, 1996, 85). Odalar avlunun tek

yanında olabildiği gibi çevresinde de sıralanabilir. Bu dönemde ana oda genelde geniş tarafından avluya açılan uzun bir dikdörtgen şeklindedir (Eraslan, 1996, 85).

Babil

Babil konutlarının çoğu tek katlı ve dış cepheleri penceresizdir (Marzahn , 1993/2004). Kassit döneminde konutlar bir iç avlu ve çevresinde sıralanan odalardan oluşmaktadır (Eraslan, 1996, 86). Odalar avlunun iki ya da üç kenarında tek sıra, girişin bulunduğu kenarda ise iki sıra halinde yer almaktadır (Eraslan, 1996, 86, 87). Sokaktan önce bir vestibüle girilmektedir (Şekil B.47.a). Bu odadan ikinci bir odaya, oradan da avluya geçilir. Ana oda genel olarak avlunun güneyinde, geniş kenarı avluya komşu uzun bir dikdörtgen şeklindedir. Bu ana oda bir ya da iki yanında daha küçük odalara bağlanmaktadır (Eraslan, 1996, 86, 87). Küçük odaların avlu ile bağlantısı sadece geniş odadan sağlanmaktadır.

Yeni Babil döneminde evlerin yapımında tuğla kullanılmıştır. Planları kareye yakındır, avlu odaları birleştiren ana eleman ve ailenin oturduğu ana birimdir (Marzahn , 1993/2004). Konutların hiç birinde avluda vestibül saptanmamıştır (Şekil B.47.b). Aile gündüz yemeğin de pişirildiği avluda, gece ise yaz aylarında çatıda vakit geçirir. Avlunun çevresinde sıralanan odaların büyüklüğü ve sayısı çeşitlilik göstermektedir. Genel bir kural olarak avluya bir, çoğunlukla da iki küçük odadan geçilerek girilmektedir (Eraslan, 1996, 135). Bazı konutlarda iki tane avlu bulunmaktadır (Eraslan, 1996, 113, 115). Kassit dönemindeki avlunun güneyinde yer alan uzun dikdörtgen şeklindeki oda bu dönem konutlarında da bulunmaktadır. Yanında ve arkasında daha küçük, birbirine bağlı odalar içeren bu bölümün “erkekler bölümü” olduğu sanılmaktadır (Hoepfner ve Schwandner, 1994, 290). Konutun diğer bölümlerinden avlu ile ayrılan bu odalar topluluğu kullanım açısından Yunan konutlarındaki andron ile benzerlik taşır. Symposion benzeri içkili toplantıların bu mekanlarda yapıldığı bilinmektedir. Bunun yanında konutlarda ayrı bir kadınlar bölümü saptanmamıştır (Hoepfner ve Schwandner, 1994, 288-291).

Persler:

Pers sanatı ve mimarlığının diğer kültürlerle, özellikle de Yunan mimarlığına çok şey borçlu olduğu düşünülmektedir (Boardman, 2000, 19). Komşu kültürlerden alıp yetkin biçimde harmanladığı özelliklerden dolayı Pers Sanatı Antik Doğu mimarlığının doruk noktası sayılmaktadır (Wachtsmuth, 1938, 309). Persler M.Ö. 6. yüzyıla kadar siyasi birliklerini kuramamış göçebe bir toplumdur, bu tarihten sonra geliştirdikleri mimarilerinin Elam, Med, Mezopotamya, Mısır ve Urartu sanatlarının bir sentezi olduğu düşünülmektedir (Boardman, 2000, 19).

Ancak araştırmacılar Pers konutlarını tanımlayabilecek bilgiden yoksundur. Persler göçebe geleneğe sahip bir toplum olduğundan, belki de sabit, tanımlı bir konut mimarisinden söz etmek olanaksızdır. Perslerin başkentlerinde bulunan saraylar bu toplumun aydınlanamamış konut mimarisine bir nebze ışık tutmaktadır.

Perslerin yapımlar faaliyetlerine ilk başladıkları şehir Kyros (M.Ö. 549- 529) tarafından Lidya'nın istilasından hemen sonra kurulmuş olan Pasargadai'dir (Wachsmuth, 1938, 309). Bu şehirde bulunan iki saray araştırmacılar tarafından Saray S ve Saray P olarak adlandırılmıştır (Şekil B.48). S sarayı güneyde, batıda ve doğuda kolonlu vestibüller ile çevrili dikdörtgen ana odadan oluşmaktadır. Köşelerde ise kare odalar bulunmaktadır. Binanın kuzeyinde iki ucunda anta olan bir büyük hol yer alır. Ortada bulunan ana oda diğerlerinden daha yüksektir. Stronach (www.cais-soas.com/CAIS...), S sarayında tek bir uyumlu tasarımda İran gelenekleri (iki sıra sütun içeren yüksek kabul salonu) ile İyonyalı konseptlerin (bağımsız bir binanın her kenarına açık, sütunlu bir portikonun yerleştirilmesi) birleştğini söylemektedir. Krallık ikametgahı olan P sarayı da aynı dikdörtgen forma sahiptir (Lendering, <http://www.livius.org/a/iran...>). 5 sütun sırasının taşıdığı düz bir çatısı olan ana odanın kısa kenarlarında küçük odalar ve güneydoğusunda iki tarafı antalı bir hol bulunmaktadır. Kuzeybatısında ise bir vestibül yer alır, dar kenarlarda ise daha küçük odalar sıralanmıştır. Her iki binada da merkezi odanın kendisini çevreleyen odalardan yüksek olması ışık problemini çözmektedir (Wachsmuth, 1938, 310).

Darius (M.Ö. 521-485) zamanında krallık ikametgahı Persepolis'e taşınmıştır (Wachsmuth, 1938, 312). Burada bulunan Darius'un kışlık sarayı (Tachara) geniş alandaki diğer binalardan farklı olarak güneye bakmaktadır (Şekil B.49, G). Güneyde iki sütun sırası ile desteklenen bir giriş holü bulunmaktadır, arkasındaki ana salon ise karedir. Vestibülün kısa kenarlarında merdiven boşluğu olması muhtemel küçük odalar yer almaktadır (Wachsmuth, 1938, 312). Ana odanın diğer kenarlarında değişik büyüklüklerdeki odalar bulunmaktadır. Yazıtlara göre saray alanındaki diğer binalar Kserkses (M.Ö. 485-65) tarafından inşa edilmiştir (Wachsmuth, 1938, 314). İkametgah sarayı olan Hadış Sarayı kuzey-güney eksenine göre simetriktir (Şekil B.49, H). Binanın ön cephesi kuzeydedir ve önünde açık bir avlu bulunmaktadır, avlunun kuzeyi henüz kazılmadığından nasıl sonlandığı bilinmemektedir. Asıl girişin bu açık avlunun kuzeyinde yer alma olasılığı vardır. İki sıra sütun içeren giriş holünün güneyinde ana oda bulunmaktadır. Ana odanın aka duvarındaki odadan bir balkona çıkmakta ve buradan da merdivenlerle avluya inilmektedir. Ana odanın doğu ve batısında ise kuzey-güney eksenine göre simetrik şekilde dizilmiş odalar yer almaktadır (Wachsmuth, 1938, 314).

Susa'daki sarayın yapımına ise Darius I (M.Ö. 521-486) zamanında başlanmıştır (Mecquenem, 1938, 321-323). Bu sarayın mimarisi Pasargadai ve Persepolis'tekilerden farklı bir tasarım anlayışı ile Babil etkisinde şekillenmiştir (Şekil B.50). Yapının planı üç iç avlu ve etrafında sıralanan odalardan oluşmaktadır. Ana kapıdan önce doğudaki avluya (E) girilir, bu avlunun çevresinde servis mekanları sıralanmaktadır. Merkezi avlunun (B) kuzeyinde ise kabul salonları (H5) sıralanır. Salonların yanındaki bir koridor kuzeydeki büyük salona (D) açılmaktadır. Batıdaki avlu ve çevresindeki mekanlar ise yaşama alanıdır. H3 ve H4 mekanlarının kadınlar bölümü olduğu sanılmaktadır. Güneydeki iki salon (H2) avlunun güneyindeki konumu ve uzun ekseninin avluya komşu olarak yerleşimi ile Babil konutlarını andırmaktadır.

Pers saray mimarisinin iki temel ögesi kare ya da kareye yakın bir ana oda ve bunun önündeki sütunlu antadır. Ana oda genişliğinden dolayı iç mekanda bir çok sütun ile desteklenmektedir. Bu kadar çok sütunun arka arkaya eksene bir şekilde dizildiği mekanda duvarlar da görüşü engelleyen sütun sıraları ardında kaybolmakta ve sanki etrafı açık üstü kapalı bir alandaymış hissi vermektedir (Wachtsmuth, 1938, 320). Persepolis'te bulunan sarayların bir diğer özelliği ise ana eksene göre simetrik olmalarıdır (Wachtsmuth, 1938, 320). Susa'daki saray ise farklı bir tasarım anlayışını yansıtır. Babil etkileri ile şekillenen bu saray avlu ve çevresindeki odalardan oluşan, işlevlerine göre ayrılmış üç bölümden meydana gelmektedir.

Mısır:

Lahun (Kahun)

Mısır'da evlerin inşaat malzemesi kerpiç ve ahşaptı, bu yüzden günümüze Eski Mısır'dan çok az konut kalmıştır (Gündüz, 2002, 230). Mısır konutlarına ilişkin en eski ve belirgin kalıntılar Lahun (Kahun) kentinde bulunmuştur (Şekil B.51). 12. Hanedanlık (M.Ö. 1991-1786) zamanında yapılan ve Yeni Krallık zamanında tekrar iskan edilmiş olan kent, Lahun piramidinin yapımında çalışan görevliler ve işçiler için kurulmuştu (Smith, 1958, 96). İşçilerin konutları şehrin batısında, görevlilerin konutları ise kuzeyinde yer almaktaydı. Daha büyük olan kuzeydeki bu evlerin planı birbirinin aynısıdır (Smith, 1958, 97). Dış kapıdan bir koridora girilmekte ve bu koridorun batısında yemeğin de hazırlandığı bir avluyu içeren servis mekanları bulunmaktaydı. Koridorun doğusunda konuklar için odalar ve avlular uzanırdı. Kuzeyde ise büyük bir avlu, bu avlunun güneyinde sütunlu bir portiko ve bunun gerisinde kuzeye bakan yaşama alanları yer almaktaydı. Büyük avlunun batısında sadece portikodan girilen kadınlar bölümü bulunurdu (Smith, 1958, 98). Kadın

mekanlarında sütunlu bir avlu ve bunun güneyinde evin hanımının yatak ve oturma odası bulunurken, hizmetlerinin odaları avlunun kuzeyinde idi. Sütunlar genelde taş kaide üzerine ahşaptandı. Smith (1958, 98) bu tür evlerin kapladığı geniş alan bakımından kalabalık bir kentte bulunamayacağını, daha çok kır evi tarzında olduğunu söylemektedir.

Tell el Amarna

Yeni Krallık dönemi krallarından IV. Amenofis'in (M.Ö. 1353-1335) başkenti Amarna'daki tek katlı konutlar kerpiçten yapılmıştı (Gündüz, 2002, 232). Yaklaşık kare planlı, genelde tek katlı idiler ve ana salon, çevresindeki odalardan daha yüksekti (Smith, 1958, 200). Bu holden ulaşılan merdiven ile çatıya çıkılmakta idi. Evin kuzeyinde bulunan ve girişe bitişik olan kabul odasının üzerinde sütunlu bir loca bulunabilirdi (Smith, 1958, 200-201). Bazen Vezir Nakht'ın evinde olduğu gibi ana holün yanında bir tane daha sütunlu oda bulunurdu (Şekil B.52). Bu konutta öne doğru çıkan bir vestibülü kabul salonu izlemektedir. Evin ortasında büyük salon ve bunun batısında diğer kabul odası bulunmaktadır. Büyük holün doğusunda ise daha küçük odalar ve merdiven yer almaktadır. Güneydeki yaşama birimlerini içeren bölümün ortasında oturma odası ve çevresinde sıralanan yatak odaları bulunmaktadır (Smith, 1958, 202-203). Merkezi salon aynı zamanda yemek odası ve ana oturma odasıdır. Kahun'da bulunan ayrı kadın mekanları ise Amarna'daki konutlarda bulunmamaktadır (Smith, 1958, 203).

Amarna'da asıl kentin doğusunda "İşçilerin Köyü" olarak adlandırılan bir yerleşim bulunmaktadır. Köyde bir grup yapı ile beraber oldukça düzenli bir konut bölgesi ile karşılaşılır (www.amarnaproject.com...). Tuğla bir duvarın çevrelediği yerleşimde birbiri ile benzer planlı eş büyüklükteki konutlar 6 paralel sıra oluşturacak şekilde dizilmişlerdir (Şekil B.53). Konutlar giriş bölümü, merkezi bir oda ve arkasındaki iki küçük odadan oluşmaktadır. Bazı konutlarda giriş bölümünde iki oda bulunmaktadır. Merkezi oda diğerlerinden daha büyüktür ve ortasındaki bir sütun çatıyı desteklemektedir. Dışarıya cephesi olmayan bu odanın tavanı diğer odalardan daha yüksek tutularak mekana ışık sağlanmıştır (www.amarnaproject.com...).

Değerlendirme:

Genel bir değerlendirme yapıldığında, Yunan şehir devletleri ile Doğu uygarlıklarının konut mimarisi arasında bir takım paralellikler gözlenmektedir. Örneğin Babil ve Ur konutlarında avlunun oynadığı etkili rol Yunan konutunda da geçerlidir. Fakat Mezopotamya konutlarında Batı Anadolu konutlarından farklı olarak avlu işlevsel olduğu kadar fiziksel olarak da merkezi bir konumdur. Yunan konut mimarisinde

ise çoğu zaman avlunun dört yanı yaşama birimleri ile çevrelenmemiştir. Yine Mezopotamya konutlarındaki “erkekler bölümü” ile Yunan konutlarındaki “andron”lar mekan organizasyonu bakımından olmasa da kullanım bakımından benzerlik gösterir. Babil konutlarındaki selamlık mekanları Yunan örnekleri gibi bir oda değil, birçok odadan oluşan bir komplekstir, fakat her iki mekan da evin erkeklerinin içkili yemek şölenlerine ev sahipliği yapar ve bu bölümlere yalnızca evin avlusundan ulaşılabilir.

Mısır konut mimarisinde de yine merkezilik ön plandadır. Evlerin boyutu ve konumu ne olursa olsun, diğer odalardan daha yüksek ve büyük merkezi bir oda mutlaka bulunmaktadır. Avluya ise büyük evler dışında pek rastlanmamaktadır. Yunan konut mimarisinde bir aşamayı temsil eden eş planlı evler ve dört yanı sütunlu avlunun (peristilli avlu) ise Yunan şehir devletlerinde ortaya çıkmadan yaklaşık 1300 sene kadar önce Mısır’da bulunduğu görülmektedir.

Assur’da çift avlulu bir sistem vardır, iç ve dış avlular ile kabul odası konutun asıl birimlerini oluşturur. Babil konutlarında görülen geniş dikdörtgen biçimindeki selamlık mekanları Assur konutlarında da bulunmaktadır ve Babil örnekleri ile benzer özellikler taşır.

Pers konutları hakkında yeterli bilgi olmasa da saraylardan yola çıkılarak merkeziliğin burada da etkin rol oynadığı söylenebilir. Erken örneklerde avlu konutun içinde değil önünde yer alan bir mekandır, Susa Sarayında ise Babil etkisi ile iç avlu kullanılmıştır. Sütunlu portikoların anıtsal kullanımı yine Yunan mimarisini çağırıştırır niteliktedir.

Birçok araştırmacı Yunan konut mimarlığının kendi içindeki gelişmeler sonucu şekillendiğini iddia etmektedir. Yukarıda bahsedilen uygarlıklar ile Yunan şehir devletlerinin ilişkileri bilinse de, konut mimarisinde bu kültürlerden ne derece etkilenildiği açık değildir. Yine de bir takım unsurların (tip evler, peristilli avlu, andron/selamlık) Yunan mimarisinde kendi gelişim çizgisi içinde ilk ortaya çıkışlarından önce başka kültürlerde bulunduğu görülmektedir. Fakat bu durum tek başına Helenlerin bu unsurları ithal etmiş olduğuna dair yeterli bir kanıt değildir. Bununla beraber Yunan mimarisinde Doğu uygarlıklarının etkisi ile gelişmiş birçok öğeden söz edilebilir (Lawrence, 1967, 85). Örneğin büyük yapıları kesme taştan inşa etme fikri M.Ö. 7. yüzyıl civarında Mısır mimarisinden esinlenilerek edinilmiştir. Aynı yüzyılda Yunan heykeli de Mısır heykelinin etkileri altında gelişmeye başlamıştır. İyon sütun başlıklarının da Mezopotamya etkisi ile biçimlendiği düşünülmektedir. Ayrıca bezeme sanatında genelde yapı ölçeğinde kendini

gösteren Mezopotamya ve Mısır etkilerinden de söz edilebilir (Lawrence, 1967, 139). Bu örnekler konutlarda da benzer etkilerin söz konusu olabileceğini akla getirmektedir.

Örnekler değerlendirildiğinde ise Batı Anadolu'da belirgin bir şekilde Doğu etkileri altında kalmış konut yapılarının sınırlı sayıda olduğu görülmektedir. Bunlar özellikle Pers etkisi altındaki yöneticilere ait saraylardır. Larisa'da M.Ö. 550 yılında inşa edilen saray tamamen Doğu etkileri altında şekillenmiş hilani plan tipinde bir yapıdır (Schefold, 1940, 26). M.Ö. 6. yüzyılın sonunda bu sarayın batısına bir megaron inşa edilmiş, 5. yüzyılda ise megaronun önündeki avlunun doğu, batı ve güneyine yeni mekanlar ve bunların önüne sütunlar ilave edilmiştir (Schefold, 1940, 27). Böylece Anadolu'da ilk defa peristilli bir avlu yapısı Doğu etkileri altında ortaya çıkmış olur (Şekil B.15). Pers etkileri altında şekillendiği düşünülen başka bir konut ise Avşar Tepesi'nde bulunmuştur (Şekil B.26.d). Yöneticiye ait olduğu sanılan bu konutun bit-hilani tipi yapılar ile Likya yerel mimarisinin bir sentezi olduğu düşünülmektedir (Thomsen, 2002, 301). Doğrudan etkiler gözlenen bu örneklerin yanı sıra yöneticilerin konutlarında kabul odası (andron) ile yaşama birimlerinin bir avlu çevresinde birleştirilmesinin Doğu etkileri altında, olasılıkla Pers geleneğinden etkilenilerek gerçekleştirildiği düşünülmektedir (Kiegeland, 1993, 57).

2.3. Megaron

Klasik dönem Yunan konutunun, kökeni Miken dönemine (M.Ö. 1600-1100) dayanan megaron planlı yapıların gelişmesi sonucunda ortaya çıktığı düşünülmektedir (Drerup, 1967, 6; Akurgal, 1983, 41; Jameson, 1990, 108; Abbasoğlu, 1996, 395; Özgenel, 1997, 16). Geometrik ve Erken Arkaik dönemde megaron hem Anadolu kıyılarında hem de Yunanistan'da en sık rastlanan konut tipidir (Hoepfner, 1996, 155).

Megaron, girişi kısa kenarda yer alan, tek katlı, dikdörtgen ve genelde bağımsız bir yapıdır. Büyük bir oda ve bunun önündeki sütunlu veya sütunsuz bir bölüm (anta) megaronun temel mekanlarıdır. Ana odanın arkasında bazen daha küçük odalar yer alabilir. Megaronun ortasında çoğu zaman sabit ya da taşınabilir bir ocak bulunur. Büyük megaronlarda çatıdaki baca açıklığını desteklemek için ocağın dört yanında sütunlar bulunabilir. Genelde beşik çatı ile örtülü olan bu yapı tipi Miken döneminde gelişmiş ve tüm Antik Çağ boyunca yaygınlaşmıştır (Hoepfner, 1996, 155).

Homeros'un Odysseia destanında Odysseus'nın evinde bir başoda bulunmaktadır. Ortasında bir ocak ve önünde bir avlu bulunan megaron şeklindeki bu odanın

(Homeros, 17) diğer mekanlarla olan ilişkisi tam olarak açıklanamasa da, M.Ö. 9. ya da 8. yüzyıla tarihli olduğu sanılan bu evin bir rekonstrüksiyon denemesi mevcuttur (Şekil B.54).

Megaron plan tipinin ilk ortaya çıkışı ve gelişimi üzerine farklı görüşler ortaya atılmıştır. Megaron her ne kadar çoğu araştırmacı tarafından Miken dönemine tarihlense de bu yapı tipinin doğuşunu açıklayabilmek için M.Ö. 5000'lere kadar gitmek gerekmektedir. Megaronun ilk örnekleri ile Kara Yunanistanı'nda M.Ö. 5300 tarihlerinde Sesklo'da, daha sonra ise Sesklo yakınlarındaki Dimini'de karşılaşılmaktadır (Akurgal, 1996, 122). Fakat Işık (1998, 9) bu örnekleri tam dik açılı olmadıkları, tek duvarları az ya da çok eğik birleştiklerinden Miken dönemi megaronlarının öncüsü saymamaktadır. Sesklo'daki "Büyük Megaron" yerleşimin ikinci evresine (M.Ö. 5000 civarı) tarihlenmektedir. İki sütun ile desteklenen bir ön mekan, bir ana oda, arkasında daha küçük bir oda ve onun da arkasında sonradan eklendiği anlaşılan üç küçük oda sıralanmıştır (Sinos, 1971, 19). Bu plan tipi Miken megaronları ile de benzeşmektedir (Sinos, 1971, 19). Geç Neolitik çağa (M.Ö. 4800-4500) tarihlenen Dimini yerleşmesinde ise biri sur duvarına dayalı iki megaron bulunmuştur. Bunlar Sesklo'dakine göre daha kısa ve geniştir. Sur duvarına dayalı olan megaron sütunlu bir ön mekan, bir ana oda ve arkasındaki ikinci bir odadan oluşmaktadır (Şekil B.55). Sinos (1971, 20) bu megaronun arka duvarının düz olmasını tamamen dayandığı sur duvarının eğriselliğine uymasına bağlamıştır. Dimini'deki diğer megaron da aynı şekilde bir ön mekan, bir ana oda ve bir arka odadan oluşmaktadır.

Dinsmoor (1950, 4-9), megaron yapı tipinin Girit ve Yunan Anakarası'ndaki konut mimarilerinin bir sentezi olarak ortaya çıktığını iddia etmektedir. Dinsmoor (1950, 4), tarihöncesi Yunan uygarlığını meydana getiren iki halk olduğundan bahseder, bunlar Akdenizli Giritliler ve Ari ırkından olan Yunanlılar'dır. Bu iki ırkın konutları birbirinden farklıdır, Giritlilerin konutları "güney tipi"ndedir, dikdörtgen biçimde, geniş, enine ve düz çatılıdır. Yunanistan anakarasında ise "kuzey tipi" olarak adlandırılan konut tipine rastlanır, önceleri dairesel ya da at nalı sonraları dikdörtgen olan bu plan her zaman derin ve dardır ve eğimli bir çatısı bulunmaktadır. Başta iki ayrı mimari stil olan bu plan tipleri Girit mimarlığının Yunanistan anakarasında hakim olması ve sonraki Aka istilas (M.Ö. 1500) ile beraber birleşmiştir (Dinsmoor, 1950, 5-8).

Kara Yunanistanı'ndaki apsidal planlı konutlar megaron plana doğru bir evrimin basmağı kabul edilir (Dinsmoor, 1950, 6-7). Bu konutlarda dar ve uzun plan kısa kenara paralel duvarlar ile mekanlara bölünmüştür (Şekil B.9). Arkadaki apsidal bölüm yatak odası (thamos), öndeki bölüm ise sundurmadır. Bundan sonraki

aşamada apsidal duvar da düz hale gelir ve megaron planına ulaşılmış olur (Dinsmoor, 1950, 7). Sonuçta ortaya çıkan plan ortadakinin en büyük olduğu üç odalı ("thalamos"un ayrı bir binada olduğu bazı durumlar hariç), ortasında ocağı bulunan dikdörtgen bir yapıdır. Daha sonraki aşamalarda mekan genişlediğinde ortaya çatıyı desteklemek amacıyla ahşap destekler konulmuştur (Şekil B.56). Dinsmoor (1950, 8) böylece M.Ö. 2000'den önce megaronun evrimini tamamladığını iddia etmektedir²². Bundan sonra her istilada (M.Ö. 2000 Miken istilası, M.Ö. 1104 Dor istilası) gelenler göçmen geleneğini yansıtan dairesel kulübeleri ile birlikte gelmiş ve her seferinde bu evrimin tekrarlanmıştır (Dinsmoor, 1950, 8). Bu teori megaron gibi basit ve rasyonel bir yapı tipinin ortaya çıkış sürecini temsil etmek için fazla karmaşık gibi gözükmektedir.

Dinsmoor megaron planı Girit ve Kara Yunanistan'daki plan tiplerinin bir kaynaşması olarak görse de, Işık megaronun kökeninin Anadolu'da olduğunu söylemektedir (Işık, 1998, 17). Işık'a göre (1998, 9) Kıta Yunanistan'ında ancak M.Ö. 16. yüzyılda gelişmeye başlayan megaron plan Anadolu'da Truva'nın ilk evresinden beri bulunmaktadır (Şekil B.2). Gerçekten de Anadolu'daki en eski megaron yapısı Truva I (M.Ö. 3000-2600) evresindendir (Akurgal, 122). Ayrıca, Truva II (M.Ö. 2600-2250), Truva III (M.Ö. 2250-2100), Truva V (M.Ö. 20. yüzyıl- 18. yüzyıl), Truva VI (M.Ö. 17.yüzyıl-15. yüzyıl) ve Truva VII (M.Ö. 700 civarı) evrelerinde de megaronlar bulunmaktadır. Truva II'deki megaronlar dar ve uzundur, bunlar "kuzey tipi" olarak tanımlanmaktadır (Dinsmoor, 1950, 4). Megaronlar yan yana bir dizi oluştururlar, fakat ortak duvarları yoktur, birbirlerinden bağımsız birimlerdir. En büyük olanın ortasında bir ocak bulunmaktadır.

Işık, Minos kültüründe konutun gelişiminin de Anadolu'dan göç eden halkın etkisi ile olduğunu iddia etmektedir (Işık, 1998, 2). Gerçekten de M.Ö. 3000'in ortalarında Batı Anadolu'dan halk grupları Kyklad'lara, Girit'e ve Kara Yunanistanı'na göç etmiş ve bu bölgelere ilk kez bakırı götürmüşlerdir (Alexiou, 1991, 19). Fakat Kara Yunanistanı'na megaronu bu M.Ö. 3000'lerde göç eden halkın değil, Geç Tunç çağında (M.Ö. 1600-1100) Akhalar'ın Hititler'den alarak taşıdıklarını da sözlerine ekler (Işık, 1991, 5). Bu düşünceye göre Hititler megaronu Truvalılar'dan, Akalar da Hititliler'den almışlar ve böylece megaron Miken döneminde sarayların başodası olmuştur. Hitit yerleşimi Kültepe'de Erken Tunç çağı sonuna (2100 dolayları) tarihlenen bir büyük megaron ile çevresindeki daha küçük odalardan oluşan bir yapı bulunmuştur. Bu yapının bir kült yapısı olup olmadığı tam olarak saptanamamıştır

²² Dinsmoor (1950, 8) Kara Yunanistanı'nda M.Ö. 2000 yılından önce yani Miken uygarlığından önce evrimini tamamlamış megaron planlar bulunduğunu iddia etse de bu durumu kanıtlayacak yeterli örnek gösterememektedir.

(Naumann, 1975, 447). Yapının bir konut olduğu da düşünölmektedir. Ana odada bulunan dört tane destek ile Truva II evresinde hiçbir yerde karşılaşılmamaktadır, ayrıca şimdiye dek bu yapının ardılı olan bir yapı tipine de rastlanmamıştır (Naumann, 1975, 448). Bazı antik kaynaklarda²³ ise M.Ö. 13. yüzyılda yapımı tamamlanan Mora Yarımadası'ndaki Tiryns Kalesi'ni (Şekil B.10) Hitit etkisindeki Likyalı duvar ustalarının ördüğü yazmaktadır (Işık, 1998, 5).

Akurgal ve Gürler'e göre megaronun plan itibarı ile kendi başına duran ve başka bir yapıya bağılı olmayan bağımsız bir birim olması ilk başta Helen konut mimarlığının gelişmesini engellemiştir (Akurgal, 1983, 41; Gürler, 1999, 233). Bu düşünceye göre megaron kendi içinde gelişimini tamamlamış ve bağımsız bir yapı olduğundan, başka mekanlar eklenerek geliştirilemiyor, bu yüzden de konut mimarisi megaron formun dışına çıkamıyordu²⁴. Örneğin Gordion (Şekil B.11) ve Truva'daki megaronlar (Şekil B.2) yan yana durdukları halde birbirlerinden ayrı girişı olan bağımsız birimlerdir. Megaronun böyle bağımsız bir birim olması başta kendi içine kapalı büyük evlerin gelişimini engellemiştir, Bayraklı'daki "çifte megaron" (Şekil B.18) ise bu durumu kıran ilk denemedir (Akurgal, 1983, 41). Böyle bir çaba Onythe'deki pastaslı konutların atası sayılan yapıda da (Şekil B.30) gözlenmektedir²⁵.

Bayraklı'daki çifte megarondan söz etmeden önce bundan öncesine tarihlenen Anadolu'daki örneklere göz atmakta yarar vardır. Anadolu'da Neolitik ve Tunç çağlarda genelde düzgün dikdörtgen veya yamuk planlı evler söz konusudur (Naumann, 1975, 497). Megaron ise daha çok Batı, Güney ve İçbatı Anadolu'da görölmektedir (Naumann, 1975, 499). Anadolu'da Tunç çağında (M.Ö. 3000-1200) Truva ile beraber Karataş-Semayük (Antalya), Beycesultan (Denizli), Tarsus ve Kültepe'de de megaronlar görölmektedir.

Antalya yakınlarındaki Karataş-Semayük'deki megaronlar Erken Tunç çağına (M.Ö. 2300-2100) tarihlenir, bunlar tek başına duran bağımsız megaron tipine girmektedir (Şekil B.6). Denizli yakınlarındaki Beycesultan'da 3. binyılın başından itibaren bazıları megaron biçiminde içinde birer ocak bulunan dikdörtgen konutlar görölmektedir (Naumann, 1975, 357). Bu konutlar bitişik düzendedir (Şekil B.4).

²³ Strabo (VIII), Pausanias (II), Bakchylides (X) (aktaran Işık, 1998, 5)

²⁴ Oysa Geç Minos döneminde Girit'teki villalarda megaron formun başka odalar ile ilişki içinde bir ev kompleksi oluşturacak biçimde kullanıldığı görölmektedir (Lawrence, 1967, 45-48).

²⁵ Onythe'deki pastaslı konutta üç megaronun birleşerek ön mekanlarının bir koridora açıldığı üç odalı bir konutu meydana getirdiği düşünölmektedir (Graham, 1966, 6).

Tarsus'ta M.Ö. 2300-2100 arası döneme tarihli bir yol boyunca dizilmiş ön avlulu, ya da ön avlusuz, bir ya da iki odalı tümel bir tasarlama özelliği gösteren konutlar bulunmaktadır (Naumann, 1975, 365). Beycesultan'daki gibi Tarsus'ta da dikdörtgen ve megaron planlı konutlar bir aradadır (Şekil B.5).

Midilli adasındaki Thermi IV ve V (M.Ö. 2500-2400) yerleşmelerindeki konutlar (Şekil B.1) megaron gibi bir ana oda ve bunun arkası ile önünde sıralanan daha küçük odalardan oluşurlar. Thermi V evresinde birkaç konutta bir ön avlu saptanmıştır ve bu evler ön avlularından dolayı "megaron" olarak tanımlanırlar (Naumann, 1975, 350). Erkanal (1996, 80) ön avlusuz olan diğer yapıları megaron saymaz ve "uzun ev" olarak tanımlar. Acar (1996, 389) ise bu yapıları antası olmayan megaronlar olarak görmektedir.

Limni adasındaki Poliochni V yerleşmesi (M.Ö. 2400-2300) ve onunla çağdaş Truva II yerleşmesindeki konutlarda ana odalar megaron tipindedir ve bir çok yan odaları bulunur (Şekil B.3).

Bir Miken kolonisi olan Milet'te 2. binyıla tarihlenen yerleşim genelde dikdörtgen konutlar içerir. Yapılan kazılarda bir megaron yapısına da rastlanmıştır (Naumann, 1975, 24).

M.Ö. 800'lere gelindiğinde megaron ile Frig başkenti Gordion'da karşılaşılmaktadır (Sams ve Voigt, 2002, 142). Birbirine bitişik olan bu megaronların ortasında birer ocak bulunmaktadır (Şekil B.11). Bu şehirdeki megaronlar çatısı sütunlarla desteklenmiş bir ana oda ve daha küçük bir ön odadan oluşmaktadır. M.Ö. 7. yüzyılın başlarında Kimmer akınları ile yıkılan kent tekrar kurulurken yine megaron planlı yapılar inşa edilmiştir (Sevin, 2003, 252). Frigler eski bir Hitit kenti olan Boğazkale'deki Büyükkale'ye de yerleşmişlerdir. Bu yerleşimdeki Erken Frig çağı (M.Ö. 950-700) konutlarının megaron şeklinde olduğu görülmektedir (Sevin, 2003, 262). Bu megaronların Truva'dakiler gibi ince uzun değil, Girit ve Rodos'takiler gibi geniş ve enine olması ilgi çekicidir (Şekil B.13).

Erken Arkaik dönemde megaron yapıları ile Frigya'nın yanı sıra İyonya'da da karşılaşılmaktadır. Foça'da ilk yerleşim evresine ait, ana eksenini kuzey-güney doğrultusunda bir megaron bulunmuştur (Şekil B.20.b). Foça'da bulunan ve M.Ö. 7. yüzyıl sonuna tarihlenen başka bir megaron ise doğu-batı yönündedir ve bir ön odası ile güneyinde bitişik başka bir odası bulunmaktadır (Şekil B.20.a).

Erythrai'da Athena tapınağının podyumuna yapışık bir megaron yapısı bulunmuştur (Akurgal, 1989, 394). Tiran ya da kralın evi olduğu düşünülen bu yapı M.Ö. 7. yüzyıl başı ya da 8. yüzyıl sonuna tarihlenmektedir (Akurgal, 1996, 127).

Sakız adasındaki Emporio kentinde M.Ö. 8. yüzyıl sonuna tarihlenen megaron tipi yapılar ile tek mekanlı dikdörtgen yapılar bir arada bulunmaktadır (Snodgrass, 2000, 424). Kentin akropolisinde de uzun ve dar bir megaron yapısı bulunmuştur (Şekil B.19.a).

Megaronların bir sıra oluşturacak halde yan yana dizilmesine Anadolu gibi adalardaki bazı kentlerde de rastlanmaktadır. Vroulia'da M.Ö. 7. yüzyıl sonuna ait megaronlar birbirine paralel iki sıra halinde inşa edilmiştir ve kuzeydeki sıra sur duvarına dayanmıştır²⁶ (Akarca, 1987, 31). 49 odadan oluşan bu komplekste (Şekil B.29) megaronların hepsinin ayrı birer birim mi olduğu, yoksa ikili, üçlü gruplar halinde çok odalı konutlar mı oluşturduğu kesin olarak belirlenmiş değildir (Jameson, 1990, 113).

Girit adasındaki Onythe kentinde de sıra megaron yapıları bulunmuştur (Graham, 1966, 6). M.Ö. 6. yüzyıla tarihlenen bu konutlardan en güneydekinde bir koridor megarondan türediği düşünülen üç odayı birbirine bağlamaktadır (Şekil B.30). Pastaslı planların öncü örneği olarak kabul edilen bu konutun yanında ona bitişik bir megaron, bunun yanında ise tek odalı konutlar bulunmaktadır (Graham, 1966, 6).

Abbasoğlu (1996, 395) Anadolu'da M.Ö. 7. yüzyıldan itibaren dairesel, oval ve apsidal planların ortadan kalkarak yerini megarona bıraktığını söylemektedir.

Klasik dönem prostaslı konutlarının atası olarak Bayraklı'da M.Ö. 7. yüzyıla tarihlenen çifte megaron gösterilmektedir (Şekil B.18). Akurgal bu konutun iki megaronun yan yana gelmesinden oluştuğunu, batıdaki aynı kalarak özgün biçimini koruduğunu, doğudakinin ise değişikliğe uğrayarak günlük işlere daha elverişli duruma dönüştüğünü söylemektedir (Akurgal, 1983, 41). Bu ifade ile doğudaki odanın megaronun klasik uzun ve dar şekli yerine daha geniş ve kareye yakın bir form alarak daha kullanışlı bir mekana dönüştüğünü söylemek istenmiş olmalıdır. Bu yapı yan yana iki megaron olarak yorumlansa da, XIV nolu mekanın doğu duvarının tüm yapıya sonradan eklendiği anlaşılmıştır (Akurgal, 1983, 35), yani batıdaki mekanın bir megaron olduğu kabul edilse bile, doğu taraftaki bölüm yapının ilk inşasında bir megarondan çok kareye yakın dikdörtgen bir odadır. Gerek bu dönemdeki gerekse bundan önceki dönemlerde Anadolu'da bulunan megaron ve dikdörtgen odaların bir arada bulunduğu yerleşimler ışığında düşünüldüğünde bu durum kabul edilebilir gözükmemektedir. Bu yüzden belki de yapıyı bir megaron ile yanına eklenmiş bir oda olarak değerlendirmek daha doğrudur, fakat bu durumda da

²⁶ Drerup, Vroulia yerleşmesini Frig Gordion'u öncülüğünde yorumlamaktadır (Drerup, H., "Griechische Baukunst in geometrischer Zeit", *Archaeologica Homerica* II, 1969; aktaran: Işık, 1998, 11).

gelişmiş prostaslı konutlardaki megaron biçiminde olduğu düşünülen oikos bölümünün burada andron olarak kullanıldığı görülmektedir.

Yapıyı meydana getirdiği düşünülen megaronların Truva ya da Kara Yunanistan'daki gibi uzun ve dar değil, Onythe kentindekiler gibi geniş ve enine olması başka bir ilgi çekici özelliktir. Akurgal (1983, 41) ve Gürler (1999, 234) Anadolu'da megaronun bu kısalıp genişleme sürecini Girit etkisine bağlamaktadır²⁷. Bu düşünceyi destekler nitelikte Bayraklı'daki M.Ö. 7. yüzyıl konutlarının planlama bakımından Ege adalarındaki aynı döneme tarihlenen antik Yunan evleri (Vroulia ve Onythe örnekleri) ile paralellikler içerdiği de düşünülmektedir (Sinos, 1971, 114). Akurgal prostaslı planın megarondan gelişmesinde üç ana aşama tanımlar (Akurgal, 1996, 132),

- megaronun kısalması
- bir odadan ve bir prostastan oluşan bu kısa megaronun genellikle yan odalara bağlanması
- her evin güney yönünde bir avlunun bulunması

Bunun yanında Özgenel (1997, 16), Miken saraylarında megaronun planın tümüne hükmeden prestijli ve merkezi konumu olan bir ana mekan olmasına dikkat çekmekte ve Bayraklı'daki konutlarda da aynı plan anlayışının hakim olduğunu söylemektedir.

Abbasoğlu (1996, 395) Bayraklı'daki bahsedilen konuttan sonra megaronun bu evriminin Milet, Kolophon, Foça ve Priene'de de izlenebildiğini söylemektedir, fakat bu kentler için böyle erken örnek sayılabilecek herhangi bir yapı bulunamamıştır.

Gürler (1999, 235), prostaslı planın atasının Bayraklı'daki çifte megaron olduğunu kabul etmez ve bu planın ilk adımı olarak yine aynı yerleşimdeki M.Ö. 6. yüzyıl tarihli konutları gösterir (Şekil B.17.d). Bu düşünceye göre prostaslı konutlar megarondan değil, ilk örneğine yine Bayraklı'da M.Ö. 8. yüzyılda rastlanan bir avlu çevresindeki çok odalı konutlardan türemiştir (Gürler, 1999, 235). Milet ve Klazomenai'de M.Ö. 7. ve 6. yüzyıl konutlarına bakıldığında megaron planlı konutlara rastlanmazken, Gürler'in söylediği gibi bir avlu çevresinde gelişen dikdörtgen mekanlar ile karşılaşılır (Şekil B.22.a, Şekil B.23). Sardis (Şekil B.14) ve Latmos (Şekil B.24.c) için de bu durum benzerdir. Bu konutlarda da yaşama mekanlarının prostaslı konutlarda olduğu gibi avlunun bir tarafında toplanma eğilimi içinde olduğu görülmektedir.

Yine Bayraklı yerleşmesinde çifte megaronlu yapının güneyinde bulunan ve M.Ö. 6. yüzyıla tarihlenen konut (Şekil B.17.d) hem merkezi bir avlu çevresinde gelişmiş

²⁷ Akurgal ve Gürler megaronun kısalmasını Girit etkisine bağlasa da bu tip megaronlarla Frigya'da da karşılaşılmaktadır.

dikdörtgen mekanlar içermesi hem de en büyük odasının megaron şeklinde olması (Özgenel, 1997, 14) ile Klasik dönemin gelişmiş prostaslı planlarını andırmaktadır.

Gelişmiş prostaslı konutlarda oikos/megaron bölümü planlardan çok rahat okunabilirken pastaslı konutlar için bu durum geçerli değildir. Drerup'a göre (1967, 9), oikos prostaslı plandaki hakim öğedir, pastaslı konutlarda ise böyle diğerlerinden daha öne çıkan bir oda bulunmamaktadır. Graham (1966, 6) pastaslı planın atası olarak Onythe kentindeki konutu göstermekte ve bu konutu meydana getiren öğeler olarak yan yana duran üç megaronu tanımlamaktadır. Kısacası pastaslı planların da megarondan geliştiğini iddia etmektedir. Fakat bu konudaki genel yargı pastaslı konutların Geometrik dönemde kült odası veya konut olarak kullanılan iki ve ya üç odalı "geniş ev"lerden geliştiğidir (Krause, 1977; Drerup, 1967, 11-12).

Değerlendirme:

Klasik dönem prostaslı konutlarında tanımlanan prostas ve oikosun beraber megaron tipi konutu devam ettirme çabası içinde olduğu yaygın bir kanıdır ve bu durumdan yola çıkılarak prostaslı konutların megaron planlı konutlardan evrimleştiği öne sürülür. Fakat prostaslı konutun ilk aşaması kabul edilen M.Ö. 7. yüzyıl Bayraklı konutu ile M.Ö. 5. yüzyıldaki ilk gelişkin prostaslı planlar arasındaki evrimi tanımlayacak örnekler Bayraklı'dakiler ile sınırlıdır. Bu durum yapılan kazılarda özellikle Milet ve Foça gibi Batı Anadolu kentlerinden yeterli bulgu edinilememesinin de bir sonucudur. Buna karşılık bir avlu çevresinde gelişen dikdörtgen mekanların evrimi Klazomenai, Milet, Sardis ve Latmos gibi Anadolu kentlerinde gözlemlenebilmektedir. Prostaslı konutlardaki oikos bölümünün Miken sarayları ile olan benzerliği de dikkat çekmektedir, bu durumu bazı araştırmacılar prostaslı konutların Miken geleneğini devam ettirmesi olarak yorumlamaktadır (Jameson, 1990, 108; Özgenel 1997, 16). Fakat prostaslı konutların ortaya çıkışı ve Miken sarayları (yaklaşık M.Ö. 16. ile 13. yüzyıllar arası) arasında tarihsel olarak kopukluk olduğu gibi, bu örnekler coğrafi olarak da birbirlerine uzak düşmektedir. Bunun yanı sıra Miken saraylarında kabul odası olarak kullanılan megaron, prostaslı konutlarda oturma odası olan oikos ile özdeşleştirilmektedir. Bunun yerine Batı Anadolu'daki konutların yerel bir takım alışkanlıkları sürdürerek gelişmiş olması daha olası gibi gözükmektedir. Bayraklı'daki konutun bir öncü örnek olduğu kabul edilirse, Tunç çağından beri Anadolu ve adalarda sürekliliği izlenebilen sıra megaron yapılarının prostaslı planların gelişmesinde etkin rol oynamış olabileceği düşünülebilir. Bunun yanında megaron tanımı aslında çok geniştir, genel olarak bir oda ve önündeki küçük ön bölüme megaron denilmektedir, fakat görüldüğü gibi bu örnek aslında bir

konut için minimum ve rasyonel bir çözümdür. Çok özel bir tip olmadığından, yüzyıllar boyu kullanılması da şaşırtıcı değildir. Konut araştırmalarında megaron geleneğini sürdürme durumu fazlaca vurgulanmaktadır. Batı Anadolu'daki Arkaik dönem konut örneklerine bakıldığında da bu durum anlaşılabilir. Bayraklı'daki konutlar haricinde Arkaik dönem konut mekanlarında bir megaron yapısı tanımlanamamıştır, daha çok bir avlu çevresinde gelişen dikdörtgen formlu mekanlar ile karşılaşılmaktadır.

Bu durumda Pire, Priene, Abdera ve Kolophon gibi kentlerdeki gelişmiş prostaslı planlarda tanımlanan oikosun Anadolu'da köklü izleri olduğu anlaşılan megaron konut geleneğinin mirası olup olmadığı hala bir soru işareti olarak kalmaktadır. Akla gelen başka bir soru ise megaron değilse nasıl bir yapı geleneğinin böyle bir planı ortaya çıkarmış olabileceğidir. Şimdilik bu soruya eldeki veriler ile cevap vermeye çalışmak megaron konusunu aydınlatmaktan bile daha zor gözükmektedir.

2.4. Eğrisel Duvarlı Konut

Klasik dönem Yunan konutu dik açılı mekanlar içeren bir yapıdır. Yunanistan ve Anadolu'daki yerleşimlerde Tunç çağından itibaren dikdörtgen konutlar kadar oval ve apsidal planlı konutlar da inşa edilmiştir. Batı Anadolu'da M.Ö. 6. yüzyıldan sonra eğrisel duvarlı konutlara rastlanmamaktadır. Oval ve apsidal konutlar araştırmacılar tarafından genel olarak nedeni tam açıklanamamakla beraber "ilkel" olarak nitelendirilir (Akurgal, 1983, 34; <http://www.klazomeniaka.com...>). Nedenleri arasında genel bir kabulle, eğrisel duvarlı konutların göçebelik ile özdeşleştirilmesi, inşasında kullanılan düşük kaliteli malzemeden kaynaklanan zorunluluklar ve yapılarının görece daha kolay olması gösterilebilir (Lawrence, 1967, 12-13). Kerpiğin yapı malzemesi olarak kolay bulunmadığı yerlerde moloz, kil ve balçıkla birleştirilerek düşük maliyetli bir yapı malzemesi olarak kullanılır. Kenarlar ise büyük köşe taşları ile atkı şeklinde örülmedikçe dağılmaya müsaittir, moloz ve küçük taşlar gibi yapı malzemeleri ile bu yüzden dik köşeler inşa etmek oldukça zordur, bu da zorunlu olarak köşeleri yuvarlamaya yol açmıştır (Lawrence, 1967, 13). Oval planlar düz bir çatı ile daha kolay örtüldüğünden köşeleri yuvarlama işlemi aynı zamanda iş gücünden tasarruf olarak da yorumlanmıştır (Lawrence, 1967, 13).

Anadolu'da Helen kolonizasyonu öncesi dönemde yerleşimlere dikdörtgen planlı konutlar hakim olsa da, birkaç yerleşimde eğrisel duvarlı konut buluntularına da rastlanmıştır. Mersin Tabaka XV B yerleşmesinde (M.Ö. 4000 dolayları) bir ya da iki odalı, yuvarlak köşeli, taş duvarlı, bu yerleşmeye özgü evler ile karşılaşmıştır (Naumann, 1975, 365). Fakat bu konutlar oval ya da apsidal değildir, sadece

yuvarlatılmış köşelere sahiptir. B evresinin öncesinde ve sonrasında ise konutlar dik köşeli planlara sahiptir.

Truva'nın en eski dönemi Truva I a (M.Ö. 3000 civarı) yerleşmesinde zamanımıza dek korunagelmış apsidal bir ev bulunmuştur (Şekil B.57). Konutun batı tarafının nasıl tamamlandığı bilinmemektedir, eğer yarım çember biçiminde ise, bu, apsidal evin Batı Anadolu kıyısında ilk ortaya çıktığı örnek olmaktadır (Naumann, 1975, 352). Evin batı tarafı korunamadığından orada bir ön avlu mu bulunduğu, yoksa odanın düz mü bitirildiği açıklanamamaktadır (Naumann, 1975, 352).

Ankara yöresindeki Etiyokuşu yerleşmesinde Erken Tunç çağına tarihlenen (M.Ö. 3000-2400) eğik açılı dikdörtgen evlerin varlığı anlaşılmaktadır (Naumann, 1975, 376). Kalıntılar çok iyi korunamadığından, konutların birbiri ile ilişkisini tam anlamıyla anlamak olanaksızdır, fakat bu konutların da Mersin'dekiler gibi oval ya da apsidal özellik taşımadığı, sadece eğrisel duvar ve yuvarlatılmış köşelere sahip olduğu görülmektedir.

Urla yakınındaki Limantepe'de ise Orta Tunç çağına (M.Ö. 2500- 2000) tarihli yan yana duran fakat ortak duvarı bulunmayan tek mekanlı oval evler bulunmuştur (Erkanal ve Günel 1996, 238) (Şekil B.7). Duvarların yapımında çeşitli boyutlarda taşlar ve levha halindeki kireç taşları bir arada kullanılmıştır (Erkanal ve Günel 1996, 238). Kerpiç kullanımını doğrulayacak yeterli kanıt bulunamamıştır, bunun yerine ağaç dallarının dolgu malzemesi ile beraber kullanıldığı düşünülmektedir (Erkanal ve Günel 1996, 236). Bir konutun iç mekanında oval ocak bulunmuştur (Erkanal ve Günel 1996, 238).

Bilinen İyon konutlarından en eskisi Bayraklı'da bulunan M.Ö. 10. yüzyıla tarihli oval planlı yapıdır (Şekil B.16). Duvarları kerpiçten örülmüş bu yapının girişi kuzey cephesindedir ve çatısının sazlardan örüldüğü düşünülmektedir (Özgenel, 1997, 14). Bayraklı'da Geç Geometrik dönemde (M.Ö. 750-700) dik açılı ve oval konutlar bir arada yer alırken, Subgeometrik dönemde (M.Ö. 700-650) yerleşime eğrisel duvarlı konutlar hakim olur (Akurgal, 1996, 124-125). Burada d, e ve f mekanları ile belirtilen yapı Bayraklı'da belirlenebilen ilk sınırlanmış avlulu ve iki odalı konuttur (Şekil B.17.b). Akurgal (1983, 34), Bayraklı'da apsidal konutların M.Ö. 640 yılına kadar bulunduğundan, bu tarihten sonra ise bunların üzerine "yeni ve parlak bir dönemin temsilcisi olan" dik köşeli konutların inşa edildiğinden söz eder.

Foça 2002 kazılarında M.Ö. 10. yüzyıla ait oval konutlar bulunmuştur (Özyiğit, 2003, 442-443). Kuzey-güney doğrultulu bu yapılar birbirlerine yakın konumlanmıştır, fakat

ortak duvarları yoktur. Konutlarda girişin sağında ocak kalıntıları bulunmuştur (Özyiğit, 2003, 443).

Midilli adasındaki Antissa yerleşmesinde bulunan oval konutun iç mekanı duvarlarla dört bölüme ayrılmıştır (Sinos, 1971, 109) Bu konutun yapım tarihi kesinlik kazanmamıştır (Akurgal, 1996, 124). Diğer oval yapılardan farklı başka bir özelliği de batı cephesin bir ante ile sonlanmasıdır (Şekil B.58).

Panionion bölgesindeki Melie kentinde ise Arkaik döneme tarihli oval planlı bir yapı bulunmuştur (Sinos, 1971, 110).

Abbasoğlu (1996, 395), M.Ö. 7. yüzyıldan sonra oval ve apsidal planların ortadan kalkarak yerini dikdörtgen planlara bıraktığını söylemektedir. Oysa M.Ö. 6. yüzyılın sonlarında Klazomenai'de hala apsidal planlı evler kullanılmaktadır (<http://www.klazomeniaka.com...>). Kazı heyeti de Ege dünyasında bu dönemde tek mekanlı apsidal konutların artık kullanılmadığını kabul etmekte, Klazomenai'daki durumu, halkın M.Ö. 546'daki 1. Pers istilasından sonra kente 525 dolaylarında geriye dönüşlerinde, henüz kendilerini yeterince güvencede hissetmeyip, dalların örülmesi ve sıvanması ile elde edilen, üstleri saz ile kaplı apsidal veya oval yapılarla yetindiklerini söyleyerek açıklamaktadır (<http://www.klazomeniaka.com...>). Kısacası oval ve apsidal planlar bu dönem için ilkel sayılmaktadır.

Tüm bu buluntuların sonucunda, oval ve apsidal planların Anadolu'da sadece Batı kıyılarda, yani Miken ve Yunan kültürleri ile alışverişin en üst düzeyde olduğu bölgelerde ortaya çıktığı görülmektedir. Kara Yunanistanı'nda Neolitik çağdan itibaren dikdörtgen planlı konutlar ile beraber göçmen geleneğini yansıtan dairesel kulübeler de kullanılmıştır (Lawrence, 1967, 15). Tunç çağında da bu tür yapılar kullanılmaya devam etmiştir (Lawrence, 1967, 15). Boeotia'daki Orchomenos'ta Erken Tunç çağına tarihli planlı konutlar bulunmuştur. Bu konutların kesitleri bir çadır gibi yukarıya doğru daralmaktadır (Dinsmoor, 1950, 5). Bu konutların avantajı kapı lentosu haricinde ahşap gerektirmemesidir (Lawrence, 1967, 15). Dinsmoor'a göre (1950, 6) bu konut tipinin duvarları çok kullanışsız olduğundan, bazen duvarlar dik örülerek konik bir çatı ile örtülürdü, bu değişim de oval planlı yapıların ortaya çıkmasını sağlamıştır. 2000'li yıllarda ise Girit'ten Yunanistan'a gelen göçmenlerin apsidal konutu getirdiği sanılmaktadır (Lawrence, 1967, 52). Korinth'teki Korakou'da apsidal konutun iç mekanı iki bölücü duvar ile ayrılmıştır, böylece arkadaki apsis bir yatak odası, öndeki bölüm ise yarı açık bir giriş mekanına dönüşmüştür (Dinsmoor, 1950, 7) (Şekil B.9). Böyle konutların çatısı düz değil, çoğu zaman sazlardan örülü eğimli bir çatıdır. Arka duvarın eğriselliği ise bu çatının kesik bir koni biçiminde daha

kolay bir şekilde inşa edilmesini sağlar (Lawrence, 1967, 54). Dinsmoor (1950, 4-8) apsidal planı, dairesel plandan megarona doğru olan bir evrimin ara basmağı kabul eder. O da diğer birçok araştırmacı gibi oval ve apsidal planları ilkel, megaron gibi dikdörtgen planları ise gelişmiş olarak nitelemektedir.

Karanlık çağlarda (M.Ö. 1200- 700) ise bitişik nizam dikdörtgen konutlar olduğu gibi, tek başına duran oval ve apsidal evler ile dikdörtgen ya da megaron tipi konutlar bir arada bulunmaktadır (Jameson, 1990, 107).

Atina'da daha sonra agoranın inşa edildiği bölgenin güneyinde Geometrik döneme ait oval planlı bir konut bulunmuştur (Wycherley, 1993, 163-164). İçinde ortasına yakın bir yerde ocağı bulunan yapının duvarlarının kerpiçten, çatısının ise sazlardan örüldüğü sanılmaktadır (Wycherley, 1993, 164).

Bugün Luthuresa olarak bilinen Attika'daki bir bölgede M.Ö. 700 civarına tarihlenen bir yerleşim bulunmuştur. 23 odadan oluşan bu yerleşimde tüm odalar yuvarlatılmış köşelere sahiptir ve iki ya da üç tanesi hariç hepsinden birbirine geçiş vardır (Şekil B.59). Buranın göçmen bir kabileye ait bir yerleşim olduğu sanılmaktadır (Jameson, 1990, 108).

Eğrisel planın yerleşimlerde sanki bir deneme gibi zaman zaman ortaya çıkıp, sonra tekrar kaybolması yapı malzemesi ya da yapım tekniğinden başka verilerin de etken olabileceğini düşündürmektedir. Eğrisel duvarlı mekan mimarlığın başlangıcı olan oyulmuş mekan ve mağara imgesi ile özdeşleştirilir (Akın, 1985, 54). Bu durumdan yola çıkarak eğrisel duvarlı konutlar, kurmaya değil oymaya yatkınlık olarak da yorumlanmıştır (Akın, 1985, dipnot 376). Dairesel planlı mekanlar ise çadır imgesinden dolayı göçebe topluluklara özgü bir yapı olarak düşünülür (Dinsmoor, 1950, 5). Taşınabilir barınaklar olan çadırlar kare ya da dairesel planlı olabilir fakat dairesel planlıların malzemesi daha hafif olduğundan böyle planlı evler taşınabilirlik ile bağlantılı yorumlanmaktadır (Bammer, 1996, 235). Dikdörtgen planlı konutlar ise daha çok yerleşiklik ile bağlantılı düşünülür. Kuzey Amerika yerlilerine ait dairesel planlı evlerden oluşan yerleşmeler incelendiğinde burada genelde az sayıda insanın oturduğu, plansız bir yerleşme modelinin geliştiği, yerleşme içinde hareketlik ve toprağa bağlı çalışmanın kısmen ya da tümüyle yokluğu gözlenmiştir (Bammer, 1996, 235). Kare planlı evler içeren yerleşmelerde ise çok sayıda insan oturmakta, görece daha düzenli bir yerleşim modeli sergilenmekte ve toprakla yoğun ilişki gözlenmektedir (Bammer, 1996, 235). Araştırmalar sonucunda dairesel planlı konutlarda genellikle depolama yerine gerek duyulmadığı ve mekanda aynı anda farklı etkinliklerin söz konusu olmadığı durumlarda tercih edildiği görülmüştür

(Bammer, 1996, 235). Bu sonuç büyük ölçüde dairesel planlı yapıların iç mekanını bölmenin zorluğundan kaynaklanmış olmalıdır (Özdoğan, 1996, 27). Afrika'da yapılan araştırmalarda ise dairesel planlı kulübelerde oturanların depolama mekanı olmadığından tüm ailelerin köyde bulunan aynı tahıl ambarını kullandığı ve yaşamlarını ortak bir biçimde sürdürdüğü görülmüştür (Bammer, 1996, 241). Dikdörtgen planlı kulübelerde oturanların ise kendilerine ait birer depolama mekanı bulunmaktadır ve aile ölçeği ile sınırlı bir üretime geçmişlerdir (Bammer, 1996, 241). Toplumsal örgütlenmedeki bu üstünlükten dolayı bahsedilen yerleşmelerde zamanla dairesel kulübelerden dikdörtgen planlı köy evlerine geçilmiştir (Bammer, 1996, 241). Araştırmalar sonucunda eğrisel duvarlı konutlar göçebelik ve konut mekanında işlevlerin ayrıışmadığı bir kültüre ait olarak yorumlanırken, kare planlı yapıların tarım, üretim ve birden çok işlev barındıran konut mekanı ile özdeşleştirdiği görülmektedir.

Fakat bu açıklamalar Batı Anadolu'daki oval konutları yorumlamak için yetersiz kalmaktadır çünkü bu tür konutların kullanıldığı 10. ve 7. yüzyıllar arasında başlıca geçim kaynağı tarımdır ve aileler kendi kendilerine yetecek ev ölçeğinde bir ekonomiye sahiptir (Mansel, 1971, 123). Böyle bir ekonomide depo gibi mekanların da ev dahilinde bulunması beklenir. Fakat bu dönemde konutların çoğunlukla tek mekanlı oldukları bilinmektedir, bu durumda depo ve benzeri servis mekanlarının ayrı bir yapı şeklinde var olduğu düşünülebilir. Eğrisel konutların terk edildiği 7. ve 6. yüzyıllar ise ticaret, üretim ve pazar ekonomisi ile beraber kentleşmenin hızlandığı tarihtir. Bununla beraber bu yüzyıllarda tarımın hala önemli bir geçim kaynağı olduğu ve ailelerin hala birçok ihtiyacını evde ürettiği de bilinmektedir.

Mimaride eğrisel çizgiler irrasyonel, doğrusal çizgiler ise rasyonel düşünce ile özdeşleştirilir. Evrenin ve tanrıların oluşumunu anlatmaya çalışan ilk düşünürler Homeros ve Hesiodos felsefi düşünce sistemine zemin hazırlamıştır (Tekin, 2006, 133). Fakat her ikisi de evreni efsane ve mitoslarla anlatmaya çalışmış ve bir "theogonia" (Tanrılar sistemi) kurmuştur (Bilgin, 2004, 95). Bilimsel düşünce ise M.Ö. 6. yüzyılda İyonya'da ortaya çıkmış ve hem Yunan hem de Batı felsefesinin temelini oluşturmuştur (Bilgin, 2004, 164). Milet Okulu'nda bugünkü pozitif bilimlerin temelini atan rasyonel "bilimsel düşünce" sistemi geliştirilmiştir. Milet'li Thales, Anaksimandros ve Anaksimenos evrenin oluşup biçimlenmesini tanrısal güçler yerine akıl gücü ile kabul ettikleri bir "ilk neden" in (arkhe)²⁸ dönüşümleri ile açıklamaya çalışmıştır. Kısacası dünyasal olayları dinsel efsaneler yerine maddeye bağlamışlardır (Bilgin, 2004, 6). Anaksagoras ise aklın evrenin oluşumunda

²⁸ Thales ilk neden olarak "su"yu, Anaksimadros "sonsuzluk"u, Anaksimenos ise "hava"yı kabul etmiştir (Bilgin, 2004, 164-165).

harekete geçirici güç olduğuna inanır (Tekin, 2006, 134). Ksenophon'un bağlı olduğu Elea Okulu gözlem yerine akıl ve mantıkla her şeyin kaynağını açıklamaya çalışmıştır (Tekin, 2006, 134).

5. yüzyılda ise Abdera Okulu'ndan Leukippos ve Demokritos, maddeci atomculuğu kurmuştur. Onların düşüncelerinin temeli İyonya Okulu'ndan kaynaklanır, fakat evreni birden çok ana madde ile açıklamaya çalışırlar (Bilgin, 2004, 173). Anaksagoras'tan doğabilim dersleri alan Sokrates gözlem ve çözümleme (analiz) yöntemlerini geliştirdiği için felsefenin asıl kurucusu kabul edilir (Bilgin, 2004, 175). Bu durumda felsefenin Antik Yunan kültüründe asıl doğuşu 5. yüzyıldır, fakat buna zemin hazırlayan ve mitlerden sıyrılıp daha akılcı düşünmeyi sağlayan felsefi sistemler 6. yüzyıldandır. Bunun aynı zamanda Yunan dünyasında eğrisel duvarlı konutların terk edildiği tarihe karşılık gelmesi, rastlantının ötesinde bir durum olarak düşünülebilir.

Değerlendirme:

Dairesel planlı konutların daha çok Neolitik dönemde, oval ve apsidal planların ise M.Ö. 2000'lerden itibaren kullanıldığı görülmektedir. Fakat eğrisel duvarlı konut uygulaması doğrusal bir gelişme izlememekte, kazıların sağladığı bilgilere göre belli zamanlarda ortaya çıkıp kaybolmaktadır. Varlığı daha çok yapı malzemesi veya yapım tekniği ile açıklanmaya çalışılmıştır. Kullanım alışkanlığına bağlı bir tercih nedeni varsa da bu bilinmemektedir. Araştırmalarda eğrisel duvarlı konutların daha çok göçebe, toprağa bağlı olmayan ve konut mekanının işlevlere göre bölünmediği kültürlerde tercih edildiği görülmüştür. Fakat bu sayılan özellikler Yunan dünyasında eğrisel duvarlı konutların kullanıldığı yüzyıllardaki ekonomik ve toplumsal yapı ile uyuşmamaktadır. M.Ö. 6. yüzyıldan itibaren Batı Anadolu'da eğrisel duvarlı konut tipi araştırmacılara göre artık ilkel sayılmaktadır. Bu yüzyıl ve sonrasında yerleşimlere dik açılı konutlar hakim olmuştur.

Tarih boyunca uygarlıkların düşünce sistemleri mimarilerini belli ölçülerde etkilemiştir. Fakat bu etkilerin daha çok kullanıcıların gereksinimleri ve yerel alışkanlıkları ile belirlenen konut mimarisine ne denli ulaştığı bilinmemektedir. Yine de eğrisel duvarlı konutların terk edilmesi ile bilimsel düşüncenin doğuş tarihinin aynı olması dikkat çekicidir.

Eğrisel duvarlı konut, yapısı itibari ile bitişik nizam bir yapılaşmaya izin vermez. Bitişik olarak inşa edildiğinde (örneğin Luthuresa yerleşmesi, Şekil B.59) ortaya kullanışsız köşeler ve düzensiz planlar çıkmaktadır. Bu yüzden genelde oval ve apsidal konutların bir arada bulunduğu yerleşmelerde ortak duvar kullanımına

rastlanmaz, yerleşme dikdörtgen planlı konut içerenlere göre daha dağınıktır. Pire ve Priene'deki gibi düzenli yapı adaları için ise en uygun geometri dik açıdır, böylece ortak duvar kullanımında mekan kaybı olmamaktadır. Elbette oval ve apsidal planların terk edilmesi sadece bu durum ile açıklanamaz, fakat daha sıkışık düzende inşa edilen yapılarda mekan kaybını önleyen dikdörtgen planların tercihinde rol oynamış olabilir.

Sonuçta eğrisel duvarlı konutların teknik gereksinimler haricinde ne gibi nedenlerle tercih edildiği ve hangi sebeplerden ötürü 6. yüzyıldan sonra tamamen terk edildiği bütün yönleriyle açıklanamamaktadır.

3. MEKAN ÖZELLİKLERİ

3.1. Mekanların Yerleşim ve Kullanım İlkeleri

Konut gibi yerel kullanım alışkanlıklarına bağlılığı fazla olan bir yapının mekan düzenini genel anlamda tanımlamak çok zordur, fakat yine de özellikle M.Ö. 5. yüzyılda Pire kentinde prostaslı planının ilk yetkin örneğinin ortaya çıkmasından sonra birçok kentte benimsenen prostaslı plan ve mekan bölünüşü bakımından benzer ilkelere sahip olan pastaslı planın tüm kentler için ortak olan mekanları ve mekan düzeni bulunmaktadır. Bu tipolojilerin dışında kalan Klasik dönem konutlarında da mekanların yerleşim ve kullanım ilkeleri benzer biçimde şekillenmiştir.

Genel olarak Klasik dönem konutlarında karşılaşılan ortak mekanlar,

- avlu
 - prostas/pastas
 - oikos
 - andron ve bazı kentlerde andron ön odası
 - thalamos (yatak odaları)
- olarak sıralanabilir.

Bunların yanında bazı kentlerde banyo ve yan odalar (depolar, işlikler ve dükkanlar) bulunmaktadır. Klasik dönem konutlarında sayılan mekanlara ek olarak bir gynaikonitis (kadınlar bölümü) bulunduğu ileri sürülse de, bu konuda arkeolojik bir veri bulunamamıştır.

Yukarıda sayılan öğelerin hepsini içeren konutlar (Olynthos, Şekil B.40) olduğu gibi, sadece oikostan meydana gelen konutlar da Sardis, Latmos, Klazomenai ve Foça'da bulunmuştur.

Klasik dönem konutlarında iki ana öğe, avlu ve oikos mutlaka vardır (Abbasoğlu, 1996, 397) . Oikos evin ana birimlerinden biridir. Eski Yunan metinlerine göre “ev halkı” anlamı taşır, fakat çok odalı konutlarda ailenin oturduğu, gün içinde vakit geçirdiği oda anlamındadır (Özgenel, 2001, 128). Oikosun ortasında sürekli bir ateş yandığı ve Hestia ile özdeşleştirilen bu ateşin kutsal olduğu düşünülmektedir (Jameson, 1990, 98 ve 105). Fakat Priene ve diğer kentlerdeki Klasik dönem

konutlarının hepsinde içinde sürekli ateş yanabilecek sabit bir ocak bulunamamıştır (Jameson, 1990, 98). Erken örneklerde tek odalı konutlarda bu tek oda oikos ile özdeşleşir, çünkü burası gündüzleri ailenin vakit geçirdiği, geceleri ise uyuduğu odadır (Hoepfner, 1996, 155). Bu tek oda bazı kentlerdeki konutlarda (Sardis H Konutu, Şekil B.14.b) ahşap bölme veya perdeler ile ayrılarak mahremiyet sağlayan mekanlar yaratılmıştır (Ramage, 1978, 7). Klasik dönemde oikosun planı prostas/pastas ile birleştirilerek bu mekanın prostas/pastas'ın arkasında yer alması kurallaşmıştır (Abbasoğlu, 1996, 398). Prostaslı konutlarda oikos plandaki en büyük odadır, büyüklüğü ve konumu ile konuttaki diğer odalardan daha baskın bir karakter taşımakta ve ana oda görevi gördüğü anlaşılmaktadır. Pastaslı planlarda oikos mekanı diğer odalara nazaran daha baskın ve anıtsal bir görünüme sahip değildir (Jameson, 1990, 98). Bu duruma en iyi örnek olarak Olynthos konutları gösterilebilir. Olynthos'taki konutlarda pastas arkasında yan yana sıralanan odalar çoğu zaman birbirleri ile eşit ya da benzer büyüklüklere sahiptir, öyle ki bu konutlarda oikosun yeri bile tartışmalıdır²⁹. Bu konutlarda bir oikos odasından çok oikos biriminden söz etmek belki de daha doğrudur. Sonuçta oikos ister plandaki diğer odalardan daha büyük ve baskın tek bir oda, ister benzer büyüklükte bir dizi oda şeklinde konutlardaki ana yaşama mekanıdır, ve avlunun kuzeyinde çoğu zaman yarı açık bir ara mekan (prostas/pastas) arkasında yerini alır.

Konutların konumu güneşe göre belirlendiğinden evin ana birimleri olan oikos ve prostas/pastas da güneye yönelmiştir (Abbasoğlu, 1996, 397), bunun sonucunda da avlunun kuzeyinde yerlerini almıştır. Bu durum antik metinlerle olduğu kadar arkeolojik verilerle de kanıtlanmıştır.

Evin erkeklerinin konuklarını ağırladıkları akşam yemeklerine Yunan kültüründe "symposion" adı verilmekteydi. Hoepfner'e göre sadece erkeklerin katıldığı bu toplantıları oikosta ya da yanındaki bir odada yapmak imkansızdı, çünkü bu odalara erkek konuklar giremezdi. Bu yüzden bu tür yemekler için andron (erkek mekanı) adı verilen ayrı odalar ortaya çıkmıştır (Hoepfner, 1996, 156). Bu odaların vazo resimlerindeki ilk tasvirleri M.Ö. 7. yüzyıla rastlamaktadır (Hoepfner, 1996, 156). İyonya'da ortaya çıktığı düşünülen ve ilk dönemlerde zengin ve aristokratların evinde bulunan bu odalar M.Ö. 5. yüzyılda yaygınlaşmıştır (Hoepfner, 1996, 156). M.Ö. 7. yüzyılda Yunan dünyasının en iyi tüccarları İyonlardı, bunun sonucu olarak da Doğu lüksü, giysileri ve silahları İyonya'da bol miktarda bulunmaktaydı.

²⁹ Pastasın kuzeyinde bulunan ve yanında bir baca ile banyo içeren odayı Hoepfner ve Schwandner oikos olarak tanımlarken (Hoepfner ve Schwandner, 1994, 100), Cahill ile Graham ve Robinson mutfak olarak adlandırır. Graham ve Robinson pastastan girilen diğer odaları ise oturma odası olarak tanımlar. (Cahill, 2002, www.stoa.org/hopper...)

Andronlarda yemek yerken klineler'in (bir kolu dayanmak için yükseltilmiş, arkalıksız sedir) üzerine uzanma adedinin de Doğu'dan, belki de Lidya'dan geldiği düşünülmektedir (Hoepfner, 1996, 156).

Andronlar bezeme açısından genelde evin en iddialı odasıdır, daha öncesinde yaygın olmasa da 5. yüzyılda Olynthos'taki bazı evlerde zeminin mozaik ile kaplı olduğu bilinmektedir. Klineler odanın dört bir yanına yaslanarak kullanılırdı, bu yüzden kapının bulunduğu duvara da kline konabilmesi için kapı tam ortaya ya da tam yana inşa edilmemiştir. Andronların başka bir özelliği de odanın kenarlarında duvarlar boyunca yükseltilmiş döşemeler bulunması idi. Klineler bu yükseltilmiş bölümlerin üstüne konularak kullanılmıştır.

Oikos arkeolojik kazılarda büyüklüğü, varsa ocağı, ve konut içindeki yeri ile tanınabilmektedir. Andron ise kenarları yükseltilmiş döşemesi, kareye yakın planı, daha özenli işçiliği, varsa süslemeleri ve orta ya da kenarda olmayan kapısı yoluyla kendini belli eder (Özgenel, 2001, 127).

Pire, Priene ve Abdera'daki gibi prostaslı konutlarda avlunun güneyinde, Olynthos'ta ise doğu ya da batısında yer alan işlikler ve dükkanlar ikincil derecede mekanlardı. Tek katlı olan bu mekanların doğal olarak her evde bulunması beklenemeyeceği gibi, ev sahibine ait olmaları gibi bir zorunluluk da yoktu (Jameson, 1990, 102). Yunan dünyasında giyecek ve diğer şeylerin evde üretimi ile yiyeceğin işlenmesinin evde yapılması olağan durumlardı, bu yüzden birçok evde bu tür mekanlar bulunmaktaydı (Jameson, 1990, 102).

Daha sonra birçok kente örnek olduğu düşünülen gelişmiş ilk prostaslı planın ortaya çıktığı yer olması bakımından Pire kentinin konut mekanlarını incelemek genel olarak Yunan dünyasındaki Klasik dönem konutlarını anlamaya yardımcı olmaktadır. Pire'de her insulada her biri 20 metre uzunluğunda ve 11 metre genişliğinde sekiz parsel bulunur (Hoepfner ve Schwandner, 1994, 24). Bu parsellerin her birindeki eş evlerde parselin ortasında bir avlu, avlunun kuzeyinde oikos, prostas, andron ve andronun ön odasından oluşan dörtlü bir birim yer alır (Şekil B.33). Genelde iki katlı olarak inşa edilen bu dörtlü birim evin asıl yaşama mekanlarını oluşturur. Yukarı katlarda oikosun üstünde thalamos (yatak odaları), andronun üstünde ise gynaikeion (kadınlar bölümü) bulunduğu düşünülmektedir (Hoepfner ve Schwandner, 1994, 39-42). Oikosa önündeki prostastan, androna ise avluya bakan önodasından geçilerek girilir. Hoepfner'e göre (1996, 159) ailenin diğer üyeleri olan kadın ve çocukların içeriye görmemesi gerektiği için böyle bir önodaya gerek duyulmuştur. Bazı konutlarda oikosun arkasında Hoepfner ve Schwandner'ın (1994,

40) ikincil odalar diye adlandırdıkları odalar bulunmaktadır. Yukarı katlara oikosda bulunan bir merdiven ile ulaşılır. Avlunun güneyinde ise ikincil mekanlar, yani ışıklar ve sokağa cephesi varsa dükkanlar yer alır. Avluya açılan sokak kapısı kimi zaman doğrudan, kimi zaman ise bir vestibül ile avluya bağlanır. Konut mekanları ışık ve havayı avludan alırken sokağa açılan pencereleri ya hiç bulunmaz, ya da bunlar çok küçük ve yüksekte bulunur (Jameson, 1990, 98). Bu durum yalnızca andron için farklıdır. Andronun sokağa cephesi olduğunda daha geniş pencereleri olabilmekteydi. Birkaç küçük farklılık ile beraber diğer kentlerdeki prostaslı konutlar genel olarak Pire'deki bu şemaya uymaktadır. Tip-evler söz konusu olduğunda kentlere göre parsel boyutları değişmektedir (Şekil B.60).

Abdera'daki konutlar mekan düzeni olarak Pire'dekiler ile aynı tasarım anlayışına sahiptir (Şekil B.37). Vestibül hariç mekanların işlevi ve dizilişleri aynıdır. Avlunun kuzeyinde yer alan dörtlü yaşama birimi ile burada da karşılaşılır. Bu kentteki konutlarda Pire'dekilerden farklı olarak andronun ön odasının girişi avludan değil, prostastandır.

M.Ö. 4. yüzyılın ortasında kurulan Priene'de bir konut adasında 23.5 metre uzunluğunda ve 8.5 metre genişliğinde sekiz parsel bulunmaktadır. Kentteki konutlar mekan düzeni olarak Pire konutları ile benzer özellikler taşır. Farklı olarak Priene'de andron mekanının bir ön odası bulunmamaktadır, androna doğrudan prostastan girilir. Oikosun yanında, andronun arkasında bulunan odanın ise kesinlik kazanmamakla birlikte banyo işlevi gördüğü düşünülmektedir (Hoepfner ve Schwandner, 1994, 218). Rumscheid ve Koenigs (1998, 90) ise bu odayı banyo işlevi yüklemekten "yan oda" olarak tanımlamaktadır. Hoepfner ve Schwandner (1994) rekonstrüksiyonlarında (Şekil B.34.b) oikosun üstünü thalamos, andronun üstünü ise gynaikonitis olarak göstermiştir. Priene'de de Abdera'daki gibi sokak kapısı ve avlu arasında bir vestibül bulunmamaktadır. Vestibül ve andron ön odasının yokluğu, oikos ve androna aynı mekandan (prostastan) girilmesi bazı araştırmacılar tarafından Priene konutlarında mahremiyete diğer kentlerden daha az önem verildiği düşüncesinin ortaya atılmasına sebep olmuştur (Özgenel, 2001, 136-137).

M.Ö. 4. yüzyıla tarihli Kolophon konutları da tıpkı Pire ve Priene'dekiler gibi avlunun kuzeyinde bulunan dörtlü yaşama birimini içerir, fakat burada oikosun yanındaki iki odanın diğer kentlerdeki gibi andron değil thalamos (yatak odası) olduğu düşünülmektedir (Holland, 1944, 129). Andronlar avlunun güneyinde iki katlı olarak konumlanmıştır (Şekil B.35). Üst katlarına avludan ayrı bir merdiven ile çıkılmaktadır. Arkeolojik kanıt olmamasına rağmen yazılı antik kaynaklara

dayanarak andronların üst katının gynaikonitis olduğu düşünölmektedir (Hoepfner, 1996, 161). Jameson ise bu iki katlı yapıyı bir kule olarak tanımlar ve o dönemlerde kırsal alandaki konutlarda kule yapılarının başta güvenlik amacı ile inşa edilmiş olduğunu söyler (Jameson, 1990, 103). Kolophon'un da tarım ile geçinen yarı-kırsal bir yerleşme olduğu bilinmektedir. Demosthenes, kırsal alandaki evlerinde saldırıya uğrayınca kendilerini bir kulenin yukarı katındaki odalarına kilitleyen kadın kölelerden bahsetmektedir³⁰.

Yukarıda sayılan konutlarda ortak bir özellik, ana mekanların kuzeyde, ikincil mekanların güneyde bulunması ve avlunun diğerk iki yanının mekan içermemesidir. Olynthos'ta ise bu durum farklıdır, avlunun üç yanını mekanlar kaplar (Şekil B.40). Olynthos'taki konut parselleri bir kenarı 22 metre olan bir kare şeklindedir. Avlu evin güneyinde yer alır. Avlunun kuzeyinden geçen bir eksen konutu iki eşit parçaya böler (Cahill, 2002, www.stoa.org/hopper...). Kuzey yarısından geçen ikinci bir eksenin ise alt yarısında pastas, üst yarısında ise pastastan geçilen odalar sıralanır. Olynthos'taki konutların girişleri ile avlu arasında çoğunlukla bir vestiböl bulunur. Andron ise her zaman kapıya en yakın olacak şekilde konumlanmıştır, konutun sağında, solunda ya da diğerk örneklerde olduğu gibi kuzeyde, oikosun yanında olabilir. Andronun her zaman bir ön odası bulunur, bu ön odaya bazen pastastan, fakat çoğu zaman da avludan girilir. Konutlarda oikosun bir duvarı boyunca sadece oikostan ulaşılan iki küçük mekan vardır, bunlardan biri baca, diğerk ise banyodur. Yanında bir baca ve banyo içeren bu odayı Hoepfner ve Schwandner (1994, 100) oikos olarak tanımlarken, Cahill (2002, www.stoa.org/hopper...) ile Robinson ve Graham (1938, 142) mutfak olarak adlandırır. Her iki işlevi barındırmış olması da muhtemel olması da muhtemeldir. Pastastan girilen diğerk odaları Graham ve Robinson (1938, 142) oturma odası olarak tanımlar. Avlunun doğu ve batısında bazen andron, çoğu zaman da işlikler ve dükkanlar bulunur, yani bu konutlarda da ana oturma bölümleri kuzeyde toplanmıştır. Olynthos evlerinin de ikinci katlarında gynaikonitis ve thalamos mekanlarının bulunduğu düşünölmektedir (Hoepfner ve Schwandner, 1994, abb. 64). Bu konutlarda ikinci kata çıkan merdivenler prostaslı planlardakinin aksine pastastan ya da avludan yani açık mekandan yukarıya çıkmakta idi (Hoepfner ve Schwandner, 1994, abb. 64).

Graham (1966, 5), Priene ve diğerk prostaslı konutlarda prostas ve oikosun plana hakim olduğu bir hiyerarşi bulunduğunu söylemekte ve bu özelliğinden dolayı bu konutları "taşralı" olarak nitelemektedir. Bu düşünceyi destekler nitelikte prostaslı konutlardaki prostas ve oikos bölümünü ile Miken saraylarındaki ana kabul salonu

³⁰ Demosthenes 47.56 (aktaran, Jameson, 1990, 103)

olan plana hakim megaronlar arasında bir paralellik olduğu düşünölmektedir (Özgenel, 1997, 16). Graham (1966, 5), Olynthos'taki pastaslı konutlarda ise odalar arasındaki vurgunun eşit dağıldığı bir demokrasi bulunduğunu savunmaktadır. Şekil B.33 ve B.40'taki rekonstrüksiyonlar Priene ve Olynthos konutlarının odaları arasındaki vurgu farkını görsel olarak anlatmaktadır.

Genel olarak özetlemek gerekirse, prostaslı/pastaslı konutun ana yaşama mekanları güneye bakar. Evin tam ortasında olmasa da evdeki yaşamın merkezi avludur, tüm odalar avluya açılır, dolayısı ile tüm sirkölasyon avludan sağlanır. Sokaktan da ilk önce evin avlusuna girilir. Giriş bir vestibülden olabildiği gibi, doğrudan avluya da açılabilir. Evin kuzeyinde ana yaşama birimi, yani oikos bulunur. Oikosa avludan doğrudan girilmez, önce prostasa/pastasa, buradan da oikosa geçilir. Oikos bölümünün iki katlı olduğu durumlarda ve üst katta büyük ihtimalle yatak odaları bulunmaktadır. Andron bölümünün üstünde ise gynakoinos (kadınlar bölümü) olduğu düşünölmektedir, fakat bu konuda kesin arkeolojik veri bulunmamaktadır. Bazı konutlarda oikostan girilen olan banyo odaları bulunduğu sanılmaktadır. Prostaslı konutlarda avlunun güneyinde işlikler ve bazı evlerde de dükkanlar bulunmaktadır. Pastaslı konutlarda bu mekanlar avlunun doğu ya da batısında yer alır. Bu ikincil mekanlar tek katlıdır, ve bazen evden bağımsız olabilir (evin sahibi ile dükkanın sahibi farklı kişiler olabilir). Böylece kuzeydeki iki katlı oikos bölümü yıl boyunca güneş almakta, prostasın ve ikinci katın gölgesi ile güneş ışınlarının dik geldiği yaz mevsiminde serin, kışın güneş ışınları daha eğik geldiğinde ise sıcak olmaktadır (Jameson, 1990, 98).

Değerlendirme:

Verilen örneklerden de görölebileceği gibi Klasik dönem Yunan konutunun mekanları ve bu mekanların düzeni hakkında bir genelleme yapmak oldukça zordur. Bu bölümde konut mekanları mekan özellikleri daha iyi bilinen ve bir şemaya göre inşa edilen prostaslı/pastaslı konutlar üzerinden anlatılmaya çalışılmıştır. Bu şemaya uymayan konutların mekanlarını tanımlamak daha zor olsa da bir avlu çevresinde sıralanan dikdörtgen mekan düzeni, konuta girişin bir vestiböl yardımı ile ya da doğrudan avludan olması ve ana mekanların kuzeyde toplanması durumları ortaktır. Genel olarak tüm konutlarda bulunan oikos ve andron birimleri konut içindeki yerleri ve işlevleri daha kolay belirlenebildiğinden kesin olarak tanımlanabilen mekanlardır. Bu sayılanların dışındaki mekanlar ise sonraki bölümlerde de görölebileceği gibi odada bulunan objeler ve bazen de antik metinler ışığında anlaşılmaya çalışılmakta fakat her zaman kesin bir sonuca varılamamaktadır. Bunlardan avlu ile prostas/pastas

sadece o mekana ait özel bir işlev barındırmadıkları halde tipoloji belirleyen mekanlar oldukları için ayrıca ele alınmıştır. Bunun yanında konut mekanlarının işlevi kullanıcıların isteğine göre şekillendiğinden çoğu zaman katı kurallar geçerli değildir. Konut mekanları incelenirken bir şemaya göre inşa edilen tip evlerde bile mekanların işlevinin kullanıcıya göre değişebileceği ve kimi mekanların işlev değiştirebileceği unutulmamalıdır.

3.1.1. Avlu

Klasik dönem Yunan konutlarının neredeyse hepsinde bir avlu bulunmaktadır. Tarih boyunca bir çok uygarlığın (Hitit, Mısır, Mezopotamya) konutlarında avlu yapısı ile karşılaşılır. Fakat Yunan konutunda evdeki yaşamın ve sirkülasyonun merkezi olan avlunun bir takım ayırt edici özellikleri bulunmaktadır. Sokaktan bir vestibül yardımı ile ya da doğrudan ilk avluya girilmesi, odalar arasında bazı durumlar hariç³¹ kapı bulunmaması ve hepsine avludan ulaşılması, avlunun mekansal olarak evin tam ortasında değil, genellikle ana birimlerin güneyinde yer alması ayırt edici özellikleri arasında sayılabilir. Konutlardaki avlu mekanlarını ve kullanım ilkelerini belirlemek arkeolojik açıdan zor değildir, fakat Geometrik dönemde avlu yapılarının ilk ortaya çıkışını ve şekillenmesini sağlayan kullanım alışkanlıklarına açıklık getirilememiştir.

Avlunun tüm Yunan konutları için geçerli olan bir takım genel özellikleri mevcuttur, - Hem ön hem de iç avlu özelliklerini gösterir. Sokaktan gelenlerin ilk girdiği yer olması, yaşama birimlerinin önünde bulunması, evin tam merkezinde bulunmaması ile bir ön avlu gibi düşünülebilirken, evin odalarını birbirine bağlaması ve evdeki yaşamın odağı olması ile bir iç avlu görevi görür.

- Arkaik ve Klasik dönem konutlarında avlu mutlaka odalar ve ya duvarlar ile sınırlandırılmıştır. Sokak ya da komşu ev ile avluyu ayıran duvarlar sokaktan geçenlerin avlunun içindeki yaşamı göremeyecekleri bir yüksekliktir³². Geometrik dönem konutlarında Zagora'daki yerleşimin (Şekil B.28) dışında sınırlandırılmış avlu ile karşılaşılmaz, dağınık olan yerleşimlerde de avlunun işlevini evin önündeki açık alanın gördüğü düşünülmektedir (Hoepfner, 1996, 155).

- Sokak ile ev arasındaki sirkülasyonun yanı sıra, odalar arasındaki sirkülasyon da avludan olmaktadır (Abbasoğlu, 1996, 397). Olynthos konutlarında katlar arasındaki sirkülasyon da avluda bulunan merdivenden sağlanmaktadır. Böyle bir düzenlemede bir odadan diğerine geçmek isteyen kişi mecburen avluya çıkmak durumunda

³¹ Andron ön odasından androna, oturma odasından banyoya geçilmesi gibi

³² Odysseia destanında evin avlusundaki bir katliam anlatılmaktadır, bu katliam sırasında sokaktan geçenler avlunun içinde olanları göremezler, (Homeros, Odysseia (22))

kalmaktadır. Böylece avludan evdeki sirkülasyonun kontrol edilebildiği ve konutun avlusuna kabul edilen misafirlerin evin belli odalarına girmelerinin önlendiği düşünülmektedir (Nevett, 1999, 30-31).

- Dört tarafı odalarla çevrili avlularda bile³³ sokaktan evin önce herhangi bir odasına değil, avluya girilmektedir. Bazen sokak kapısı ile avlu arasında kısa bir koridor ya da bir vestibül de bulunabilir³⁴.

- Avlu aynı zamanda ailenin ana yaşama mekanıdır (Jameson, 1990, 97). Yemek, temizlik ve daha birçok iş burada yapılır, hayvanlar burada barındırılır. Kolophon'da ortaya çıkarılan yedi evin ikisinde, Olynthos'ta ise yüz altı evin yedisinde avluda sabit ocaklar bulunmuştur (Jameson, 1990, 104-105). Diğer konutlarda ateşin çoğunlukla taşınabilir pişmiş toprak mangallarda yakıldığı düşünülmektedir.

Bulunan kült eşyasından ve sunaklardan da anlaşıldığı gibi, aile içi dinsel törenler de avluda yapılmaktadır (Abbasoğlu, 1996, 397). Ev ve avluların koruyucusu olan Zeus Herkeios sunağı avluda yer almakta idi (Abbasoğlu, 1996, 397).

Bunların yanında su ihtiyacı için de avluda çoğu zaman bir kuyu ya da bir çeşme bulunurdu. Ayrıca, yağmur suyu avlunun bir köşesinde duran pithoslarda (büyük küp) toplanırdı (Abbasoğlu, 1996, 397).

- Avlu aynı zamanda kapalı konut mekanlarının ışık ve hava kaynağıdır. Dışarıya fazla penceresi olmayan, olsa da bunlar yüksek ve çok küçük olan odaların temel ışık ve hava ihtiyaçları avludan karşılanırdı (Jameson, 1990, 97-98).

- Avluya giriş hangi yönden olursa olsun, kuzeyinde ana mekanlar toplanır, ve genellikle bu mekanların önünde yarı-açık bir ara mekan (prostas/pastas) bulunmaktadır.

Özgenel (2001, 126) avlunun konutun ana temasını oluşturduğunu söylemektedir, avlu etrafında sıralanmış açık, yarı-açık ve kapalı mekanlar Batı Anadolu Yunan konut mimarisinin temel şemasıdır.

Avlunun mekansal olarak evin tam ortasında değil de ana mekanların güneyinde yer alması durumu Arkaik ve Klasik dönem Yunan konutlarına özgüdür. Akurgal (1996, 132-133) bu özgün durumu konutların gelişiminin Helen mimarlığının kendi içinde olgunlaşmasına bağlamaktadır. Bunun yanında ne olduklarını açıklamadan dışarıdan bazı etkiler alınmış olduğunu da eklemektedir (Akurgal, 1996, 132).

³³ Helenistik dönem öncesinde dört tarafı odalar ile çevrili avlulara pek rastlanmaz, rastlansa bile (Atina'da C evi, Şekil B.43) odalar hiç bir zaman eşit büyüklükte değildir.

³⁴ Olynthos ve Pire'deki evlerin büyük çoğunluğunda, Priene'deki evlerin ise bazılarında böyle bir vestibül ya da koridor bulunmaktadır (Hoepfner ve Schwandner, 1994).

Batı Anadolu'daki en eski sınırlandırılmış avlulu konut yapısı Truva VI (M.Ö. 1200'ler) evresindendir (Naumann, 1975, 361). M yapısında üç oda açık bir alanın iki kenarında sıralanmıştır, geriye kalan iki kenar ise bir yokuş ve bir merdiven ile sınırlandırılmaktadır; böylece ortada bir avlu oluşmuştur (Şekil B.2). Bu örnek hariç Batı Anadolu coğrafyasında Tunç Çağı'na tarihli konutlardaki genel eğilim iç değil, bir ön avlu yönündedir. Orta Anadolu'da ise bu durum değişmektedir. Karum- Kaneş yerleşmesinde M.Ö. 1920-1840 yıllarına tarihli avlulu konutlara rastlanmıştır (Naumann, 1975, 382). Büyük çoğunluğu Asurlu tüccarlara ait olan bu konutlarda avlunun dört bir yanı mekanlar ile çevrili değildir, yaşama birimleri avlunun bir ya da iki yanında yer alırken, tüccarların odaları bunlardan ayrı konumlanır (Schirmer, 1982 15). Sokaktan bir vestibül yardımı ile ya da doğrudan avluya girilir (Şekil B.8). Fakat Yunan konutunda olduğu gibi odalar arası sirkülasyonu sağlayıcı bir işlevden söz edilemez. Naumann'ın (1975, 382) dikkat çektiği bir durum bu avluların hiçbir zaman bir orta avlu olmaması, yani dört yanının mekanlar ile sarılmamış olmasıdır. Fakat birer orta avlu niteliği taşımayan bu mekanlar yine de ön avlu değil, iç avludurlar, sokaklardan ya da diğer evlerden bir duvar ile ayrılırlar, bu yönleri ile de Klasik dönem Yunan konutlarındaki avlular ile benzerlik gösterirler.

Avlu çevresinde sıralanmış mekanlardan oluşan konut tipinin en erken örneği Batı Anadolu'da Bayraklı'da bulunmuştur (Şekil B.17.a). Bayraklı yerleşmesindeki ilk çok odalı ve avlulu konut yapısı M.Ö. 750-700 arasına tarihlenmektedir (Akurgal, 1996, 124-125). Bir avlu çevresinde sıralanmış dikdörtgen mekanlar içeren bu konutun odalarının işlevi belirlenememiştir. Avlu yapısının güneybatı tarafı kazılarda anlaşılamadığından dört yanı oda ya da duvarlarla çevrili kapalı bir birim olup olmadığı bilinmemektedir.

Atina'nın güneydoğusundaki Andros adasındaki Zagora yerleşmesinde aynı döneme tarihli dikdörtgen odalı konutlar bulunmuştur (Şekil B.28). Konutların tümünün planı anlaşılamamıştır. Fakat H26-27-42-43 mekanları ile belirlenen konut kesin olarak belirlenmiş duvarlar ile çevrili bir avlu yapısı içerir (Cambitoglou v.d., 1988, 122). Avlu kapısının varlığı kanıtlanamamıştır. Böylece ilk çok odalı ve sınırlandırılmış avlulu konut M.Ö. 8. yüzyılda Kyklad adalarında açığa çıkmıştır.

Anadolu'da da M.Ö. 7. yüzyıldan itibaren bir avlu çevresinde toplanmış dikdörtgen mekanlı konutlar ile karşılaşmaktadır. Fakat Bayraklı'daki 7. yüzyıl konutu hariç bu konutların hiç birinde prostaslı konutlarda bulunduğu iddia edilen plana hakim oikos (megaron) ile avlunun beraberliği durumu görülmemektedir. Bu beraberlik en açık şekli ile Miken saraylarında bulunmaktadır (Özgenel, 1997, 16). Tiryns'teki sarayda kuzey-güney yönlü bir megaron planının hakim ögesidir (Şekil B.10). Güney

yönündeki avlunun etrafında diğer mekanlar sıralanır. Saraya avlunun güneyindeki bir propylondan girilmektedir. Yani Klasik dönem evlerinde olduğu gibi burada da ana yapıya girmek için önce avluya girmek gerekmektedir. Sarayın tarihlenmesi tartışmalıdır. Aynı yerdeki ilk sarayın M.Ö. 16. yüzyılda yapıldığı, şekildeki son halini ise M.Ö. 13. yüzyılda aldığı düşünülmektedir (Dinsmoor, 1950, 19).

Mezopotamya'da da aynı şekilde merkezi avlu çevresinde dikdörtgen mekanların sıralandığı konutlar bulunmaktadır (Hoepfner ve Schwandner, 1994, 288). Fakat buradaki avlu yapıları Anadolu ve Yunanistan'da bulunanlardan farklılık gösterir. Şekil B.47'de görülen Babil konutlarında birer iç avlu bulunmaktadır, sokaktan avluya doğrudan girilmez, bazen bir, çoğunlukla da iki odadan geçildikten sonra dört yanı mekanlarla çevrili olan avluya ulaşılır. Odalar çoğunlukla birbirine geçit verdiği için bir odadan diğerine geçmek için avluya çıkmak şart değildir.

Değerlendirme:

Görüldüğü gibi, Klasik dönem Yunan konutundaki avlu yapısı Miken sarayları ve bazı yönleri ile Karum–Kaneş yerleşmesindekiler ile benzerlik gösterir. Eldeki verilere göre, duvarlar ile çevrili bir avlu ile ilk kez 8. yüzyılda Zagora'da karşılaşılmaktadır. Fakat “Karanlık çağlar” olarak adlandırılan M.Ö. 1200- 800 yılları arasındaki konut mimarisi hakkındaki bilgi çok kısıtlı (Jameson, 1990, 107) olduğu için bu konuda kesin bir yargıya varmak doğru olmayabilir. Tunç Çağı'nda hem Anadolu hem de Yunanistan coğrafyasında hakim olan ön avlulu ya da avlusuz konutlardan merkezi avluya nasıl geçildiği ise cevapsız bir soru olarak kalmaktadır. Ilıman Akdeniz ikliminde avlunun tasarıma katılması olağan karşılanabilir, ama varlığı olmasa bile konumu, çevresi ile ilişkisi ve kullanış biçimi bir takım alışkanlıklara bağlı olmalıdır. Jameson'un (1990, 108) iddia ettiği gibi, Miken saray mimarisinden etkilenildiği kabul etmek aynı zamanda prostaslı konutlardaki avlu ile prostasın birlikteliğine de açıklık getirmektedir, ancak aradaki büyük zaman boşluğu bir sorun olarak kalmaktadır.

3.1.2. Prostas/Pastas

Klasik dönem Yunan konutu genel olarak “prostaslı” ve “pastaslı” olmak üzere iki başlık altında incelenmektedir (Graham, 1996, 3). Fakat kimi araştırmacılar Yunan konutunun genel bir şeması olduğunu, prostaslı ve pastaslı tiplerin ise belli kentler dışında süreklilik göstermeyen yerel biçimler olduğunu kabul etmektedir (Özgenel, 2001, 126). Bu dönem konutlarında temel birim olan avlunun bir kenarında, oturma mekanı olarak avlunun işlevini devam ettiren ve avludan kapalı mekanlara geçişi sağlayan üstü örtülü, avluya bakan cephesi açık bir mekan bulunmaktadır (Özgenel,

2001, 126). Prosta ya da pastas adı verilen bu mekanların boyutu ile arkalarındaki mekan düzeni iki tip arasındaki temel farkı oluşturur.

Prosta'lı konut terimi ilk kez Wiegand ve Schrader tarafından Priene evlerinin tanımlanmasında 1904 yılında kullanılmıştır. Pastas'lı konut terimi ise ilk kez Olynthos'taki evler için Robinson ve Graham tarafından 1938'de kullanılır.

Kelime olarak prosta (pro=ön, sta=konum, pozisyon) "önde duran", pastas (pa=ara, sta=konum, pozisyon) ise "arada duran" anlamlarını taşır. Prosta genel olarak oikos (oturma odası-ailenin genel olarak vakit geçirdiği oda) ile avlunun arasında, pastas ise oikos ve diğer odalar ile avlunun arasında yer alır.

Vitruvius (VII-1) Yunan evi anlatımında (Şekil B.61) girişin karşısında bulunan antayı prosta olarak tanımlayıp, buraya aynı zamanda pastas da denildiğini söyler, yani bu iki kelimeyi aynı anlamda kullanır. Buradan da anlaşılabileceği gibi aslında bu iki kelimenin farklı kullanımı günümüz araştırmacılarına özgü bir durumdur.

Prosta ve pastasın ortak özellikleri:

- her ikisi de yapı olarak üstü kapalı, önü açık mekanlardır.
- prosta'nın çatısı genelde tek veya iki sütunla desteklenir, ya da Kolophon'daki örnekler gibi sütunsuz olarak inşa edilir. Pastasın çatısını destekleyen sütunların sayısı da prosta'sinkiler gibi konuttan konuta değişiklik gösterir. Olynthos konutlarındaki pastaslar üç, iki ya da tek sütun ile desteklenirken (Şekil B.40), Attika'daki Dema Evi'nin pastasında altı sütun mevcuttur (Şekil B.41). Prosta/pastas'ın derinliği ne olursa olsun hiçbir yerde birden fazla sütun sırasına rastlanmamıştır. Sütunların sayısı gibi malzemesi de konuttan konuta değişiklik gösterebilir. Örneğin Priene'deki 24 nolu evin prosta'sında kare kaide üzerine oturmuş Dor düzeninde iki adet sütun bulunmaktadır (Rumscheid ve Koenigs, 1998, 87 ve 90) (Şekil B.34.c). Yine Priene'de başka bir yapı adasındaki 32 nolu evin prosta'sında ise ortada yükseltilmiş bir taban üzerinde duran tek bir ahşap kolon bulunmaktadır (Rumscheid ve Koenigs, 1998, 149) (Şekil B.34.d). Olynthos'ta ise tüm konutlarda ahşap kolonlar kullanıldığı düşünülmektedir (Hoepfner ve Schwandner, 1994, Res. 64). Hoepfner ve Schwandner'in rekonstrüksiyonlarında (1994, Res. 64, 32, 177, 204) kentlerdeki farklı sütun kullanımları görülmektedir (Şekil B.34.b, B.40.b).
- prosta/pastas avlunun kuzeyinde yer alır ve evin odaları ve avlusu arasında bir geçiş mekanı oluşturur, Priene'de prostadan oikos ve androna, Pire'de sadece oikosa geçiş sağlanır, Olynthos'ta ise oikos ve bir dizi mekana pastadan geçilmektedir. Genel olarak pastas ve prosta'nın arkasında bulunan ve buralardan

geçiş sağlanan mekanlar kendi içlerinde birbirlerine geçit vermezler. Bu mekanların içinde andron da olabileceği gibi bazen andron pastasın arkası yerine konutun doğu ya da batısında da yer alabilir.

- kuzeydeki yaşama mekanlarının iki katlı olduğu konutlarda prostas/pastas tek katlıdır, üzerlerinde genellikle kendisi gibi yarı-açık bir mekan, bir balkon bulunabilir. Olynthos'ta pastasın üzerindeki mekana avludan merdiven ile ulaşıldığı düşünülmektedir (Hoepfner ve Schwandner, 1994, 107).

- prostas/pastas'ın döşemesi avlunun döşemesinden farklıdır ve çoğu zaman avludan bir basamak kadar yüksek bir kotta yer alır.

- prostas ve pastas kullanım açısından da benzerlik gösterirler, bu mekanlar iyi havalarda ailenin vakit geçirdiği yerlerdir, penceresi bulunmayan odalara göre daha çok ışık aldıkları için dokuma gibi günlük işlerin yapıldığı yer genellikle prostas/pastas'tır. Kısacası prostas/pastas bir geçiş mekanı olduğu kadar bir oturma ve çalışma mekanıdır da.

Yukarıda belirtilen ortak özellikler sonucunda prostas ve pastasın işlev ve plan yönünden önemli ölçüde benzeştiği görülmektedir (Abbasoğlu, 1996, 396). Prostas ve pastasın bu benzerliğine rağmen, bu mekanların içinde bulunduğu ev tipleri birbirinden farklılık gösterir. Örneğin konut planlarında prostaslı ve pastaslı evlerin kapladıkları alanın niteliği birbirinden farklıdır. Prostaslı ev dikdörtgen, pastaslı ise kareye yakın bir alanı kaplar. Prostaslı konutlarda ana mekanlar kuzeyde, dükkan ve işlikler gibi ikincil mekanlar ise güneyde gruplanmıştır. Avlunun doğu ve batısında mekan bulunmaz, konutu bitişik evin duvarından ya da sokaktan ayıran duvarlar ile avlu sınırlanır. Olynthos'ta ise avluyu sokak veya komşu evden ayıran duvarlar avlunun sadece tek bir yanında, güneyindedir. Avlunun kuzeyi, doğusu ve batısı mekanlar ile çevrilidir, bu yüzden mekanları iki ucunda yer alan prostaslı konut dikdörtgen bir şekil alırken, üç yanında mekanları bulunan pastaslı konut kareye daha yakın bir geometridedir. Bu durumda konut parselinin şeklinin konutun da şeklini, dolayısı ile belki de pastas ya da prostastan hangisinin kullanılacağını belirlediği düşünülebilir. Fakat konut parselinin evin şeklini belirlemesinden çok planlı bir kentte konutun geometrisine göre parselleme yapılması daha makul bir çözüm gibi gözükmemektedir. Bununla beraber ekonomik ya da mekansal zorunluluklardan kaynaklanan durumlarda Olynthos'ta tüm parseli kullanamayan konutlarda dahi prostaslı bir tasarım anlayışının benimsenmediği görülür. Krause (1977, 173) Olynthos'ta normal bir parselin yarısını kaplayan bir evden söz etmektedir. Bu konutta mekansal zorunluktan dolayı pastaslı konut temel mekanlarına indirgenmiştir, yaşama birimleri yine avlunun kuzeyinde yer alır, pastas

ise avludan kolonlar ile değil, sadece bir duvar ile ayrılmaktadır (Şekil B.40.c). Benzer bir şekilde bir parselin yalnızca yarısını kaplayan bir konutta ise pastastan tamamen vazgeçilerek daha büyük bir avlu elde edilmiştir (Krause, 1977, 173).

Prostas ve pastas arasındaki diğer bir fark ise yaygın olarak bulundukları coğrafyadır. Drerup, (1967, 9) prostasın İyon kültür alanında, pastasın ise Kara Yunanistanı, Ege Adaları ve Sicilya'da yoğunlaşmış olduğunu söylemektedir. Ama her ikisinin de diğer coğrafyalarda da örnekleri vardır, Atina'nın limanı olan Pire'deki konutlar prostaslı plana sahiptir. Bunun yanı sıra M.Ö. 4. yüzyılda ızgara plana göre düzenlenmiş bir Klazomenai kolonisi olan Batı Trakya'daki Abdera'da da prostaslı planla karşılaşmaktadır (Graham, 1972, 299). Pastaslı planın da Anadolu'da örneği bulunmaktadır, Peschlow (1983, 157-158), Latmos'taki Herakleia'da en geç M.Ö. 4. yüzyılda yapılmış olduğunu söylediği pastaslı bir konutu tespit etmiştir.

Prostaslı ve pastaslı planlar arasındaki bu farkların yanı sıra, Drerup (1967, 8-9) prostaslı planda asıl vurgunun oikos üzerinde olduğunu, pastaslı planda ise vurgunun odalar arasında eşit dağıldığını söylemektedir. Drerup'a göre (1967, 8-9), oikos prostaslı planın belirleyici ögesidir, pastaslı konutlarda ise böyle diğerlerinden daha öne çıkan bir oda bulunmamaktadır. Graham (1966, 5) da yine bu düşüncüyü destekler nitelikte Priene'deki ve diğer prostaslı konutlardaki oikos ve prostasın planın hakim ögeleri olduğu "hiyerarşik" bir düzen olduğunu söylemektedir ve bu plan tipininin "taşralı" bir geleneği yansıttığını düşünmektedir. Olynthos'ta ise odalar yan yana eşit bir şekilde dizildiği için "demokrasi" anlayışı ile özdeşleştirilir (Graham, 1966, 5; Robinson ve Graham, 1938 146-147), odaların üzerindeki vurgu eşittir. Belki de Olynthos'ta ahşap, Priene ve Pire'de ise daha çok taş sütunların tercih edilmesinin nedeni de prostas ve arkasındaki oikos bölümünün plana hakim, daha baskın, dolayısı ile daha anıtsal olduğunu vurgulamak içindir. Prostaslı planda bulunan konuta hakim oikos, prostaslı planların kökeninin dayandırılmak istendiği (Jameson, 1990, 108; Özgenel, 1997, 16) Miken sarayı geleneği ile de örtüşmektedir.

Krause (1977, 165) ise pastaslı planda tüm odaların vurgusunun eşit olduğu demokratik diziliş düşüncesine karşı çıkarak, pastas ve arkasındaki iki odanın (üçlü oikos birimi) bu plan tipinin üç ana ögesini oluşturduğunu söylemektedir. Yani bir anlamda prostaslı planda bulunduğu söylenen hakim mekanın pastaslı planda da bulunduğunu iddia etmektedir.

Geometrilere doğrudan etkileyen aralarındaki en önemli fark prostasın arkasında bir tane büyük mekanın (oikos), pastasın arkasında ise birden fazla ve daha küçük

odaların yer almasıdır. Prostasın arkasında bulunan dikdörtgen biçimindeki yaşama biriminin kısa kenarı avluya bakarken, pastaslı konutta geniş kenarı avluya bakmaktadır. Öyle görülüyor ki bu düzenleme prostas/pastas'ın şeklini belirleyen asıl etmendir.

Gerek prostası gerekse pastası içinde barındıran plan tipi de en yetkin örneklerine yeni kurulan şehirlerde ulaşmıştır. Bu şehirler prostas için Pire, pastas içinse Olynthos'dur. Fakat bu sayılan şehirlerdekinden başka, tanımlanması kolay olmayan başka örnekler de bulunmaktadır. Yunanistan'ın güneyindeki Halieis kentinde M.Ö. 4. yüzyıldan kalma iki konut, Konut 7 ve Konut A, böyledir (Şekil B.44). Ault bu konutlardaki mekanları pastas olarak tanımlamıştır³⁵. Planlardan Konut 7'nin pastaslı konutlar gibi kareye yakın, Konut A'nın ise prostaslı planlar gibi dikdörtgene yakın bir alan kapladığı görülmektedir. Bu iki konut prostas/pastasın ortak bir işlev ve konuma sahip olduğunu fakat arkalarında bulunan yaşama birimlerine göre şekillendikleri dolayısı ile de prostas ya da pastas özellikleri kazandıklarını düşündürmektedir.

Atina'da Areopagos Tepesi'nin eteğinde bulunan M.Ö. 5. yüzyıl konut adasında da yine prostas ya da pastas özellikleri gösteren mekanlar bulunmaktadır (Thompson, 1959, 100) (Şekil B.42). Nevett (1999, 86) yapı adasının güneybatısındaki konuttaki orta mekan için "pastasvari (pastas-like)" ifadesini kullanmaktadır. Yapı adasının kuzeydoğusundaki konutun batı duvarında üstü kapalı, önü açık bir gölgelik alan bulunmaktadır, böyle gölgelik özelliği gösteren ama prostas/pastas gibi başka bir mekana geçiş sağlamayıp, duvara dayalı olan mekanlarla Delos'ta da karşılaşılır (Şekil B.62- G mekanı). Bu mekan için Rider (1961, 251) pastas ifadesini kullanmakta, ailenin yazın oturduğu yer olduğunu söylemekte ve M.Ö. 166 yılında kurulan Delos'taki bir çok evde de bulunduğunu ifade etmektedir.

Helenistik dönem ile özdeşleştirilen peristilli konutların ise Klasik dönem prostas/pastaslı konutlarındaki değişim ile ortaya çıktığı düşünülmektedir (Abbasoğlu, 1996, 399). Akurgal (1996, 137) prostaslı ve pastaslı evlerin Helen mimarlığının kendi içindeki bir evrimle geliştiğini, merkezi avlulu peristilli evin ise Persler'in etkisi ile yaygınlaştığını söylemektedir. Bu durumun kanıtı olarak da Larisa'daki M.Ö. 5. ve 4. yüzyıllarda yapılmış olan Pers sarayları gösterilmektedir (Şekil B.15).

Prostas/pastaslı konutlarda avlunun sadece bir kenarında bulunan sütun dizisinin Helenistik dönemde avlunun dört yanını (avlunun iki ya da üç yanında sütun dizisi

³⁵ Ault, B. A., Classical Houses and Households: An Architectural and Artifactual Case Study from Halieis, Greece, 1994 (aktaran, Nevett, 1999, 100)

bulunan örnekler de mevcuttur) sarması ve mekanların bu kolonadlı bölümlerin arkasında bulunması ile peristilli konutun geliştiği kabul edilir (Drerup, 1967, 10; Krause, 1977, 169-170). Fakat Olynthos'ta bulunan az sayıdaki peristilli konut bu şemanın Helenistik dönem öncesinde de varlığını kanıtlamaktadır (Robinson ve Graham, 1938, 143-144). Priene'de prostaslı plandan peristilli plana dönüşen ev peristilli planın ortaya çıkışı için en bilinen örnektir (Şekil B.63). II. evrede sadece prostasın önünde iki sütun bulunurken, III. evresinde avlunun doğusuna iki sütun daha eklenmiştir. III. evrede ise güney bölümdeki mekanların önüne sütunlar eklenmiştir. Avlunun batı duvarının önüne yeni mekanlar inşa edilmiş ve bu mekanların da önüne sütunlar eklenerek gelişme tamamlanmıştır. Fakat bir konut için belgelenmiş olan bu gelişmeyi yeterli kanıt olmadan tüm Helen dünyasına genellemek doğru olmaz.

Prostasa ilişkin araştırma sorunları:

Tarihsel olarak bakıldığında yetkin olan ilk prostaslı plan (yapılan kazılara ve eldeki verilere göre) M.Ö. 5. yüzyılın ikinci çeyreğinde ızgara plana göre kurulan Pire'dedir. Pire'den hemen önce 479'da kurulan Milet ise Pire'de de kullanılan, konut parsellerinin eşit bölündüğü ızgara planının uygulandığı ilk kenttir. Ancak Milet'teki kazılarda henüz herhangi bir M.Ö. 5. yüzyıl evi ortaya çıkarılamadığı için kentin Klasik dönemdeki konutları hakkında bilgi eksiktir. Milet'te eş parselleme uygulandığı kesin olmakla beraber, tek tip evlerin varlığı kesinlik kazanmış değildir. M.Ö. 5. yüzyılın sonundan 4. yüzyıl ortalarına kadar birçok kent ızgara plana göre tekrar kurulmuş ve bu sırada evler prostaslı olarak düzenlenmiştir, Klazomenai ve Priene en tanınmış örneklerdir. Tekrar kurulanlardan başka, konutların eski arsa sınırlarına uyularak tekrar prostaslı olarak inşa edildiği Kolophon gibi şehirler de bulunmaktadır.

Prostasın gelişim evresinde en yaygın kabul, M.Ö. 7. yüzyıla tarihlenen Bayraklı'daki çifte megaronun (Şekil B.18) prostaslı planının ilk tohumlarını attığıdır (Akurgal, 1983, 41). Bahsedilen konutun aynı çatı altında yerleştirilmiş yan yana duran iki megaron olduğu ve bunların birinin önündeki üstü kapalı önü açık mekanın en erken prostas olduğu yorumu yaygın kabul görmektedir (Drerup, 1967, 6; Akurgal, 1983, 41; Özgenel, 1997, 16). Bu düşünceye göre prostasın kökeni megaronun ön mekanı olduğu gibi, oikos da önündeki prostasıyla beraber Miken geleneğine bağlı olan megarondan türemiştir. Ancak bu yapıda "prostas" andron olarak tanımlanan mekanın önündedir, yani Priene ve Pire gibi bu planın yetkin örneklerinde olduğu gibi oikosun önünde değildir. Üstelik yine bu andron olarak tanımlanan mekandan

yukarıya, yatak odalarının olduğu düşünölen kata çıkan bir merdiven bulunmaktadır. Andronun evin erkeğinin sadece erkek konuklarını ağırlamak için kullandığı bir oda olduğu göz önünde tutulduğunda, andron olduğu düşünölen mekandaki merdivenin varlığı bu odanın gerçekten andron ya da üst katın gerçekten yatak odası olup olmadığını sorgulatır niteliktedir.

Abbasoğlu'na göre (1996, 398) kökeni megarona dayanan, günlük ev işlerinin yapıldığı ana mekanın (oikos) plan şemasına Klasik dönemde prostas ve pastas ile birleştirilerek yeni bir düzenleme getirilmiş ve mekanın prostas arkasında yer alması kurallaşmıştır. Akurgal da (1996, 132) prostaslı planın megarondan türeyerek gelişmesinde üç ana aşamadan söz eder,

- megaronun kısalması³⁶
- bir odadan ve bir prostastan oluşan bu kısa megaronun genellikle yan odalara bağlanması
- her evin güney yönünde bir avlunun bulunması.

Gürler (1999, 235) ise prostaslı konutun kökenini megarona değil, 6. yüzyıl Bayraklı yerleşmesinde örnekleri görölen “uzun ev” adı verilen bir konut tipine bağlamaktadır (Şekil B.17.d). Bu konutlar gelişmiş prostaslı konutlarda olduğu gibi dikdörtgen bir alan kaplar, mekanlar avlunun kuzey ve güneyinde toplanmıştır. Prostas olarak tanımlanan bölümleri kuzeyde oikos olarak kullanıldığı düşünölen odanın önünde yer alır. Bu tipin erken örnekleri 8. yüzyıl Zagora yerleşmesinde bulunmaktadır (Şekil B.28).

Fakat tüm bu açıklamalar prostasın kökenini ve gelişim evresini açıklamak için yeterli değildir, çünkü prostaslı evin gelişim evresinde arada bazı kopukluklar ve açıklanamayan durumlar vardır (Gürler, 1999, 231). İlk tohumları attığı düşünölen ve yan yana iki megarondan oluştuğu kabul edilen Bayraklı'daki konut yapısı M.Ö. 7. yüzyıla tarihlenmektedir. Daha gelişmiş bir plana ise yine Bayraklı'daki M.Ö. 6. yüzyıl konutlarında rastlanmaktadır. İlk defa gelişmiş bir prostaslı planla karşılaşılan Pire kenti ise M.Ö. 5. yüzyılın ikinci çeyreğinde kurulmuştur. Prostaslı planın ilk örneği olduğu düşünölen konutlar ile gelişmiş ilk prostaslı planlar arasında en iyi ihtimalle yüz yıllık bir boşluk vardır ve bu tarihlerde Anadolu'da başka bir erken prostaslı plana rastlanmamıştır. Ayrıca M.Ö. 7. ve 6. yüzyıllarda da Bayraklı'dakilerin dışında başka prostaslı başka bir erken örneğe rastlanmamaktadır. Pire'de ızgara plan içinde daha önce Anadolu'da bilinen bir konut tipi olan prostaslı planın sadece

³⁶ Truva'daki megaronlar uzun ve dardır, bunlar “kuzey tipi” olarak adlandırılır ve Geometrik dönemde Batı Anadolu'da bu tipin yaygın olduğu düşünölür, örneğin Emporio yerleşmesindeki (8. yy.) megaronlar da böyledir. Girit ve Rodos'taki megaronlar ise daha kısa ve geniştir. Batı Anadolu'daki megaronların bu coğrafyadakilerin etkisi ile kıaldığı düşünölmektedir.

daha düzenli ve belirgin biçime dönüştürüldüğü söylenmektedir (Hoefner, 1996, 158) fakat Anadolu'da uygulandığına inanılan bu prostaslı konut tipinin Pire'nin kuruluşundan öncesine tarihlenen sadece üç örneği bulunabilmektedir. Tipin gelişimine yönelik genel bir kabule varmak için bu örnekler zayıf görünmektedir.

Pastasa ilişkin araştırma sorunları:

Genel kabule göre pastaslı konut tipine “geniş ev” tipinden öne pastaslı şemaya varılarak ulaşılmıştır (Drerup, 1967, 11; Krause, 1977, 164-179; Akurgal, 1996, 133-134). Krause (1977, 164-179), pastaslı konutların bir koridor ve arkasında ona açılan iki odadan oluşan “üçlü oda birimi”ni içeren konutların gelişimi ile ortaya çıktığını savunmaktadır. Bu konut tipinin erken örnekleri arasında M.Ö. geç 8. yüzyıla tarihli Eleusis'teki konut (Şekil B.31.b), Thorikos'ta aynı zamana tarihli bir konut (Şekil B.31.c), Aegina'daki erken Arkaik döneme tarihli iki konut (Şekil B.31.a) ve Megara Hyblaia'daki M.Ö. 7. yüzyıl konutu (Şekil B.31.d) sayılabilir. Bu konutlardaki ortak özellik yan yana bulunan iki odanın erken bir pastas olduğu düşünülen koridora açılmasıdır, bu birimin önünde ise avlu bulunmaktadır (Krause, 1977, 167). Pastas erken örneklerinde avludan sütunlarla değil, bir duvar ile ayrılmaktadır, yani henüz yarı açık bir birim değildir. Bu aşamaya ise Onythe'deki M.Ö. 6. yüzyıl konutunda geçilecektir (Şekil B.30). Onythe'deki konutta pastas duvarı üç açıklık ile avluya bağlanmaktadır. Graham (1966, 6) bu konutu pastaslı konutların öncü örneği olarak göstermektedir. Bahsedilen konutta yine megarondan türediği düşünülen a, b ve c mekanları d ile gösterilen ve erken bir pastas kabul edilen mekana açılmaktadır, yalnız d mekanı önünde bulunan avluya (e mekanı) üç adet kapı ile bağlanır, yani henüz öne açık bir mekan değildir. Graham (1966, 6) bu konutun yanındaki g ve h mekanları ile gösterilen konutu ise prostaslı konutların erken örneklerinden saymaktadır ve bu ikisinin böyle yan yana bulunmasını prostaslı ve pastaslı tipler arasında çok az bir fark olduğuna ve belli durumlarda birinin diğerinin yerine geçebileceğine bağlar. Onythe'deki bu örnekten sonra pastas duvarı çözülecek ve Klasik dönemde bağımsız destekler ile taşınacaktır (Krause, 1977, 169).

Erken pastaslı başka bir örnek ise Olynthos'takilerden birkaç on yıl önce yapıldığı düşünülen (Nevett, 1999, 83) Attika'daki Dema Evi'dir (Şekil B.41). Bir kır evi olan bu konut mekan organizasyonu açısından Olynthos'takilerle benzer özellikler taşımaktadır (Nevett, 1999, 84). Olynthos konutlarına benzer biçimde güneyde bir avlu, avlunun kuzeyinde pastas ve pastasın arkasında da bir sıra oda yer almaktadır.

Değerlendirme:

Görüldüğü gibi prostas ve pastas işlev, konum ve malzeme bakımından birbiri ile neredeyse eş iki mekandır, fakat prostaslı ve pastaslı konutlar ana tasarım ilkeleri benzer olsa da birbirinden farklı iki plan tipi olarak yorumlanmaktadır. Bu farklı iki tipi “prostaslı plan” ve “pastaslı plan” isimlerini vererek tanımlamak prostas ve pastasın da iki farklı mekan gibi algılanmasına yol açmaktadır, oysa bahsedilen plan tiplerinin aralarında prostas ve pastas mekanlarından başka daha belirgin farklılıklar bulunmaktadır. Aralarındaki en önemli ve belirleyici fark prostaslı planda ana oda olan oikosun plana hakim olması ve avlu ile beraber planın asıl ağırlık merkezini oluşturması, pastaslı konutta ise pastas arkasında sıralanan birbirine eşit birçok odanın bulunmasıdır. Öyle ki pastaslı konutlarda oikosun yeri dahi tartışmalıdır, belki de pastaslı planlar için bazı araştırmacıların önerdiği gibi tek bir oda şeklindeki oikostan değil, odalar grubundan oluşan bir “oikos birimi”nden bahsetmek daha doğru olacaktır. Prostaslı planlarda üst katlara ulaşımın oikostan, pastaslı planda ise avlu ya da pastastan bir merdiven ile sağlanması yine bu planlardaki farklı ağırlık noktalarına işaret etmektedir.

Genel olarak araştırmacılar tarafından bahsedilen iki plan tipinin kökenleri de farklı yerlere bağlanmaktadır, bu durum prostas/pastas’ın köklerinin de farklı olduğu düşüncesini doğurmaktadır. Fakat hem plan tipleri hem de postas/pastas genel tasarım ilkeleri ve kullanım açısından birbirlerine çok benzemektedirler. Bununla beraber Halieis’takiler gibi iki tanıma da tam uymayan fakat genel tasarım ilkesini hala devam ettiren konutlar ile de karşılaşılmaktadır. Bu durum aynı tasarım ilkesi korunarak farklı varyasyonların da oluşturulabileceğini göstermektedir.

Prostaslı ve pastaslı konutların bazı araştırmacıların iddia ettiği gibi aynı plan türünün farklı yerel varyasyonları olduğunu (Özgenel, 2001, 126) kabul etmek aralarındaki tasarım birliğini açıklaması bakımından makul gözükmemektedir. Bu durumda plan tiplerinin de Graham’ın söylediği gibi (1966, 6) tek bir kökten (megaron) gelişmiş olması da olasıdır. Öte yandan bu plan tiplerinin ve kökenlerinin farklı olduğu kabul edilirse, prostas/pastas ve de mekan organizasyonunun birliği ancak Yunan toplumunun farklı coğrafyalarda benzer koşullar altında olduğundan farklı köklerden ortaya çıkarak ortak bir sonuca varmış olması ile açıklanabilir. Hem planların hem de prostas ve pastasın ortak bir tasarım anlayışından gelip gelmediği konut araştırmalarının şimdilik yanıtsız kalan önemli bir sorusudur.

3.1.3. Varlığı ya da konumu tartışmalı mekanlar

Klasik dönem Yunan konutunun ana mekanları olan avlu, oikos, andron ve prostas ile pastasın tanımı bezeme, büyüklük ve o mekana özgü eşyalar³⁷ göz önüne alınarak yapılabilmektedir. İkincil mekanlar olan işlik ya da dükkanlar da yine içinde bulunan eşyalar, ağırlık ölçüleri, belli bir zanaata özgü alet edevat ve bazen de dışardan kapısının olup olmamasına göre ayırt edilebilmektedir. Fakat gynaikonitis (kadınlar mekanı) ve thalamos (yatak odaları) tanımlanabilirlik açısından daha sorunludur, bu yüzden bu mekanların konut içindeki yeri ve hatta varlığı tartışmalıdır.

Gynaikonitis:

Konutlarda erkeklerin kullanımına ayrılmış bir andronun bulunması ister istemez bir “gynaikonitis” yani kadınlar kısmının da var olduğunu düşündürmüştür. Bu düşüncenin kaynağı arkeolojik verilerden çok antik metinlerdir (Özgenel, 2001, 130). Bu dönemki konutlar hakkında en geniş tanımlamayı her ikisi de 4. yüzyıl yazarları olan Ksenophon ve Lysias yapmaktadır.

Ksenophon (Oikonomikos, 9.2-5), ev ekonomisi hakkında bir konuşmayı aktarmaktadır. Bu anlatımda Ischomachos, karısına evi gezdirmektedir,

“... (evimiz) fazla süslü değil... odalar onların içine koymak istediğimiz şeylere göre yapılmış, bu yüzden hepsi amacına uygun yerleştirilmiş. Thalamos güvenli bir yerde tüm değerli battaniye ve eşyalar orada, kuru odalar mısır, serin odalar şarap, iyi ışık alanlar ise ışık gerektiren iş ve nesneler için. Ona (karısına) yazın serin kışın sıcak olan dekorasyonlu oturma odalarını gösterdim. Ona evin nasıl güneye yöneldiğini, böylece kışın güneşli, yazın ise gölgelik olduğunu gösterdim. Ona gynaikonitisi ve onu andronitisten ayıran sürgülü kapıyı gösterdim, böylece içeriden alınması sakıncalı hiçbir şey alınamayacak ve evde oturanlar bizden habersiz çocuk yapamayacaktı.”

Lysias (1, 9-10) ise karısı doğum yaptıktan sonra evde olan değişiklikleri anlatmaktadır,

“benim küçük evim iki katlıdır, yukarıda gynaikonitis, aşağıda andronitis için eşit yer vardır. Çocuğumuz doğduğunda onu annesi besledi, bebeğin her yıkanması gerektiğinde aşağı inerken kendini tehlikeye atmasın diye, ben yukarıda, kadınlar aşağıda yaşadık.”

İki yazar da bir kadınlar bir de erkekler mekanının varlığından ve bu mekanların ayrılığından bahsetmektedir. Ksenophon bu mekanların bir sürgülü kapı ile ayrıldığını söylemektedir, Lysias ise andronun aşağıda, gynaikonitisin yukarıda olduğunu belirtmektedir.

³⁷ Andronlar için kline ayakları, oikos için günlük kullanım eşyaları, yemek kapları bunlar arasında sayılabilir.

Nevett (1999, 18) bu metinlerde iki ayrı mekanı tanımlamak için kullanılan “andron” ve “gynaikon” sözcüklerine dikkat çekmektedir. Bu iki sözcüğün günümüzde tam karşılığı yoktur, fakat “aner” (erkek) ve “gyne” (kadın) sözcüklerine yakın oldukları için “erkek mekanı” ve “kadın mekanı” olarak anlaşılmaktadır. Ama gerçekte araştırmacıların bu sözcüklerin birebir anlamları ya da bu adla anılan mekanların kullanımı hakkında kısıtlı bilgileri vardır (Nevett, 1999, 18). Bu belirsizlik bir kenara bırakıldığında bile, bu pasajların tüm Yunan dünyası için mi yoksa sadece Atina için mi geçerli olduğu da bilinmemektedir (Nevett, 1998, 18).

Kolophon’da, Priene’de, Pire’de, Abdera’da ve Olynthos’ta andron mekanının üst katının gyankonitis olarak tanımlanması da Lysias’tan alınan bu verilere dayanmaktadır. Fakat bu durumun tersini gösteren yazılı kaynaklar da mevcuttur. Örneğin, Antiphon³⁸ Atinalı bir ailenin evindeki bir konunun cariyesi ile beraber üst katta kaldığını anlatmaktadır.

Ksenophon ise konut tarifinde kadın ve erkek mekanları arasında sürgülü bir kapı olduğundan bahsetmektedir. Böyle bir durumda kadınlar ve erkekler mekanının aynı katta olması beklenir. Bu duruma uygun bir konut Priene’de açığa çıkarılmıştır. Priene’de 26 numaralı evdeki (Şekil B.34.e) iki oikostan birinin gynaikonitis olduğu düşünülmektedir (Abbasoğlu, 1996, 399).

Bu verilerden ve arkeolojik buluntuların yokluğundan dolayı bazı araştırmacılar Yunan konutunda kadın ve erkek mekanları arasında bu kadar kesin bir ayırım olmadığını söylerken (Jameson, 1990, 104; Özgenel, 2001, 136-137; Nevett, 173-175), bazıları tersini iddia etmektedir (Hoepfner, 1996, 159).

Gynaikonitisin tam tanımı da tartışmalıdır, bu mekanın andron gibi kadının konuklarını ağırladığı bir yer mi, yoksa günlük işlerini yaptığı bir yer mi olduğu bilinmemektedir. Bu mekanın kadınların çalışma odası olduğu kabul edilirse öyleyse kadınların en çok zaman harcadıkları iş olan dokumayı (Deighton, 2005, 56) burada yapmaları beklenir. Fakat dokuma tezgahı üst kata taşınamayacak kadar ağır ve büyük bir nesnedir. Eğer kadının kendine zaman ayırdığı ya da arkadaşlarını ağırladığı bir mekan olduğu kabul edilirse de üst kattan çok kadının günlük işlerini yaptığı yer olan alt katta olması daha muhtemeldir.

Gynaikonitisin mekansal olarak kolay okunabilirliğini sağlayacak yapısal bir ögesi ya da andron mekanlarındaki gibi özel bir mobilyası bulunmamaktadır. Sadece kadınların yaptığı bir iş olan dokuma ve giysi üretimine ait eşyaların gynaikonitiste

³⁸ Antiphon, 14, (aktaran, Jameson, 1990, 104)

bulunması beklenebilir. Fakat dokuma tezgahı ağırlıklarının bulunduğu yerlerin çeşitliliği bu iş için sabit, tanımlı bir mekan olmadığını göstermektedir (Şekil B.40.d).

Andronların ilk tasvirleri M.Ö. 7. yüzyıla dayanmaktadır, buna göre ilk ortaya çıkışları da bu tarihlere ait olmalıdır. Gynaikonitis hakkındaki yazılı bilgi ise andron hakkındakiler ile karşılaştırılamayacak kadar azdır, mekansal olarak da onu özel kılan bir ögesi (örneğin andronlardaki yükseltilmiş döşeme ya da özenli dekorasyon gibi) bulunmadığından ilk ortaya çıkışını belirlemek de mümkün olmamaktadır. Fakat bahsedilen yazılı metinlerin 4. yüzyıl yazarlarına ait olduğu düşünüldüğünde, en geç 4. yüzyılda böyle bir mekanın var olduğu söylenebilir. Ancak bunun bugün bizim anladığımız anlamda olup olmadığı tartışmalıdır (Nevett, 1999, 18).

Kadınlar bölümünün özel bir oda olmadığı, erkekler gündüz evin dışında gece ise andronda vakit geçirirken tüm ev kadınlara kaldığından evin andron dışındaki tüm odalarının kadınların kullanımına ait olduğu görüşü de ortaya atılmıştır.

Thalamos:

Tıpkı gynaikonitis gibi konutlarda ikinci katın varlığını ve thalamos mekanlarını belirleyebilmek de oikos ve andron gibi mekanlara nazaran daha zordur. Genellikle kazılarda bulunan ahşap malzeme, toprak döşeme ve çatının malzemesi birbiri ile kaynaşmış durumda olduğundan bunları ayırıp tanımlamak zorlaşmaktadır. Bununla beraber, yukarı katta kullanılmış bir nesnenin de kalıntı durumunda üst kattan aşağıya gelip gelmediği açık biçimde anlaşılamayabilir (Jameson, 1990, 101). İkinci katın varlığının belirlenmesinde genelde merdivenler rehberlik eder, fakat ahşaptan yapılma taşınabilir merdivenlerin de kullanıldığı bilinmektedir (Jameson, 1990, 101). Duvar kalınlığına göre ikinci katın varlığını belirlemek ise yanılgıya götürebilen bir yöntemdir (Jameson, 1990, 101).

Tek odadan oluşan konutlarda tüm ailenin gündüz vakit geçirdiği, gece ise uyuduğu oda oikostur (Hoepfner, 1996, 155). Bu konutlarda uyuma yerlerinin duvara bitişik olduğu görülmekte, mobilyaya ilişkin bir malzeme bulunmamasına karşın, duvar boyunca bazen küçük sekilere rastlanmaktadır (Hoepfner, 1996, 155). Sakız adasındaki Emporio yerleşmesinde de böyle uyumak için kullanılan duvara bitişik yükselti ile karşılaşmıştır (Snodgrass, 2000, 424). M.Ö. 8. yüzyıl sonu ile 7. yüzyıl başına tarihlenen bu yerleşmede megaron planlı yapıların yanında bahsedilen yükseltiyi içeren kareye yakın planlı konutlar bulunmuştur. Bu odalar kendi başına bir birim olabileceği gibi (Snodgrass, 2000, 424), belki de megaron ile beraber bir konut oluşturmakta ve thalamos görevi görmektedir (Şekil B.19.b).

İlk thalamosların ne zaman ortaya çıktığı tam bilinmemektedir. Karokao'da M.Ö. 2000'den önceye tarihlenen örnekte (Şekil B.9, B.56) bu konutların en dipteki odalarının thalamos olarak kullanıldığını sanılmaktadır (Dinsmoor, 1950, 6). Megaronun ana odasının arkasında daha küçük bir oda bulunmasına Anadolu'da da birçok kentte (Truva, Şekil B.2; Tarsus, Şekil B.5; Karataş, Şekil B.6) rastlanmaktadır (Naumann, 1975). Pire'de de bazı konutlarda oikosun arkasında Hoepfner ve Schwandner'in (1994, 40) işlevlerine açıklık getirmeden "ikincil odalar" olarak tanımladığı odalar bulunmaktadır. Belki de bu odalar da thalamos görevi görmekte idiler.

Bayraklı'daki "çifte megaron"da ise thalamosun yukarı katta olduğu düşünülmektedir (Akurgal, 1983, 35). Bu yapıdan on bir yüzyıl önce Anadolu'da Kültepe- Kaneş yerleşmesindeki konutlarda da yatak odalarının ikinci katta olduğu ve ahşap bir konstrüksiyon ile inşa edildiği düşünülmektedir (Schirmer, 1982, 15). Jameson (1990, 101) yatak odalarının yukarı katta olmasını bu odaların fazla eşya içermediği için çoğunlukla ahşaptan hafif bir konstrüksiyonla taşınabilmesine bağlamaktadır.

Vitruvius (VII-2) ise Yunan konutu tasvirinde prostasın sağında ve solunda thalamos ve amphithalamos adlı iki oda bulunduğunu söylemektedir (Şekil B.61). Kolophon'da bulunan M.Ö. 4. yüzyıla tarihli konutlarda (Şekil B.35) da prostasın yanında bulunan odaların thalamos oldukları düşünülmektedir (Holland, 1944, 129). Vitruvius'un anlattığından farklı olarak bunlar prostasın sadece bir tarafında bulunur.

Değerlendirme:

Konutlardaki odaların işlevleri belirlenirken, özel mekanların yerel hatta bireysel kullanım alışkanlıklarına bağlı olduğu ve çok genel durumlar dışında geleneksel ve bazı çağdaş konutlarda da olduğu gibi odaların işlevlerinin değişebileceği, her odanın her zaman sabit bir kullanım amacına hizmet etmeyebileceği de göz önünde bulundurulmalıdır.

Thalamos ve eğer varsa gynaikonitisin daha iç taraflarda, girişe daha uzakta (oikos arkasında ya da ikinci katta) ya da Ksenophon'un da dediği gibi "güvenli bir yerde" olması tasarım açısından da daha uygun bir çözüm gibi gözükmektedir. Fakat Pire ve Priene'de ikinci katı olmayan konutlar da bulunmuştur. Priene'de sadece oikos, prostas ve avludan meydana gelen bir konut da kazılarda çıkarılan evler arasındadır. Böyle konutlar da göz önünde bulundurularak, Klasik dönem konutlarının hepsinin thalamos ve gynaikonitis bölümlerini barındırdığını düşünmek yanıltıcı olacaktır, fakat bu mekanları barındıran konutlarda bunların nispeten daha korunaklı yerlerde olduğu düşünülebilir.

3.2. Yönelim İlkeleri

Mimaride mekanların çoğunlukla ışık ve güneş, bazen de rüzgar ya da manzara gibi doğal etmenlerden optimum yararlanmasını sağlamak amacı ile belirli yönlere bakması tercih edilir. Antik dönemlerde özellikle ısı ve ışık gereksinimi için güneşe göre olan konumlandırma konutlar için büyük önem taşımaktadır. Kazı ve araştırmalar sonucunda Antik dönem konutunun oturma odası olan oikosun böyle bir yönelime ve yerleşmeye sahip olduğu görülmüştür. Oikos ve andron beraber evin ana mekanlarını oluşturdukları için bu yönelim bütün evin yönünü de belirleyen etkidir. Klasik dönemde Pire, Priene, Abdera, Kolophon, Olynthos örneklerinde ve benzer şekilde prostaslı/pastaslı plana sahip konutlarda oikos olarak adlandırılan oturma odalarının girişi güney cephesindendir (Abbasoğlu, 1996, 397; Akurgal, 1996, 132; Gürler, 1999, 235). Bu durumda avlu da oturma bölümlerinin önünde yani güneyde yerini alır. Dışarıya açılan pencereleri ya çok küçük olan ya da hiç olmayan bu dönem konutlarındaki odaların asıl hava ve ışık kaynağı avluya açılan kapılarıdır (Jameson, 1990, 98). Güneydeki avluya açılan kapıları sayesinde mekanlar güneşin ısı ve ışığından maksimum derecede yararlanırken, kuzeyden gelen soğuk rüzgarlardan da korunmuş olur. Arkeolojik verilerin yanında bu düzenlemenin ideal olduğunu anlatan yazınsal kaynaklar da mevcuttur. Bahsedilen kaynakların hepsinde ortak olan özellik evin konumunu belirleyen asıl etkenin güneş olarak tanımlanmasıdır.

Ksenophon'un (M.Ö. 431- 350) Oikonomikos (9.4) adlı eserinde Ischomachos karısına evi gezdirmektedir:

"Ona (karısına) yazın serin kışın sıcak olan dekorasyonlu oturma odalarını gösterdim. Ona evin nasıl güneye yöneldiğini, böylece kışın güneşli, yazın ise gölgelik olduğunu gösterdim".

Yine Ksenophon'un başka bir eseri olan Apomnemoneumata'da (3.8) ideal ev tarif edilmektedir:

"...evinin yazın serin, kışın sıcak olması herkesin hoşuna gider... bir evin güneye cephesi olduğunu varsayarsak, kışın güneş ışığı verandanın altına kadar ulaşacaktır. Yazın güneş ışınları daha yukarıdan geldiğinde ise çatı faydalı bir gölgelik oluşturur... öyleyse böyle bir düzenleme istenilen bir durumdur, evin güneye bakan kesimi kışın güneş ışınlarını alabilmek için daha yüksek inşa edilmelidir, kuzeye bakan kısım ise kışın soğuk rüzgarların içeri girmesini önlemek için daha alçak olmalıdır..."³⁹

³⁹ Ksenophon, Apomnemoneumata (aktaran, Graham ve Robinson, 1938, 144)

Aristoteles (M.Ö. 384- 322) Oikonomika (1.6.7) adlı eserinde yine ideal konutu anlatmaktadır:

“... konut yazın iyi havalandırılmalı, kışın ise güneşli olmalıdır. Kuzeyden korunaklı olmalı ve (kuzey ve güney) eşit genişlikte olmamalıdır.”⁴⁰

Aischylos’un (M.Ö. 525- 456) Zincire Vurulmuş Prometheus (450) adlı oyununda Prometheus karakteri ilkel insanların karıncalar gibi güneşsiz mağaralarda yaşadığını söyler ve şöyle ekler,

“...tuğladan yapılmış ve yüzünü güneşe dönmüş evler hakkında hiçbir bilgileri yoktu...”⁴¹

Ksenophon, Aristoteles ve Aischylos ortak olarak yüzünü güneşe dönmüş, bu sayede de yazın serin, kışın sıcak olan bir konuttan bahseder. Bu konut kuzeyden korunaklıdır, kuzey rüzgarlarından ve verandadan ise sadece Ksenophon bahsetmektedir. Ksenophon kuzey rüzgarlarından korunmak ve güneş ışığından maksimum fayda sağlamak için evin kuzeye bakan yönünün daha alçak, güneye bakan yönünün ise daha yüksek tutulması gerektiğini de öğütlemektedir. Klasik dönemin prostaslı/pastaslı konutları bu tasarım anlayışına uygun inşa edilmiştir. Topografya gibi konutun yönelmesini etkileyecek diğer etkenlerden ise söz edilmemektedir. Klasik dönem Helen evi dışarıya kapalı ve avlu çevresinde gelişen bir yaşama odaklandığı için zaten manzara gibi bir etkenin söz konusu olması beklenemez. Daha yüksek olan ikinci katların bile manzara görmesi olanaksızdır çünkü şehirde son derece sıkışık bir düzen içinde aşağı yukarı aynı yükseklikte konutlar söz konusudur. Fakat Burgaz yerleşimi bu konuda daha farklı düşünmeye sebep olabilir. Burgaz kenti deniz kenarında, kıyının kuzeybatı yönünde yükselen yamaçlar üzerinde kurulmuştur. Kazılarda buradaki konutların güneydoğu- kuzeybatı yönünde uzandığı görülmüştür (Tuna ve diğ., 2005, 213). Yerleşimin denizden basamak basamak yükselen eğimli bir topografya üzerine oturduğu da dikkate alındığında bu yerleşimdeki konutlar manzaraya göre bir konumlanma içine girdiği düşünülebilir.

Antik dönemde konut ve konut mekanlarının yerleşim ve yönelimi üzerine yazan ya da söz söyleyenlere kronolojik sıraya göre bakılırsa ideal konut tanımını en erken yapan kişi Aischylos’tur. Tanımı en erken M.Ö. 6. yüzyılın sonuna, ama büyük bir ihtimalle de M.Ö. 5. yüzyılın başına aittir. Arkeolojik veriler ise bundan daha eskiye gitmektedir. Anadolu’da Erken Tunç çağından beri konutlarda güneye doğru yönelmenin söz konusu olduğu gözlenmektedir. (Beycesultan, Şekil B.4; Tarsus, Şekil B.5). Şekil B.3’de Poliochni ve Truva konutları bir arada gösterilmektedir, bu

⁴⁰ Aristotle, Oikonomika, (aktaran, Robinson ve Graham, 1938, 144-145)

⁴¹ Aeschylus, Prometheus Bound, (aktaran, Graham ve Robinson, 1938, 145)

konutlarda avlunun güneyde, yaşama mekanlarının ise kuzeyde toplanmış olduğu görülmektedir.

Miken dönemi saraylarında da benzer bir durum söz konusudur, Tiryns'teki Miken sarayının ana mekanı olan megaronun yüzü güneye dönüktür (Şekil B.10). Pylos'taki megaron ise güneydoğuya bakmaktadır (Jameson, 1990, 100). Şüphesiz bu sarayların tasarımında yön ile beraber, topografya ve savunma da büyük rol oynamıştır.

Pastaslı konutların öncü örnekleri sayılan Geometrik döneme ait erken pastaslı konutlarda da yine güneye yönelim söz konusudur (Thorikos, Şekil B.31.c; Aegina, Şekil B.31.a).

Şekil B.17.d'de Arkaik dönem Bayraklı konutları görülmektedir. Buradaki konutlarda oikos olarak tanımlanan mekanların hepsinin ön cepheleri güneye bakmaktadır. M.Ö. 7. ve 6. yüzyıllarda Anadolu'da güneye yönelmiş ana mekanları barındıran diğer örnekler Milet (Şekil B.22.b) ve Foça (Şekil B.20.b) şehirlerindeki konutlardır.

Sakız adasındaki Emporio yerleşmesinde M.Ö. 8. yüzyıla tarihli megaron biçiminde ve dikdörtgen tek mekanlı konutlar küçük ölçüde sapmalarla da olsa güneye yönelmiştir (Sinos, 1971, 110-111). Bu sapmaların nedeni Drerup'un da belirttiği gibi (1967, 10) yerleşmenin kendini arazi eğrilerine uydurması gibi gözükmemektedir (Şekil B.19.a). Yerleşmedeki tek odalı dağınık konutlar kendilerini basamak basamak yukarı doğru çıkan topografyaya uydururken, hala ön cephelerini güneye dönme eğilimi içindedir. Bodrum yarımadasında bir Leleg yerleşmesi olan Alazeytin Kalesi'ndeki konutlar da (Şekil B.25.a) arazi eğrilerine uygun bir şekilde yamaç evler şeklinde inşa edilmiştir (Radt, 1970, 126). Alazeytin'deki konutların yönelimlerini belirleyen bir diğer etken ise kent surudur (Radt, 1970, 126).

Vroulia'daki sıra megaron yapıları ise güneybatıya yönelmiştir. Buradaki konutlar sırtını surlara dayadığından, sur hattının konumu konutların yönünde belirleyici rol oynamış olmalıdır (Şekil B.29).

Milet'te Kalabaktepe'de bulunan Arkaik dönem konutları sura paralel şekilde inşa edilmiştir (Senff, 1995, 208). Güney terastaki bulunan bir konutta (Şekil B.22) iki oda güneylerinde bulunan avluya açılmaktadır.

Verilen örneklerden de anlaşılacağı üzere Arkaik dönemde sur ve topografya konutların yönlerini belirleyen etmenlerin başında gelmektedir. Bununla beraber konutların ana mekanlarının girişi ve avluları hafif sapmalarla da olsa Antik yazarların ifadelerini onaylayacak biçimde güneye doğru yönelme eğilimindedir.

Latmos'ta kayalık topografya konutların yerini ve yönünü belirleyen asıl etmendir (Peschow 2005, 107). Bunun yanında Peschow (2005,1064) Latmos'ta avlusu bulunan evlerin avlularının güney yönünde olduğunu söylemektedir (Şekil B.24.d). Fakat bu durumun dışında da örnekler bulunmaktadır. Örneğin Şekil B.24.c'deki konutta avlu konutun batısında yer alır. Bu yönlendirmenin nedeni kuşkusuz evin doğusunda doğal kayadan yararlanılarak mekanların doğuda sıralanması, kısacası topografik verilerdir. Latmos'taki bu örneğin yanı sıra oikosun, dolayısı ile de konutun başka bir yöne baktığı başka örnekler de mevcuttur.

Onythe'de bulunan sıra konutlar ile erken pastaslı konutun ana mekanları doğuya bakmaktadır (Şekil B.30). Foça'da M.Ö. 7. yüzyıl sonlarına ait doğu-batı yönelimli megaron planlı bir konut bulunmuştur (Özyiğit, 1996, 13). Sardis'teki konutlarda ise belli bir yönelmeden söz etmek mümkün değildir (Şekil B.14). Bahsedilen konutların yöneliminde nasıl bir etmenin etkili olduğu anlaşılamamaktadır.

Düzenli bir şehir planı içinde tip evler olarak inşa edilen konutlar (Pire, Priene, Abdera, Olynthos) ana oturma birimlerinin kuzeyde ve bunların girişlerinin, dolayısı ile de avlunun güneyde olması durumuna uygun inşa edilmiştir. Pire'deki insulalar ve oikos bölümleri bir ölçüde güneybatıya doğru dönüktür. Olynthos'taki bazı konutların oikos bölümleri konutun kuzeyinde yer almayarak bu kuralı bozar (Şekil B.40). Izgara planlı Klasik dönem kentlerinde konut parsellerinin yönelimini belirleyen asıl etmenin topografya değil, coğrafi yönler olduğu görülmektedir. Engebeli bir araziye sahip olan Priene'de de, nispeten düz bir arazi üzerinde bulunan Olynthos'ta da aynı şekilde kuzey-güney yönelimli konut parselleri uygulanmıştır. Milet'te ise yarımada'nın kuzeyindeki arazi engebeli, orta kısım ise daha düzdür, buna rağmen her iki bölümdeki konut parsellerinin yönelimi aynıdır.

Klasik dönemde ızgara plan içindeki prostaslı/pastaslı konutları barındırmayan kentlerde de oikosun güneye yönelmesi durumu bulunmaktadır. Helias'taki konutlarda (Şekil B.44) ve Attika'daki Dema Evi'nde (Şekil B.41) bu durum açıkça görülmektedir.

Vitruvius (VI-1) ise sokakların ve evlerin yönelimlerinin rüzgara göre yapılması gerektiğini söylemektedir. Ev blokları ve sokaklar öyle ayarlanmalıdır ki, rüzgar evin içine ya da sokaklara girememelidir. Vitruvius odaların bakması gereken yönleri açıklarken bir oturma odasından söz etmez. Yemek odalarının kışın güneybatıya, baharda doğuya, yazın ise kuzeye bakması gerektiğini, yatak odalarının doğuya, çalışma mekanlarının ise sabit ışık sağlayabilmek için kuzeye yönlendirilmesi gerektiğinden söz eder (IV-1, 2). Yunan evini tasvir ederken prostasın arkasındaki

mekanı evin hanımının oturduğu yer olarak tanımlar ve bu mekanın güneye bakması gerektiğini söyler (Şekil B.61).

Oikosun yüzünü güneye döndüğü Klasik dönem konutlarındaki andron bölümlerinin yeri ve yönelimi ise farklılıklar göstermektedir (Jameson, 1990, 99). Andron için en çok tercih edilen yer genelde girişe yakın ve mümkün olduğu durumlarda dışarıya penceresi olabilen bir köşedir (Jameson, 1990, 99). Olynthos ve Kolophon evleri bu tanıma uyarken, Priene, Pire ve Abdera'da andronun kapıya en yakın köşede olması durumu gözlenmez. Burada M.Ö. 6. yüzyıl Bayraklı evlerinde olduğu gibi oikos ve andron yan yana evin kuzeyinde yer alır. Kısacası andron mekanlarının ön yüzleri dört yönden herhangi birine bakabilmektedir.

İşlikler, dükkanlar ve konutun diğer bölümleri için belirgin bir yönelmeden söz etmek mümkün değildir. Evin ana bölümleri kuzeyde yerlerini alınca, işlikler ve diğer mekanlar ya Pire, Priene ve Abdera'daki gibi konutun güneyinde, ya da Olynthos'taki gibi doğu veya batısında yer alabilmektedir. Atölye ve işliklerin kuzeye yönelmesi ve böylece sabit olan kuzey ışığından yararlanması günümüzde de kabul edilen ideal durumdur.

Değerlendirme:

Antik dönem konutlarında ana mekan olan oikos ısı ve ışık gereksiniminden dolayı güneşe yani güneye yönlendirilmiştir. Güneş ile beraber yöneldiği yere etki eden başka bir etmen varsa da, yazılı bir kaynak olmadığı için bu konuda ancak tahmin yürütülebilir. Emporio, Latmos ve Burgaz'daki konutların yöneliminde topografik verilerin etkin rol oynadığı görülmektedir. Klasik dönemin ızgara planlı kentlerinde ise kent planının ve konut parsellerinin topografyayı değil, kuzey-güney yönünü esas alarak şekillendiği görülmektedir. Klasik dönem ve öncesindeki avlulu konutlarda avlu yaşama birimlerinin önünde dolayısı ile evin güneyinde yer almaktadır. Avlunun kuzeyinde bulunan yaşama mekanları iki katlı inşa edilirken, güneyindeki mekanlar ya da avlunun güney duvarı tek katlı inşa edilir. Böylece konut güneş ışığından yararlanırken, kuzeyden gelen soğuktan da korunmuş olur. Oikos dışında Antik dönem konutlarında belli bir yönelim eğilimi gösteren mekan tanımlanamamıştır.

3.3. Kent Planı ve Konut Adaları

M.Ö. 5. yüzyılın ikinci çeyreğinde Pire'nin, ve M.Ö. 479'da Milet'in (Şekil B.64) kuruluşu ile birlikte ızgara plan ve tip evlerin⁴² ortaya çıkmasından sonra Batı Anadolu'daki birçok kentin bu ilkeyi benimseyip, yerleşimi buna göre düzenleme çabası içinde olduğu bilinmektedir. Bu kentlerden hakkında en çok veri olanlar, Priene (Şekil B.65), Kolophon, Klazomenai ve Klazomenai'nin bir kolonisi olan Abdera'dır. Tip evlerin varlığı kanıtlanamasa da M.Ö. 4. yüzyılda ızgara planın benimsendiği diğer kentler, Knidos (Akarca, 1987, 45) ve Latmos Herakleiası'dır (Akurgal, 1987, 473). Aynı şekilde Olynthos'un (Şekil B.66) kuruluşundan sonra organize birçok şehir pastas konutu içerecek şekilde tekrar düzenlenmiştir (Drerup, 1967, 9).

Organize bir konut planı, organize bir şehir planı ile birlikte gelişmiştir (Gürler, 1999, 235). Bu ikisi aynı anda ilk olarak Pire'de M.Ö. 5. yüzyılın ikinci çeyreğinde ortaya çıkmıştır (Hoepfner ve Schwandner, 1994, 24).

Izgara planda arazi bireylere verilmeden önce belli bir düzene göre bölünmekte idi. Böyle bir plan gelişmesini tamamlamış bir şehirde değil, ya kolonicilik faaliyetleri ile kurulan yeni şehirlerde, ya da savaş veya doğal afetler sonucu tekrar kurulan kentlerde uygulanabilirdi (Akarca, 1987, 29). Bunun yanında yerleşmelerin doğal gelişimi ile ortaya çıkmış kentlerde (Atina, Argos gibi büyük kentler de dahil olmak üzere) genel olarak düzensiz bir plan hakimdi (Akarca, 1987, 29). Tasarlanarak kurulan bir şehirde ızgara plandan başka da plan tipleri uygulanabilirdi, fakat Yunan kentlerinde bu plan paralel ve dik açılı sokaklardan oluşan ızgara şeklinde idi. Izgara planı Aristoteles (Politika, II-5), M.Ö. 4. yüzyılda "Hippodamos'un yaptığı gibi yeni tarz" olarak tanımlamıştır. Bu söz 4.yüzyıldan sonra ızgara plana uymayan şehirlerin "eski tarz" olarak kabul edildiği izlenimini uyandırmaktadır.

Fakat ızgara planın yaratıcısının, Pire şehrinin kurucusu Hippodamos olmadığı artık bilinmektedir. Antik Yunan örneklerinden önce de dik açılı düzgün sokakları olan kentler Mezopotamya ve Mısır'da mevcuttur. Yunan dünyasında da Milet'ten önce, Güney İtalya'da ve Sicilya'da ızgara plana sahip Yunan koloni şehirleri bulunmaktadır (Hoepfner ve Schwandner, 1994, 2-9), bunlar tarih sırasıyla;

- Sirakusai (M.Ö. 733)
- Megara Hyblaia (M.Ö. 729)

⁴² "tip ev" kavramı ilk kez Hoepfner ve Schwandner (1994, 31) tarafından Pire konutları için kullanılmıştır.

- Metapontum (M.Ö. 680)
- Kasmenai ((M.Ö. 644)
- Selinus (M.Ö. 628)
- Poseidonia (M.Ö. 600)
- Akragas (M.Ö. 600)
- Naxos (M.Ö. 465) yerleşmeleridir⁴³.

Bu kentlerde birbirine dik sokaklardan oluşan ortogonal sokak planı bulunmaktadır, fakat hiçbirinde 5. yüzyıla kadar eşit parselizasyonu gösterir bir kanıt yoktur (Hoepfner ve Schwander, 1994, 2-9).

Metapontum'un iki nehir arasında kalan arazisi kamu ve dinsel yapılar ile konut alanları gibi farklı fonksiyonlar için bölümlere ayrılmıştı (Mertens ve Greco, 1996, 248). Bu ayırım kuzeybatı-güneydoğu yönelimli bir ana yol ile sağlanmıştı (Şekil B.67). Bu yol aynı zamanda denizden *chora*'ya⁴⁴ giden eksendi. Aynı yol merkez alınarak oluşturulan ızgara planda şehir kurulduktan sonra konut alanı olarak ayrılan yerlerin tümü iskan edilmiş değildi. Bu alanlar uzun zaman dağınık, kulübevari bir yerleşim karakteri göstermiştir (Mertens ve Greco, 1996, 248).

Metapontum örneğinde olduğu gibi kentsel alanı işlevlere göre bölümlere ayırmak kolonicilikte kent kurmanın temeli kabul edilir (Mertens ve Greco, 1996, 249). Poseidonia da benzer ilkelere göre kurulmuştur. Kentin ortasında kuzey-güney yönünde uzanan bir alanda kentin kutsal bölümleri ve agorası bulunur.

Artan nüfus ve gelişen ekonomi ile beraber M.Ö. 6. yüzyılın ortalarından itibaren Magna Graecia'daki kentlerde daha kesin çizgilere sahip katı bir ızgara sistem uygulanmıştır. Ana arterler ve bunları dik kesen sokaklar üzerine dayalı bu sistem kurulurken halkın ilk koloni faaliyetlerinde araziye parsellerken edindiği deneyimlerin etkili olduğu düşünülmektedir (Mertens ve Greco, 1996, 252). Temel prensip ana yolları ve sokakları katı bir geometrik kural ile düzenlemektir, fakat bu sistem konut parselleri için geçerli değildir. Örneğin Megara Hyblaia ve Selinus'ta yollar ızgara bir sisteme göre düzenlemiştir, konut blokları ise sadece düzensizce sokakların arasındaki boşlukları doldurmuştur ve insulalar genelde tamamı ile konutlarla dolu değildir (Mertens ve Greco, 1996, 252).

Genel olarak kolonilerdeki ızgara yol sisteminin M.Ö. 6. yüzyıl civarında kurulduğu düşünülür. Bu sistemler 5. yüzyıldan itibaren yine nüfustaki artış ile sosyal ve politik

⁴³ Verilen tarihler kentlerin ilk kuruluş zamanını göstermektedir, fakat bu kentlerdeki ızgara planların kentin ilk kuruluş evresinden kalıp kalmadığı bilinmemektedir.

⁴⁴ Antik şehir devletlerinde surlar içinde kalan bölüm ile beraber şehrin çevresindeki alanlar (*chora*) da şehrin bir bölümüydü. Şehrin yiyecek ve su ihtiyacı önemli ölçüde buradan sağlanırdı.

büyümeden dolayı bir değişim sürecine girmişlerdir. Yolların hiyerarşik ızgara sistemi (ana yol ve sokaklar) korunurken, konut parselleri bir standarda göre tüm şehirde aynı olacak şekilde düzenlenmiştir, genelde 1:5 ya da 1:4 (Mertens ve Greco, 1996, 258). Bu durumda İtalya'daki eş parselizasyon süreci de Batı Anadolu ile aynı döneme rastlar. Böylece Güney İtalya kolonilerinde, Milet'te eş konut adaları içeren ızgara sistemin uygulandığı 5. yüzyıldan önce eş konut parsellerinden söz edilemeyeceği görülmektedir.

Milet kentinin ızgara plana göre yeniden tasarlanmasındaki esin kaynağı Yunan Dünyası ile beraber Doğu'da da aranmıştır. Haverfield, (1913, <http://www.gutenberg.org...>) Yunan dünyasının kent planlaması fikrini Doğu'dan, özellikle M.Ö. 8. yüzyıl ve sonrasına tarihlenen Mezopotamya kentleri Babil, Assur ve Ninova'dan aldığını düşünmektedir. Bu kentlerin hiçbirinde Milet'teki gibi eş yapı adaları ve dama tahtası benzeri bir plana rastlanmamıştır. Yaklaşık M.Ö. 450'de Babil'i ziyaret eden Herodotos (I- 180), burayı çok ihtişamlı ve gerçekte olmadığı kadar büyük tarif eder ve evlerin 3-4 katlı, aralarındaki sokakların ise düz ve dik açılı olduğunu söyler. Haverfield (1913, <http://www.gutenberg.org...>), Yunanlıların Herodotos'tan önce de Babil ve diğer Doğu şehirlerini ziyaret etmiş olması gerektiğini söylemektedir. Gerçekten de Yunanlılar 8. yüzyılda koloni hareketlerinin başlaması ile beraber Doğu'daki kültürleri de tanımaya başlamışlardır.

Babil kenti Güney Mezopotamya'da Fırat ırmağının iki yakasında çepeçevre surlar ile çevrelenmiş bir kenttir. Caddelerin ana eksenlerinin Fırat'a yaklaşık paralel ya da dik olduğu ızgara bir plana göre düzenlenmiştir (Gündüz, 2002, 50). Şehrin ticari merkezi olan Merkes bölgesindeki kazılarda yerleşmede dik açılı sokaklar ve bir dikdörtgen insula saptanmıştır (Haverfield, 1913, <http://www.gutenberg.org...>). Fakat konutların arsa büyüklüğü de şekli de birbirinin aynısı değildir (Şekil B.68).

Assur şehirlerinden Ninova ve Kalhu'daki kazılarda bu şehirlerin aşağı yerleşim bölgeleri hakkında neredeyse hiç bilgi edinilememiştir (Sevin, 1991, 23-44). Assur kentinde ortaya çıkarılan bir mahallenin planı ise düzensiz bir görünüm sergilemektedir (Sevin, 1991, 114). Mezopotamya'dan çıkan veriler yetersiz olsa da Mısır'da ızgara plan ve eş parsellere sahip yerleşimler bulunmuştur. Mısır'da 12. Hanedanlık (M.Ö. 1991-1786) döneminde inşa edilmiş olan Kahun kenti tarihte bilinen ilk ızgara planlı yerleşimdir (Şekil B.51). Sokakların birbirini dik kestiği yerleşimde konutlar için dikdörtgen yapı adaları ayrılmıştır. Kahun piramidinde çalışan görevli ve işçiler için kurulan kentin batısında işçilerin evlerinin bulunduğu kısım kentin geri kalanından bir duvar ile ayrılmıştır (Smith, 1958, 97). Kentin kuzeyinde işçilerin konutlarından daha büyük olan görevlilerin konutları

bulunmaktadır. Bu konutların planları birbiri ile eştir (Smith, 1958, 96-97). Kuzey cepheleri şehir suruna dayanmaktadır. Bu konutların güneyinde daha küçük fakat mekansal olarak benzer bölümlenmelere sahip konutlar ile idari ofisler ve depolar bulunmaktadır (Smith, 1958, 97). Kahun şehrinde birbirini dik kesen sokaklar ile beraber, bir hiyerarşi içinde de olsa eş konut parselleri ve eş evler bulunmaktadır.

Yeni Krallık dönemi krallarından IV. Amenofis'in (M.Ö. 1353-1335) başkenti Tell el Amarna kentinde kenarına kurulduğu Nil nehrine paralel giden üç ana cadde bulunmaktadır. Şehir merkez, kuzey ve güney olarak ayrılmıştır (Smith, 1958, 194). Ana yönetim merkezi olan orta bölümde belli bir düzen ve birbirini dik kesen sokaklar göze çarpmaktadır. Şehrin konut bölgeleri olan kuzey ve güneyde ise belli bir düzenden söz etmek mümkün değildir. Konut adaları arasında da belli bir birliktelik bulunmamaktadır, çok geniş kır evi tarzındaki konutların yanında çoğunlukla tüccar sınıfının oturduğu daha kompakt tasarıma sahip küçük konutlar da bulunmaktadır. Amarna'nın doğusunda ona bir yol ile bağlı "İşçilerin Köyü" olarak adlandırılan daha küçük bir yerleşim yer almaktadır (www.amarnaproject.com...). Adından da anlaşılacağı gibi bu yerleşim şehirden çok bir köy özelliği taşımaktadır. Bir grup dağınık yapı ile beraber tuğla duvar ile çevrelenmiş bir yerleşim bulunmaktadır (Şekil B.53). Kareye yakın olan bu yerleşim birbirine paralel sokaklar ve eşit parsellere sahip 72 tane konuttan oluşmaktadır (www.amarnaproject.com...). Konutların iç düzenlemeleri de birbirine benzerdir (www.amarnaproject.com...). Yerleşimin güneydoğusunda diğerlerinden daha büyük olan bir ev muhtemelen yerleşimin başkanına aittir.

M.Ö. 8. ve 7. yüzyıllarda kolonicilik faaliyetleri ile yeni kentler kurulurken Yunan dünyası üzerinde güçlü Doğu etkileri olduğu bilinmektedir. Fakat kimi araştırmacılar bu etkilerin genelde bezeme sanatı ile sınırlı kaldığını ve özellikle de Helen kent planlamasının kendi kültürel, dinsel ve siyasal evrimlerini izleyerek geliştiğini düşünmektedir (Wycheley, 1993, 3). Wycheley (1993, 14) eş parselizasyonlu ızgara planın Helenler'in zaman içinde geliştirdikleri bir düzenleme olduğunu söylemektedir. Helen kent planlamasının öncülerinin İyonlular, özellikle de Miletliler olduğunu vurgular ve bunu aynı halkın birçok koloni kurmuş ve böylece kent planı kurma deneyimini birçok kez yaşamış olmasına bağlar (Wycheley, 1993, 14). Izgara planın, konutların yaşama mekanlarının güneye yönelmesinin bir sonucu olarak doğal biçimde geliştiği de iddia edilmektedir (Gürler, 1999, 235). Bu düşünceye göre yan yana duran bir sıra oda Yunan kent planlamasının ilk adımıdır. Batı Anadolu'da Geometrik ve Erken Arkaik dönemde konutlar birbirinden ayrı

konumlanırken, M.Ö. 7. yüzyıldan itibaren bu düzensiz yapıdan, birbirine yakın inşa edilmiş iki odalı konutlardan oluşan düzene geçilmiştir (Hoepfner, 1996, 157).

Organize planlı ilk Yunan şehri Rodos'taki Vroulia'dır (Akarca, 1987, 31). Burada organize plan ile kastedilen aynı istikamete yönelmiş eşit genişlikteki konutlardır. M.Ö. 7. yüzyılda Vroulia'da birbirine paralel iki sıra konut adası bulunmaktadır (Şekil B.29). Arkaik dönemde Bayraklı'nın da yine ızgara olmasa da böyle organize plana sahip bir kent olduğu bilinmektedir (Akarca, 1987, 31). Bayraklı'daki konutlar kuzey-güney doğrultusundadır ve doğu-batı doğrultusundaki "Athena Caddesi"ni kuzey-güney doğrultusundaki sokaklar keser (Şekil B.17.d).

Arkaik dönemde Batı Anadolu'da Bayraklı'dan başka da dik açılı sokaklar içeren kentler vardır. Foça'da bulunan M.Ö. 7. yüzyıl megaronları ya kuzey-güney ya da doğu-batı doğrultuludur (Özyiğit, 1996 ve 2003). Klazomenai'de ise Arkaik dönemde gerek evlerin, gerekse belirlenebilmiş sokakların yönlerinin, kentin tüm alanlarında hemen hemen aynı yönde olması (kuzeydoğu-güneybatı ya da kuzeybatı-güneydoğu), düzgün ızgara plan söz konusu olmasa da düzenli, belki de tasarlanmış bir kentle karşı karşıya bulunulduğunu düşündürmektedir (www.klazomeniaka.com...). Burgaz yerleşiminin M.Ö. 6. yüzyılda hipodamik planlama ilkelerine göre kurulduğunu gösteren kanıtlar bulunmaktadır. M.Ö. 5. yüzyıl ortalarından önce ise Arkaik kentin sokak izleri ve mülkiyet dokusuna uyumlu olarak, Burgaz yerleşimi hipodamik ilkelere göre yeniden kurulmuş olmalıdır (Tuna, 1998, 430). Milet'in Karadeniz'deki kolonileriden olan Olbia M.Ö. 6. yüzyılda bir yangından sonra tekrar kurulurken birbirini dik kesen sokak planı uygulanmıştır, fakat burada yapılan kazılarda ayrıntılar belirgin değildir (Wycherley, 1993, 16).

Arkaik dönemde Milet'te Kalabaktepe'de ve aşağı kesimde Athena Tapınağı ile Tiyatro Limanı arasında kalan bölgede yerleşme olduğu saptanmıştır. Yapılan kazılar sonucunda Kalabaktepe'nin doğu yamaçlarında teraslama yapıldığı anlaşılmıştır, fakat ne bu terasta ne de tepenin diğer yamaçlarında ızgara planın uygulandığına dair bir kanıt yoktur (Greaves, 2003, 105). Yapılar ızgara plandan ziyade tepeyi çevreleyen surlar doğrultusunda inşa edilmişlerdir. Kalabaktepe kadar sarp olmayan kentin aşağı kesiminde yapılan kazılarda da düzenli bir kent planının varlığını gösterir hiçbir ize rastlanmamıştır (Greaves, 2003, 106). Bunun yanında, Arkaik Milet'in tapınakları da kentin kuzey yarısına dağınık bir şekilde yayılmıştır, bu durum Arkaik Milet'te Metapontum gibi diğer planlı Yunan kentlerinde görülen kamu ve özel yapıların ayrı alanlarda gruplanması ilkesinin benimsenmediğini gösterir (Greaves, 2003, 108).

Milet İyon ayaklanmasının öncüsü olduğundan M.Ö. 494'te Persler tarafından tahrip edilmiştir. Herodotos'un aktardığına göre (VI-19, 20) erkeklerin çoğu öldürülmüş, kadın ve çocuklar ise köle olarak Susa şehrine götürülmüştür. Burada kral Dareios onlara daha fazla kötülük yapmamış ve onları Kızıl Deniz'deki Ampe şehrine yerleştirmiştir (Herodotos, VI-20). Herodotos, bu ifadeden sonra Ampe şehrinin aynı zamanda Dicle nehrinin denize döküldüğü yer olduğunu yazmaktadır, bu durumda Ampe şehri Kızıl Deniz'de değil, Basra Körfezi yakınlarında bir yerde olmalıdır. Bu dönemde Milet'in tüm halkının kentten gidip gitmediği, bir kısmının Milet'te kalıp kalmadığı tam olarak bilinmemektedir (Gorman, 2001, 147). Persler'in geri çekildiği Mykale savaşından sonra Miletliler şehirlerine geri dönmüşlerdir. Neticede halk Milet'i ızgara plana göre tekrar kurmuştur. Bu şehri kuran halk Ampe'den geri dönenler ve ilk savaştan kurtulanlarla beraber, Karadeniz ve Marmara kolonilerinden gelenler olmalıdır. Kolonilerden gelen halka yeniden yapılaşmada çalışmaları karşılığında Milet vatandaşlığı verildiği düşünülmektedir (Gorman, 2001, 149).

Milet kuzeydoğu-güneybatı yönünde uzanan bir yarımada'nın üzerine kurulmuştur (Şekil B.64). Şehrin ortasında ve en alçak noktasında kentin ticari, idari ve dinsel merkezi bulunmaktadır. Arazinin geri kalanı bir dama tahtası şeklinde eş konut parsellerine bölünmüştür. Şehrin kuzeyindeki ve güneyindeki insulalar birbirlerinden farklı büyüklüktedir.

Milet'in planı İtalya'daki çağdaşlarından farklıdır. İtalya'daki ızgara planlarda büyük ana caddeler ve onları kesen daha küçük sokaklar esas alınırken, Milet'te aşağı yukarı aynı ölçüde ve daha dar sokaklardan meydana gelen bir sokak dokusu söz konusudur (Akarca, 1987, 37).

Hippodamos'un Pire için yaptığı plan hakkında ise daha az şey bilinmektedir. ızgara planının kentin çeşitli bölümlerinde değişik yönlendirmeler ile kullanıldığı öne sürülmüştür, fakat bu durumu kanıtlayan belirtiler çok azdır (Wycherley, 1993, 17). Pire'de ızgara plan eğimli bir araziye uygulanmıştır. Pire'nin asıl önemi ilk defa eş parseller içindeki eş konutlar ile karşılaşılmasından gelmektedir. Pire'de bir yapı adası 8 konut alacak şekilde düzenlenmiştir.

Milet'te başlayan eşit parselizasyon ve Pire'deki tip evlerin demokrasi düşüncesinin bir yansıması olduğunu da düşünülmektedir (Abbasoğlu, 1996, 399; Hoepfner, 1996, 158). Akarca da (1987, 31) aynı şekilde ızgara planının toplumda bir eşitlik fikri doğmuş olmasının göstergesi olduğunu söylemektedir. Vita (1996, 263), bu eşitlik fikrinin (*isonomia*) daha koloniciler yeni yerleşim yerlerine varmadan gemide

başladığını söylemektedir. Ana yurdunu terk eden koloniciler artık tamamı ile kendi başlarındaydı ve işsiz ya da toprak sahibi bir vatandaş artık eşit haklara sahipti.

Milet ve Pire'deki bu gelişmelerden sonra Anadolu'daki birçok kent eşit konut parselleri içeren ızgara planı benimsemiştir; M.Ö. 5. yüzyılın sonunda Klazomenai halkı Kyton'da ızgara planlı ve eşit parselli yeni bir yerleşme kurmuştur (www.klazomeniaka.com...). Kara Yunanistanı'nda ise M.Ö. 432'de synoikismos ile kurulan Olynthos'ta ızgara plan uygulanmıştır. Buradaki konutlar eş parselizasyon ilkesine göre, bu kez pastaslı olarak inşa edilmiştir. M.Ö. 350'de Priene şehri yine aynı ilkeler doğrultusunda kurulmuştur. Izgara planının oldukça engebeli bir araziye uygulandığı Priene'de de konut parsellerinin yöneliminde diğer kentlerde olduğu gibi coğrafi yönlerin esas alındığı düşünülebilir. Kolophon'da ise kent meclisinde alınan bir karar ile kent yeni bir yerde tekrar kurulmamış, fakat eski parseller korunarak evler prostaslı konutlara dönüştürülmüş ve sokaklar birbirini dik kesen plana uygun hale getirilmiştir. Eşit parsellerin varlığı bilinmese de Herakleia/Latmos ve Knidos M.Ö. 4. yüzyılda eski yerleşim yerlerini terk ederek ızgara plana göre yeniden kurulan diğer kentlerdir.

Değerlendirme:

Sokakların birbirini dik kestiği ızgara planının ve bir hiyerarşi içinde de olsa eş konut parsellerinin tarih içinde Yunan şehir devletlerinden önce de örnekleri olduğu görülmektedir. Araştırmacıların bir bölümü Yunan şehir devletlerinin Doğu'daki kentlerde bulunan bu özellikleri alıp geliştirdikleri kanısındadır. Izgara planının ilk önce Doğu kültürü ile daha yakın ilişki içinde olan İyonya'da gelişmesi, Milet'in halkının dönüp şehirlerini kurmadan önce Doğu'da Dicle nehrinin kenarında oturmuş olmaları gibi etkenler bu kanıyı güçlendirmektedir.

Bununlar beraber araştırmacıların büyük bir bölümü ızgara planının ve eş parselizasyonun gelişmesine sebep olan durumları Helen mimarlığının kendi içerisinde aramaktadır. Özellikle kolonicilik faaliyetleri ile geliştirilen parselleme yöntemlerinin ızgara planının gelişmesinde büyük rol oynadığı düşünülmektedir. Belki de dama tahtası şeklindeki ızgara planının ilk ortaya çıktığı Milet kentinin de çok sayıda kolonisinin olması ve Milet'in yeniden inşasında bu kolonilerden gelen halkın da çalışmış olması bir tesadüf değildir.

Her iki teoriyi de destekleyecek yeterli kanıt olmamasının en büyük nedeni Batı Anadolu kentlerinin kolonilerinin ve Doğu'daki Yunan kentlerine ilham verdiği düşünülen kentlerin kazılarında yeterli bilgi edinilememiş olmasıdır. Bu konudaki yazılı kaynaklar da oldukça kısıtlıdır.

Bununla beraber kent planlaması gibi son derece önemli ve kapsamlı bir konuyu etkileyen tek bir kaynak olması da çok gerçekçi gözükmemektedir. Izgara plan ve tip evler geliştirilirken Yunan şehir devletlerinin Doğu'dan öğrendikleri ile kendi deneyimlerini harmanlamış olması daha makul gözükmemektedir.

4. TOPLUM YAPISIYLA İLİŞKİLENDİRME

4.1. Siyasal Yapı

Yunanistan'da siyasal yaşamın örgütleniş biçimi *polis* adı verilen kent devletleri şeklindedir. Kent devletleri dinsel, politik ve yönetim birimlerinin yer aldığı bir merkezi kısım (asıl kent alanı) ile bunun çevresindeki ekonomi alanı durumunda bulunan kırlık araziden (*chora*) oluşurdu.

Kara Yunanistan'ndaki Miken uygarlığı kuzeyden gelen Dor göçleri ile M.Ö. 1200/1150 civarında yıkılmıştır (Tekin 2006, 41). Dorlar'ın baskısı ile Aioller Kuzey Ege'ye, İyonlar ise Orta Ege'ye (İzmir ve çevresi) yerleşip Batı Anadolu'da kent devletleri kurmuştur (Thomson, 1988, 129). Daha sonra ise Dorlar Güney Ege'ye yerleşmiştir. Bu kent devletleri ilk zamanlarda boş arazilerden çok, zaten var olan merkezlerin yeniden iskan edilmesiyle kurulmuştur (Tekin, 2006, 44). İlk şehir devletlerinin İyonya'da ortaya çıktığı sanılmaktadır (Mansel, 1971, 100). Aynı kültürü paylaşan kent devletlerinin bir özelliği de hiçbir zaman bir araya gelip tek bir devlet çatısı altında toplanmamalarıdır (Tekin, 2006, 45).

Batı Anadolu'daki kent devletinin ilk aşamalarında (M.Ö. 11. yüzyıl) *basileus* adı verilen krallar yönetimi ellerinde tutuyordu (Tekin, 2006, 47). Atina'da da aynı şekilde M.Ö. 8. yüzyılın ortalarına kadar devletin başında kral bulunmaktadır (Bilgin, 2004, 8). 8. ve 7. yüzyılda siyasal örgütlenmelerdeki değişikliklerle güçlenen aristokratlar kralın yerine *arkhon* adı verilen üç asili getirmiş, böylece monarşi yerini oligarşiye bırakmıştır (Tekin, 2006, 47).

M.Ö. 7. yüzyılda gerek Atina gerekse de Batı Anadolu'daki kent devletleri denizcilik, ticaret ve bunun sonucu olarak da üretimde ileri gitmiştir. 7. yüzyılda Lidyalılar tarafından sikkenin de icadı ile beraber para ekonomisi ile ekonomik hayat iyice canlanmış, işçi, gemici ve tüccarlardan oluşan "orta sınıf" güçlenmiştir (Bilgin, 2004, 8). Bu yeni orta sınıfın köylülerle birleşip aristokratlara karşı mücadeleye girmesi Atina demokrasisinin de başlangıcı olmuştur (Bilgin, 2004, 8). Halk yasaların yazılı hale getirilmesini istemiş, soylu sınıf ile çatışmış ve galip gelmiştir. Böylece adeta Tanrı buyruğu sayılan sözlü yasalardan (*thesmoî*), toplumun her kesimine sosyal ve

siyasal yaşamda adil bir düzen sağlayan yazılı yasalara (*nomoi*) geçilmiştir (Tekin, 2006, 57).

Demokrasinin gelişmesinde başka bir önemli aşama olan tiranlar M.Ö. 7. ve 6. yüzyıllarda ortaya çıkmıştır. Bu sözcüğün kökeni Lidya dilinde “bey” ya da “efendi” anlamına gelen *tyrannos*’a dayanmaktadır (Tekin, 2006, 55). Tiranlar ezilen halkı yanlarına alıp, yasal yollardan değil fakat güç kullanarak iktidara el koyan kişilerdir. Bununla birlikte halkın sorumluluk almasını ve aktif olarak yönetime katılmasını sağlamışlardır (Bilgin, 2004, 9). Fakat sonraları halkın desteğini yitirmişler ve demokratik oluşumlar içinde kendilerine yer bulamamışlardır.

Atina’da M.Ö. 594’te başa geçen Solon 400 kişilik bir meclis kurarak halkın sorumluluğunu artırmıştır (Bilgin, 2004, 10). Solon’un Yunan siyasal yaşamına kazandırdığı diğer kurumlar Halk Meclisi (*Ekklesia*), Soylular-Aristokratlar Meclisi (*Areopagos*) ve Halk Mahkemesi (*Heliaia*)’dır. M.Ö. 6. yüzyılda başa geçen lider Kleisthenes Attika’yı *demos* denilen birliklere bölmüş ve bu demoslardan seçilen kişilerin oluşturduğu Beşyüzler Meclisi’ni kurmuştur (Bilgin, 2004, 11). *Boule* (Beşyüzler Meclisi), Halk Meclisi’nin çalışmalarını denetim altında tutan bir kurumdur. Halk meclisi ise adından da anlaşılabilirceği gibi vatandaşlardan oluşan bir meclisti. Bu meclise kadınlar, köleler ve *metoikoslar* (Atina’da ikamet eden yabancılar) dışında herkes katılabilirdi. Yetkileri arasında kanun çıkarmak, savaş ve barış ilan etmek gibi çok önemli konular da bulunurdu (Bilgin, 2004, 22).

5. yüzyılın ikinci yarısında Perikles, Soylular Meclisi (*Areopagos*)’u ortadan kaldırarak demokrasinin Atina’da iyice güçlenmesini sağlamıştır (Tekin, 2006, 84). Bu yüzyılda Atina’da sosyal hayatta da eşitlik ilkesinin benimsendiği görülmektedir. İşçi ve zanaatçılar için tek ücret uygulanması gündeme gelmiştir (Hoepfner ve Schwandner, 1994, 256). Yüzyılın başında mezarlıklarda anıtlar yasaklanmış ve tek tip bir mezar taşının uygulanmasına başlanmıştır (Hoepfner ve Schwandner, 1994, 256). Tüm bu düzenlemeler vatandaşlar arasında eşitliği sağlamak adına yapılmıştır.

Atina’daki bu demokratik gelişmelere karşın, M.Ö. 546 yılında Pers Kralı Kyros Lidya İmparatorluğu’nun başkenti Sardis’i ele geçirmiş ve Anadolu 200 yıl sürecek olan Pers egemenliğine girmiştir. Kyros, Anadolu’yu yerel yönetim sistemi olan satraplıklara ayırmıştır (Bury ve Meiggs, 1975, 149). Satraplar hüküm sürdükleri topraklarda adeta kral yetkilerine sahiptir (Tekin, 2006, 74). Bunun yanında Batı Anadolu kentlerinde satraplar tarafından desteklenen tiranlar hüküm sürmektedir (Gorman, 2001, 129-130). Tiranlar satraplara bağlı kaldıkları sürece hüküm

sürdükleri kentlerde istediklerini yapma yetkisine sahiptir (Bury ve Meiggs, 1975, 149). Persler M.Ö. 494'te çıkan İyon ayaklanmasını bastırdıktan sonra bazı kentlerin demokratik yönetim isteğine olumlu yaklaşmıştır (Tekin, 2006, 76). 5. yüzyılda İyonya'da tiranlar ile beraber *epimenioi* adı verilen yöneticilerin de bulunduğu oligarşik bir düzen olduğu sanılmaktadır (Gorman, 2001, 93).

M.Ö. 479 yılında Persler Mykale (Samsun Yarımadası) savaşında yenilerek Batı Anadolu'dan çekilmek durumunda kalmıştır (Bilgin, 2004, 12). Bu tarihten sonra Batı Anadolu kent devletlerinin tekrar eski yönetim sistemi olan oligarşiye döndüğü sanılmaktadır (Gorman, 2001, 12). 445 sıralarında Milet'te Atina'dakine benzer demokratik bir yönetim uygulandığı düşünülse de bu durum tam aydınlanamamıştır (Gorman, 2001, 221). 440 sıralarında ise Samos'ta demokrasiye geçildiği sanılmaktadır (Gorman, 2001, 236). M.Ö. 431 yılında Sparta ile Atina arasında Peloponnes Savaşı başladığında kendi başlarına kalan Batı Anadolu kentleri 386'da yapılan bir antlaşma ile tekrar Pers İmparatorluğu'na bağlanmıştır (Magie, 2003, 6). Bu durum İskender'in Anadolu'ya girip (M.Ö. 334) Pers egemenliğine tamamen son vermesine kadar sürmüştür (Magie, 2003, 6). Kısacası Batı Anadolu'daki kent devletleri tam anlamıyla demokratik bir yönetime ancak Helenistik dönemde geçebilmiştir (Magie, 2003, 9). Bu durumda 479'da Milet ızgara plana göre yeniden kurulurken, demokrasi değil, oligarşi ile yönetilmektedir.

Batı Anadolu'da Arkaik ve Klasik dönemlerde tam demokratik bir yönetimden söz edilemese de Atina'daki eşitlik düşüncelerinden etkilendiği sanılmaktadır. Özellikle Pers savaşlarından sonra Panhelenizm düşüncesi ile beraber böyle bir etkiden söz edilebilir. Pers savaşlarından önce Yunan şehir devletleri arasında dil, din ve gelenek açısından birlik olsa da Yunanlı bir kimlik altında birleşmiyorlardı (Kallet, 2000, 173). Pers savaşlarından sonra ise Yunan şehir devletlerinin halkı kendilerini barbar olarak nitelendirdikleri Persliler'den ayıran ortak gelenek ve değerlerinin farkına varmıştır (Kallet, 2000, 173). Böylece ortaya çıkan "Panhelenizm" düşüncesinin temelinde iki amaç yatmaktadır: politik özgürlük (*eleutheria*) ve yasalara saygı (*nomos*). Bunları tek bir otokratik liderin buyruğunda yaşayan Persliler'den kendilerini ayıran değerler olarak görüyorlardı (Kallet, 2000, 173). Farkına varılan bu kimlik birliği bilinci mimariye de yansımıştır. Daha önce de belirtildiği gibi Arkaik dönemin konut mimarisi daha çok yerel alışkanlıklar ile şekillenmiştir ve bölgeler arasında mekan organizasyonu ve kullanımı açısından farklılıklar bulunmaktadır. Klasik dönemde ise gerek Batı Anadolu'daki konut mimarisi kendi içinde değerlendirildiğinde, gerekse de Yunanistan ile karşılaştırıldığında konut mekanlarının daha genel bir çerçevede içinde

tanımlanabildiği görülür. Bu durum da Panhelenizm düşüncesi ve bu düşüncenin güçlendiği tarih ile örtüşmektedir.

Atina demokrasisinde yurttaşlar yasama hakkını bizzat kendileri mecliste yer alarak kullanır. Bu durum halkın yönetime bir temsilci aracılığı ile değil, doğrudan katılımını sağlaması bakımından önemlidir. Vatandaşlar sadece yasama değil, yürütme ve yargı yetkilerine de sahiptir. Yurttaşlara görevleri karşılığı para ödenmez. Ücret uygulamasına 5. yüzyılda geçilmiştir. Görevliler kura ve sıra usulü ile seçilir (Bilgin, 2004, 30). Atina demokrasinin temelinde yatan ilke *isonomia* insanların eşit haklara sahip olması anlamına gelir.

Demokrasi insanların özgür düşüncelerine olanak tanınması ve düşüncelerini rahatça söyleyebilecekleri ortam yaratması açısından önemlidir. Tüm vatandaşların yönetime katılması siyasal ve toplumsal konularda düşünce üretip tartışmalarına neden olmuş ve bu da özgür düşünceyi ve felsefeyi geliştirmiştir (Bilgin, 2004, 186). Bunun yanında felsefi bir takım düşünceler de demokrasiyi, özellikle de insanlar arasındaki eşitlik düşüncesini beslemiştir. 5. yüzyılda Protagoras ve Sokrates tarafından geliştirilen hümanist düşünceler Stoa Okulu'nda tüm insanların eşit ve doğanın bir parçası olduğu görüşünü doğurmuştur (Bilgin, 2004, 147-148). Euripides köleliğe baş kaldırmayı, Hippokrates ırk, cins ayrımı yapmadan tüm insanları eşit görmeyi, Platon ise kadın erkek eşitliğini savunmaktadır (Bilgin, 2004, 148).

Fakat Yunanlı filozofların her zaman demokratik yönetimi benimsediğini söylemek yanlış olur. Pythagoras ve Sokrates demokrasi yerine oligarşik yönetimi savunmuştur (Bilgin, 2004, 26-27). Bazı entelektüeller halkın yönetimini zayıf bir sosyal yapı olarak nitelendirmiş ve güçlünün diğerlerini yönettiği doğanın kurallarına aykırı bulmuştur (Osborne, 2000, 124). Nitelikleri eşit olmayan insanların eşit haklara sahip olamayacağını savunmuşlardır (Osborne, 2000, 125). Aristoteles ise seçimlerin demokratça olmasını fakat yöneticilerin bilgi ve beceri sahibi insanlar olmaları gerektiğini söylemektedir (Bilgin, 2004, 30).

Monarşik ve oligarşik yönetimlerde kentin siyasal ve dini merkezi kral ya da tiranların konutlarının bulunduğu akropoldür (Wycherley, 1993, 5). Zamanla aristokrasiden demokrasiye geçilirken kentin siyasal merkezi de agora olarak değişmiştir (Wycherley, 1993, 6). Aristokraside siyasi otorite kral ya da yöneticinin evi ile temsil edilirken, Klasik çağdan itibaren demokratikleşme ile beraber kamu yapıları siyasi otoriteyi temsil etmektedir (Kolb, 1996, 150). Yeni kurulan kentlerde agora çevresinde toplanan kamusal yapılara büyük alanlar ayrılırken konutların

yerleşebileceği alanlar sınırlandırılmıştır. Örneğin Priene kentinde alanın %30-40'ı kamu yapılarına ayrılmıştır (Kolb, 1996, 150).

İyonya'daki Arkaik dönem yöneticilerinin konutları hakkındaki bilgi kısıtlıdır. Erythrai'de M.Ö. 8. yüzyılın sonuna tarihlenen yöneticin evi kentin akropolünde Athena Tapınağı'nın podyumuna bitişik bir şekilde inşa edilmiştir (Akurgal, 1987, 393-394). Bu konut megaron planlıdır. Aynı yüzyıla tarihli Emporio yerleşiminde de benzer şekilde akropolde bulunan bir megaron yöneticinin evi olarak yorumlanmıştır (Snodgrass, 2000, 424). Bu konutların tek mekanlı olması politik ve idari işlevlerin yöneticinin konutundan ayrı bir yapı ya da yapılarda yer aldığını gösterir. Bayraklı'da kral (ya da tiran)ların konutları diğer konutlardan bir iç surla ayrılmamıştır, fakat yerleşmedeki konutların soylulara ait olduğu, işçi ve Helen olmayan yerli halkın konutlarının ise sur duvarlarının dışında olduğu sanılmaktadır (Akurgal, 1996, 135). Bayraklı'da M.Ö. 630 civarına tarihlenen krala ya da tirana ait konut bir avlu çevresinde sıralanmış dikdörtgen planlı odalardan oluşmaktadır (Şekil B.17.c). 7 numara ile gösterilen mekanın andron olduğu sanılmaktadır (Akurgal, 1996, 127). Bu konutun güneyinde aynı tarihte yapıldığı sanılan bağımsız bir megaron yapısı bulunmuştur. Bu yapının tiranın yerleşmedeki soylular ile toplanıp kararlar aldığı andron yapısı olduğu sanılmaktadır (Akurgal, 1996, 28). 4. yüzyılda Athena Caddesi'nin kuzeybatısındaki çok odalı ve avlulu konut da yine yöneticiye aittir (Şekil B.17.e). Bunun kuzeyinde bulunan avlulu yapının ise kralın ileri gelen soylular ile toplantı yaptığı yapı olduğu düşünülmektedir (Akurgal, 1996, 134). Burada da yine yöneticinin oturduğu ve çalıştığı yapıların ayrı olduğu görülmektedir. Yöneticinin bu kadar büyük bir evde oturması Klasik dönemin demokrasi anlayışına uymamaktadır. Bu yapının büyüklüğü aynı tarihlerde Anadolu'nun Pers yönetimi altında olması, dolayısı ile tiranların Doğu ülkelerinin adetlerine özenmesinin sonucu olması ile açıklanabilir (Akurgal, 1996, 134).

Karya ve Likya'da Arkaik döneme ait yerleşimlere yöneticinin konutunu da içeren bir akropolis ve bunun çevresinde bulunan konutlar hakimdir. Alazeytin Kalesi'nde bir iç surla çevrili olan yöneticinin evi avlulu bir kompleks şeklindedir (Radt, 1970, 31). Bu konut yerleşimin tepe noktasında bulunur (Şekil B.25.a). Diğer varlıklı ailelerin konutları ise yerleşimin doğu eteklerinde yer almıştır, bu konutlar da avlulu ev şeklindedir. Güney eteklerde ise zanaatçılara ait olduğu sanılan daha küçük konutlar belirlenmiştir. Soylu ailelerin konutlarının yer aldığı, ikametden çok savunma, yönetim ve kült ağırlıklı bir işlevi olan Alazeytin Kalesi'ndeki konutlar arasında böylece bir hiyerarşi olduğu gözlenmektedir (Kolb, 1996, 149). Likya yerleşimlerinde de yöneticinin konutu genelde yerleşmenin akropolünde bulunmaktadır. Fakat Avşar

Tepesi'nin akropolündeki hiçbir yapı konut olarak tanımlanamamıştır (Thomsen, 2002, 61). Yerleşimde agoranın yanındaki iki büyük konuttan birinin yöneticinin konutu olduğu sanılmaktadır (Şekil B.26.d). Akropoldeki yapıların işlevi ise yönetim olarak tanımlanmıştır (Thomsen, 2002, 61). Bununla beraber Avşar Tepesi'ndeki yerleşimde Alazeytin Kalesi'nden farklı olarak sadece aristokratlar değil, geçimini çevredeki çiftliklerden sağlayan kalabalık bir nüfus da surlar içinde barınmaktadır (Kolb, 196, 149). Likya yerleşmelerinden Ksanthos'ta, Sura'da, Kandyba ve Hoyran'da da yöneticilerin konutları bulunmuştur, fakat belli bir tipolojiden söz etmek mümkün değildir (Işık ve Yılmaz, 1996, 173). Sura akropolündeki bey konağı bir avlunun iki yanına dizilmiş dikdörtgen planlı odalardan oluşmaktadır (Işık ve Yılmaz, 1996, 173). Avlu üstü açık bir koridor şeklindedir.

Batı Anadolu'nun yönetiminde önemli bir yere sahip olan tiranların konutları hakkındaki bilgi oldukça kısıtlıdır. Arkeolojik olarak kalıntıları bulunabilen tek tiran konutu Larisa akropolisinde bulunan saraylardır (Kiegeland, 1993, 46). Herodotos da (III- 41, 121, 123) ise Samos tiranı Polykrates'in sarayından söz etmektedir, fakat bu yapının kalıntıları bulunamamıştır (Kiegeland, 1993, 47). Tiranların konutlarının akropolde mi yoksa kentin başka bir yerinde mi olduğu tam açıklık kazanmamıştır (Kiegeland, 1993, 46). Yunan şehirlerinde tiranların idari işleri akropolden yürütürken konutlarının başka bir yerde olmasının daha yaygın bir uygulama olduğu sanılmaktadır (Kiegeland, 1993, 57). Karya ve Likya için veriler kesin olmasa da İyonya'da yöneticilerin oturduğu ve yönetim işlerini yürüttüğü yerlerin tek çatı altında toplanmadığı görülür. Samoslu Polykrates'in sarayında ve Larisa'daki tiran saraylarında ise bu iki işlevin beraber olduğu sanılmaktadır (Kiegeland, 1993, 48, 49).

Andron tiran saraylarının ana odasıdır (Kiegeland, 1993, 49). Bu mekan aristokratların bir araya toplanıp kararlar aldığı bir kabul odası işlevi görür (Kiegeland, 1993, 49). Andronlardaki symposiona katılmak demek politik kararlara katılmak demektir. Larisa akropolünde kabul salonu işlevi gören megaron M.Ö. 6. yüzyılın sonunda inşa edilmiştir. 5. yüzyılda ise bu yapıya sonradan eklenen yaşama mekanları ile bir iç avlu çevresinde oturma ve andron işlevleri birleştirilmiştir (Şekil B.15). Tiranların hem konut hem de idari işlerinin bir arada bulunmasının Pers geleneğinden⁴⁵ etkilenmelerinin sonucu olduğu düşünülmektedir. Klasik dönemin demokratik şehir devletlerindeki konutlarda her konutta bir andron olması, andronun bu aristokratik güç paylaşımı ve politik karar vericilik işlevinin artık halka geçmiş olması olarak yorumlanmaktadır (Hoepfner, 1989, 10; Kiegeland, 1993, 49).

⁴⁵ Susa Sarayı, bkz. "Doğu Uygarlıklarının Etkisi"

Elde bulunan kısıtlı örneklerden erken zamanlarda yönetici ve tiranların konutlarının avlu çevresinde sıralanan dikdörtgen planlı mekanlardan oluştuğu ve bir androna sahip olduğu sonucu çıkmaktadır. Klasik dönemde bu şema halka ait konutların genel yapısıdır, bu düzendeki konutların halk tarafından da uygulanması demokratikleşme sürecinin bir etkisi olarak yorumlanabilir. Siyasi otoritenin paylaşılması halkın konutlarının birbiri ve yöneticinin konutu ile olan farkını ortadan kaldırmıştır.

Klasik dönemin ızgara planlı, eşit insulalı, tip evler içeren kentlerinin de demokrasiyle gelen eşitlik fikrinin mimariye yansımalarından biri olduğu düşünülmektedir (Hoepfner ve Schwandner, 1994, 312). Yeni kurulan bir kentin eşit arazilere bölünüp halka dağıtılmasına *isomoiria* (eşit pay) denilmektedir, bu uygulama sadece konut insulaları için değil, kentin dışındaki tarım alanları ve mezarlıklar için de geçerlidir (Hoepfner, 1989, 9). Bu araziler de tıpkı siyasal görevler gibi kura ile belirlenir. Fakat bu eşit insulalardaki konutların gerçekten tek tip olduğunu kanıtlamaya yetecek kadar örnek bulunmamaktadır. Olynthos'ta tüm evlerin aynı olmadığı bilinmektedir. Pire ve Priene kentlerindeki tip evlerin rekonstrüksiyonları ise birden çok evin ayakta kalan kısımları birleştirilerek elde edilmektedir (Hoepfner, 1989, 11) ve hepsinin aynı olduğunu kanıtlamaz. Antik metinlerde ise "bir örnek ve eşit konutlar"dan açık bir şekilde bahseden tek kişi Platon'dur (Hansen, 1989, 15). Kent kurulurken halka dağıtılan eşit arsalarda herkesin belki bir mimar yardımıyla kendi konutunu yapmış olması da muhtemeldir (Hansen, 1989, 113). Bunun yanında özellikle kolonicilik faaliyetleri ile yeni kurulan kentlerde halka eşit arazi verilmesinin başlangıçta herkese eşit koşullar sağlaması açısından da tercih edildiği düşünülebilir (Hoepfner ve Schwandner, 1994, 257). Birbirinin tamamen aynısı konutlar için yeterince kanıt olmasa da eşit arsalar demokrasi düşüncesinin en azından kent planlarını etkilediğinin göstergesidir.

Bunun yanında Robinson ve Graham (1938, 146) sadece kentin değil Olynthos'taki konutların iç mekan düzenlemelerinin de eşitlik ilkesini yansıttığını söylemektedir. Kentin insulalara bölünmesi gibi konut da kendi içinde bölümlere ayrılmaktadır, böylece konum ve büyüklük olarak diğerlerinden öne çıkan baskın bir oda bulunmamakta, tüm odalar eşit bir şekilde yan yana dizilip avluya açılmaktadır (Robinson ve Graham, 1938, 147).

Değerlendirme:

Atina'da demokrasinin gelişimi 7. yüzyıl ve sonrasında izlenebilmektedir. Fakat Batı Anadolu'daki kent devletleri için durum Atina kadar belirgin değildir. Tam anlamıyla

demokratik bir yönetime ne zaman geçtiği bilinmese de Pers satrapları hüküm sürerken bile Atina'daki siyasi hareketlerden etkiler alınmıştır. Düşünce tarihi de bu savı destekler niteliktedir.

Monarşik ve oligarşik yönetimlerde kent ve konut tasarımlarında hiyerarşi ön plandadır. Yöneticinin ve bazen Alazeytin Kalesi'nde olduğu gibi aristokratların konutları akropolde bulunmaktadır, fakat bu durum yönetim kadar savunma açısından da gerekli bir düzenlemedir. Yöneticilerin konutlarının Geometrik dönemde sadece ikamet işlevini üstlendiği, Arkaik çağdan itibaren ise Persler'in de etkisi ile beraber tiran konutlarında yönetim ve ikametgah işlevlerinin bir avlu çevresinde tek bir yapıda birleştirildiği görülmektedir. Andronun siyasal bir temsil aracı olarak kullanıldığı bu konutların düzenlemesi Klasik dönem konutları ile benzerdir. Miken saraylarındaki düzenin prostaslı konutların öncüsü sayılması da bu çerçevede ele alınabilir.

Demokrasi düşüncesi konutların düzenlenişi ile beraber kent tasarımını da etkilemiştir. Fakat kentin arazisini ızgara plana göre eşit bir şekilde bölmenin aynı zamanda kolay ve hızlı bir yöntem olduğu da unutulmamalıdır. Kentleri yıkılan Miletli'lerin ve yaklaşan savaş için bir limana (Pire) ihtiyacı olan Atinalılar'ın bu kentler kurulurken uygulamayı hızlandırmaya çalışmaları makul gözükmemektedir. Bunun yanında 4. yüzyıl ve sonrasında bu planın birçok kent tarafından uygulanması (Priene, Herakleia, Knidos, Magnesia vb.) ve bu kadar benimsenmesinde demokrasi ve eşitlik gibi bir takım siyasal ve toplumsal düşüncelerin etkisi olduğunun göstergesi sayılabilir.

4.2. Aile Yapısı ve Ekonomi

Antik dönem konutlarını daha iyi anlayabilmek için bu yapılarda geçen hayatı bilmek önem taşımaktadır. Genel olarak Antik dönemdeki sosyal yaşam kazılarda bulunan objelerden, vazo ya da mezar stellerinin üzerindeki resimlerden ve zamanın yazılı kaynaklarından edinilmektedir (Nevett, 1999, 4 ve 11). Arkaik ve Klasik dönemler için yazılı kaynaklar hem çok sınırlıdır, hem de çoğu taraflı bir şekilde yazılmıştır. Durum tasvirinden çok ideal olanı anlatma yönündedir, ayrıca bu kaynaklar erkekler tarafından yazılmış olduğundan kadınların bakış açısını içermemektedir (Nevett, 1999, 11). Bunların yanı sıra yazılı metinler çoğunlukla Atina kökenlidir, bu yüzden yazılanları diğer Yunan şehir devletleri için de geçerli saymak yanıltıcı olabilir (Nevett, 1999, 4). Yunanistan anakarası ile adalardaki ve Anadolu'daki yaşam birbirinden farklı olabilir (Deighton, 2005, 9), fakat araştırmacılar aradaki farklılıkları bilebilecek verilerden yoksundur. Bu yüzden Atinalı yazarlar tarafından (Hesiodos,

Ksenophon, Lysias) kaleme alınan konuların Batı Anadolu, özellikle İyonya⁴⁶ dışındaki bölgeler için geçerli olamayabileceği dikkate alınmalıdır.

Klasik dönem Yunan şehir devletlerinde ev halkı “çekirdek aile”den oluşmaktadır. Buna bazen yaşlı akrabalar, köleler ve çok sık olmasa da sütannesi gibi diğer üyeler eklenmektedir (Jameson, 1990, 106).

Yunan dünyasına Karanlık çağlardan (M.Ö. 1000-700) itibaren ataerkil bir aile düzeni hakim olmuştur (Bilgin, 2004, 67). Bu düzende kadın ve erkeğin görevi ve sorumluluk alanları birbirinden farklı tanımlanmıştır. İdeal olan durumda kadın ev işleri ile ilgilenirken, erkek dışarıda çalışır ya da vatandaşlık görevlerini yerine getirirdi⁴⁷. Antik kaynaklardan edinilen bu bilgilerin tarafsızlığı tartışmalıdır ve her zaman pratikte karşılıkları olmayabilir. Örneğin tarım ile geçinen bir ailede kadın da tarlada çalışmıştır. Kadınların özgürlükleri ailelerin sosyal ve ekonomik yapılarına göre de farklılık gösterir. Yoksul ailelerde kadının dışarıda çalışarak evin ekonomisine katkı sağladığı bilinmektedir (Kuban, 1988, 6). Sokrates’in annesinin çamaşırcı, Euripides’ininkinin ise manav olduğu sanılmaktadır (Deighton, 2005, 40).

Evlenecek kadın ve erkeklerin aynı sosyal sınıftan gelmeleri istenirdi, çünkü annenin siyasi hakkı olmasa da soyu erkek çocuğunun toplumdaki konumu için önemliydi (Kuban, 1988, 7). Kadının toplumdan uzak tutulmaya çalışılmasının başlıca nedeni de mal varlığı ve vatandaşlığın yasal aile kurumu içinde kalmasını sağlamaktır (Deighton, 2005, 41).

Günümüzde olduğu gibi bu dönemde de toplumun en küçük sosyal ve ekonomik birimi aile idi. Aile aynı zamanda kendine ekonomik olarak da yeten bir birim olmuştur, çünkü yiyeceğin işlenmesi ve giyecek üretiminin büyük bir bölümü evde yapılırdı. Bunun yanında zanaatkarların işlikleri çoğu zaman evde avlunun bir köşesinde yer alırdı. Bazen bir ya da iki köle ile beraber yürütülen ev ekonomisi son derece yaygındı. Klasik dönemde çiftçilerin dahi kentte oturduğu ve bir takım işlerini evlerinden yaptığı bilinmektedir (Jameson, 1990, 103). Yani konut aslında sadece yaşama değil aynı zamanda da bir çalışma mekanı idi. Bu durum mimari olarak da karşılığını yaşama kanadından ayrı olarak inşa edilen işliklerde bulmuştur. Bu mekanlara giriş avludandır ve mekansal olarak yaşama birimlerinden ayrılmıştır.

⁴⁶ Antik dönem Yunan halkı dört *phyla* ya da kabileden oluşur, bunlar Akalar, Dorlar, Aioller ve İyonlardır. Yunan anakarasındaki tek İyon şehri ise Atina’dır. Aioli yerleşmesi olan Midilli (Lesbos) ve Dor yerleşmesi olan Rodos hariç tüm Ege adaları İyon’dur. Batı Anadolu’da İzmir ve çevresine İyonlar, güney kısımlarına Dorlar, kuzey kısımlarına ise Aioller yerleşmiştir.

⁴⁷ Sadece özgür erkeklerin vatandaşlık hakkı vardı.

Bazı araştırmacılar tarafından ev dışıl, polis (kent) ise eril mekan olarak tanımlanmıştır (Nevett, 1999, 4). Fakat bu yargı da yine ideal bir durumu anlatmaktadır ve pratikte her zaman karşılığını bulmayabilmektedir. Dış mekan hareket ve iletişim tanrısı Hermes, iç mekan ise ocak ile sabit ve taşınmazların tanrıçası Hestia ile özdeşleştirilmektedir (Jameson, 1990, 105). Hermes aynı zamanda iç ve dış mekan arasındaki sınırın koruyucusu kabul edilir. Avlunun tanrısı ise Zeus Herkeios'dur (Jameson, 1990, 105). Tanrının avluda bir sunağı bulunmaktadır fakat sunak olmadığında da tören yapılabilir. Tören genelde sunulan yiyeceklerin ateşe atılması ya da yere dökülen şarapla gerçekleşmektedir (Hoepfner, 1996, 155). Tanrılar için kurban kesimi de gene avluda yapılır. Zeus Ksetios ailenin ambarlarının ve yiyecek stoklarının koruyucusudur. Sokak kapısının yanında sınırın koruyucusu görevindeki küçük Hermes heykelleri bulunabilmektedir (Jameson, 1996, 105). Klasik dönemde avlu kapısının önündeki vestibülde bu heykellerin bulunduğu sanılmaktadır.

Genel olarak evdeki gündelik yaşam mevsime göre avlu, prostas/pastas ve oikosta geçmektedir. Evin kuyusu avluda bulunduğundan ev işlerinin hava şartları el verdiğince burada yapıldığı düşünülebilir. Yemeğin avluda ya da prostasta pişirildiği sanılmaktadır. Bazı kentlerdeki konutlarda, örneğin Olynthos'taki evlerde, kapalı bir mutfak tanımlanmış olmakla beraber bu mekanın işlevi kesin değildir⁴⁸. Sabit ocaklar avlu ya da oikosta bulunabilir, bunun yanında taşınabilir ocaklar ve mangallar da oldukça yaygındır. Avluda sebze ve şifalı bitkilerin de yetiştirildiği düşünülmektedir. Ayrıca evde hayvanlar varsa bunlar avluda ya da avlunun bir köşesindeki ahırda barınmaktadır.

Gündelik yaşamı daha iyi anlamak için evde erkeklerden daha çok vakit geçiren kadınların uğraşlarına göz atmak yararlı olacaktır. Yemek pişirmenin yanında kadınların başlıca uğraşları çocukları yetiştirmek, yiyecek stoklarını kontrol etmek, köleleri denetlemek, yün örmek, elbise dikmek ve onarmak olarak sıralanabilir. Ksenophon, Oikonomikos (VII.- 32 vd.), adlı eserinde Iskhomakhos'un karısının yükümlülüklerini hizmetkarları denetlemek, aile bütçesini gözetmek, yeterince giysi bulunmasını sağlamak, kilerlerin durumunu kontrol etmek, hasta hizmetkarların bakımı ile ilgilenmek, hizmetçilere yün eğirmeyi ve ev işlerini göstermek olarak sıralamaktadır. Bu işlerden dokuma ve giysi üretimi kadının en çok zaman harcadığı uğraştır (Deighton, 2005, 56). Dokuma uzun ve zahmetli bir iş olduğu kadar geniş alan da gerektirir. Bu yüzden bu iş için ayrı bir odanın (gynaikonitis) var olduğu düşüncesi ortaya atılmıştır (Deighton, 2005, 57). Fakat buluntular bunu kanıtlamaz.

⁴⁸ Bkz. "3.1. Mekanların Yerleşim ve Kullanım İlkeleri"

Antik dönem evlerinde evin çok çeşitli bölümlerinde dokuma tezgahı ağırlıkları bulunmuştur. Şekil A.40.d'de Olynthos'tan bir grup evde dokuma tezgahı ağırlıklarının bulunduğu yerler gösterilmiştir. Yerleri çok değişken olmakla beraber bu ağırlıkların avlu yerine genelde kapalı mekanlarda bulunduğu görülmektedir.

Erkekler ise günü dışarıda ya da işliğinde geçirdikten sonra akşam yemeğinde evde konuklarını ağırlardı. Yaygın kanı symposion adı verilen bu toplantılara evli kadınların katılmadığı yönündedir. Symposionlar sadece eğlenceli içki alemleri olmanın ötesinde aynı zamanda felsefi ya da politik tartışmaların da gerçekleştirildiği toplantılardır. Bu yemekler için özel bir mekan olan andron kullanılırdı. Andronların avluda ayrı bir girişi bulunur, çünkü bu mekanın yarı özel yarı kamusal bir karakteri vardır (Hoepfner, 1996, 159).

Ev eşyaları genelde basit ve taşınabilir nesnelerden oluşmaktadır (Deighton, 2005, 71). Giysi ve battaniye gibi eşyalar sandıklarda saklanmakta, elbise dolabı gibi mobilyalar bilinmemektedir (Deighton, 2005, 71-72). Mücevherat için ise daha küçük sandık ve kutular bulunmaktadır. Çanak çömlek genelde duvarlara asılır. Yiyecekler ise seramik veya toprak kaplarda saklanır. Diğer mobilyalar sandalye, tabure, yemek ve uyumak için kullanılan hafif divanlar ile masalardan oluşmaktadır (Deighton, 2005, 72). Masalar yuvarlak ya da dikdörtgen ve üç ayaklıdır (Deighton, 2005, 72). Hepsinin ortak özelliği basit ve hafif oluşlarıdır⁴⁹. Araç gereç ve kap kacak asılmayan duvarlara duvar süsleri yerleştirilmektedir. Andronların mobilyaları özeldir. Yemek tek kollu bir divan olan klineler üzerine uzanılarak yenmektedir. Klinelerin tek kolu üzerine yastık veya minder konularak rahatlık sağlanır.

Antik Yunan dünyasında hem ekonominin hem de kültürün gelişmesinde kölelerin büyük payı vardır. Üretimin her evresinde kullanılabilen köleler sayesinde vatandaşların siyaset ve felsefe ile ilgilenecek zamanları kalmaktadır. Yoksul aileler haricinde genelde ailelerin evde çalışan kölelere sahip olduğu düşünülmektedir (Jameson, 1990, 104). Evde çalışan köle de "oikos"un bir sakini kabul edilirdi (Davidson, 2000, 158). Bugüne kadar kazısı gerçekleştirilen evlerde ayrı köle mekanlarına rastlanmamıştır (Jameson, 1990, 104). Bu yüzden kölelerin genelde buldukları yerde ya da efendilerinin yanında uyudukları sanılmaktadır. Sonuçta bir evde birkaç köleden fazlası olmadığı için herhalde çok özel bir düzenleme gerekmemiştir (Jameson, 1990, 104).

Günümüzün konutlarının bir özelliği tek bir bireye ait olan mekanlar içermesidir. Yatak odası böyle bir odadır ve ne işlev içerirse içersin özelliği bir ya da iki kişiye ait

⁴⁹ Bazı vazo resimlerinde birkaç tane mobilyayı üst üste koyarak taşıyan hizmetkarlar betimlendiğinden bu mobilyaların hafif oldukları sonucuna varılmıştır.

olmasıdır. Yunan konutlarında ise “thamos” olarak adlandırılan mekan yatak odası olarak tercüme edilir. Fakat Yunan ailesinin fertlerinde bu derece bir kişiselleştirme olgusunun olup olmadığı bilinmemektedir (Nevett, 1999, 40).

Yaşanan ekonomik değişimler de konut mimarisine yansımıştır. 10. yüzyıldan 8. yüzyıla kadar tüm Yunan dünyasında olduğu gibi Batı Anadolu'daki kentlerin de temel geçim kaynağı tarımdı (Gorman, 2001, 47). Bu dönemde ülkeler arası deniz ticareti Fenikelilerin denetimi altındaydı (Bilgin, 2004, 82). Tarımsal olan bu toplumlarda konutların dağınık biçimde yerleştiği düşünülmektedir (Abbasoğlu, 1996, 395). Tam bir kentleşmeden söz edilemez. Evlerin genelde tek odalı olduğu görülmektedir; bazı yoksul konutlarda en fazla 20 m² büyüklüğündeki bir odada beşten fazla kişi bir arada bulunurdu (Hoepfner, 1996, 155). İklim koşulları da göz önüne alındığında bu dönemde evin önündeki açık alan belki de tüm yıl boyunca kullanılabilirdi (Hoepfner, 1996, 155). Klasik dönemdeki mekan ya da duvarlarla çevrili avlu birimi yerine bu dönemde evin önünde bulunan açık bir alan bu işlevi görmektedir. Daha varlıklı aileler, bir avlu çevresinde geniş bir kompleks oluşturacak şekilde çok odalı konutlara sahip olabiliyordu (Hoepfner, 1996, 155), örneğin Bayraklı'da M.Ö. 8. yüzyıla ait avlulu ve çok odalı bir konut bulunmuştur.

Dağınık yerleşme söz konusu olsa da ailelerin birbirine yakın yaşamış oldukları görülmektedir. Buna Emprio'daki yerleşim örnek gösterilebilir. Evin merkezi, sabit durması şart olmayan, konut ile özdeşleştirilen ocaktı. Hestia hem iç mekan hem de ocak tanrısı idi (Abbasoğlu, 1996, 398). Yemekte çocuklar, ebeveynler ve yaşlılar ateşin çevresinde bir araya gelirdi (Hoepfner, 1996, 155). Ateşin aynı zamanda kutsal bir işlevi de vardı, tanrılara sunulan yiyecekler ateşe atılırdı (Hoepfner, 1996, 155). Yemeklerden önce tanrılara dua edilir, onların sunu yapılırdı. Duvara bitişik uyuma yerlerinin varlığı bilinse de ahşap yatak ya da mobilya hakkında bir bilgi yoktur (Hoepfner, 1996, 155). Bazen odanın duvarlarından bir ya da birkaçında Emporio'da olduğu gibi yükseltilmiş uyuma alanları bulunmaktadır.

Milet ve Foça'nın Karanlık çağların sonundan itibaren denizcilik ve ticaret ile uğraşmaya başladığı bilinmektedir. Milet 8. yüzyılın ortasından itibaren koloniler kurmaya başlamıştır (Gorman, 2001, 257). 7. yüzyıldan itibaren ise tüm Yunan dünyasında denizcilik ile beraber ticaret gelişmeye başlamış, ticaret ile beraber üretim de çoğalmıştır (Mansel, 1971, 126). Böylece tüccar ve zanaatkar sınıfları önem kazanmış ve kent odaklı bir yaşam geçerli olmuştur. Bu dönemde tarımsal yerleşimlerden kentsel düzene geçiş yaşanmıştır. Bu kentleşme süreci ile evler daha sıkışık düzende inşa edilmeye başlanmıştır (Jameson, 1990, 109; Hoepfner, 1996, 157; Abbasoğlu, 1996, 395). Konutlar da daha kompakt olmak durumunda kalmıştır.

Erken bir örnek olmasa da Kolophon'daki konutlar kırsal konuttan kent evine geçişe örnek olarak gösterilmektedir (Jameson, 1990, 109).

Değerlendirme:

Antik dönemin toplum yapısı tüm hatları ile bilinemese de konut mimarisini etkileyen üç büyük aşamadan söz edilebilir:

1- Tarımsal düzenden kentsel düzene geçiş: Kentte çok sayıda konutu surlar içinde barındırmak için konutlar mekan düzeni açısından daha kompakt inşa edilmek zorunda kalmıştır. Konutlar birbirine bitişik inşa edilmeye başlandığında evin önündeki açık mekanın yerini duvarlar ya da mekanlar ile çevrili bir avlu yapısı almıştır.

2- Ev endüstrisi: Ticaret ile beraber üretimin de gelişmesinin bir sonucudur. Elbette her konutta bir işlik ya da dükkan bulunması beklenemez. Fakat bunların yer aldığı konutlarda bu mekan yaşama birimlerinden ayrı tutulmuştur ve girişi avludandır.

3- Symposion uygulamasının ve buna bağlı olarak andronların ortaya çıkışı: Konutun içinde yaşama birimlerinden ayrı yarı kamusal bir mekan ortaya çıkmıştır. Özelliğinden dolayı girişi de ayrı olmak durumundadır, bu düzenleme avlunun varlığını da kaçınılmaz kılmıştır.

4.3. Cinsiyete Bağlı Değerlendirmeler

Antik dönemde kadın ve erkek arasında toplumsal konum ve görevler açısından bir ayrım olduğu bilinmektedir. Bu ayrım kadının siyasi ve sosyal hayattan uzak bir şekilde ev işleri ile, erkeklerin ise sosyal yaşamın içinde aktif rol alarak dışarı işleri ile ilgilenmesini öngörür. Bu bilgi daha çok antik kaynaklardan özellikle de Ksenophon'un "Oikonomikos" adlı eserinden edinilmiştir. Ksenophon (VII-22) kadın ve erkeğin farklı alanlarda çalışmasını farklı yaradılışlarına bağlar. Fakat bir önceki bölümde de değinildiği gibi antik dönem yazarlarının eserlerini tarafsız olarak yazıp yazmadığı bilinmediği gibi sadece erkeklerin bakış açısını yansıtmış olması da mümkündür (Nevett, 1999, 11). Aslında bahsedilen, tamamı ile ideal bir Atina toplumdur, yani bu yazılanların hem gerçek hayatta hem de Atina dışında geçerli olmama ihtimali vardır. Birçok araştırmacı bu verilerden yola çıkarak kadının toplumdaki yerini tekrar gözden geçirme gereği duymuştur (Özgenel, 2001, 125 vd.). Bu araştırmacılar kamusal-erkek ve özel-kadın gibi ikili önermelerin kesin bir ayrım yerine belki de bir paylaşımı vurgulayabileceğini ileri sürmüştür (Nevett, 1999, 12-20; Özgenel, 2001, 130-132).

Toplum yapısında kadınların erkekler ile eşit haklara sahip olmadığı görülmektedir. Vatandaşlık haklarının olmamasının yanı sıra kanunlara göre kadınların doğum listelerinde yer almaları da gerekli kılınmamıştır. Mezar yazıtlarında da koca ya da babalarının adı altında isimleri geçmektedir⁵⁰. Mahkemelerde de kadınların kendilerini temsil etme hakları yoktur, bu hak hamileri konumundaki erkekler tarafından yerine getirilmektedir⁵¹. Atina'da kadınların mülk edineme hakkı yoktur (Murray, 2001, 206). Diğer kentler için ise aynı durumun geçerli olup olmadığı belli değildir (Murray, 2001, 207).

Kadınların eğitime önem verilmemesi de onların sosyal ve kültürel hayatın dışında tutulduğuna bir kanıt olarak gösterilmiştir. Atina'da sadece erkek çocuklar okutulmaktaydı. Erkek çocukların ilköğretim yaşı 7-14 yaş arasıydı (Bilgin, 2004, 71). Müzik ve jimnastik çok önemliydi, bu yüzden bu derslerin öğretimi ayrı okullarda yapılırdı. Kızlar ise okula gönderilmez, sadece iyi bir ev kadını olmaları beklenirdi. Resmi bir eğitim verilmek istenirse bu büyük olasılıkla evde yapılırdı. Anadolu ve Ege adalarında kızların eğitime daha çok önem verildiği sanılmaktadır. Örneğin Midilli Adası'nda şair Sappho tarafından yönetilen bir kız okulu olduğu bilinmektedir (Kuban, 1988, 8). Milet ve Teos'ta ise yazıtlardan öğrenildiği kadarıyla Klasik ve Helenistik çağda kızların okula gitmesi zorunluydu (Kuban, 1988, 8). Teos'taki bir okulda kız ve erkek karışık eğitim verildiği sanılmaktadır. Bu okullarda düzyazı, spor ve müzik eğitimi verilerek kızların sonraki evlilik hayatlarında bilgili ve iyi konuşan kadınlar olmaları amaçlanırdı (Kuban, 1988, 8). Sonuçta eğitim alsın ya da almasın tüm kızların evlenip iyi birer ev hanımı olmaları istenirdi. Kadınların toplum yaşamında ikinci plana itildiğini gösteren tüm bu düzenlemelerin asıl nedenin ailenin devamlılığını korumak ve vatandaşlık ve mirasın aile kurumunun içinde kalmasını sağlamak olduğu sanılmaktadır. Yunan evinin açık bir ön avlu, sokak ya da teras yerine bir iç avluya bakmasının sebeplerinden birinin de kadının iç mekanda kapalı tutulmak istenmesinin bir sonucu olduğu düşünülmektedir (Jameson, 199, 106).

Diğer yandan, kadınların toplumda ikincil plana atılmadığının göstergesi olarak ise Yunan mitolojisinde erkekler kadar kadın tanrıların da yer alması ve sadece kadınlara adanmışlar haricindeki dini törenlerde erkek ve kadınların beraber yer alması gösterilir (Özgenel, 2001, 131). Ekonomik açıdan ise erkek ve kadın

⁵⁰ Patterson, C. B., "Marriage and the Married Women in Athenian Law", *Women's History and Ancient History*, Pomeroy, S., 1991, (aktaran, Özgenel, 2001, 131)

⁵¹ Gould J. P., "Law, Custom and Myth: Aspects of the Social Position of Women in Classical Athens", *Journal of Hellenic Studies* 100, 1980, (aktaran, Özgenel, 2001, 131).

arasında bir paylaşımdan söz edilebilir. Erkeğin görevi dışarıda para kazanmaksa, kadının ki de bu parayı evin ihtiyaçları için en iyi şekilde kullanmaktır⁵².

Kadınların sokağa çıkmaması gerektiği gibi bir görüş varsa da kadınların genel olarak sokağa çıkmak için birçok nedeni vardır, örneğin falcıya gitmek, kurban törenlerine, dini şenliklere, cenazelere, evlilik törenlerine katılmak, çeşmeden su getirmek, çeşmede çamaşır yıkamak, terziye gitmek, komşuları ziyaret ya da tarlada çalışmaya gitmek bunlar arasında sıralanabilir (Özgenel, 2001, 132-133). Ayrıca kadınların sokakta görülmesi durumu yaş ve sosyal statü ile de ilgilidir. Mali durumu iyi olmayan ailelerin kadın bireylerinin çalışması ya da yaşlı kadınların sokakta görülmesinin ayıplanmaması buna örnek gösterilebilir. Alt gelir düzeyindeki ailelerde kadın mecburen çalışmak durumunda kalmıştır (Deighton, 2005, 41). Karanlık çağlarda aileler daha çok tarım ile geçindiğinden ailenin tüm fertleri toprakla ilgilenirdi. Bu iş ortaklığında kadının da tarlada çalıştığı sanılmaktadır (Kuban, 1988, 5). Özgür ya da köle kadınların mezar stelleri ya da azat edilme belgelerinden bilindiği kadarıyla Atina'da kadınların yaptığı başlıca meslekler yün işçiliği, aulos⁵³ ve ya harp çalgıcılığı, at bakıcılığı, parfüm, bal, susam, tuz, tütün, ayakkabı, pelerin satıcılığı, merhem kaynatıcılığı olarak sıralanabilir (Deighton, 2005, 41). Bunlar arasında yün eğirmek gibi özgür kadınların evlerinde yapabileceği işler olduğu gibi, hiçbir saygın kadının yapmayacağı müzisyenlik gibi işler de vardır.

Kentsel yaşamda sadece özgür erkeklerin vatandaşlık hakkı vardır. Kadınlar ve köleler vatandaş değildir. Kadın böylece siyasal ve kültürel yaşamın dışında tutulmuştur. Tabii bu durumun dışında örnekler de mevcuttur. Perikles'in arkadaşı Milet'li Aspasia'nın Sokrates ve Perikles'in toplantılarına katıldığı, zaman zaman Perikles'e siyasal konularda da danışmanlık yaptığı sanılmakta (Kuban, 1988, 10), ayrıca retorik dersi verdiği de bilinmektedir (Deighton, 2005, 55).

Erkek ise evin mali yükümlülüğünü taşımaktadır. Erkeklerin gündüz evde olmaları hoş karşılanmamış, hatta Ksenophon (Oikonomikos, VII-27) tarafından "utanç verici" bir davranış olarak nitelenmiştir. Ksenophon (Oikonomikos, VII-22) doğası ve yaratılışı gereği kadını narin bir yaratık olarak tanımlar ve iç mekanda çalışmasını, erkeğin ise daha güçlü olduğunu ve dışarıda çalışması gerektiğini yazar,

"Tanrı kadının doğasını iç mekan işlerine, erkeğini ise dışarı işlerine göre şekillendirerek gerekli koşulları sağlamıştır. Erkeğin vücudunu ve ruhunu soğuk ve ısıya karşı daha dayanıklı olmasını sağlayacak şekilde yaratmış,... böylece omzuna dış mekan işlerini yüklemiştir."

⁵² Ksenophon (VII-27) kadın ve erkek arasındaki işbirliğinden söz eder ve çiftin bu dualitenin avantajlarından yararlandığını söyler.

⁵³ bir tür flüt

Fakat özellikle Klasik dönemde ev ekonomisinin son derece yaygın olduğu ve zanaatkar erkeklerin dükkanlarının evlerinin avlularının bir köşesinde olduğu unutulmamalıdır. Bu erkekler ister istemez iç mekanda çalışmıştır, örneğin Sokrates'in sık sık uğradığı bir yer Atina agorasındaki ayakkabıcı Simon'un dükkanıdır. Simon'un evi, içinde kuyusu bulunan bir avluya bakan iki odadan meydana gelmektedir (Deighton, 2005, 35).

Geometrik ve Erken Arkaik dönemde konutlar daha çok tek mekanlıdır, böyle bir konutta cinsiyet ayrımına göre özelleşmiş mekanlar ile karşılaşılması beklenemez (Hoepfner, 1996, 155). Sonraki dönemlerdeki çok odalı evlerde belirgin olarak bir cinsiyetin kullanımına ayrılmış mekan symposiona ev sahipliği yapan androndur. Symposionlar erkek dünyasında önemli bir yer tutmaktadır. Bu toplantılar sadece içki içmek için bir fırsat değil, aynı zamanda önemli konuların tartışıldığı ortamlardır. Symposion sadece erkeklerin katıldığı bir ev toplantısıdır. Bu toplantılara evin kadınları katılmaz, fakat hizmet etmek için köle kadınların ve kadın müzisyenlerin bu toplantılarda bulunduğu bilinmektedir. Bu durumda symposionların kadınlara kapalı olduğunu söylemekten çok özgür ve evli kadınlara kapalı olduğunu söylemek daha yerinde olacaktır. Bu şölensel partilerin ayrılmaz bir parçası da sohbet, oyun, şiir ve hikaye anlatma, müzik dinleme, dans ve tiyatro seyretme ve benzer eğlencelerdir (Hoepfner, 1996, 159).

Evin içinde sadece erkeklerin kullanımına ayrılmış bir oda olmasına ve bazı yazarların metinlerine dayanılarak evin içinde bir de kadınlar kısmı "gynaikonitis" olduğu sonucuna varılmıştır, fakat genel olarak kazısı tamamlanan konutlarda bunu kanıtlayacak bir bulguya rastlanmamıştır (Özgenel, 2001, 129). Kalıntılardan symposionun geçtiği andron mekanlarını anlamak gynakonitisi anlamaktan çok daha kolaydır. Genelde andron evin en süslü odasıdır, örneğin Olynthos'ta bazı andronlarda zeminde mozaik kaplamalar bulunmuştur. Bunun yanında andronlarda klinelerin konulması için yükseltilmiş bir döşemenin varlığı bilinmektedir. Priene'de bazı evlerde kline ayakları da bulunmuştur. Tüm bunlar andronu tanımayı kolaylaştırır. Fakat gynakonitis için bu kadar belirgin buluntular yoktur (Jameson, 1990, 104). Bu yüzden varlığı ve yeri de daha çok antik kaynaklar ışığında bulunmaya çalışılmaktadır. Bununla beraber evin erkeklerinin günlerini dışarıda geçirdiği kabul edilirse, evin tümü zaten kadınların kullanımındadır, böyle bir durumda gerçekten bir kadınlar kısmının varlığı tartışmalıdır.

Bunun yanında evde özel bir kadınlar bölümünün olmadığı fakat diğer odalar, özellikle de oikosun bu işlevi gördüğü de başka bir düşüncedir. Oikos aile fertlerinin, özellikle de kadın, çocuk ve kölelerin gündelik yaşamlarını geçirdiği oda olarak

tanımlanmıştır. Buradaki ana aktivitelerin yemek hazırlama ve pişirme ya da dokuma olarak tanımlanmasından ve erkeklerin de symposiondan önceki zamanlarını konutun dışındaki kamusal alanlarda geçirdikleri varsayımından yola çıkılarak oikos daha çok bir kadınlar kısmı (gynaikon) olarak da tanımlanmıştır (Özgenel, 2001, 128). Fakat oikos mekanlarının çok azında kadınlara ait özel eşyalar, özellikle dokuma tezgahı ağırlıkları bulunmuştur. Ayrıca aile bireylerinin günlerini hangi aktiviteler ile hangi mekanlarda geçirdikleri arkeolojik anlamda okunur değildir. Bu durumda oikosun sadece kadınların kullanımına ayrılmış bir mekan olduğunu savunmak yanıltıcı olabilir (Özgenel, 2001, 128).

Konut örneklerine bakıldığında genel olarak kesin tanımlanabilen mekanlar andron ve gynakonitis değil, andron ve oikostur.

Olynthos ve Kolophon'daki konutlarda andron birimlerinin kapıya en yakın şekilde düzenlendiği görülmektedir. Priene konutlarında ise farklı bir düzenleme ile karşılaşılır. Burada andron birimi oikosun yanında olmakla kalmaz, buraya oikosun ön odası sayılabilecek prostastan girilir. Sonuçta kadınların Priene konutlarında mekansal olarak izole edildiklerine dair bir kanıt yoktur. Kadınlar kısmının üst katta olduğu düşünülse de bunu kanıtlayacak bir veri bulunamamıştır.

Değerlendirme:

Bir takım yasal düzenlemeler ve zamanın yazılı kaynakları ışığında değerlendirildiğinde kadın ve erkeğin toplumsal olarak ayrı hayatlar sürdüğü ve kadının gerek siyasi gerek kültürel yaşamdan soyutlandığı sonucu çıkmaktadır. Fakat konutta geçen gündelik hayatta bu ayrımın ne derece uygulandığı bilinmemektedir. Kadınlar gerçekten toplumsal yaşamdan soyutlanmışsa da bu durum konut mimarisinden okunamamaktadır. Buluntular ışığında kadınların evin sadece belirli bir yerini değil tüm evi kullandığı sonucu çıkmaktadır. Evin düzeni genelde evin kadınları ile evdeki erkek konukları ayırma yönündedir, kadın ve erkeği tamamen ayırma yönünde değildir. Genel olarak saklanmış mekanlar ya da dolambaçlı girişler de bulunmamaktadır. Her odaya basitçe avludan ulaşılabilir. Sonuç olarak Yunan evinin kadın ve erkek arasındaki kesin olarak kanıtlanamamış toplumsal ayrımı yansıtan bir mimariye sahip olmadığı söylenebilir (Jameson, 1990, 104).

5. DEĞERLENDİRME

5.1. Genel Bakış ve Öneriler

Antik dönem Yunan konutu çalışmalarındaki konu başlıkları ve bu konuların çevresinde gelişen tartışmalar temel olarak üç gruba ayrılabilir. Birincisi bu mekanların ve genel olarak konutun hangi evrelerden geçerek ve ne gibi etkiler altında ortaya çıktığı, yani bir anlamda kökeni ile ilgili konu ve tartışmalardır. İkinci olarak ise konut mekanlarının tanımı, yani kullanımı, işlevi, evin içindeki konumu, mekanlar arası ilişkiler ve konutun kentteki yerine ilişkin sorunlar ile karşılaşılır. Aynı zamanda toplum yapısı ve konutta süren aile hayatı ile ilişkilendirme yapılarak da konut çalışmalarına katkı sağlanmaktadır, fakat toplum yapısı ve bunun konut mekanına olan etkileri üzerinde de her zaman görüş birliğine varılamamaktadır. Bu tartışma konuları sadece Batı Anadolu'daki konutlara özgü değildir, tüm Antik Yunan konutları için genellenebilir.

Konut mekanlarını tanımlayabilmek bütünsel kavrayışa yönelik bir grupta yapabilmek için önemlidir. Ana mekanların genel konumları ve işlevlerinin anlaşılmasında çoğu zaman bir sorunla karşılaşmamaktadır. Avlu, oikos ve andronun tanımlanmasında genellikle görüş birliği hakimdir. Fakat işlev ve konum açısından tanımlı olup da kökleri farklı yerlere bağlanan ve farklı isimlendirilen mekan düzenleri (prostas/pastas) vardır. Bu mekanlara dayalı ayırım, oldukça katı bir tipolojik sınıflandırmayı da beraberinde getirmiştir. Ayrıca antik metinlerde bahsi geçen ama incelemeler sonucu tam olarak konumu ve işlevi anlaşılamayan mekanlar da bulunmaktadır. Thalamos ve gynakonitis bu tür mekanlardır.

Mekanların ortaya çıkış süreci çoğu zaman köklü geleneklere bağlanmaktadır, fakat bu geleneklerin tanımında da bir görüş birliğine varılamamıştır. Genelde bulunan örnekler arasında bağlantı kurularak farklı öneriler geliştirilmeye çalışılmaktadır. Prostatlı konut Miken sarayları ile, pastaslı konut ise "geniş ev" öncülüğünde açıklanmaya çalışılmaktadır. Bu bağlantılar bazı durumlarda yüzeysel olabilmektedir, bu yüzden genellikle öneri düzeyinde kalmaktadır. Bunun yanında megaron gibi bir takım yapı tiplerini güçlü dayanaklar bulunmadığı zaman da vurgulamak ve planlarda bu tiplerin izlerini aramakta ısrarlı olmak bakış açısını kısıtlamaktadır.

Konutların gelişimi araştırmaların gösterdiği kadarıyla genelde Yunan mimarlığının kendi oluşum süreci içinde aranmakta, Yunan dünyasının ilişki içinde olduğu diğer uygarlıkların etkisi çoğu zaman daha zayıf işlenmektedir. Örneğin ızgara kent planı ve eşit parselli konutlar Yunan kentlerinden daha önce Mısır'daki yerleşimlerde uygulanmıştır. M.Ö. 7. yüzyıldan sonra ticaret ile beraber gelişen ilişkiler de göz önüne alındığında Yunan şehir devletlerinin ilişki içinde olduğu diğer uygarlıklardan etkilenmiş olması beklenebilir.

Toplum hayatı da konutların incelenmesinde bir yol gösterici olarak kullanılır, fakat bu konu da tam aydınlanmamış olduğundan kesin kanıtlanamamış durumlar, özellikle kadın ve erkek arasındaki toplumsal ayrım, konut tartışmalarına da yansımaktadır. Hatta bazı durumlarda toplum yapısına göre konut mekanlarını açıklamaya çalışmaktan çok, toplum yapısı konut mekanlarına bakılarak anlaşmaya çalışılmaktadır. Bir takım mekanların yer ve işlevlerinin açıklanmasında Antik metinlere de başvurulmaktadır, fakat bu kaynaklar hem sınırlı hem de çoğu zaman taraflıdır, yazarın bakış açısını içermekte ve genelde yerleşmiş bir imgeyi anlatıp, ayrıntılı durum tasviri yapmamaktadır. Bu yüzden toplumsal düzen ile konut ilişkisinin açıklanmasında da sık sık başvurulan bu kaynaklar yanıltıcı olabilmektedir.

Karşılaşılan sorunların nedenlerinin en başında kazılardan elde edilen verilerin birlik içinde olmayışı gelmektedir. Buluntuların korunma ve belgelenme düzeyleri de birbiri ile ve diğer kentlerdeki durumlarla ciddi farklılıklar içermektedir. Özellikle farklı yerleşimlerdeki konutlar arasında karşılaştırma yapılırken nitelik ve nicelik bakımından denk olmayan bulguları karşılaştırmak hatalı sonuçlara götürebilmektedir. Örneğin Olynthos ve Priene konutları korunma düzeyi, örnek sayısı ve belgelenme durumu olarak güçlü durumdadır, bu yüzden bunlar ana tip olarak algılanmakta ve Klasik dönem konutu çoğu yayında bu örnekler üzerinden değerlendirilmektedir. Oysa aynı döneme tarihlenen örneğin Latmos veya Kyaneai'deki konutlardan hem korunmuş olanlar sayıca azdır, hem de aynı detayda belgelendirilmemiştir. Buna karşılık Kolophon'da tam plan veren sadece üç konut bulunmaktadır. Bu durumda konut tipolojilerini saptamak ve kentler arasında karşılaştırma yapmak güçleşmektedir.

Kentlerdeki konut inşaatına ilişkin buluntuların kendi içinde süreklilik göstermemesi de sorun yaratan başka bir durumdur. Geometrik dönemden Klasik çağa kadar konutların değişimi tek bir yerleşimde süreklilik içinde izlenemediğinden, boşluklar farklı coğrafyalardaki örnekleri bir araya getirerek doldurulmaya çalışılmaktadır.

İnceleme ve öneriler genelde plan üzerine olmakta, 3. boyut tam anlaşılamadığından kesin rekonstrüksiyonlar yapılamamaktadır. Bunun sebebi duvarları bütüne yönelik fikir verecek yüksekliğe kadar korunagelmiş çok az konutun bulunabilmesidir. İkinci katın varlığının kanıtlanabildiği durumlarda da, o kısmın malzemesi ve işlevi anlaşılamadığından konutun rekonstrüksiyonu yapılamamaktadır. Odaların işlevlerinin tanımlanmasında içinde bulunan eşyalar son derece önemlidir, fakat bu objelerin yukarı kattan düşüp düşmediğini anlamak her zaman mümkün olmadığından ikinci katların işlevi sorunlu bir konu olarak kalmaktadır.

Konut yapılarını anlamak ve anlatmak için kaçınılmaz olarak bir takım sınıflandırmalar yapılmaktadır. Yeni kazılarda ortaya çıkan konut örnekleri ise çoğu zaman özgün bir durum olarak değerlendirilmek yerine mevcut tip kalıplarına oturtulmaya çalışılmaktadır. 1904'te Wiegand ve Schrader'in Priene konutlarını "prostaslı konut", 1938'de ise Graham ve Robinson'un Olynthos konutlarını "pastaslı konut" olarak adlandırmasından sonra bu ifadeler literatüre yerleşmiş ve yeni bulunan Klasik dönem konutları çizilen bu çerçevede bir yere oturtulmaya çalışılmıştır. Daha önceki yüzyıllara ait konutlar ise bu tür konutlara doğru giden bir evrimin aşaması olma potansiyeli ile değerlendirilmektedir.

Bunun yanında konutlar diğer mimarlık örneklerine göre daha fazla kullanıcının inisiyatifinde olan bir yapıdır ve yerel durumlara bağlılığı daha yüksektir. Bu yüzden dayanakların zayıf olduğu durumlarda bu yapılar için bir tipoloji belirlemeye çalışmak onların daha iyi anlaşılmasından çok bir takım özel durumların ya da farklı kentlerdeki değişik kullanımların gözden kaçmasına sebep olabilir. Kısacası bu yapıları kendi içinde de esnek bir bakış açısı ile değerlendirmek özgün ve yerel durumların anlaşılması için önem taşımaktadır.

Kenti oluşturan bina tipolojileri arasında konutların yanında başka birçok yapı türü bulunmaktadır. Bu mekanların mimarilerindeki değişim evreleri doğrudan bir bağlantı ile olmasa da konutlardaki bir takım değişimlerle paralel olabilir. Örneğin kent planının gelişimi ile konut arasında böyle bir paralellik belirlenmiştir. Her ikisinin de sistematik bir şekilde tasarlanarak inşa edilmesi aynı tarihe rastlar. Kentin bir bütün olarak tasarımını etkileyen düşünce sistemini konut için de geçerli saymak yanıltıcı olmaz. Örneğin Olynthos'taki konutlarda kent için geçerli olan parselleme sisteminin konutların düzenlenmesinde de uygulandığı düşünülmektedir. Bu düşünceye göre Olynthos konutları kendi içinde de tıpkı kent parselleri gibi bölünmüş ve konut mekanları bu bölümlere göre şekillenmiştir. Bunun yanında Klasik Yunan mimarlığında ve sanatında yeni denemelerden çok, mevcut uygulamaları kurallı ve

ideal olana ulaştırmak amaçlanmıştır. Konut mimarlığında da bu durum farklı denemeler yerine var olan bir çekirdek kurgunun geliştirilmesi şeklinde ortaya çıkmıştır. Arkaik ağın iki odalı ve avlulu evi ile Helenistik ağın peristilli avlulu ve çok odalı konutunda, avlu ve çevresindeki odalar şemasının prensip olarak aynı olduğu görülmektedir. Ayrıca toplum ya da düşünce yapısındaki değişiklikler kentin düzenini ya da kamu yapılarını etkiliyorsa, bu etkilerin ve değişimlerin varlığı konut mimarisinde de araştırılabilir ve bu yapılardaki değişim konut mimarisinde açıklanamayan bir takım durumları aydınlatmak için kullanılabilir.

5.2. Arkeolojik Verilere Dayalı Bir Deneme

Konut alışmaları Antik mimarlığın diğer konuları gibi arkeolojik veriler ile beraber daha önceki değerlendirme ve yorumlar da kullanılarak gerçekleştirilmektedir. Bu bölümde yine aynı yöntemle, ancak sadece olabildiğince dayanaklı değerlendirmeler ve konutlarda işlevleri tam olarak belirlenebilmiş mekanlar esas alınarak Batı Anadolu için bir konut mimarlığı tanımı ve gelişim çizgisi oluşturmak amaçlanmıştır.

Klasik dönemin konut yapısı, örneklerin gösterdiği gibi en genel tanımı ile bir avlu çevresinde sıralanan dikdörtgen mekanlardan oluşmaktadır. Yaşama birimlerinin avlunun bir kenarında (oğunlukla kuzeyinde), genellikle bir ara mekanın ardında yer alması, ikincil mekanların avlunun diğer kenarlarında sıralanması, avlu duvarlarının içeriye göstermeyecek yükseklikte olması, sokaktan önce avluya girilmesi ve odalar arası sirkülasyonun avlu üzerinden sağlanması ayırt edici özellikler olarak sıralanabilir. Bu sayılan özelliklerin bir kısmını gösteren konutlar bir süreklilik göstermese de M.. 8. yüzyıldan itibaren izlenebilmektedir (şekil B.69).

Batı Anadolu'da bulunabilen en eski Yunan konutları M.. 10 yüzyıldandır (şekil B16). Bayraklı ve Foça'da bulunmuş olan bu konutlar tek mekanlı oval evler şeklinde (zgenel, 1997, 14; zyiğit, 2003, 442-443). Oval ve apsidal evler Bayraklı'da 7., Klazomenai'de ise 6. yüzyıla kadar izlenebilmektedir (<http://www.klazomeniaka.com...>). Bu tarihlerden sonra ise nedeni bilinmemekle beraber bir daha inşa edilmemişlerdir.

Geometrik ve Arkaik dönemde çoğunlukla tek odalı konutlara rastlanmaktadır. 8. yüzyılda Sakız adasındaki Emporio yerleşmesinde tek odalı konutlar ile karşılaşılmaktadır. Yerleşmede megaron tipi yapılar ile kareye yakın dikdörtgen planlı konutlar bir arada bulunmaktadır (Snodgrass, 2000, 424). Kentin akropolisinde bulunan ve M.. 8. yüzyıl sonuna tarihlenen iki konuttan güneydeki megaron, kuzeydeki ise kare planlıdır (şekil B.19.b). Foça'daki M.. 7. yüzyıl konutları da

bağımsız megaronlar şeklindedir. Bu konutların onarılarak 5. yüzyılın başına kadar kullanıldığı sanılmaktadır (Özyiğit, 1996, 5).

Bununla beraber bu yüzyıllarda avlulu ve çok odalı konutlarla da karşılaşmaktadır. Bayraklı'daki 8. yüzyıl yapısı böyle konutların erken bir örneğidir (Şekil B.17.a). Fakat bu konutta avlunun sınırları belli değildir (Akurgal, 1996, 126). Klasik dönem konutlarındaki duvarlar ile çevrili avlu ve veranda yapısı en erken haliyle Zagora'daki İyon göçü ile ilgili olduğu sanılan geç 8. yüzyıl yerleşiminde izlenmektedir (Şekil B.28, H26/27/42/43/47). Geç Geometrik döneme tarihlenen yerleşimin ilk evresinde bu konut tek bir oda ve önündeki portikodan oluşmaktadır (Cambitoglou v.d., 1988, 155). Geç 8. yüzyılda ise önceki evreye ait ana oda, içine inşa edilen bir duvarla iki mekana bölünmüş, batısına H42 odası inşa edilmiş ve iki mekan bir avlu ile birleştirilmiştir. (Cambitoglou, 1988, 127). “Uzun ev” olarak adlandırılan bu konut tipinde H26/27 mekanı depo, H42 oturma odası, H43/47 ise avlu olarak kullanılmıştır (Cambitoglou v.d., 1988, 118). Konutun ilk evresinde çok odalı ve avlulu inşa edilmemesi, fakat mevcut tek odalı yapıya sonradan eklenen bir avlu ve oda yardımı ile genişletilmesi gelişim çizgisini göstermesi açısından önemlidir.

İyonya'da tanımlanabilen ilk sınırlandırılmış avlulu konut yapısı ise 7. yüzyıldandır (von Graeve, 1991, 7). Milet'teki bu konut daha geniş odalarını (olasılıkla oturma ve yaşama birimleri) kuzeyinde içermesi, bu odaların arasındaki sirkülasyonun avlu üzerinden sağlanması ve sokaktan önce avluya girilmesi özellikleri ile erken bir örnektir (Şekil B.22.a).

Zagora ve Milet'teki örnekler sınırlandırılmış avlu ve çevresinde sıralanmış, sadece avludan ulaşılan odaları ile Klasik dönem konutlarının öncüleri sayılabilir. Benzer tasarım anlayışındaki konutlar ile 6. yüzyılda Bayraklı'da karşılaşmaktadır (Akurgal, 1996, 130). Bu yapı katında Zagora yerleşmesindekilere benzer “uzun ev” adı verilen iki odalı ve avlulu konutlar görülmektedir (Şekil B.17.d). Bu konutlarda önemli başka bir özellik ana mekanın (oikos) avlunun kuzeyinde yer almasıdır.

Klasik dönem konutunun özelliklerinden olan yaşama mekanlarının avlunun bir kenarında dizilip önündeki ara mekana (prostas/pastas) buradan da avluya açılması 7. yüzyılda Rodos-Vroulia'da, 6. yüzyılda ise Girit-Onythe'de izlenmektedir (Şekil B.29; Şekil B.30). 7. yüzyıl Bayraklı yerleşmesi de böyle yan yana duran ve önündeki açıklığa (avlunun güney duvarı bulunamamıştır) bakan iki oda içerir (Akurgal, 1983, 34). Bu konutun önemi ilk defa tanımlanmış bir oikos ve andron mekanını bir arada içermesidir (Şekil B.18). Avlunun kuzeyinde yer alan bu mekanların ortak duvarlara rağmen birbirlerine geçit vermemesi ve aralarındaki

sirkülasyonun avlu üzerinden gerçekleşmesi Milet'teki 7. yüzyıl konutu ile ortaktır. Bunun yanında Bayraklı'daki konutta prostaslı konutlardaki dörtlü oikos birimine benzer bir düzenleme olduğu da görülmektedir.

6. yüzyılda Kyaneai yakınlarındaki Avşar Tepesi'nde yan yana sıralanan odaların, önlerindeki verandaya açıldığı bir konut tipi yaygındır (Şekil B.26.a). Bu düzenleme Onythe'deki konutu andırmaktadır, fakat Avşar Tepesi'ndeki konutlarda mekanların önünde Onythe'de olduğu gibi bir avlu tanımlanmamıştır (Kolb ve Thomsen, 1999, 223). Bunun yanında Sardis'te ve Bodrum yarımadasındaki Leleg yerleşmelerinde avlulu ve odaların işlevleri tam tanımlanamayan çok odalı konutlar göze çarpar (Şekil B.25).

M.Ö. 5. yüzyıl yaşama mekanları, önünde yarı açık ara mekan, ve onun da önünde avlunun bulunduğu şemanın Pire ve Olynthos'ta ilk kez tip evler şeklinde uygulandığı tarihtir (Hoepfner ve Schwandner, 1994, 38, 82). Anadolu'da ise buluntular 4. yüzyıldan önce tasarlanmış bir prostaslı ya da pastaslı konuttan söz edilemeyeceğini gösterir. 4. yüzyılda Kolophon ve Priene'de prostaslı, Latmos'ta ise pastaslı tipin örnekleri görülür (Şekil B.35, B.34, B.33). Priene, Kolophon ve Pire'deki konutlarda ortak olan ve işlevleri kesin belirlenebilen mekanlar oikos, andron, prostas ve avludur. Bu dördünün dışında kalan odalar tüm konutlarda ortak olmadığı gibi işlevleri de her zaman açıklanabilmiş değildir.

Prostaslı ve pastaslı planlar ile birlikte 8. yüzyıldan itibaren birtakım ana özellikleri teker teker ya da bir arada izlenebilen konutlar bir şemaya kavuşmuş olur. Bu durum Klasik dönemde tüm konutların bu şemaya göre inşa edildiği anlamına gelmemektedir. Örneğin Larisa, Burgaz, Latmos ve Bayraklı'da ara mekan hariç, sayılan diğer özellikleri barındıran Klasik dönem konutları görülmektedir (Şekil B.17.e, B.32, B.38, B.24.c). Bu konutların ortak özelliği dikdörtgen planlı mekanların sınırlandırılmış bir avluya açılması ve aralarındaki sirkülasyonun avludan sağlanmasıdır. Burgaz ve Bayraklı'daki konutlarda odaların işlevleri belirlenememiş olsa da Larisa'da odaların büyüklükleri göz önüne alınarak ana mekanların avlunun kuzeyinde yer aldığı söylenebilir (Scheffold, 1940, 92). 5. ve 4. yüzyıllarda prostas ve pastaslı şemalara uysun ya da uymasın artık yerleşimlerde başta sayılan özellikleri, yani sınırlandırılmış bir avlu çevresinde sıralanıp bu avluya açılan dikdörtgen mekanları barındıran konutların benzer tasarım ilkeleri taşıdığı görülmektedir.

Batı Anadolu'da Geometrik ve Arkaik döneme tarihli konut örnekleri çok sınırlıdır, fakat Emporio ve Foça'daki konutlara bakılarak erken dönemlerde tek odalı tiplerin yaygın olduğu söylenebilir. Konutlardaki oda sayısı arttığında ise odaların bir avlu

evresinde birleştirildiği görülmektedir. Bu tutum Klasik dönem konut mimarisinin ana şemasını oluşturmuştur. Tek mekanlı bir konutun sonradan eklenen bir oda ve avlu ile çok odalı bir tipe dönüşümü en açık Zagora yerleşmesinde görülebilir. Tasarım ilkesi olarak benzer konutlar 7. ve 6. yüzyıllarda Bayraklı ve Milet'te, 6. yüzyılda Latmos ve Sardis'te bulunmaktadır. Bayraklı ve Milet'teki örneklerde ana odaların avlunun kuzeyinde yer alması durumu da gözlenmektedir. Bunun yanında prostas ya da pastasın ilk aşaması kabul edilebilecek mekanları içeren konutlar daha sınırlı sayıda örnek gösterir. Bayraklı'daki 7. yüzyıl konutunda tanımlanabilen erken prostas daha sonraki konutlarda izlenememektedir. Bu yüzden somut örneklerden yola çıkarak bakıldığında prostas ya da pastasın değil, avlu ve çevresinde sıralanan dikdörtgen planlı mekanların Batı Anadolu konut mimarisinin şekillenmesindeki ana unsur olduğu söylenebilir.

6. SONUÇ

Batı Anadolu'daki Yunan konutları ile ilgili konu başlıkları ve sorunlar, konut tipolojilerinin kökenlerinin incelenmesi, konut mekanlarının tanımlanması ve toplum yapısı ile konutların ilişkilendirilmesi olarak üç ana başlık altında incelenebilir. Özellikle mekan tanımlaması ve bunun toplum yapısı ile ilişkilendirilmesi ile ilgili konu ve tartışmaların sadece Batı Anadolu coğrafyasına özgü olmadığı görülmüştür.

Klasik dönem Yunan konutu "prostaslı" ve "pastaslı" olmak üzere iki başlık altında incelenmektedir. 1904'te Wiegand ve Schrader Priene konutlarını prostaslı, 1938'te ise Graham ve Robinson Olynthos konutlarını pastaslı olarak sınıflandırmış ve bu ayrım kabul edilerek literatüre yerleşmiştir. Bu tarihten sonraki kazılarda bulunan örnekler bu sınıflandırma ışığında değerlendirilmiş ve genelde çizilen çerçeve içinde bir yere oturtulmaya çalışılmıştır. Ayrıca erken örneklerin bulundukları coğrafyalardan yola çıkılarak prostaslı planın İyonya ve çevresinde, pastaslı planın ise Kara Yunanistan'ında uygulandığı görüşü kabul edilmiştir. Fakat sonraki yıllarda yapılan kazı ve araştırmalarda her iki coğrafyada da bu tiplerin örnekleri ile karşılaşıldığından bu görüş geçerliliğini yitirmektedir.

Prostas ve pastas mekanları tipoloji belirlemekle beraber aslında sadece bu mekana özel bir işlev içermemektedir. Ayrıca bu mekanı barındırmayan fakat benzer tasarım ilkeleri ile inşa edilmiş birçok Klasik dönem konutu gerek Batı Anadolu'da, gerekse de Yunanistan'da bulunmuştur. Bu durumda Klasik dönem konutunun bu tipolojilerden bağımsız olarak genel bir tanımlaması yapılabilir. Bu dönem konutlarında sınırlandırılmış bir avlu ve çevresinde bu avluya açılan odalar bulunmaktadır. Sokaktan önce avluya girilmekte, bir odadan diğerine geçmek için avluya çıkmak gerekmekte ve asıl yaşama birimleri genelde avlunun kuzeyinde toplanmaktadır. Bu birimler bir ara mekan (prostas/pastas) arkasında da yer alabilmektedir.

Geometrik ve Arkaik dönemdeki konutlar genel tanım yapmaya olanak verecek bir birlik göstermemektedir. Geometrik dönemde dikdörtgen planlı, tek ve ya çok odalı konutlar bazen sınırları belli olmayan bir avlu ile beraber bulunmaktadır. Megaron planlı konutlar ise daha çok İyonya ve Ege adalarında yaygındır. Bunun yanında tek ve ya çok mekanlı oval ve apsidal konutlar da kullanılmaktadır, fakat 6. yüzyıldan

sonra eğrisel duvarlı konut yapımı açıklanamayan bir sebepten ötürü terk edilmiştir. Genellikle Geometrik ve Arkaik dönem konutları Klasik dönem konutlarına giden bir evrimin basamağı olarak yorumlanmaya çalışılmaktadır. Prostaslı konutların Geometrik dönemdeki megaron planlı konutlardan geliştiği en yaygın kabuldür. Bu fikir prostaslı konutlardaki oikos bölümünün megaron şeklinde olduğu düşüncesine dayanır. Pastaslı konutların kökeni ise Geometrik dönemde tapınak veya konut olarak kullanılan “geniş ev” adı verilen iki oda ve önlerindeki bir koridordan oluşan yapılara bağlanmaktadır. Fakat her iki düşüncüyü de destekleyecek, bu evrimin basamağı olarak gösterilen örnekler sınırlıdır. Megaronun prostaslı bir konutun öncü örneği olan bir konutta kullanımı sadece Bayraklı’daki konutta görülmektedir. Buna karşılık bir avlu çevresine mekanlar eklenerek gelişen konutlar Arkaik çağ boyunca Batı Anadolu coğrafyasında izlenebilmektedir.

Prostaslı konutlardaki megarondan türediği düşünülen oikosun Miken sarayları ile benzerlik gösterdiği ve bu geleneği devam ettirdiği de ortaya atılmıştır. Bu düşünceye göre prostaslı konutlardaki oikos Miken saraylarındaki megaron gibi avlunun kuzeyinde ve plana hakim bir konumdadır. Fakat Miken sarayları ile bu tip konutların ilk ortaya çıkışı arasında 500 yıllık bir boşluk olduğu gibi⁵⁴, Klasik dönem konutlarında megaron biçimindeki mekan oikos olarak kullanılırken, Miken saraylarındaki megaron kabul odası olarak kullanılmaktadır.

Konut mekanlarının gelişiminde tartışılan başka bir etken ise Yunan şehir devletlerinin Doğu uygarlıkları ile olan ilişkileridir. Andron mekanında geçen symposionların Doğu uygarlıklarından alındığı düşünülmektedir. Erkeklerin kullanımına ayrılmış mekanların evin diğer bölümlerinden avlu yardımı ile ayrılması Yunan konutlarındaki kullanımından önce Babil konutlarında görülen bir özelliktir. Bunun yanında Batı Anadolu’daki Pers egemenliği sırasında inşa edilen tiran saraylarının da Pers ve Mezopotamya saray mimarisini yansıttığı görülmektedir. Özellikle peristilli avlunun ilk ortaya çıkışında Larisa’daki sarayın etkisi tartışılmaktadır.

Konut mekanları arasında tanınabilir olanlar oikos, andron, avlu ve prostas ile pastas’tır. Avlu ve prostas/pastas’ı tanımlamak açık ve yarı açık konstrüksiyon özelliklerinden dolayı diğer mekanlardan daha kolaydır. Kapalı mekanlar ise kullanılan eşyalardan ya da özel konstrüksiyonlarından tanınabilmektedir. Bunlar oikos için günlük kullanım ve mutfak eşyası, andron için ise klinelerin yerleştirildiği yükseltilmiş döşeme ve daha özenli dekorasyondur. İşlik ve depo gibi ikincil

⁵⁴ Bu hesaplama prostaslı konutun ilk ortaya çıkışı olarak Bayraklı’daki “çifte megaron” adı verilen konut (M.Ö. 7. yüzyıl) ile Miken saraylarının son dönemi olan M.Ö. 12. yüzyıl esas alınarak yapılmıştır.

mekanlar ise içinde bulunan el aletleri ya da daha özensiz duvar işçiliği gibi özelliklerinden tanımlanabilmektedir. Bunların dışında kalan odaların işlevleri kesin olarak belirlenememektedir.

Özellikle malzemesinden dolayı konutların korunma düzeyleri yüksek değildir. Bu yüzden planlar çoğu zaman kalıntılardan okunabilse de ikinci kata ait veriler çok azdır. Bunun önemli bir nedeni üst katlarda hafif konstrüksiyon gereksiniminden dolayı genelde ahşabın yapı malzemesi olarak tercih edilmesidir. Bu durumda 3. boyutu içeren sağlıklı rekonstrüksiyonlar yapmak da zorlaşmaktadır. Arkeolojik veriler yetersiz kaldığında antik metinlerdeki konut betimlemelerinden yardım alınmaya çalışılmaktadır. Fakat bu metinlerin tarafsızlığı kuşkuludur. Ayrıca çoğu zaman tasvirler çok açık olmadığından bunların yorumları üzerinde de görüş birliğine varılamamaktadır.

Toplum yapısı da çoğu zaman konut mekanlarının tanımlanmasında bir veri olarak kullanılmaktadır. Özellikle konuttaki ayrı kadın ve erkek mekanları toplum yapısı ile ilişkili olarak açıklanmaya çalışılmaktadır. Ayrıca erkeklerin kullanımına ayrılmış bir mekanın bulunması kadınların da konut içinde böyle bir mekana sahip olması gerektiği düşüncesini doğurmuştur. Fakat kadınlara özel bir mekan için arkeolojik veri bulunamadığından, bu mekanın konumu ve işlevi, genelde tarafsızlığı kuşkulu metinlere dayalı bir şekilde tanımlanmaktadır.

Eşit parsellerdeki aynı tip evler ve ızgara plan uygulamalarında demokrasi ve eşitlik düşüncelerinin etkisi de tartışılmaktadır. Fakat Atina'da 7. yüzyıldan itibaren izlenebilen demokrasi ve eşitlik fikirlerinin Pers satrapları ve bunlara bağlı tiranlar tarafından yönetilen Batı Anadolu'daki kent devletlerinde ne kadar etkili olduğu bilinmemektedir. Ayrıca özellikle koloniler kurulurken ortaya çıkan hızlı bir şekilde araziyi düzenleme zorunluluğunun da ızgara planının gelişmesinde büyük rol oynadığı düşünülmektedir. Bununla beraber eş konut parsellerinin önceki dönemlerde Mısır'da uygulandığı bilinmektedir. Araştırmacıların bir bölümü Yunan şehir devletlerinin ızgara planı Doğu'daki kentlerden esinlenerek geliştirdikleri kanısındadır. Izgara planının ilk önce Doğu kültürü ile daha yakın ilişki içinde olan İyonya'da gelişmesi de bu düşüncayı destekler niteliktedir.

Çalışma boyunca Batı Anadolu'daki Yunan konutları kendi içinde değerlendirilmeye çalışılmış, gerekli ölçüde de Yunanistan coğrafyasındaki örnekler ile beraber ele alınmıştır. Bu tutum olası etkileri göstermek açısından gerekli olduğu kadar, örneklerin azlığından da gelen bir zorunluluktur. Fakat Batı Anadolu'daki antik Yunan konutunun kendine özgü mekan tanımlaması ya da gelişim çizgisine sahip

olup olmadığı sorusu şimdilik örneklerin yetersizliğinden dolayı ayrıntılı olarak yanıtlanamamaktadır. Bununla birlikte, Yunan dışı geleneklerden de beslenen, içe dönük bir avlu çevresinde gelişen ve Klasik dönemde tipleşen esas şema, Yunan konutunun ilk çağlarını birbirine bağlayan ortak bir tasarım özelliği olarak belirlemektedir.

KAYNAKLAR

- Abbasoğlu, H.**, 1996. Anadolu'da Antik Çağ'da Konut, *Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerleşme*, s. 395-404, Yay. Haz. Sey, Y., Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul
- Acar, E.**, 1996. Anadolu'da Tarih Öncesi Çağlardan Tunç Çağı Sonuna Kadar Konut ve Yerleşme, *Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerleşme*, s. 380-394, Yay. Haz. Sey, Y., Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul
- Akarca, A.**, 1987. Şehir ve Savunması, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara
- Akın, G.**, 1985. Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki Tarihsel Ev Tiplerinde Anlam, *basılmamış doktora tezi*, İ.T.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul
- Akurgal, E.**, 1983. Eski İzmir 1, Yerleşme Katları ve Athena Tapınağı, Türk Tarih Kurumu Basım Evi, Ankara
- Akurgal, E.**, 1987. Anadolu Uygarlıkları, Net Turistik Yayınları, İstanbul
- Akurgal, E.**, 1996. Batı Anadolu'da Konut, Yerleşme ve Kent Planlaması (MÖ. 3000- 30), *Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerleşme*, s. 122-143, Yay. Haz. Sey, Y., Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul
- Amarna Arkeolojik Kazısı Kazısı Web Sitesi**, www.amarnaproject.com, 20.09.2007
- Alexiou, S.**, 1991. Minos Uygarlığı, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul
- Aristoteles**, Politika, 2004, çev. Tunçay, M., 1993, Remzi Kitabevi, İstanbul
- Bagnasco, M. B.**, 1996., Housing and Workshop Construction in the City, *The Western Greeks, Classical Civilization in the Western Mediterranean*, s. 354-360 vd., ed. Carratelli, G. P., Milano
- Bakır, G., Ersoy, Y., Zeren, M., Özbay, F., Hürmüzlü, B.**, 2003. 2002 Yılı Klazomenai Kazısı, *25. Kazı Sonuçları Toplantısı*, Ankara, 26-31 Mayıs, c. 2, s. 101-110
- Baldoni, D., Franco, C., Belli, P., Berti, F.**, 2004. İasos, Karia'da Bir Liman Kenti, Homer Kitabevi, İstanbul
- Bammer, A.**, 1996. Çadır ile Anadolu Evi İlişkileri, *Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerleşme*, s. 234-247, Yay. Haz. Sey, Y., Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul
- Bilgin, N.**, 2004. Felsefeden Ekonomiye Antik Yunan Dünyası, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul

- Boardman, J.**, 2000. *Persia and the West, An Archaeological Investigation of the Genesis of Achaemenid Persian Art*, Thames&Hudson, London
- Borchhardt, J.**, 1999. *Limyra Zemuri Taşları, Likya Bölge'sinde Limyra Antik Kenti'nin Gizemli Sularında Yapılan Arkeolojik Araştırmalar, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul*
- Bury, J. B. ve Meiggs, R.**, 1975. *A History of Greece to the Death of Alexander the Great*, Macmillan Press, London
- Cahill, N.**, 2002. *Household and City Organization at Olynthus*, Yale University Press, USA, www.stoa.org/hopper/text.jsp?doc=Stoa:text:2003.01.0003, 15.06.2007
- Cambitoglou, A., Birchall, A., Coulton, J. ve Green, J. R.**, 1998. *Zagora 2: Excavation of a Geometric Town*, Archaeological Society, Athens
- De Mecquenem, R.**, 1938. *The Achaemenid and Later Remains at Susa, A survey of Persian Art from Prehistoric Times to the Present*, s. 321-328, ed. Pope, A. U., Oxford University Press, London
- Deighton, H. J.**, 2005. *Eski Atina Yaşantısında Bir Gün*, Homer Kitabevi, İstanbul
- Desborough, V. R. d'A.**, 1972. *The Greek Dark Ages*, E. Benn, London
- Di Vita, Antonino**, 1996. *Urban Planning in Ancient Sicily, The Western Greeks, Classical Civilization in the Western Mediterranean*, s. 263-308, Yay. Haz. Carratelli, G. P., Milano
- Dinsmoor, W. B.**, 1950. *The Architecture of Ancient Greece*, B. T. Batsford, London
- Drerup, H.**, 1967. *Prostashaus und Pastashaus: Zur Typologie des griechischen Hauses, Marburger Winckelmann-Programm*, s. 6-17
- Eraslan, A.**, 1996. *Mezopotamya Bölgesi'nde Tarihi Çağlarda Görülen Konut Mimarisi Tipolojisi, basılmamış yüksek lisans tezi*, İ.T.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul
- Erkanal, H.**, 1996. *Erken Tunç Çağı'nda Batı Anadolu Sahil Kesiminde Kentleşme, Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerleşme*, s. 70-82, Yay. Haz. Sey, Y., Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul
- Erkanal, H.**, 1997. *Archaeological Researches at Liman Tepe = Liman Tepe Arkeoloji Araştırmaları*, Municipality of Urla, Urla
- Erkanal, H. ve Günel S.**, 1994. *1993 Limantepe Kazısı, 16. Kazı Sonuçları Toplantısı*, Ankara, 30 Mayıs-3 Haziran, c. 1, s. 263-280
- Erkanal, H. ve Günel S.**, 1996. *1995 Limantepe Kazısı, 18. Kazı Sonuçları Toplantısı*, Ankara, 27-31 Mayıs, c. 1, s. 231-258
- Frankfort, H.**, 1958. *The Art and Architecture of the Ancient Orient*, Yale University Press, New Haven

- Gorman, V. B.**, 2001. Miletos, the Ornament of Ionia: A History of the City to 400 B.C.E., University of Michigan Press, Michigan
- von Gräve, V.**, 1991. 1990 Yılı Milet Çalışmaları, 13. Kazı Sonuçları Toplantısı, Çanakkale, 27-31 Mayıs, c. 2, s. 9-20
- von Gräve, V.**, 2004. Milet, *Stadtgrabungen und Stadtforschung im westlichen Kleinasien*, Bergama, 6-7 Ağustos, s. 241-262
- Graham, J. W.**, 1966. Origins and Interrelations of the Greek House and the Roman House, *Phoenix*, 20, s. 3-31
- Graham, J. W.**, 1972. Notes on Houses and Housing-Districts at Abdera and Himera, *American Journal of Archaeology*, 76, s. 295-301
- Greaves, A. M.**, 2003. Miletos; Bir Tarih, Homer Kitabevi, İstanbul
- Gündüz, A.**, 2002. Mezopotamya ve Eski Mısır: Bilim, Teknoloji, Toplumsal Yapı ve Kültür, Büke Yayınları, İstanbul
- Gürler, B.**, 1999. Passing to the Prostan Type House in West Anatolia and the Location of this Type in the City Planning, *Çağlar Boyunca Anadolu'da Yerleşim ve Konut Uluslararası Sempozyumu- Bildiriler*, İstanbul, 5-7 Haziran 1996, s. 231-240
- Hansen, H. H.**, 1989. Diskussion, *Demokratie und Architektur, Der hippodamische Städtebau und die Entstehung der Demokratie*, s. 15 ve 113, Yay. Haz., Schuller, W., Deutscher Kunstverlag, München
- Haverfield, F.**, 1913. Ancient Town-Planning, elektronik kitap: <http://www.gutenberg.org/files/14189/14189-h/14189-h.htm#2>, 27.09.2007
- Herodotos**, Herodot tarihi; çev. Ökmen, M., 2004, İş Bankası Yayınları, İstanbul
- Hoepfner, W.**, 1989. Die Frühen Demokratien und die Architekturforschung, *Demokratie und Architektur, Der hippodamische Städtebau und die Entstehung der Demokratie*, s. 9-13, Yay. Haz., Schuller, W., Deutscher Kunstverlag, München
- Hoepfner, W.**, 1996. Klasik Dönemde Konut ve Toplum, *Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerleşme*, s. 155-164, Yay. Haz. Sey, Y., Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul
- Hoepfner, W. ve Schwandner E.-L.**, 1994. Haus und Stadt im Klassischen Griechenland, Deutscher Kunstverlag, München
- Holland, L. B.**, 1944. Colophon, *Hesperia*, 13, s. 123-147
- Homerus**, Odysseia, çev. Emre, A. C., 1971, Varlık Yayınları, İstanbul
- Işık, F.**, 1998. Megaron, Özel Bir Yapı Tipinin Kökeni, Gelişimi ve Bir Ege Tapınağına Dönüşümü, *Adalya: Suna-İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü Yıllığı*, 2, s. 1-20

- Işık, F. ve Yılmaz, H. İ.**, 1996. Likya'da Konut ve Gömüt Arasındaki Yapısal İlişkiler, *Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerleşme*, s. 171-181, Yay. Haz. Sey, Y., Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul
- Jameson, M. H.**, 1990. Domestic Space in the Greek City-State, *Domestic Architecture and the Use of Space: An Interdisciplinary Cross-Cultural Study*, s. 92-113, ed. Kent. S., Cambridge University Press, Cambridge
- Jones, J. E., Graham, A. J. ve Sackett, L. H.**, 1973. An Attic Country House Below the Cave of Pan at Vari, Thames&Hudson, London
- Kallet, L.**, 2000. The Fifth Century: Political and Military Narrative, *Classical Greece, 500-323 B.C.*, s. 170-177, ed. Osborne, R., Oxford University Press, Oxford
- Kiegeland, J.**, 1993. Wie Wohnten die Tyrannen?, *Die Griechische Polis-Architektur und Politik*, s. 46-57, ed. Wolfram Hoepfner ve Gerhard Zimmer, Ernst Wasmuth Verlag, Tübingen
- Klazomenai Arkeolojik Kazısı Web Sitesi**, <http://www.klazomeniaka.com/05-KLAZOMENAI-GEC-ARKAİK.htm>, 15.10.2007
- Kolb, F.**, 1996. Antik Çağ'ın Büyük Anadolu Yerleşmelerinde Konutun Rolü, *Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerleşme*, s. 146-154, Yay. Haz., Sey, Y., Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul
- Kolb, F.**, 1998. 1997 Yılı Kyaneai Yüzey Araştırması, *16. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, Tarsus, 25-29 Mayıs, c. 2, 385-400
- Kolb, F. ve Thomsen, A.**, 1999. Arbeiten auf dem Avşar Tepesi, *17. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, Ankara, 24-28 Mayıs, c. 1, 221-234
- Krause, C.**, 1977. Grundformen des Griechischen Pastashauss, *Archäologischer Anzeiger*, s. 164-179
- Kuban, Z.**, 1988. Antik Devir Evlerinde Kadın ve Erkek Mekanları ve Osmanlı Evleriyle Karşılaştırılması, *basılmamış yüksek lisans tezi*, İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul
- Ksenophon**, Oikonomikos, çev. Pomeroy, S. B., 1994, Oxford University Press, New York
- Lawrence, A. W.**, 1967. Greek Architecture, Penguin Books, London
- Lendering, J.**, Pasargadae (4), <http://www.livius.org/a/iran/pasargadae/pasargadae4.html#p>, 25.09.2007
- Levi, D.**, 1986. İasos Kazıları, İtalyan Kültür Heyeti, Ankara
- Lysias**, The Orations of Lysias (Orationes – Konuşmalar), Lamb, W. R. M., 1957, Harvard University Press, Cambridge
- Magie, D.**, 2003. Anadolu'da Romalılar c. 3, Batı Anadolu Kent Devletleri, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul

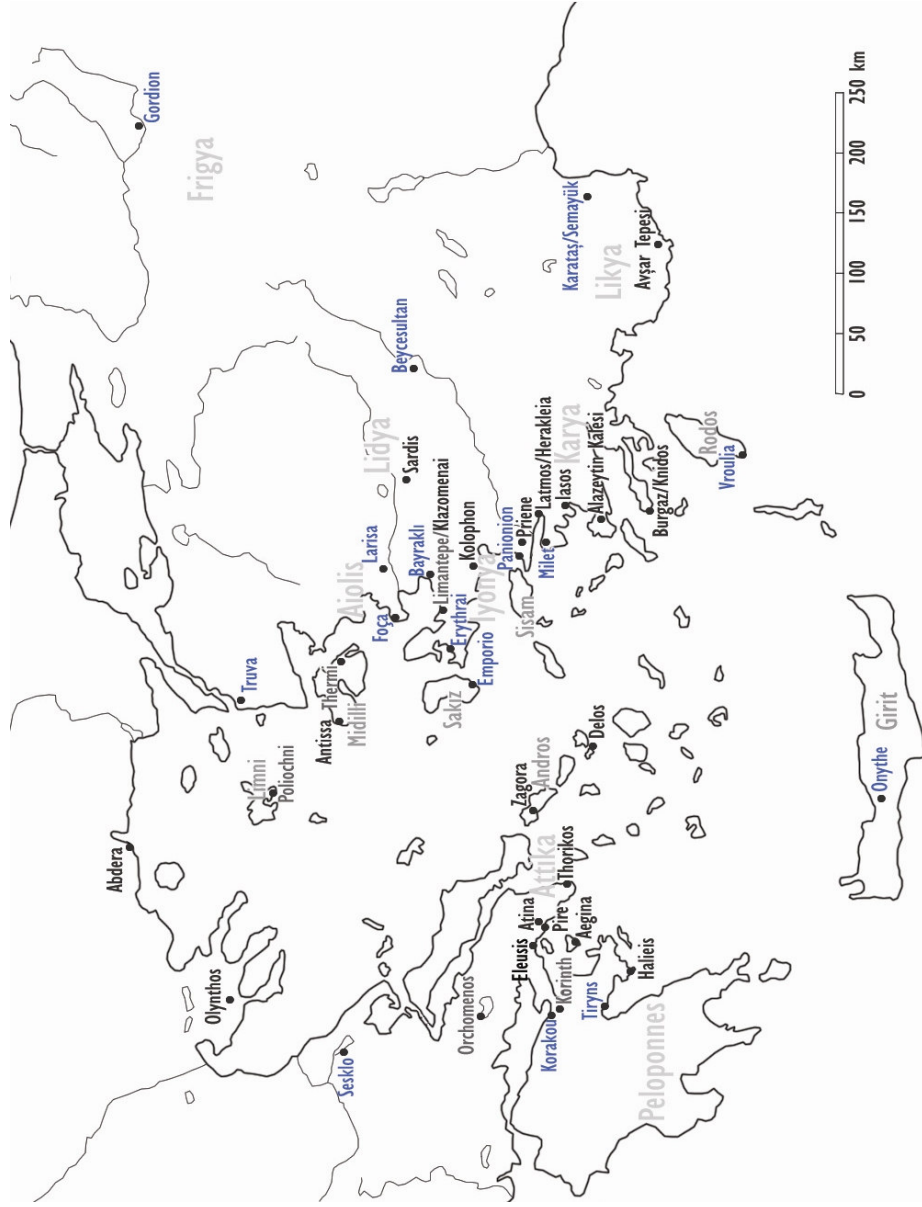
- Mansel, A. M.**, 1971. Ege ve Yunan Tarihi, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara
- Marzahn, J.**, 1993/2004. Babylon, *Staatliche Museen zu Berlin Preußischer Kulturbesitz, (Vorderasiatisches Museum)*
- Mertens, D. ve Greco, E.**, 1996. Urban Planning in Magna Graecia, *The Western Greeks, Classical Civilization in the Western Mediterranean*, s. 243-262, ed. Carratelli, G. P., Milano
- Murray, O.**, 2001. Life and Society in Classical Greece, *Greece and the Hellenistic World*, s. 198-227, ed. Boardman, J., Griffin, J., Murray, O., Oxford University Press, Oxford
- Naumann, R.**, 1975. Eski Anadolu Mimarlığı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara
- Nevett, L. C.**, 1999. House and Society in the Ancient Greek World, Cambridge University Press, Cambridge
- Osborne, R.**, 2000. Classical Greece, 500-323 B.C., Oxford University Press, Oxford
- Öngül, Z.**, 2005. Kıbrıs'taki Vuni Sarayı ve Antik Çağ Saray Mimarisi İçindeki Yeri, *basılmamış doktora tezi*, İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul
- Özdoğan, M.**, 1996. Kulübeden Konuta: Mimarlıkta İlkler, *Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerleşme*, s. 19-30, Yay. Haz. Sey, Y., Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul
- Özgen, H. M.**, 2002. Latmos (Beşparmak) Dağları Güzeltepe'deki Antik Yerleşim, Topoğrafik Bir İnceleme, *basılmamış yüksek lisans tezi*, İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul
- Özgenel, L.**, 1997. Antik Dönem Evleri ve Sahipleri, Batı Anadolu'daki İyon Konutları, *Arkeoloji ve Sanat*, 78, s. 14-24
- Özgenel, L.**, 2001. Anadolu'daki Yunan Dönemi Konutlarında Mekan Tanımı, Kullanımı ve Cinsiyet, *Olba, Kilikia Arkeolojisini Araştırma Merkezi Yayınları*, 4, s. 125-143
- Özgüç, T.**, 1999. Karum Kanish as a City of International Trade, *Çağlar Boyunca Anadolu'da Yerleşim ve Konut Uluslararası Sempozyumu- Bildiriler*, İstanbul, 5-7 Haziran 1996, s. 321-328
- Özyiğit, Ö.**, 1996. 1995 Yılı Phokaia Kazı Çalışmaları, 18. Kazı Sonuçları Toplantısı, Ankara, 27-31 Mayıs, c. 2, s. 1-22
- Özyiğit, Ö.**, 2003. 2002 Yılı Phokaia Kazı Çalışmaları, 25. Kazı Sonuçları Toplantısı, Ankara, 26-30 Mayıs, c. 1, s. 441-451
- Peschlow, A.**, 1985. Die Wohnhäuser von Latmos, 3. Araştırma Sonuçları Toplantısı, Ankara, 20-24 Mayıs, s. 155-172
- Peschlow-Bindokat, A.**, 2005. Herakleia Şehir ve Çevresi: Latmos'ta Bir Karia Kenti, Homer Kitabevi, İstanbul

- Radt, W.**, 1970. Siedlungen und Bauten auf der Halbinsel von Halikarnassos: unter besonderer Berücksichtigung der archaischen Epoche, E. Wasmuth, Tübingen
- Ramage, A.**, 1978. Lydian Houses and Architectural Terracottas, Archaeological Exploration of Sardis, Monograph 5, Harvard University Press, Cambridge
- Rider, B. C.**, 1964. Ancient Greek Houses- Their History and Development from the Neolithic Period to the Hellenistic Age, Argonaut, Chicago
- Robinson, D. M. ve Graham J. W.**, 1938. The Hellenic House, a Study of the Houses Founded at Olynthus with a detailed account of those excavated in 1931 and 1934, Excavations at Olynthus Part 8, Johns Hopkins, Baltimore
- Rumscheid, F. ve Koenigs W.**, 1998. Priene, A Guide to the Pompeii of Asia Minor, Ege Yayınları, İstanbul
- Sams, G. K. ve Voigt, M. M.**, 1996. Gordion 1995, 18. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, Ankara, 27-31 Mayıs, c. 1, s. 475-492
- Sams, G. K. ve Voigt, M. M.**, 2002. Gordion 2001, 24. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, Ankara, 27-31 Mayıs, c. 2, s. 139-148
- Schefold, K. ve Boehlau, J.**, 1940. Larisa am Hermos, der Ergebnisse der Ausgrabungen 1902- 1934, Band 1: die Bauten, Verlag Walter de Gruyter & Co, Berlin
- Schirmer, W.**, 1982. Hitit Mimarlığı, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul
- Senff, R.**, 1995. Die Grabung am Kalabaktepe, *Archäologischer Anzeiger*, s. 208-213
- Sevin, V.**, 1991. Yeni Assur Sanatı I: Mimalık, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara
- Sevin, V.**, 2003. Atlaslı Büyük Uygarlıklar Ansiklopedisi, Eski Anadolu ve Trakya, Başlangıcından Pers Egemenliğine Kadar, İletişim Yayınları, İstanbul
- Sinos, S.**, 1971. Die Vorklassischen Hausformen in der Ägäis, Verlag Philipp von Zabern, Mainz am Rhein
- Smith, W. S.**, 1958. The Art and Architecture of Ancient Egypt, Penguin Books, Londra
- Snodgrass, A. M.**, 2000. The Dark Age of Greece, Edinburg University Press, Edinburgh
- Stronach, D.**, 1998-2007. Pasargadae, www.cais-soas.com/CAIS/Archaeology/Hakhamaneshian/Pasargadae.htm, 25.09.2007
- Tekin, O.**, 2006. Eski Yunan Tarihi, İletişim Yayınları, İstanbul

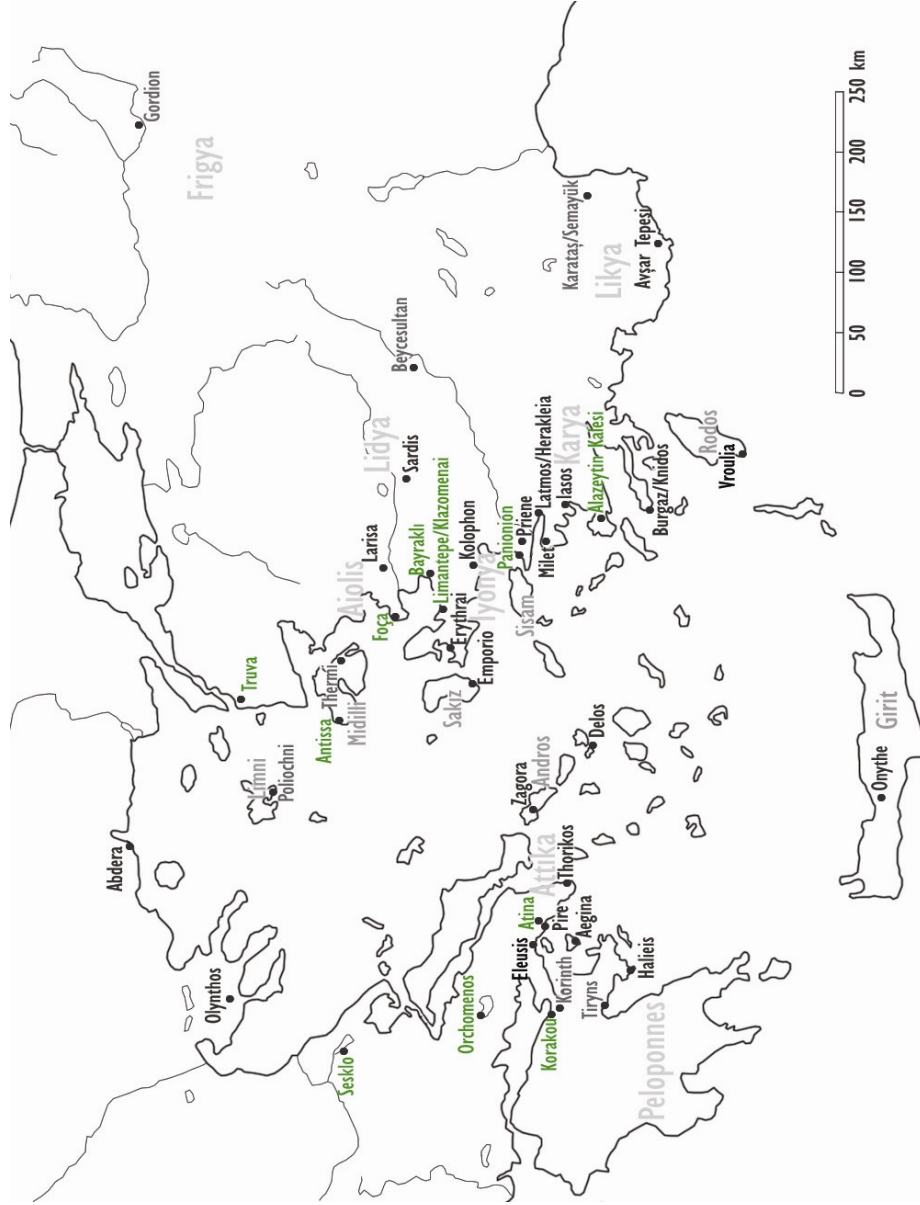
- Thompsen, H. A.**, 1959. Houses at the North Foot of Areopagus, *Hesperia*, 28, s. 98-103
- Thomsen, A.**, 2002. Die Lykische Dynastensiedlung auf dem Avşar Tepesi, Dr. Rudolf Habelt GmbH, Bonn
- Thomson, G.**, 1988. Tarihöncesi Ege, Payel Yayınevi, İstanbul
- Tuna, N.**, 1997. Burgaz Arkeolojik Kazıları 1996 Yılı Çalışmaları, 19. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, Ankara, 26-30 Mayıs 2007, c. 2, s. 445-459
- Tuna, N.**, 1998. Burgaz Arkeolojik Kazıları 1997 Yılı Çalışmaları, 20. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, Ankara, 26-30 Mayıs, c. 2, s. 425-438
- Tuna, N.**, 2003. Burgaz 2002 Yılı Çalışmaları, 25. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, Ankara, 26-30 Mayıs, c. 2, s. 61-70
- Tuna, N., Atıcı, N., Sakarya, İ.**, 2005. Burgaz Kazıları 2004 Yılı Çalışmaları, 27. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, Antalya, 26-30 Mayıs, c.1., s. 205-218
- Tübingen Likya Projesi Web Sitesi**, www.uni-tuebingen.de/uni/g10/ag/lyktite.htm, 12.10.2007
- Usman, M.**, 1958. Antik Devir Küçük Asya Evleri, Güven Basımevi, İstanbul
- Vitruvius**, Mimarlık Üzerine 10 Kitap, çev. Güven, S., 1993, Şevki Vanlı Mimarlık Yayınları, İstanbul
- Wachsmuth, F.**, 1938. Achaemenid Architecture, The Principal Monuments, *A survey of Persian Art from Prehistoric Times to the Present*, s. 309-320, ed. Pope, A. U., Oxford University Press, London
- Wycherley, R. E.**, 1993. Antik Çağda Kentler Nasıl Kuruldu?, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul
- Wiegand, Th. ve Schrader H.**, 1904. Priene, Ergebnisse der Ausgrabungen und Untersuchungen in den Jahren, 1895-1898
- Young, R.**, 1951. An Industrial District of Ancient Athens, *Hesperia*, 20, s. 135-288

Ek A: Haritalar

Çizimler yazara aittir.



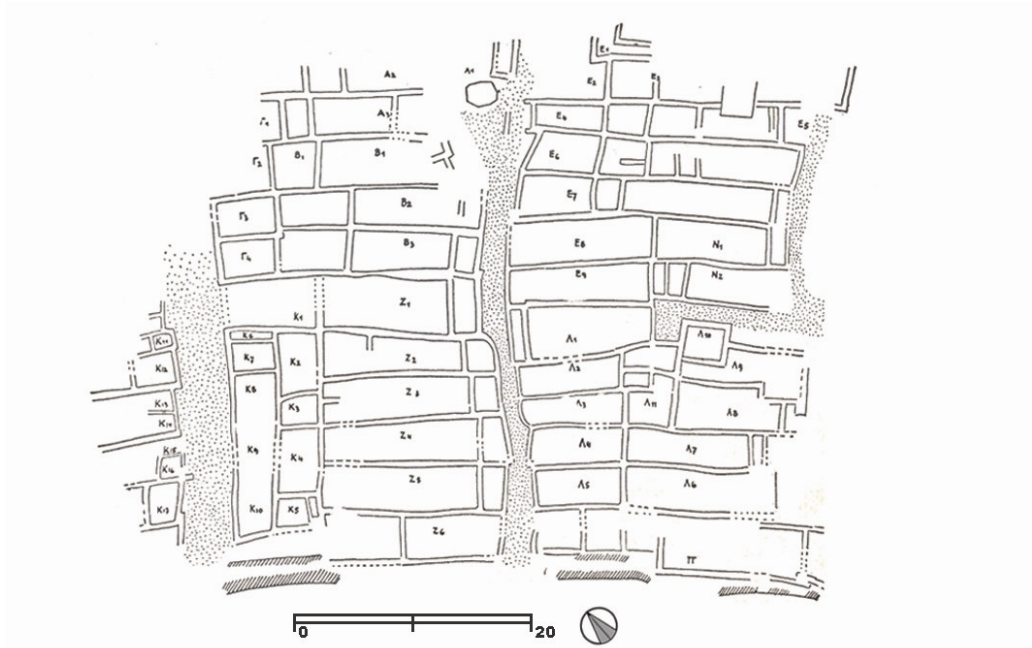
Harita A.2. Megaron planlı konutların bulunduğu yerleşimler



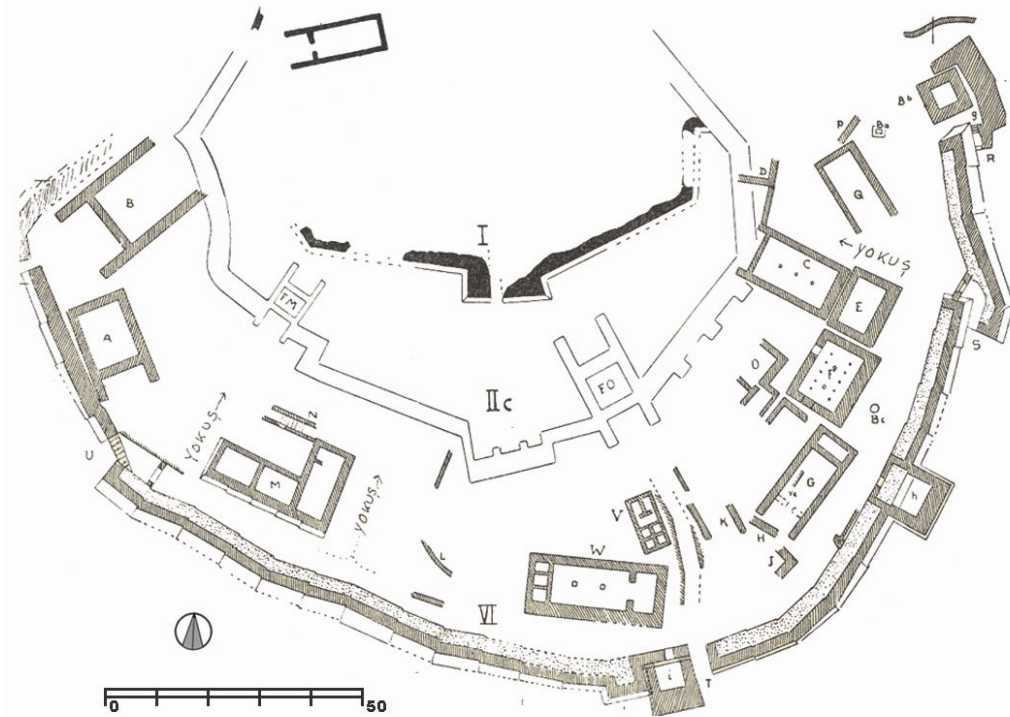
Harita A.2. Oval ve apsidal konutların bulunduğu yerleşimler

Ek B: Şekiller

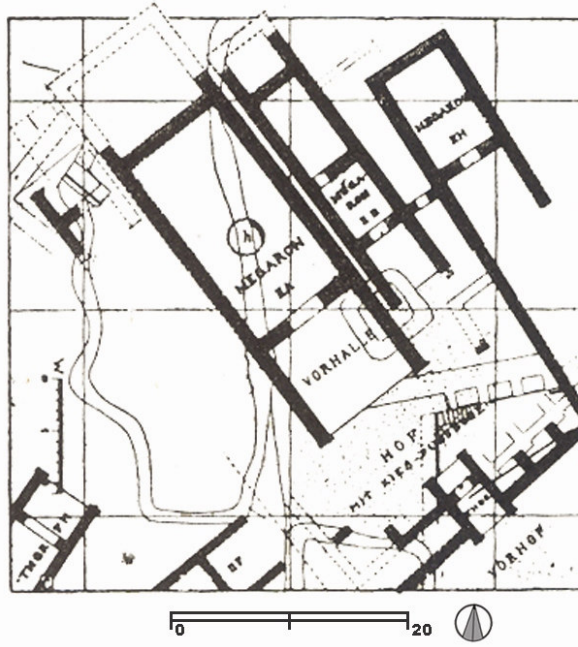
Kaynak belirtilmeyen çizimler yazara aittir.



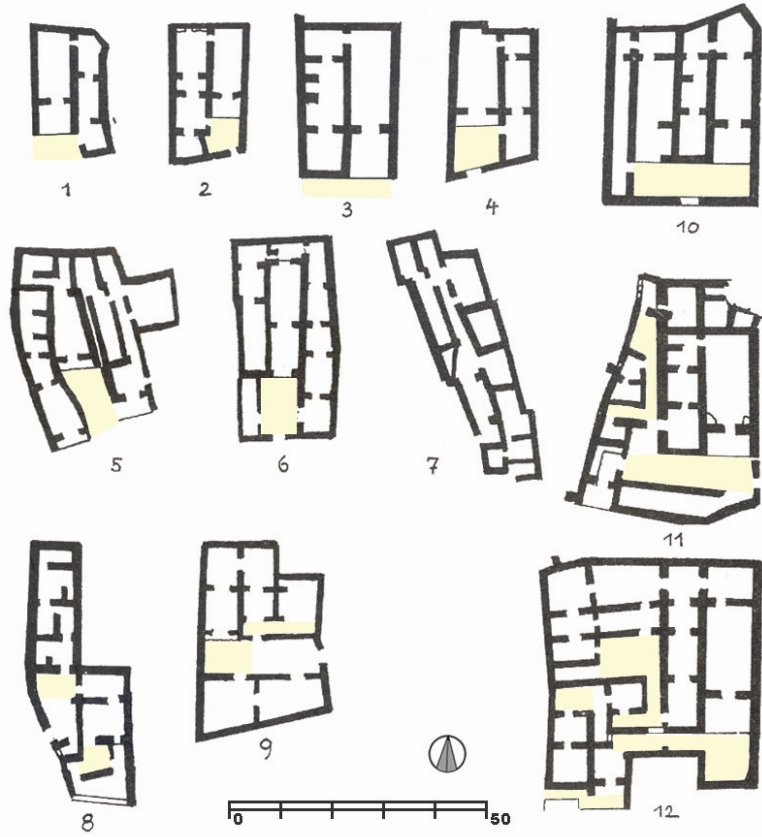
Şekil B.1. Therme yerleşmesi (Naumann, 1975)



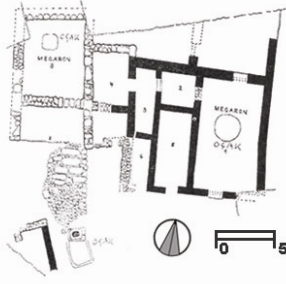
Şekil B.2.a. Truva I ve VI (Naumann, 1975)



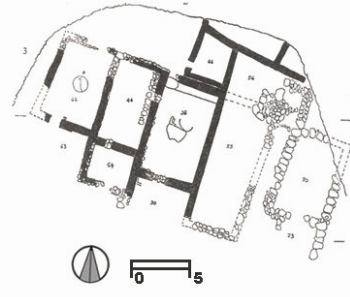
Şekil B.2.b. Truva II
(Dinsmoor, 1950)



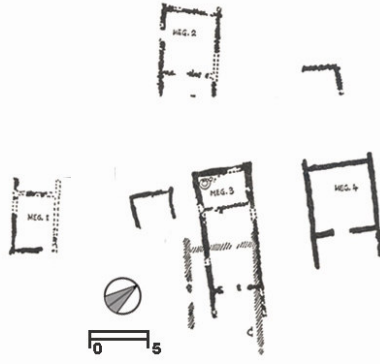
Şekil B.3. Poliochni ve Truva yerleşmelerindeki konutlar (Naumann, 1975)



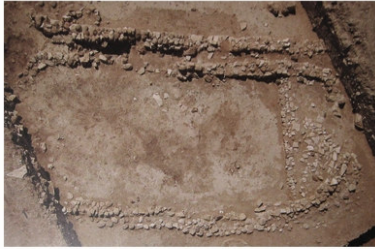
Şekil B.4. Beycesultan megaronlar
(Naumann, 1975)



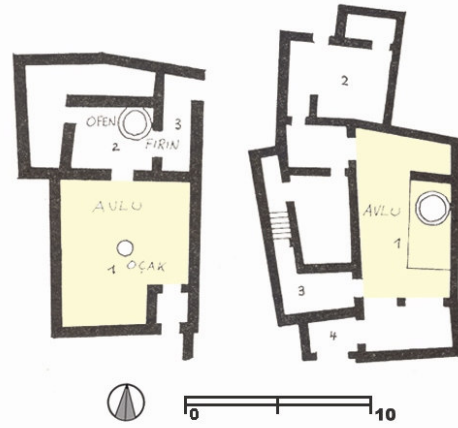
Şekil B.5. Tarsus konutları
(Naumann, 1975)



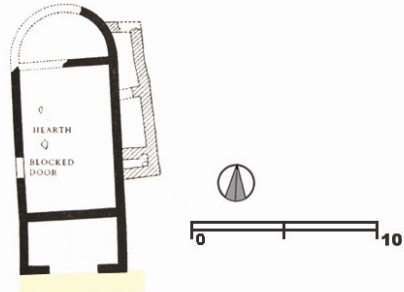
Şekil B.6. Karataş-Semayük megaronlar (Naumann, 1975)



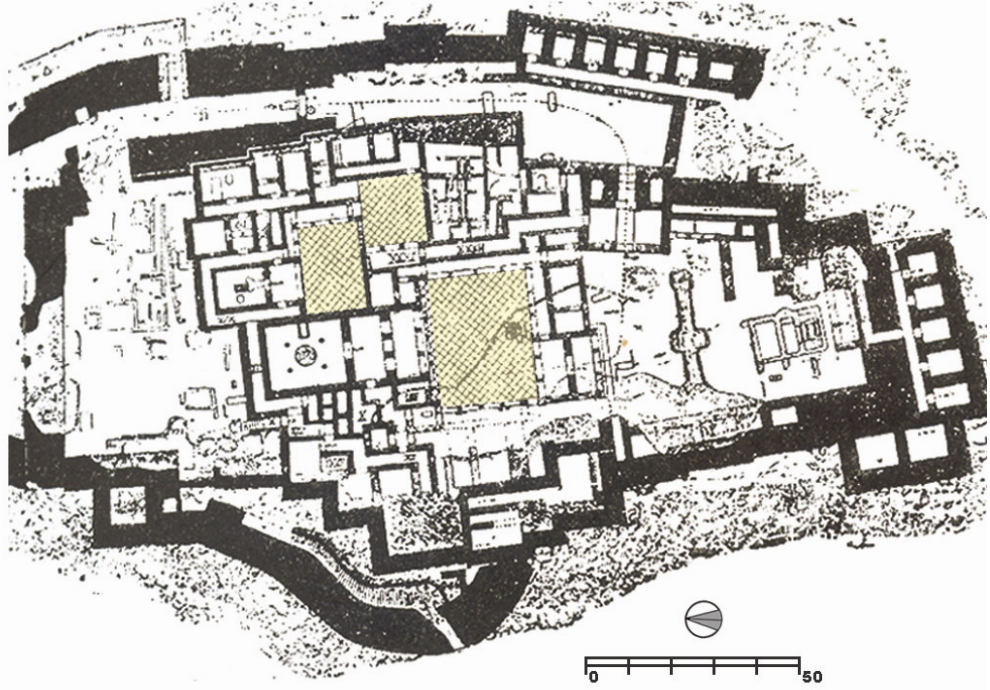
Şekil B.7. Limantepe oval ev (Erkanal, 1997)



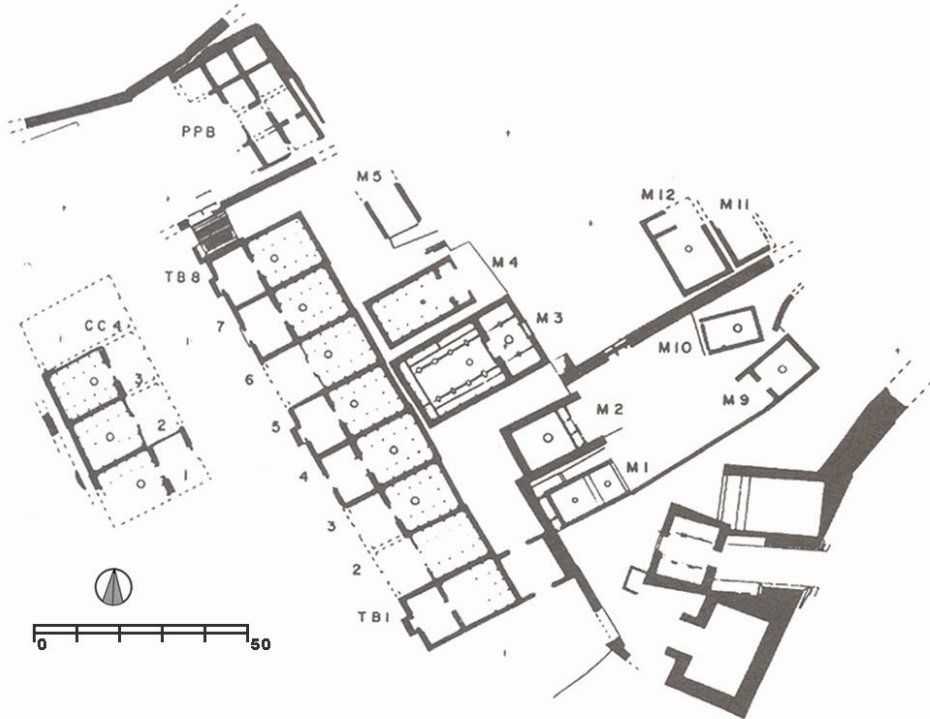
Şekil B.8. Karum-Kaneş konutları
(Naumann, 1975)



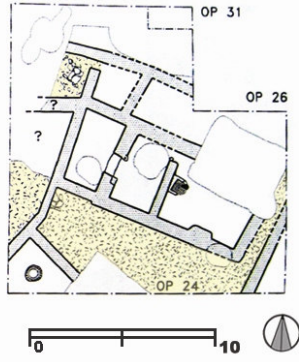
Şekil B.9. Karakou apsidal konut (Lawrence, 1967)



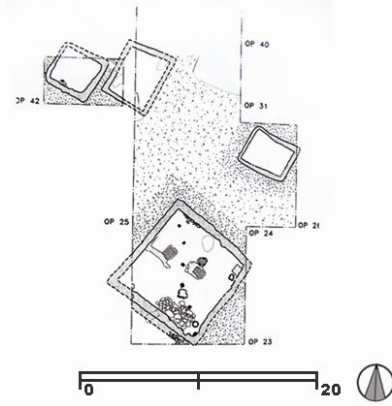
Şekil B.10. Tiryns Sarayı (Dinsmoor, 1950)



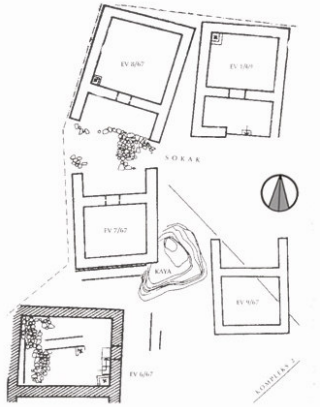
Şekil B.11. Gordion (Sevin, 2003)



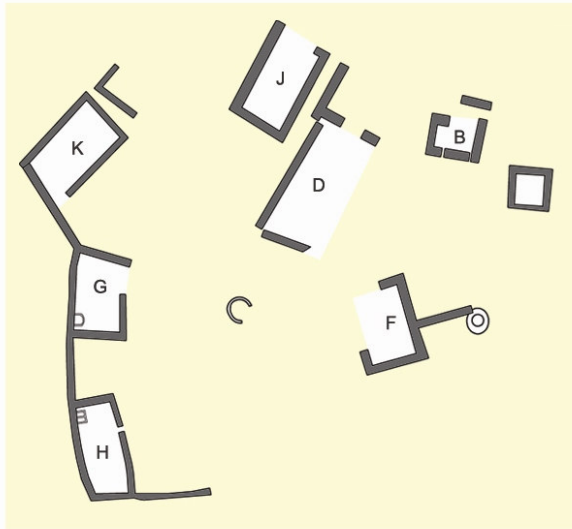
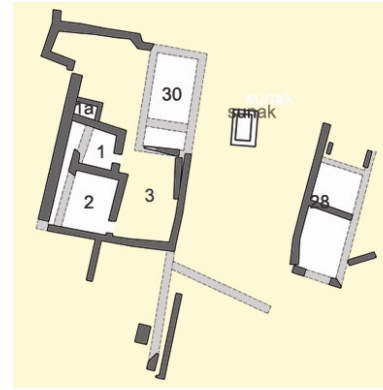
Şekil B.12.a Gordion Orta dönem konutları
(Sams ve Voigt 2002)



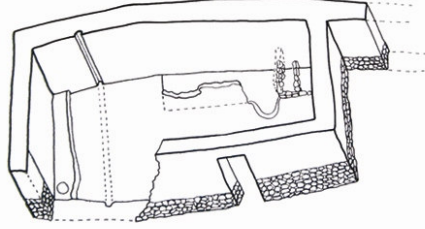
Şekil B.12.b. Gordion Geç dönem konutları (Sams ve Voigt 2002)



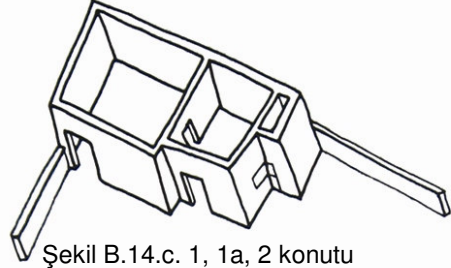
Şekil B.13. Büyükkale Frig konutları
(Sevin, 2003)



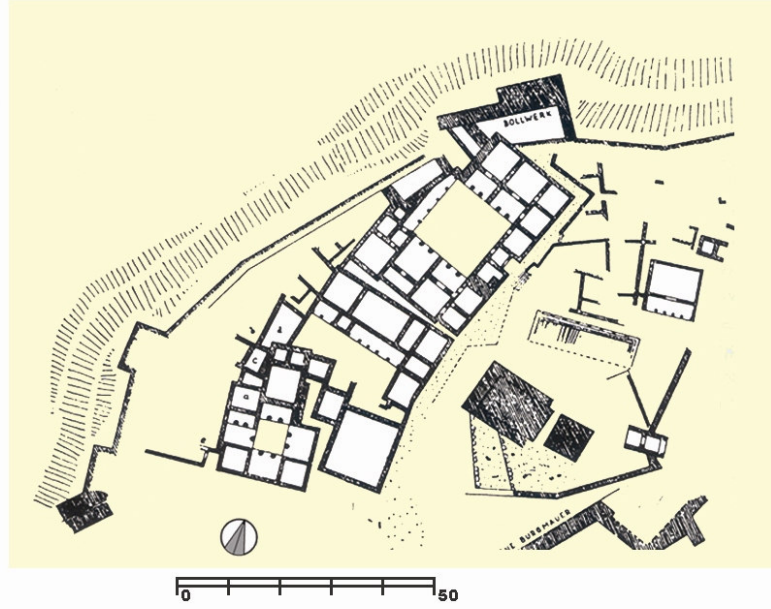
Şekil B.14.a. Sardis konut alanları
(M.Ö. 6. yüzyıl)



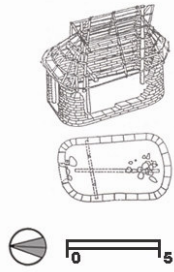
Şekil B.14.b. H konutu rekonstrüksiyonu
(Ramage, 1978)



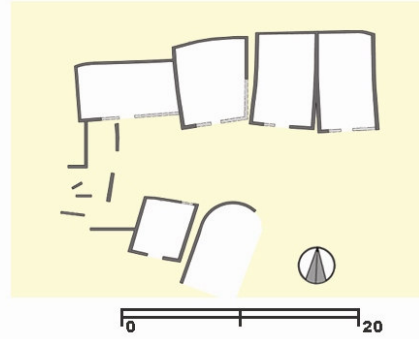
Şekil B.14.c. 1, 1a, 2 konutu
rekonstrüksiyonu (Ramage, 1978)



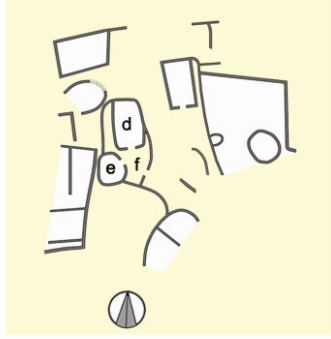
Şekil B.15. Larisa akropolü



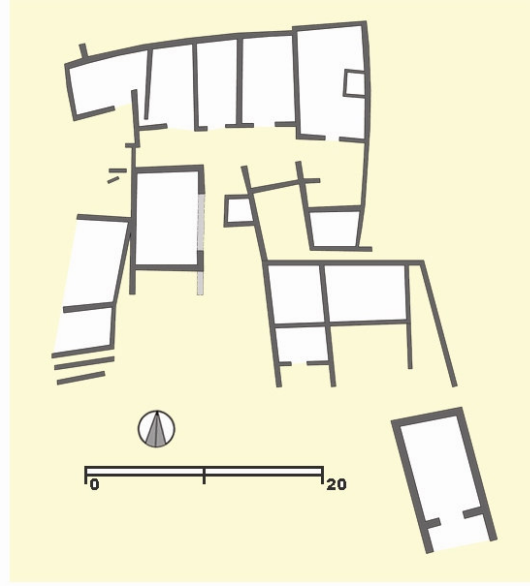
Şekil B.16. Bayraklı oval kulübe
(Abbasoğlu, 1996)



Şekil B.17.a. Bayraklı M.Ö. 8. yüzyılın ikinci yarısı



Şekil B.17.b. Bayraklı M.Ö. 7. yüzyılın ilk yarısı



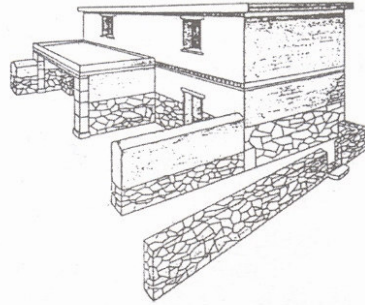
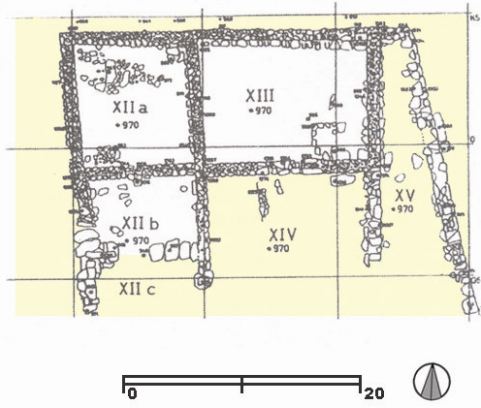
Şekil B.17.c. Bayraklı M.Ö. 7. yüzyılın ikinci yarısı



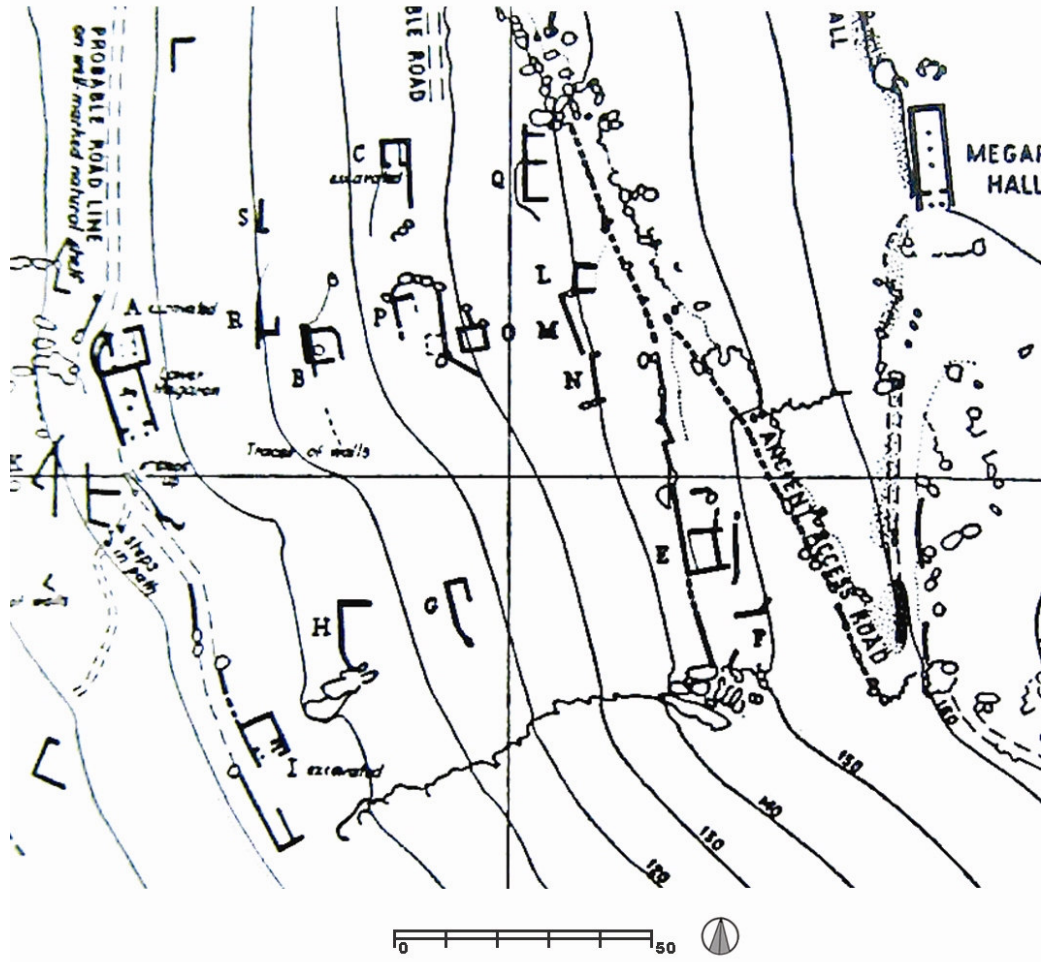
Şekil B.17.d. Bayraklı M.Ö. 6. yüzyıl



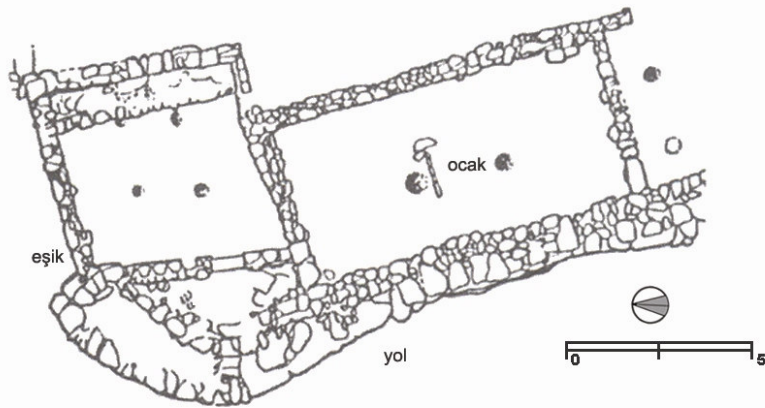
Şekil B.17.e. Bayraklı M.Ö. 4. yüzyıl



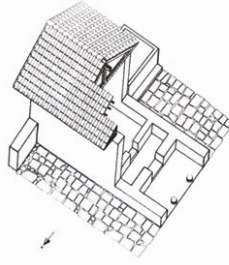
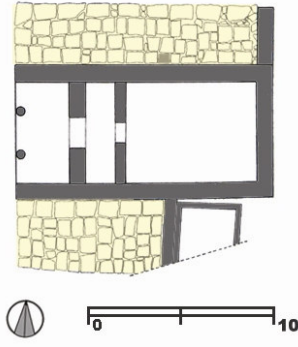
Şekil B.18. Bayraklı “çifte megaron” (Özgenel, 2001)



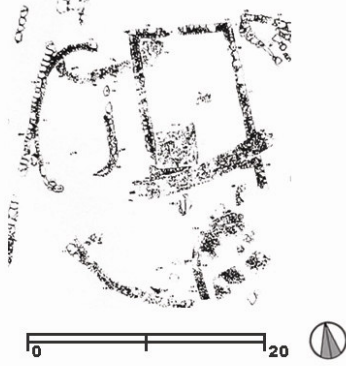
Şekil B.19.a. Emporio (MÖ. 8. yüzyıl) (Drerup, 1967)



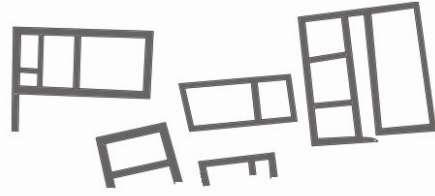
Şekil B.19.b. Emporio'da konut(lar) (M.Ö. 8. yüzyıl)
(Snodgrass, 2000)



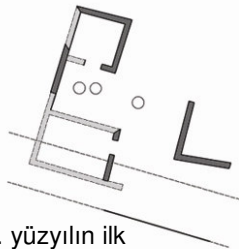
Şekil B.20.a. Foça megaron planlı konut
(M.Ö. 7. yüzyıl) (Özyiğit, 1996)



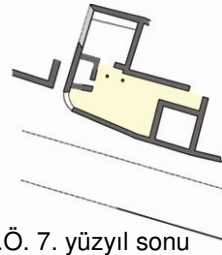
Şekil B.20.b. Foça oval ev (10. yüzyıl)
ve megaron (7. yüzyıl) (Özyiğit, 2003)



Şekil B.21. Milet Miken dönemi konutları
(Sinos, 1971)



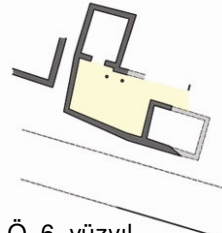
M.Ö. 7. yüzyılın ilk
Yarısı



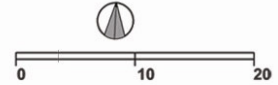
M.Ö. 7. yüzyıl sonu



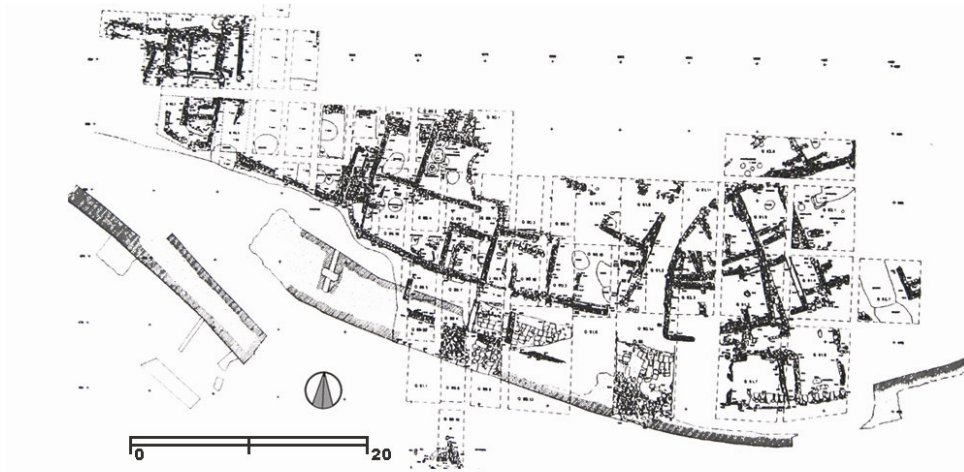
M.Ö. 7. yüzyılın ikinci
yarısı



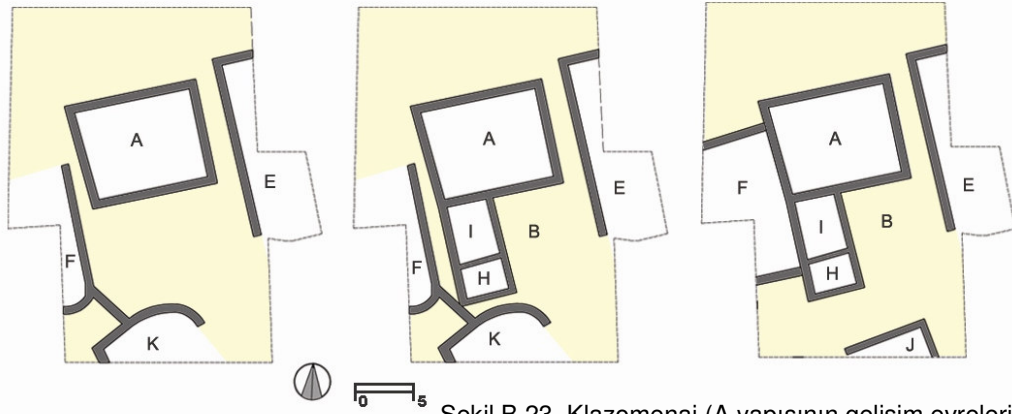
M.Ö. 6. yüzyıl



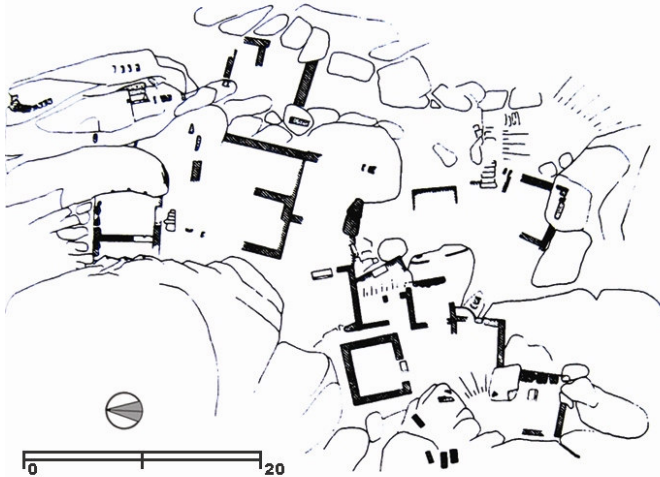
Şekil B.22.a. Milet Kalabaktepe'deki konutun M.Ö. 7. ve 6. yüzyıldaki evreleri



Şekil B.22.b. Milet Kalabaktepe Arkaik dönem konutları (Senff, 1995)



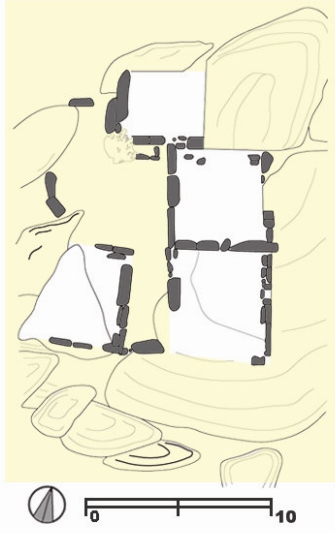
Şekil B.23. Klazomenai (A yapısının gelişim evreleri)
(www.klazomeniaka.com)



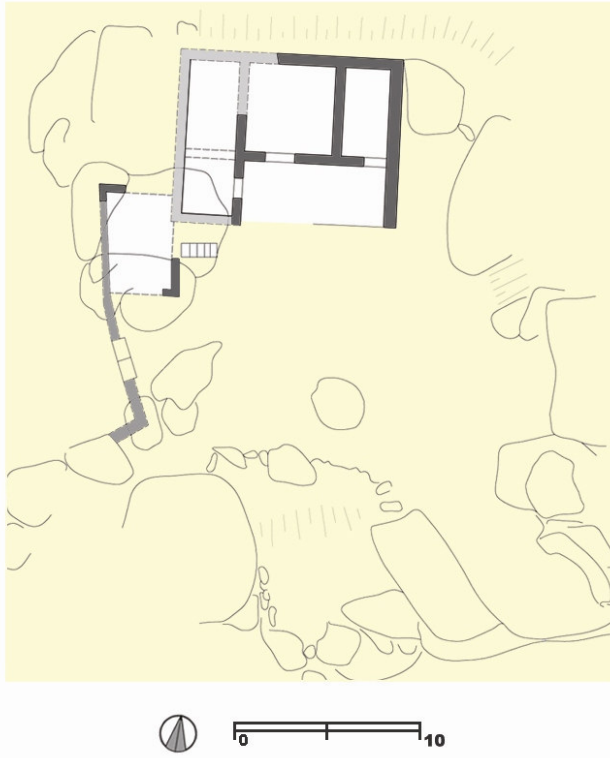
Şekil B.24.a. Latmos konut terası (Peschlow, 1985)



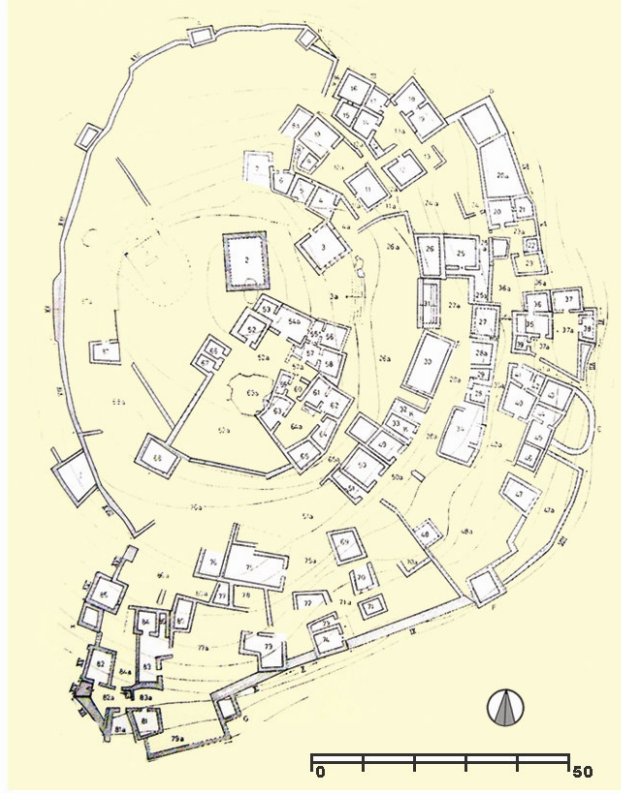
Şekil B.24.b. Latmos Arkaik
dönem kaya evi
(Peschlow, 2005)



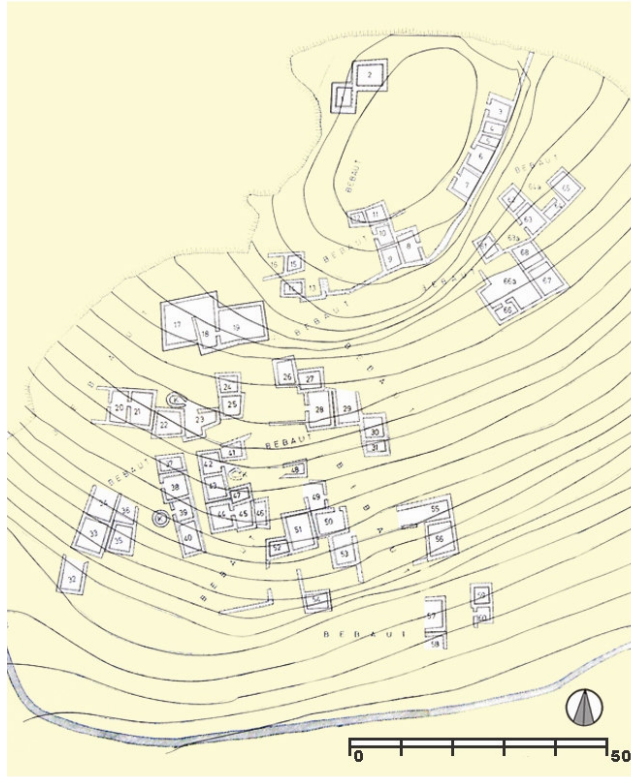
Şekil B.24.c. Latmos kaya evi plan ve rekonstrüksiyonu (M.Ö. 4.yüzyıl) (Peschlow, 2005)



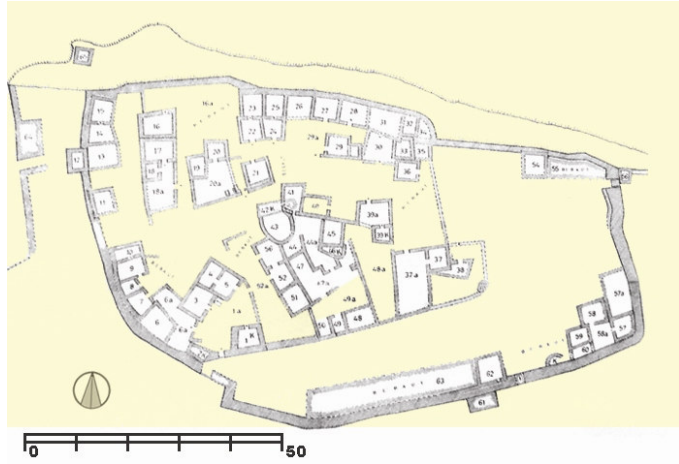
Şekil B.24.d. Latmos kaya evi (M.Ö. 4. yüzyıl)



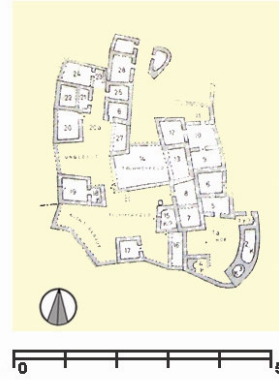
Şekil B.25.a. Alazeytin Kalesi
(Radt, 1970)



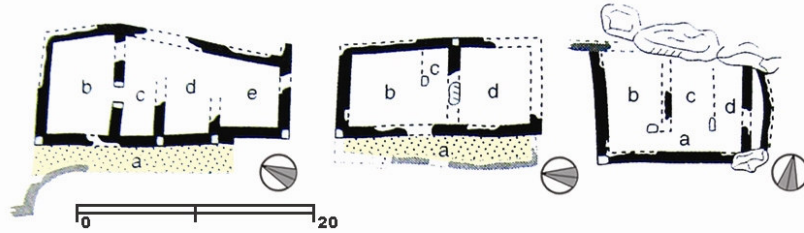
Şekil B.25.b. Ören Avlusu
(Radt, 1970)



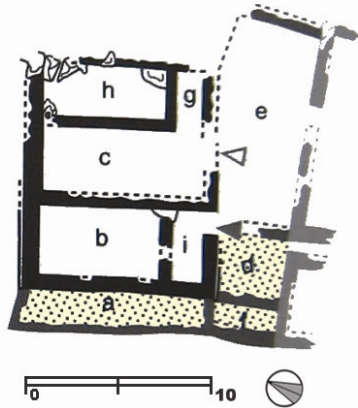
Şekil B.25.c. Çilek Kalesi (Radt, 1970)



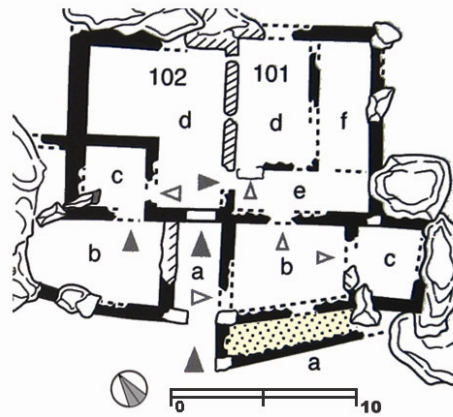
Şekil B.25.d. Kovuk Çal (Radt, 1970)



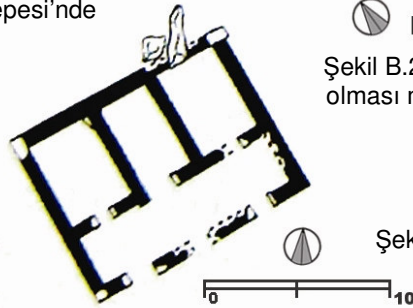
Şekil B.26.a. Avşar Tepesi konutları (M.Ö. 6.yüzyıl) (Kolb, 1998)



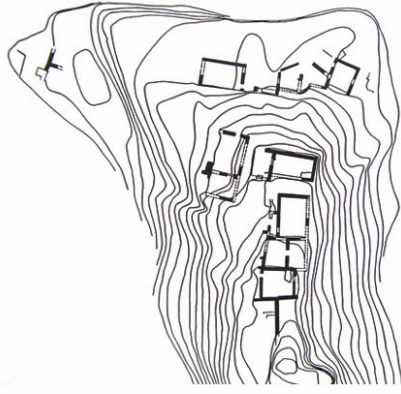
Şekil B.26.b. Avşar Tepesi'nde konut (M.Ö. 5.yüzyıl) (Kolb, 1998)



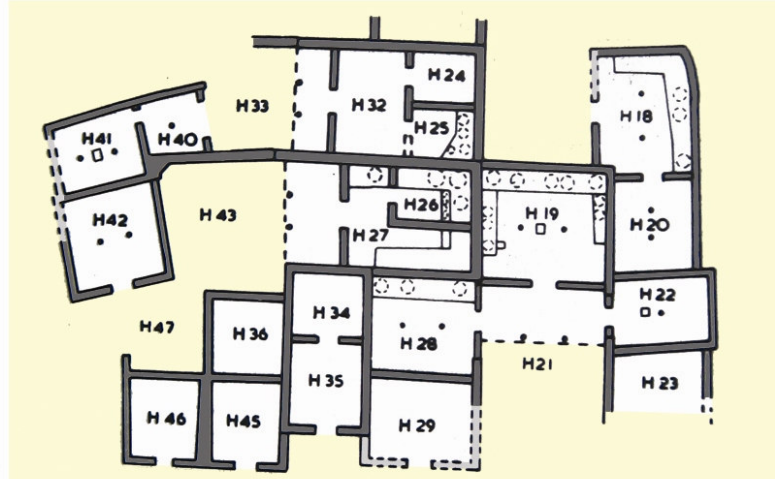
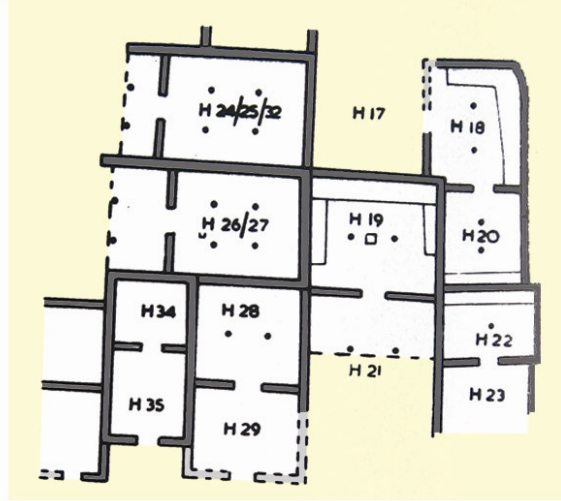
Şekil B.26.d. Avşar Tepesi yöneticinin olması muhtemel konut (Thomsen, 2002)



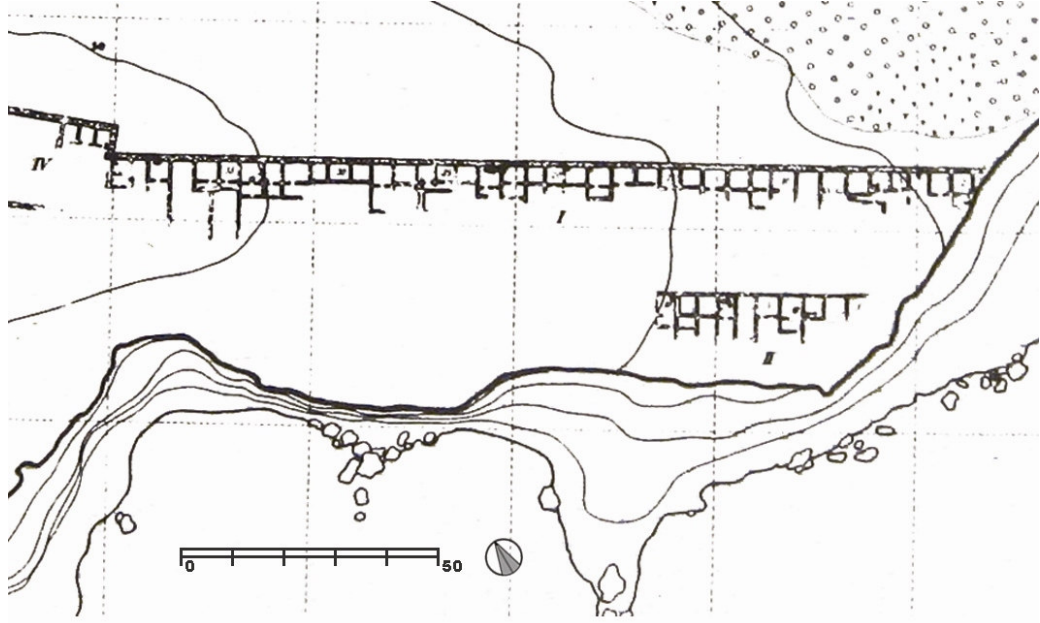
Şekil B.26.c. Avşar Tepesi'nde konut ya da tapınak (Kolb, 1998)



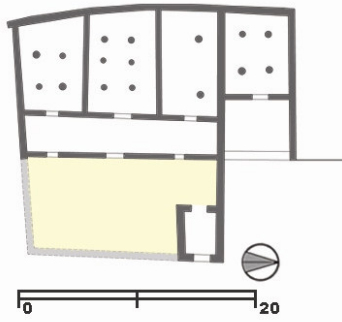
Şekil B.27. Kastro (Girit) (Jameson, 1990)



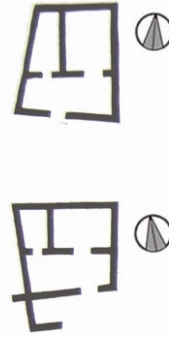
Şekil B.28. Zagora 8.yüzyıl konutları (ilk ve ikinci evre) (Cambitoglou v.d., 1998)



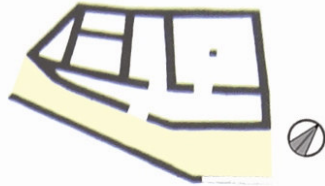
Şekil B.29. Vroulia (Sinos, 1971)



Şekil B.30. Onythe



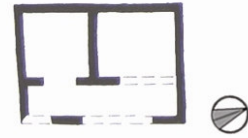
Şekil B.31.a. Aegina (Krause, 1977)



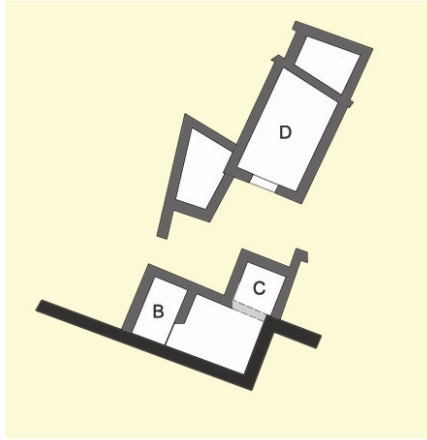
Şekil B.31.b. Eleusis
(Krause, 1977)



Şekil B.31.c. Thorikos
(Krause, 1977)



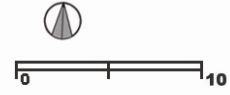
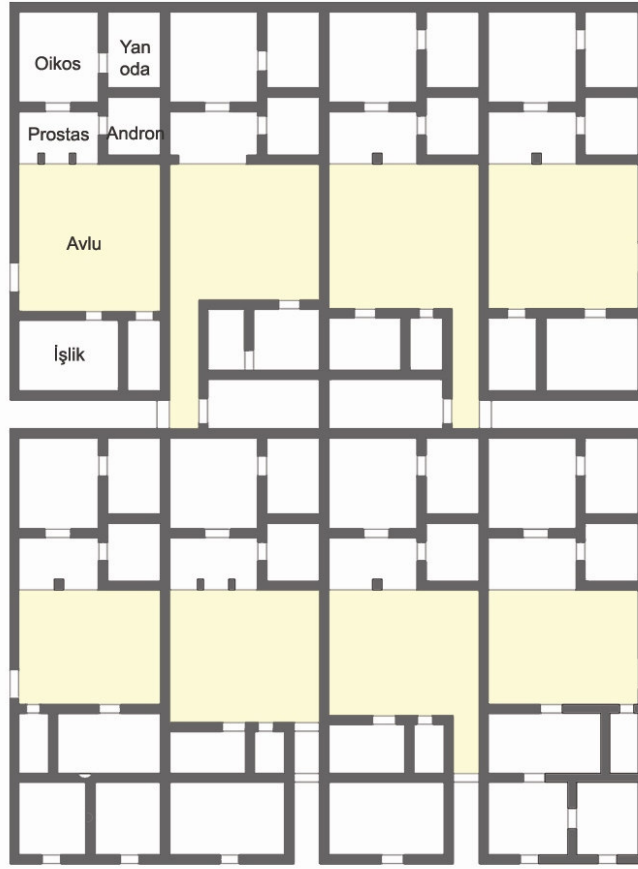
Şekil B.31.d. Megara
Hyblaia
(Krause, 1977)



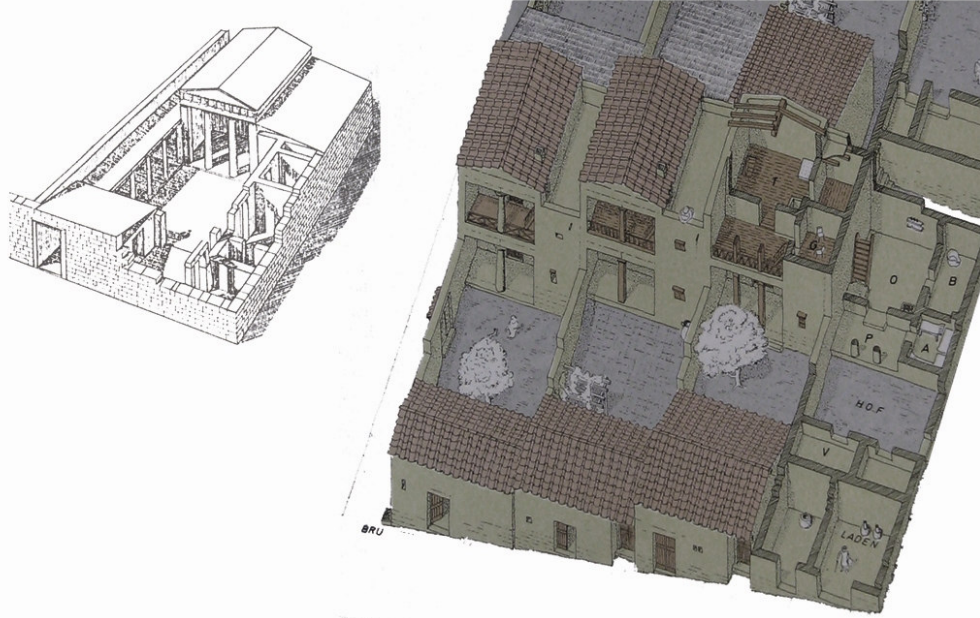
Şekil B.32. Larisa M.Ö. 4. yüzyıl konutları



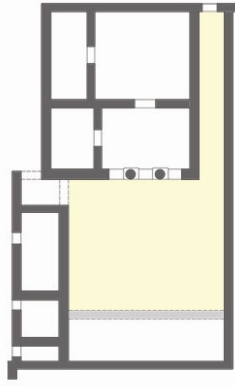
Şekil B.33.Pire konutları (M.Ö. 5. yüzyıl)



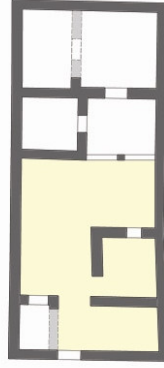
Şekil B.34.a. Priene konutları (M.Ö. 4. yüzyıl)



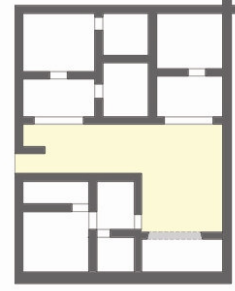
Şekil B.34.b. Priene konutları rekonstrüksiyon denemeleri (Rumscheid ve Koenigs, 1998)
(Hoepfner ve Schwandner, 1994)



Şekil B.34.c. Ev 24



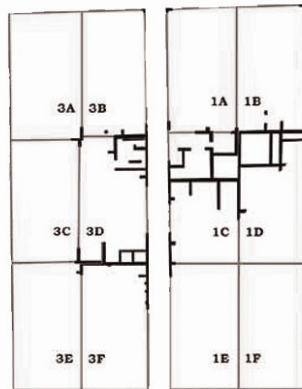
Şekil B.34.d. Ev 32



Şekil B.34.e. Ev 26



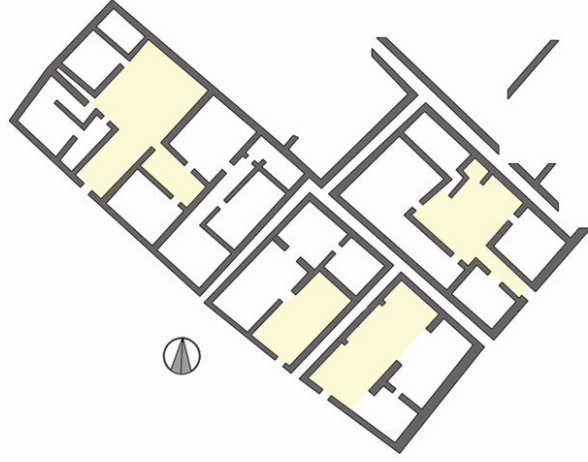
Şekil B.35. Kolophon konutları (M.Ö. 4. yüzyıl)



Şekil B.36. Klazomenai Khyton yerleşmesi (M.Ö. 4. yüzyıl başı) (www.klazomeniaka.com..)



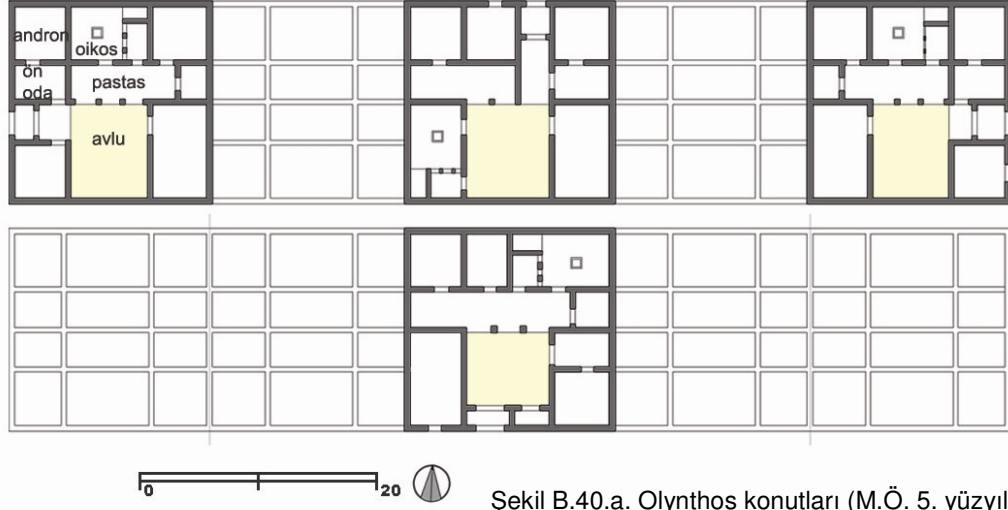
Şekil B.37. Abdera konutları
(M.Ö. 4. yüzyıl)



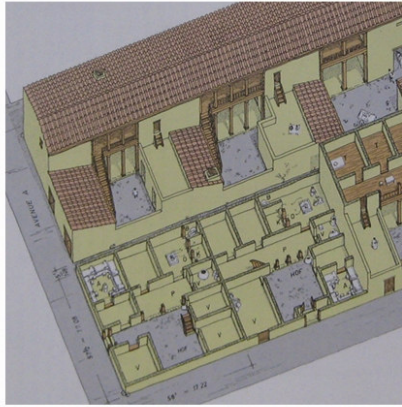
Şekil B.38. Burgaz konutları (Klasik dönem)



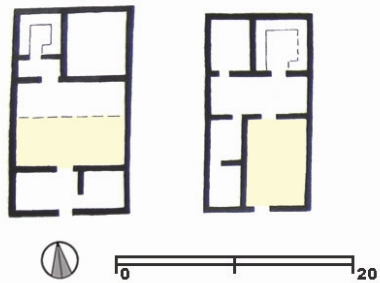
Şekil B.39. İasos konutları (M.Ö. 4. yüzyıl)



Şekil B.40.a. Olynthos konutları (M.Ö. 5. yüzyıl)



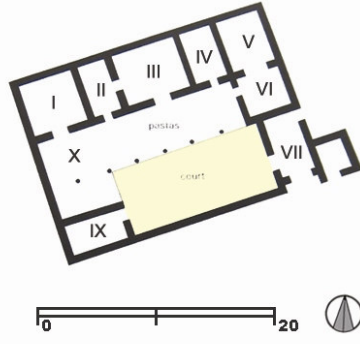
Şekil B.40.b Olynthos konutları
(Hoepfner ve Schwandner, 1994)



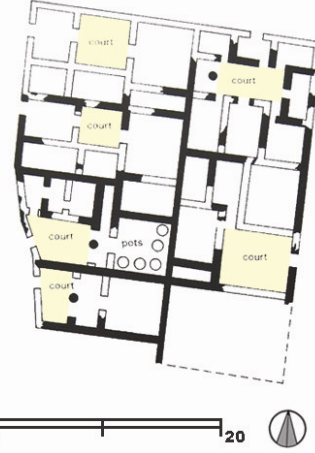
Şekil B.40.c. Olynthos konutları (Krause, 1977)



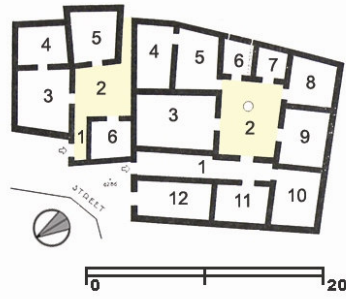
Şekil B.40.d. Olynthos konutlarında
bulunan objeler (Cahill, 2001)



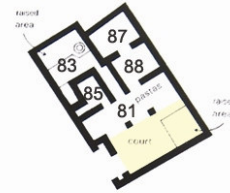
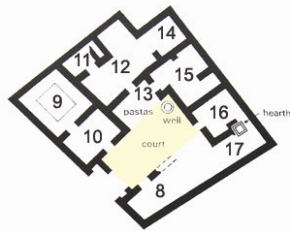
Şekil B.41. Dema Evi (Nevett, 1999)



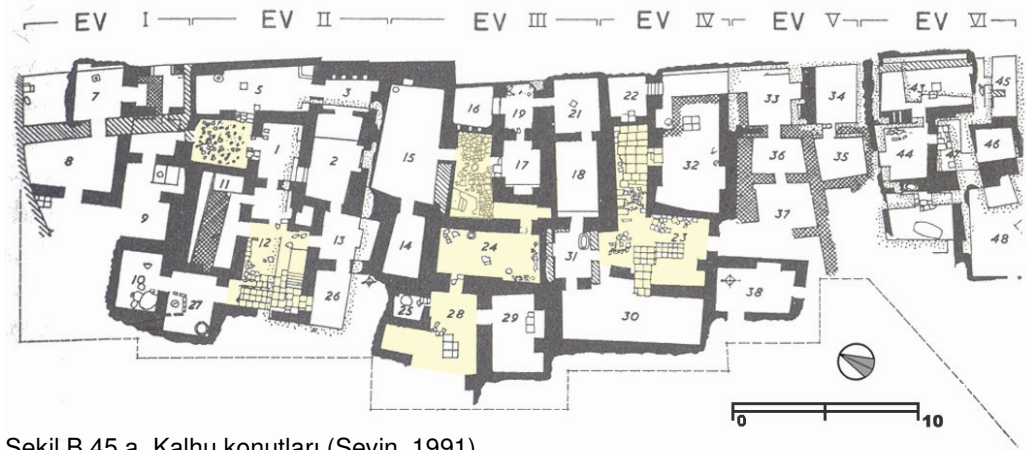
Şekil B.42. Atina Areopgos tepesinin eteğindeki konut adası (Nevett, 1999)



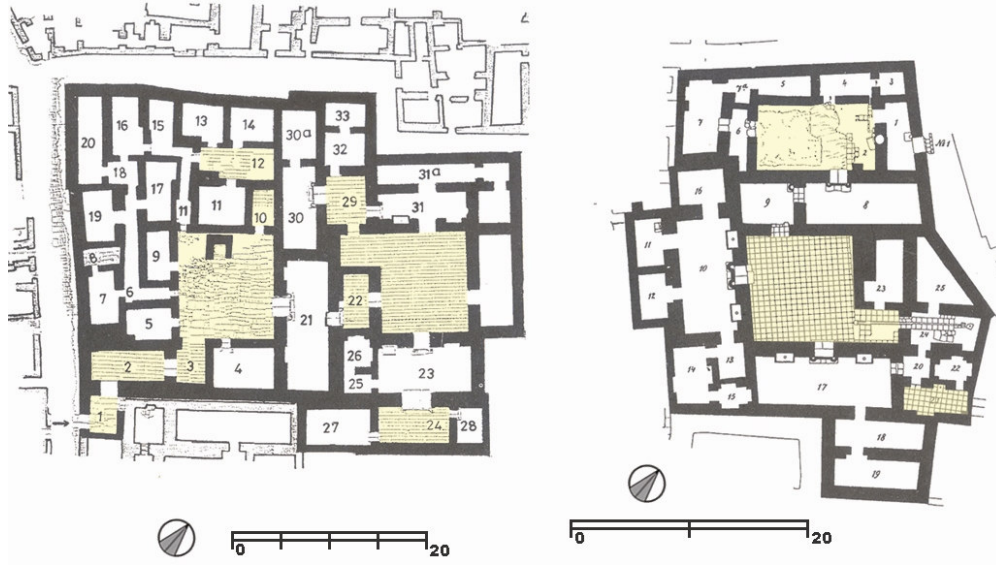
Şekil B.43. Atina'da C ve D evi (Young, 1951)



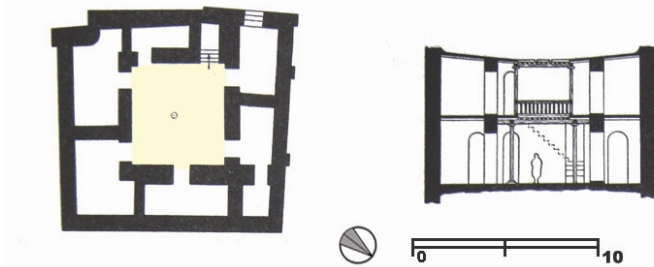
Şekil B.44. Halieis konutları (Nevett, 1999)



Şekil B.45.a. Kalhu konutları (Sevin, 1991)



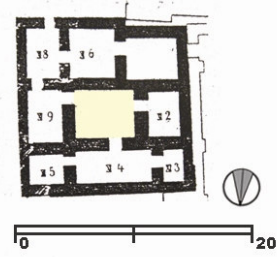
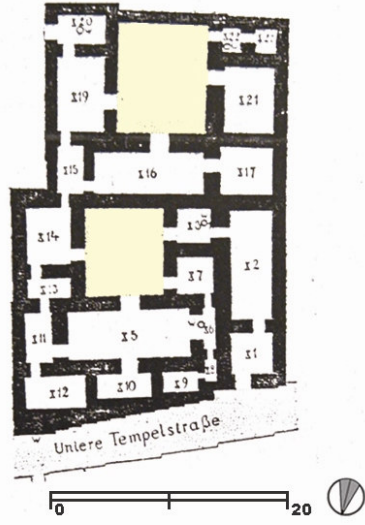
Şekil B.45.b. Assur konutları (Sevin, 1991)



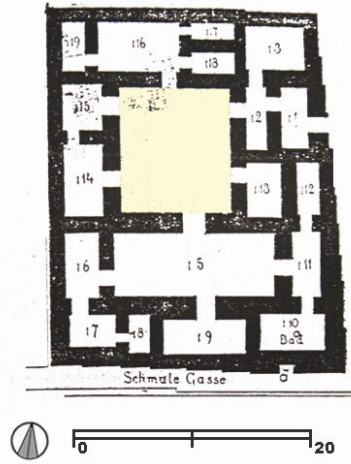
Şekil B.46. Ur'da konut (Frankfort, 1958)

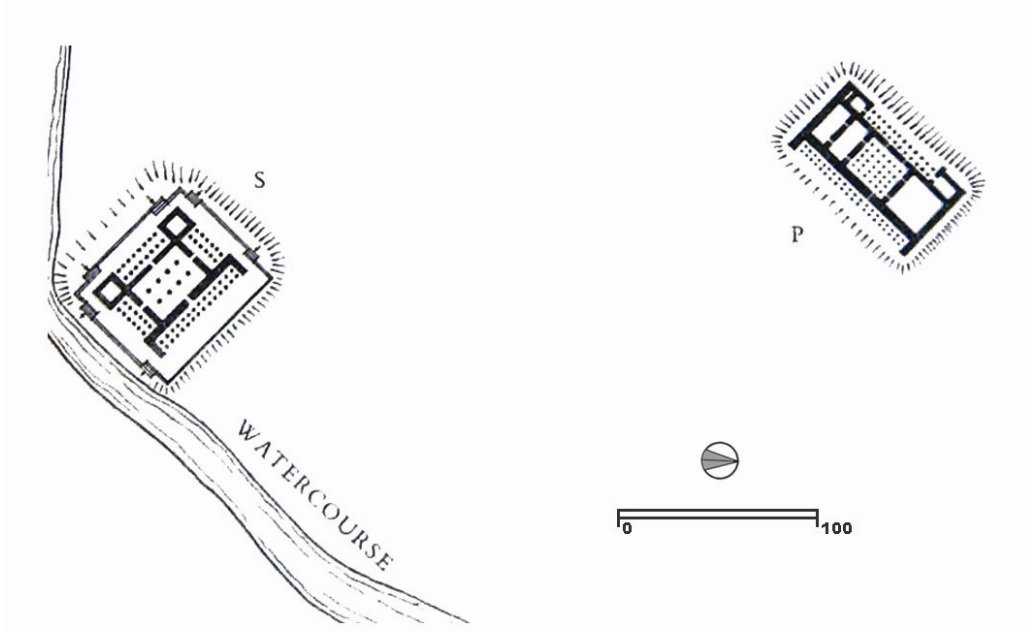


Şekil B.47.a. Kassit dönemi Babil konutları (Eraslan, 1996)

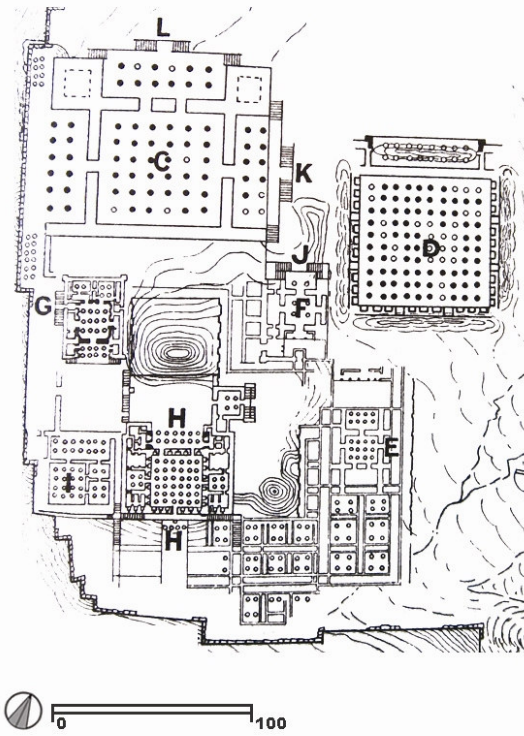


Şekil B.47.b. Yeni Babil dönemi Babil konutları (Eraslan, 1996)

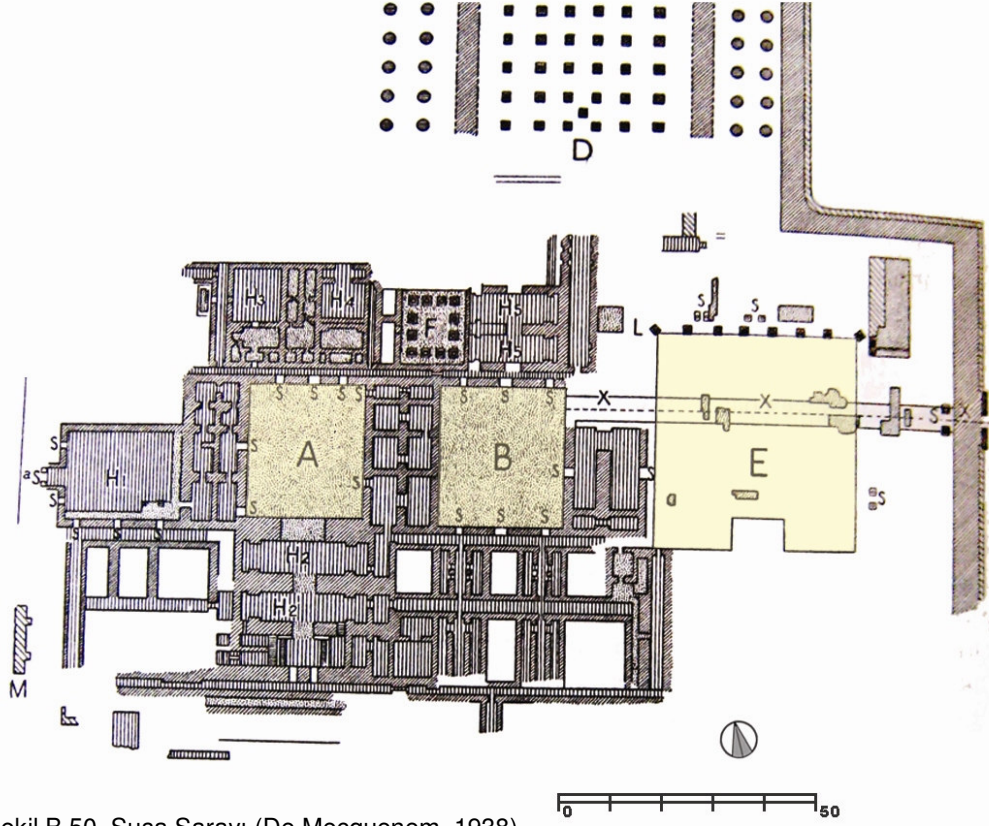




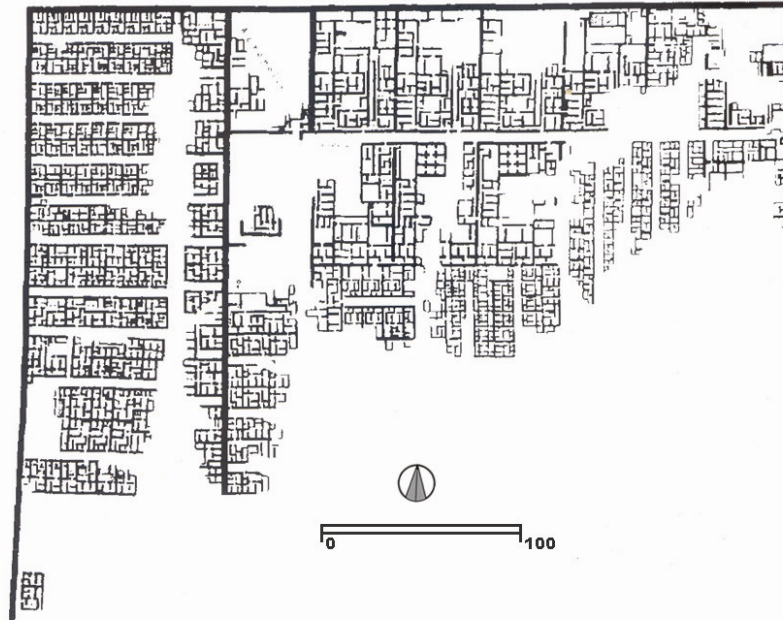
Şekil B.48. Pasargadae



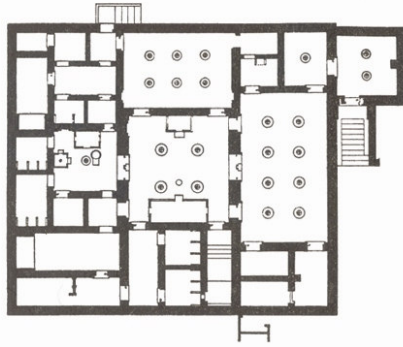
Şekil B.49. Persepolis (Wachsmuth, 1938)



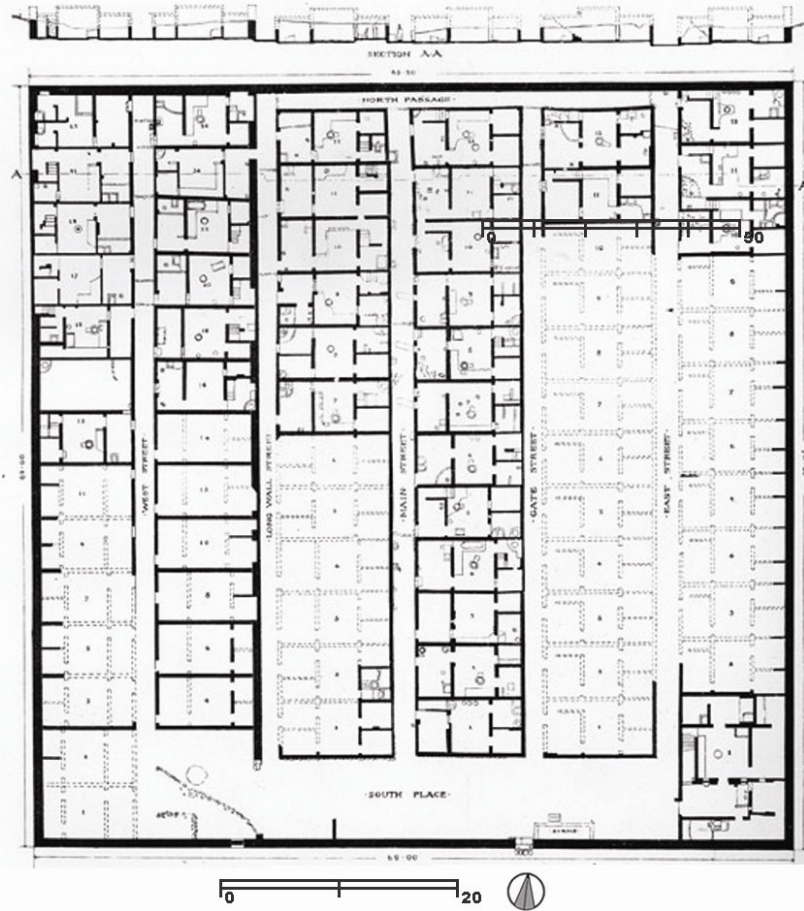
Şekil B.50. Susa Sarayı (De Mecquenem, 1938)



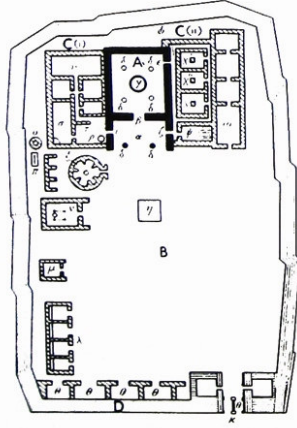
Şekil B.51. Kahun (Smith, 1958)



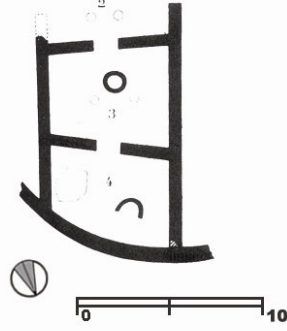
Şekil B.52. Amarna (Vezir Nakht evi)



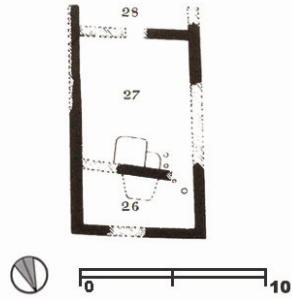
Şekil B.53. Amarna, İşçilerin Köyü (www.amarnaproject.com)



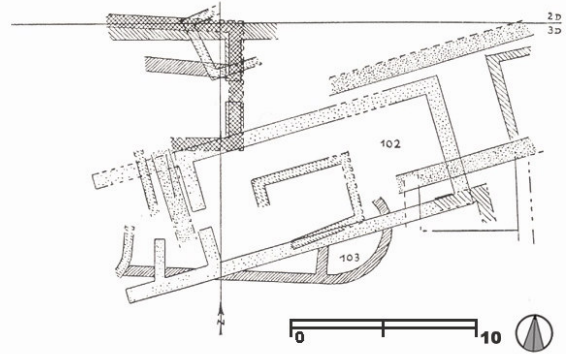
Şekil B.54. Odysseus'un evi (Jameson, 1990)



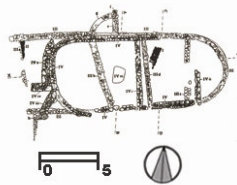
Şekil B.55. Dimini'de Neolitik yapı (Sinos, 1971)



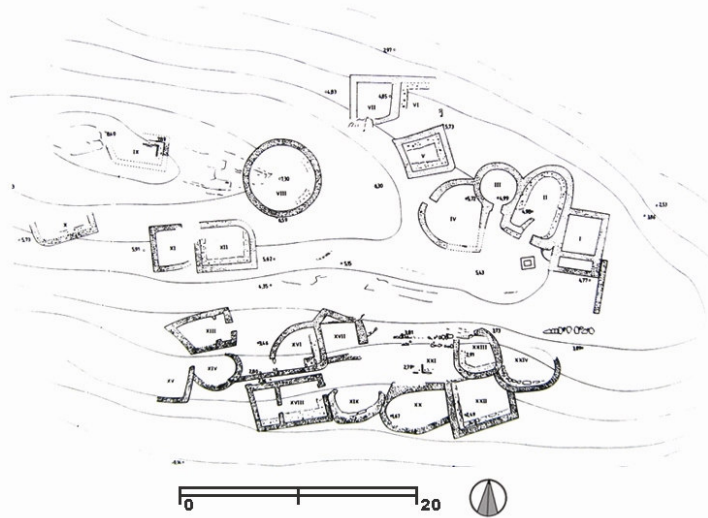
Şekil B.56. Karakao'da konut (Dinsmoor, 1950)



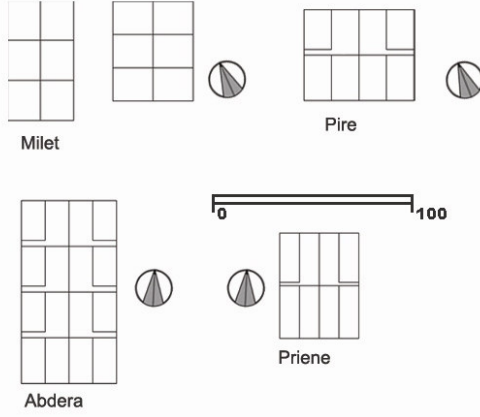
Şekil B.57. Truva'da apsidal konut (103) (Naumann, 1975)



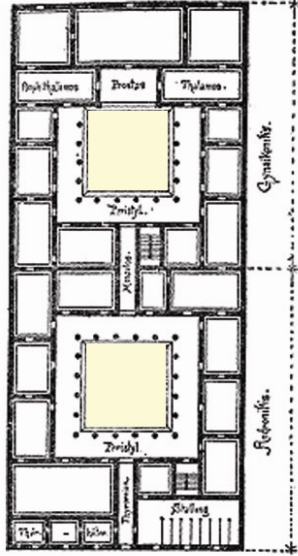
Şekil B.58. Antissa'da oval konut (Sinos, 1971)



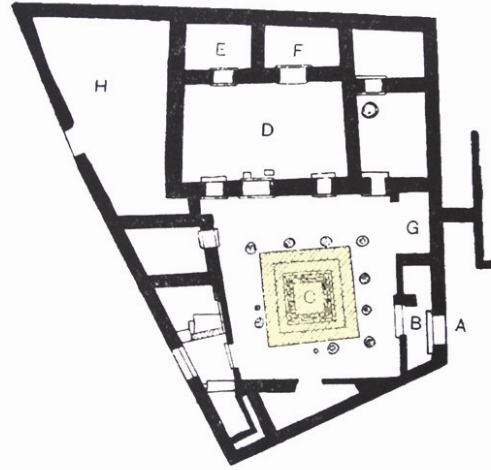
Şekil B.59. Atika'da eğrisel duvarlı konutlar (Jameson, 1990)



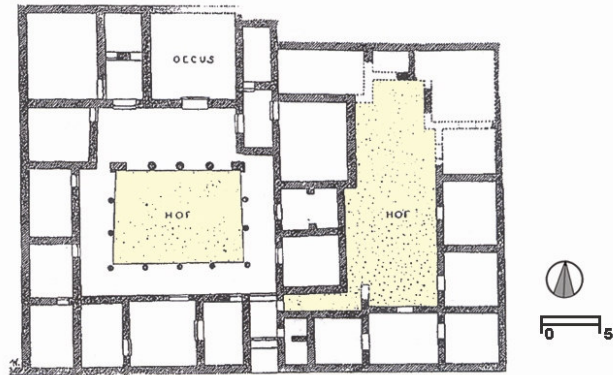
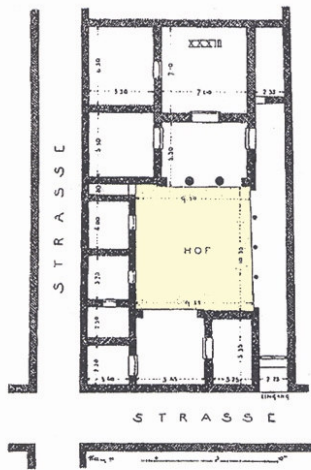
Şekil B.60. Klasik dönem konutlarındaki farklı parsel boyutları



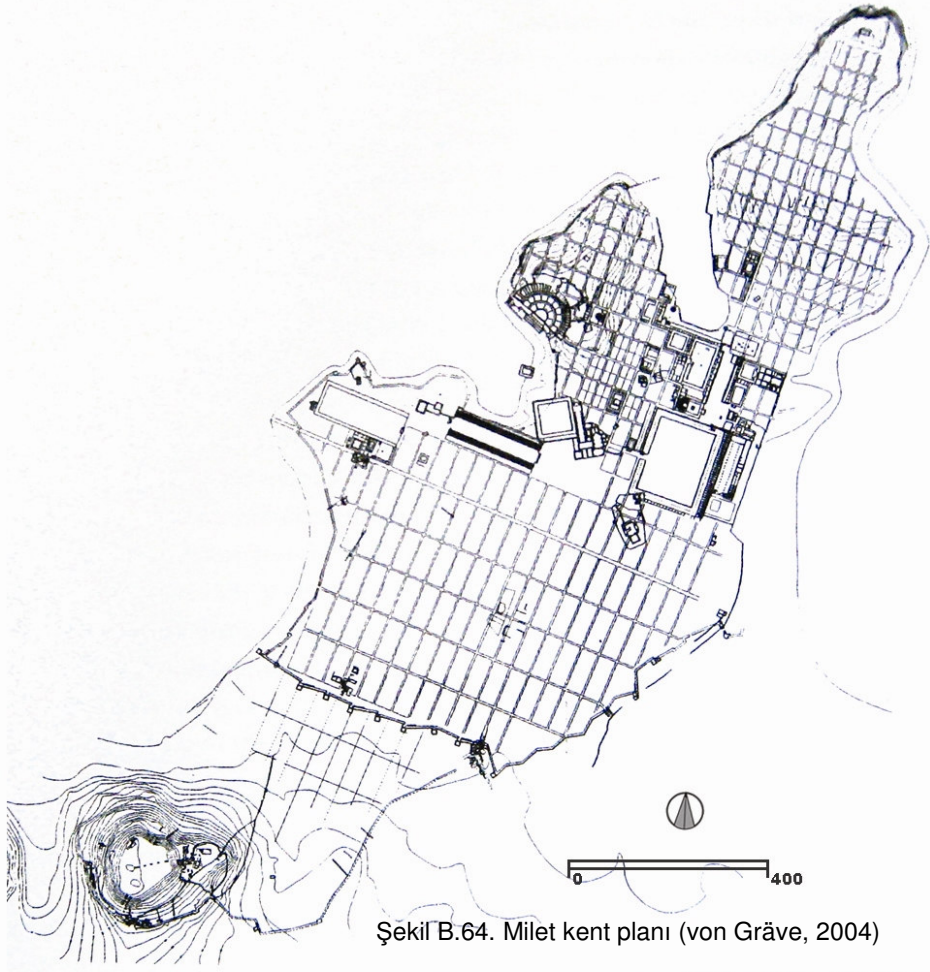
Şekil B.61. Vitruvius'un Yunan konutu tasviri



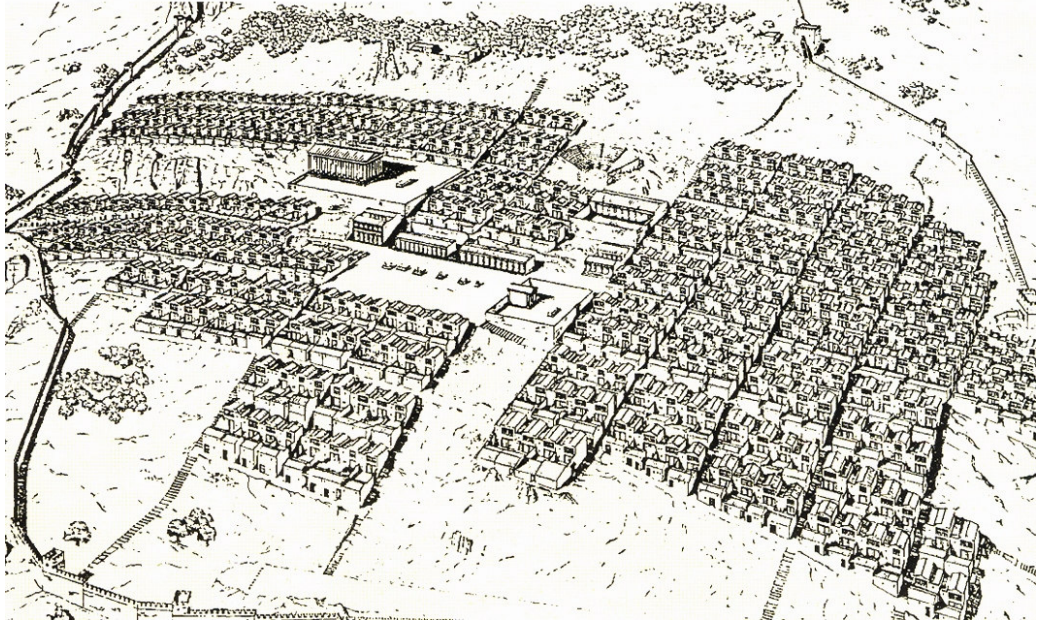
Şekil B.62. Delos'ta konut (Rider, 1964)



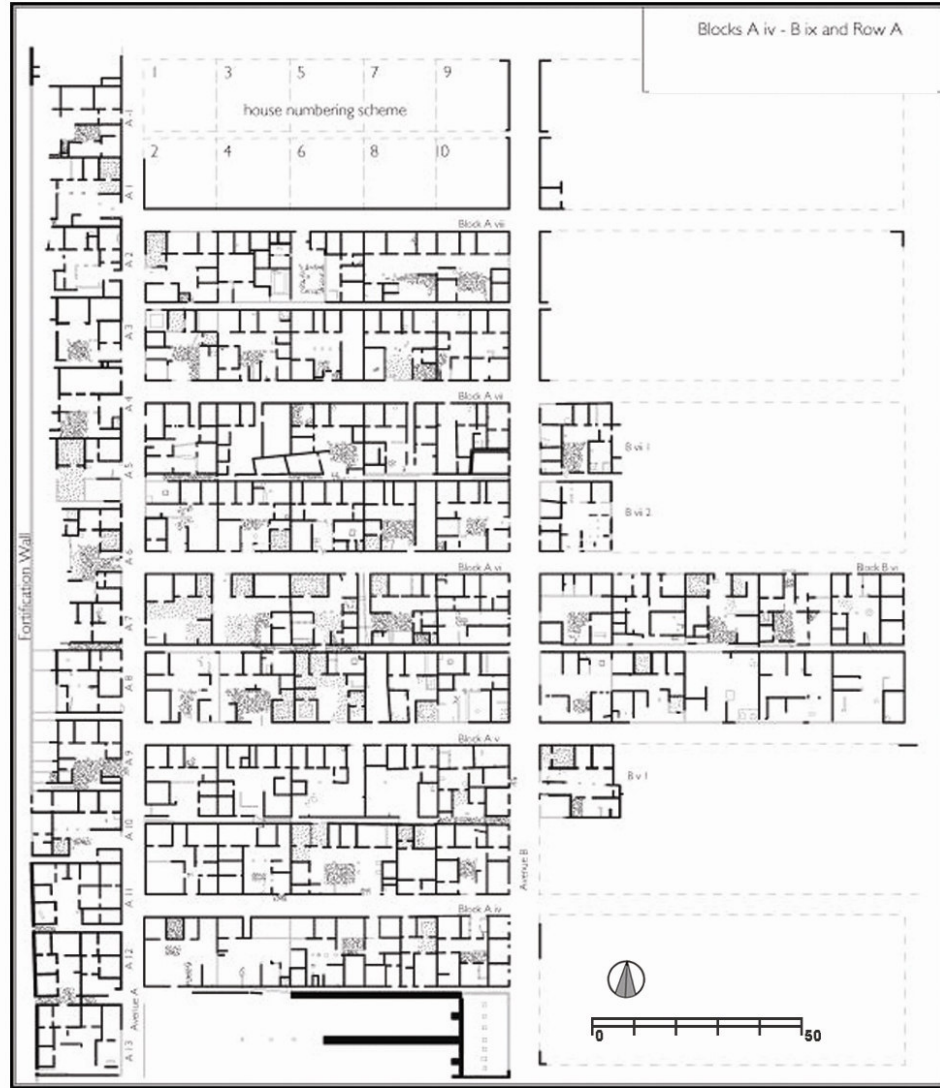
Şekil B.63. Priene, prostaslı tipten peristilliye dönüşen konut (Rumscheid ve Koenigs, 1998)



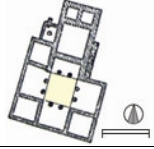
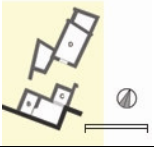
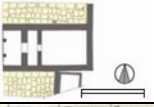
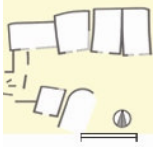
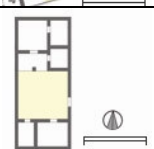
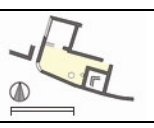
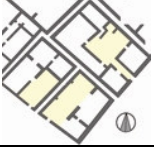
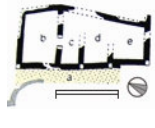
Şekil B.64. Milet kent planı (von Gräve, 2004)



Şekil B.65. Priene kenti (Hoepfner ve Schwandner, 1994)



Şekil B.66. Olynthos kent planı (Cahill, 2001)

	8. yüzyıl	7. yüzyıl	6. yüzyıl	5. yüzyıl	4. yüzyıl
Sardis					
Larisa					
Foça					
Bayraklı					
Klazomenai					
Kolophon					
Priene					
Milet					
Latmos					
Alazeytin Kalesi					
Burgaz					
Avşar Tepesi					

Şekil B.69. Batı Anadolu'daki konut örneklerine toplu bakış (Kesir ölçek 10 metredir.)
10. ve 9. yüzyıllar örnek eksikliğinden dolayı dahil edilmemiştir.

ÖZGEÇMİŞ

8 Haziran 1982’de Kadıköy’de doğdu. 2001 yılında Kadıköy Anadolu Lisesi’nden mezun oldu. Aynı yıl girdiği İTÜ Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü’nü 2005 yılında bitirmiş ve aynı yıl Mimarlık Tarihi programında yüksek lisans yapmaya başlamıştır. İleri derecede İngilizce, orta derecede İtalyanca bilmektedir.